2

HRVATSKA
KNJIŽEVNA
REVIJA

MARULIĆ

2002

ISSN 0350-4220

MARULIĆ

hrvatska književna revija
Izdavač i osnivač: Hrvatsko književno
društvo sv. Jeronima
Zagreb, Trg kralja Tomislava 21
Izdavača zastupa: Radovan Grgec
Uređuje uredнички odbor
Glavni i odgovorni urednik:
Radovan Grgec
Tajnik uredništva: Mladen Jurčić
Godina izdavanja i tiskanja 2002.
Copyright:
HKD sv. Jeronima, Zagreb
Omot: Ante Starčević
Revija izlazi šest puta godišnje
(veljača, travanj, lipanj, kolovoz, listopad,
prosinac)
Rukopisi se ne vraćaju.
Uredništvo i uprava:
Zagreb, Trg kralja Tomislava 21
Telefon: (01) 49 22 300
Stranke se primaju svakog dana osim subote,
od 11 do 13 sati.
Godišnja pretplata 180 KUNA.
Žiro-račun kod Zagrebačke banke

2360000 - 1101396418

Cijena ovoga broja: 30 KUNA
Godišnja pretplata za inozemstvo: 36 USA dolara.
Uplaćuje se na devizni račun kod Zagrebačke banke
Zagreb:

30101-620-16
012103-2424116225

Tisak: TISKARA ZELINA d.d. Sv. Ivan Zelina

BROJ 2 ZAGREB, ožujak-travanj 2002. GOD. XXXV

Radovan GRGEC

Uz rub (141)

Pišući ove redke svojega 141. (i uskrsnog) uvodnika, gledam na policu s knjigama: gledam jednu uz drugu tri knjige, dvije jeronimske ("Uskrsne igrokaze" *Vojmila Rabadana* i "Zvijezde koje ne zalaze" *Ivona Ćuka*) i jedan talijanski prijevod poznate *Croninove* knjige (Le stelle stanno a guardare). Sjećam se ugodnih trenutaka druženja s prijateljem Ivonom, jednim od naših najboljih novinara vjerskog tiska, u Zagrebu, Rimu i Šibeniku, a onda i predstavljanja njegovih "Zvijezda" u HKD-u. Te su "zvijezde" velikani naše stare kršćanske povijesti, koji nam još uvijek imaju što reći.

Ne zovemo zvijezdama samo velikane malih i velikih ekrana, športskih arena (starove i starlete), nego i velikane naše povijesti, svece, umjetnike, vojskovođe, znanstvenike itd. Mnoge od tih zvijezda, kao npr. narodni vođe i tribuni, zalaze pa se opet javljaju na pozornici povijesti, kao i zvijezda Danica (ili Večernjača), a neke zauvijek potonu u zaborav. I mnogi od nas čeznu za "zvjezdanim" statusom i slavom poput male Terezije, koja je vidjela svoje ime na zvjezdanom nebu. To je nebo tako čarobna sjaja pa bi se i naše čežnje, težnje, nadanja i iščekivanja mogli izreći Kranjčevićevim stihom: "Majko, ja bih onu zvijezdu rada!" Impresionirani smo zvjezdanim nebom nad sobom poput *I. Kanta* kao i zorom pozlaćenom prvim zrakama sunca. Stoga i neki hrabro kreću kao Tri maga za zvijezdom vodiljom (stella duce), makar i trnovitim putevima (per aspera ad astra). Svakako bolje je poći "do zvijezda zajedno", tj. u društvu i uz pomoć prijatelja, slijedeći predvodnika koji nosi neku zastavu.

Kako god ta zastava bila stara i poderana, valja joj ostati vjeran, tj. ne napuštati brod koji po ljudskom sudu tone. Pravi kapetani, tj. pravi vođe, ne napuštaju brodove i ne odriču se zastave pod kojom su se borili, katkada dobivajući a katkada i gubeći bitke. A Hrvatskoj i Crkvi u Hrvata potrebni su vođe, potrebne su "zvijezde vodilje".

Takve su "zvijezde" bili naši srednjovjekovni borci a i neki političari kasnijih stoljeća. Naravno da ovamo ulaze i junaci duhovnog života.

"Zvijezdama koje ne zalaze" posvetit ćemo i sljedeću Danicu, kao što smo to učinili sedamdesetih i osamdesetih godina. Naći će se tu mjesta za naše vladare i vođe, svece i Božje ugodnike, znanstvenike i umjetnike (*Leopold Mandić, Nikola Tavelić, Marko Križevčanin, Augustin Kažotić, Alojzije Stepinac, Ante Starčević, Stjepan Radić, Eugen Kvaternik, Tomislav, Krešimir, Zvonimir, kraljica Jelena, Marko Marulić, Marin Držić, Ivan Gundulić, Ivan Mažuranić, August Šenoa, Silvije Strahimir Kranjčević, Antun Gustav Matoš, Ruđer Bošković, Ivan Meštrović, neki hrvatski političari* itd.). Ili ćemo taj prostor rezervirati za Ćukove "Zvijezde", koje uskoro izlaze iz tiska.

* * *

Nažalost, politiku i političare, kao i novinarstvo i novinare, često bije loš glas, i to s pravom, zbog njihove "elastičnosti", točnije zbog njihove prevrtljivosti i beskarakternosti. No ipak mnogi od njih bili su etične ličnosti. To vrijedi i za neke kršćanske javne djelatnike, kakvi su bili poslije II. svjetskog rata tvorci nove Europe *De Gasperi, Schuman* i *Adenauer*. Neki su od takvih bili i vješti političari, ali mnogi su se našli osamljeni zamjerivši se svima koji razboritost poistovjećuju sa snalažljivošću (na račun drugoga) i boreći se donkihotski protiv onih kojima svrha posvećuje sredstvo. Osamljen je tako umro i *Eugen Kvaternik*, taj div, "što bješe kriv jer bješe sam" (*Matoš*). Takav je bio kod Francuza *Léon Bloy*, zahvaljujući kome se obratio i *Jacques Maritain*. Koliko god su bili značajni i kao književnici, nema im ni traga u novom "Leksikonu stranih pisaca" (ŠN 2001).

Kao što smo prošle godine u Danici progovorili o nekim kršćanskim laicima, o kojima uglavnom nema ni traga u raznim vjerskim spomenarima (*Ozanam, Eckert* i dr.), tako sada moramo reći nekoliko riječi o prešućenim piscima koje je snašla sudbina kakva i Deželiće, J. Andrića i dr. u jednosveščanom Kovačecovu leksikonu. Preda mnom je "Marulić", br. 2/69, u kojemu smo uz intelektualce kršćanskog usmjerenja sakupili mnoge takve manje poznate kod nas. Tu je i prijevod iz pera nedavno preminulog *Branislava Zeljkovića* "Blaženstava" *Pierrea Emmanuela, Vučetićev* članak o *Šopu, Moelerov* o ateizmu u suvremenoj literaturi, *Šimundžin* o *Camusu* te moj o *Bernanosu* i o suvremenoj francuskoj literaturi kršćanske inspiracije. Listajući na brzinu naš Leksikon stranih pisaca, vidim da tu nije veći dio onih o kojima sam pisao. Ako im pribrojimo one koje su naveli *Igor Mandić* i još neki, vidimo koliko tu ima nedostataka.

Navedimo samo neke od možda malo manje kod nas poznatih ali značajnih pisaca. Takav je bez sumnje talijanski dramatičar *Diego Fabbri* (čije smo

"Sudenje Isusu" izdali u džepnoj knjizi "Marulića" u mojem prijevodu). Isto tako i *Mario Pomilio*. Pitamo se jesu li ušli (još nisam uspio sve provjeriti) npr. *C. S. Lewis, Jean Cayrol, Pierre Emmanuel, Luc Estang, Gilbert Cesbron, Paul--André Lesort, Jacques de Bourbon Busset, Jean Sullivan, Henri Ghéon, Ernest Psichari, René Bazin, Jean-Claude Renard, Maurice Blondel, Madaul, Quéffelec, Mallet-Joris, Bésus, Mounier, Benda, S. Weil, Lévinas i dr.*). Ako dodamo *Arona, Blocha, Heideggera, Huizingu, Junga, Sloterdijka, Toynbeea, Wittgensteina, Spenglera*, ili pak *P. Highsmith, C. Barkera, Lovecrafta, Dicka* ("Sanjaju li androidi električne ovce?"), jasno nam je da se rječnici i leksikoni sastavljaju ekipno a ne "solistički" i da pri odabiru članova ekipe valja voditi računa o kakvoj-takvoj svestranosti. Autori takvih leksikona naći će mnogo izgovora, ali i, svjesni tih lakuna, obično izjaviti da će se one ispraviti u raznim dodacima ili novim izdanjima. Živi bili pa vidjeli!

* * *

Zvijezde na raznim područjima u doslovnom i prenesenom smislu uvijek su aktualne, pa tako i zvijezda večernjača odn. zvijezda Danica, čije ime nosi već stotinjak godina i naša najpopularnija edicija. Čarobni sjaj zvjezdanog neba zapravo je najuže povezan s punim sjajem zore kroz koju probijaju zrake sunca. Naše čežnje i težnje plove uzburkanim morem prema zori uskrsnuća. Ove nam godine blagdan Uskrsnuća dolazi vrlo rano, 31. III.

Vjernici su svjesni da to uskrsnuće nije bajkoviti čarobni kraj *Grimmovih, Tolkienovih* ili priča *Joanne Rowling*, koje su u stanovitoj mjeri također izraz naše čežnje za zvjezdanim nebom gdje se ne gubi naš osobni identitet. Neki mladi Gruzijac, zemljak *Josifa Staljina*, odgojen uz ritam marševa i šlagera sovjetskog Židova *Dunajevskog* te uz herojski primjer npr. jednoga Korčagina iz romana "Kako se kalio čelik", počeo je čitati i *Dostojevskog* i *Tolstoja*, koji su u biti pisci kršćanske inspiracije. Čežnja za otkupljenjem i oslobođenjem od zla i od Zloga usadila mu je u srce želju da i on od "aparatčika" postane "zvijezda". Takvim zvijezdama postaju i bivše legende arena i ekrana; nedavno je svoju zvijezdu na "Stazi slave" dobio boksač Muhamed Ali (ali je, koliko mu to njegov parkinson dopušta, energično protestirao da mora dobiti "prestižnije" mjesto).

Mi kao kršćani i ljudi polazimo, kroz suprotivštine, boli i patnje, prema otkupljenju i oslobođenju, kao što je i glavni junak *Tolstojeva* romana "Uskrsnuće" pošao u Sibir kao talac svoje krivnje. *Arthur Rimbaud* je napisao da su kršćani "taoci svojeg krštenja". Obilježeni znakom krštenja, obilježeni

smo znakom križa i Uskrsnuća. Do uskrsnuća svoje osobnosti kao psihosomatske cjeline dolazimo preko Kalvarije. Tu se, u ozračju Božje ljubavi, može smiriti naše nezadovoljno i nemirno srce. Naša traženja i lutanja nalaze tu mir "koji ima čistoću i nevinost u očima", kako kaže pjesnik *Cesare Pavese*.

Prema tim zvjezdanim i sunčanim horizontima čistoće i mira, novoga kozmosa i Uskrsnuća, plovimo uzburkanim morem do luke spasenja i oslobođenja, do Onoga koji je rekao da je uskrsnuće i život. Tko vjeruje u Njega, ako i umre, živjet će. Jamac našemu osobnom uskrsnuću jest Isus Krist, pobjednik smrti.

SRETAN USKRS!

KARDINAL FRANJO KUHARIĆ (1919-2002)

U 83. godini života umro je 11. III. 2002. u Zagrebu u Nadbiskupskom dvoru Franjo kard. Kuharić, nadbiskup-metropolita u miru. Do posljednjeg časa života bio je aktivan služeći Crkvi i domovini. Ostat će nam uvijek u pameti njegov svijetao lik čovjeka, svećenika i Hrvata. Iako je doživio visoku starost, vijest o njegovoj smrti sve nas je iznenadila i brzo se proširila po Hrvatskoj i u svijetu. Još prije desetak dana naš je glavni urednik primio od njega dirljivo pismo u kojemu je posebno pohvalio našu reviju "Marulić".

Iako je hrvatsku neovisnost i državnost dočekao hrabro i s oduševljenjem, u domovinskom ratu uvijek je upozoravao na dužnost opraštanja i tolerancije. U tom je bio sličan svojemu velikom prethodniku kardinalu Stepincu, koji je također vrlo cijenio djelovanje HKD-a sv. Jeronima. To je Društvo silom prilika 1946. privremeno moralo promijeniti ime u HKD sv. Ćirila i Metoda, ali se nakon demokratskih izbora u dogovoru s kardinalom Kuharićem vratilo starom imenu sv. Jeronima, pod kojim ga je 1868. utemeljio kardinal Haulik, prvi zagrebački nadbiskup.

Vijest o smrti kardinala Kuharića našla se na prvim stranicama svih naših medija, a televizija je emitirala dijelove njegovih intervjua. Izraze sućuti poslali su najviši crkveni i politički predstavnici. Javnost je shvatila da se na čelu Crkve u Hrvata našao čovjek koji je obilježio vrijeme u kojemu je živio. Nikada se nije obogatio i živio je u duhu evanđeoskih blaženstava. Takva je bila i obitelj iz koje je potekao i u kojoj se rodio kao trinaesto dijete svojih roditelja.

Naš je urednik s tom obitelji bio i jest u kumovskim i prijateljskim vezama, pa se sjeća kako je pokojnik, dok je još bio pomoćni biskup, došao po njega da ga odveze svojima u Pribić, gdje ih je dočekao tadašnji župnik Valent Vuk. Zatim su posjetili Krašić i kuću kardinala Stepinca. I u Pribiću i u Krašiću Mons. Kuharić je služio misu i održao dvije propovijedi, koje nisu bile baš kratke. Bio je primjer neumornog pastira i vrlo odgovornog čovjeka i kad je pod Okićem kao župnik nosio glavu u torbi, i kad je obavljao svoje svećeničke dužnosti, i kad je na biciklu obilazio svoje župljane, a i kad je kasnije kao biskup vozio svojega "fiću".

O značenju njegova života i djelovanja govorili su mnogi i nakon smrti, ali i prije nje. Papa, koji je na sprovod poslao svojeg izaslanika, kardinala Tomka, potvrdio je to značenje i svojim izrazom sućuti. HKD sv. Jeronima čvrsto vjeruje da je u pokojnom kardinalu Kuhariću dobilo zagovornika na nebu. Opraštajući se od svojeg nadbiskupa, i časopis "Marulić" i njegovi suradnici ponavljaju s tisućama: "Počivao u miru Božjem!"

Lendićevi "Božji kotači" u Zagrebu

U HKD-u sv. Jeronima predstavljena je 21. veljače knjiga "Božji kotači" splitske naklade "Laus". Autor je pjesnik, prevoditelj i publicist Ivan Lendić (1908-1982), koji je umro prije 20 godina u Buenos Airesu, a pod krovom Jeronimske zgrade bio je urednik dnevnika "Hrvatska straža", koju su do 1941. uređivali mladi studenti domagojci, okupljeni oko dr. Janka Šimraka i dr. Marija Matulića, punih 12 godina do 1941., kada je Lendić postao dopisnik "Hrvatskog naroda" u Rimu, odakle je otišao u Argentinu, gdje je uređivao "Glas sv. Ante". Ravnatelj HKD-a prof. Radovan Grgec evocirao je sjećanje na Lendića iz djetinjstva jer je stanovao u istom katu gdje je bilo i uredništvo "Hrvatske straže", a njegov je otac Petar Grgec pokrenuo unutar Jeronimskog društva biblioteku u kojoj su prvi svezak bili Lendićevi "Angelusi". Po toj zbirci pjesama autor se svrstao u prvi red kršćanskih pjesnika između 2 svjetska rata, poput Kosa, Kornera i Sudete.

No Lendić je bio i prozni pisac, o čemu svjedoče i "Božji kotači", zapravo opširno pismo, upućeno 1947. dr. Augustinu Juretiću. To je pismo sada objavljeno zahvaljujući p. Bonifaciju Perovići u i p. Atanaziju Mataniću, koji je govorio o tom kako je autora upoznao u Rimu. Nakon Matanića govorio je prof. Zdravko Gavran, istaknuvši kako naslov knjige najbolje odgovara Lendićevim (pre)okupacijama u poraću, usko povezanima sa sudbinom hrvatskog naroda u tom razdoblju, ali i u prethodnim razdobljima naše suvremene povijesti. Mr. Božidar Petrač, koji je nedavno objavio Lendićeve pjesme antologijske vrijednosti također pod naslovom "Angelusi", govorio je o važnosti i odjecima "Božjih kotača". Uz neke sitne promašaje Lendićeve su dijagnoze i prognoze lucidne i vidovite. To je dokazao i u Buenos Airesu kao urednik "Glasa sv. Ante". Petrač je plastično ocrtao lik I. Lendića, patnika i vjernika, intelektualca i rodoljuba.

KNJIŽEVNE VEČERI HKD SV. JERONIMA

u mjesecu ožujku, Trg kralja Tomislava 21, 17 sati

14. III. 2002. - Tvrtko Klarić: Vedrina i poniznost u životu i djelu Ivana Pavla I.

21. III. 2002. - Tatjana Kren: Astronomijski vremeplov

Molitva uskrslom Spasitelju

Molim se Tebi, koji si poslao proljetne kiše
na more... i stvorio to sunce što grije,
da se obraduje proljetos svatko koji je tužan,
da se bar kroz suze nasmije.

Da se pričeste Tobom svi koji su hladni,
(iako to ničim, ah ničim, zavrijedili nismo),
da se sjete svojih oni za koje se davno ne zna,
da doma pišu pismo.

Da se sjete svi bolni, dok zvona i potoci zvone,
a proljeće novo prolazi gorom i dolom,
da se uznesenje nad svoje vlastito tijelo
otkupljuje samo bolom.

(Iz zbirke "Angelusi", koja je 1936. izašla kao prvi svezak istoimene biblioteke, pokrenute od Petra Grgeca. Usp. I. Lendić: *Božji kotači*, Laus, str. 100. Split 2001. Knjiga je predstavljena 21. II. 2002. u HKD-u.)

Mladen JURČIĆ

Uskršnje razmišljanje

Uvijek umiranje Isusovo u tijelu pronosimo da se i život Isusov u tijelu našem očituje, kaže sv. Pavao u Drugoj poslanici Korinćanima (4,10), a ta je, dubokoga razmatranja vrijedna rečenica istinita s više gledišta, jer umiranje, smrt Kristovu svi u sebi nosimo kao bitno pitanje. Kao što je sam Krist - najkontroverznije shvaćana osoba koja je ikada živjela - i za vjernika i za nevjernika utjelovljenje najvećega, sudbonosnoga pitanja, tako je i njegova smrt za nas krajnje pitanje: je li riječ o najvećem i najtragičnijem porazu u povijesti čovječanstva, konačnom opovrgnuću najljepše i najsmislenije ideje - o Bogu koji nas toliko ljubi da je poslao svog Jedinorođenca da nas, postavši jedan od nas, utješi, pouči i spasi - zastrašujućemu poništenju riječi čovjeka koji je trebao biti krajnji dokaz Božje ljubavi, a i mogućnosti čovjekova najneposrednijega, sinovskoga dodira s inače nespoznatljivim Bogom, je li to naprosto smrt tragičnoga zanesenjaka, krivo uvjerena u mogućnost stvarne, prisne, iskupljujuće Božje blizine, zanesenjaka krivo, pa ljudski rečeno i ludo, uvjerena u vlastito božanstvo, što bi bio dokaz da je sve samo u mentalitetu i našemu "divljemu" zamišljanju, u nestvarnu uobražavanju kako samoga toga čovjeka, tako i svih njegovih kasnijih sljedbenika, od kojih su toliki bili spremni na najveća samoodricanja, pa i na neustrašivo polaganje vlastitih života za najdublju, najuzvišeniju, i najistančaniju, a iluzornu nadu, jer ta je goruća, mistična nada tek jeziva uzaludnost, kao što su u tom slučaju i gotovo sve naše nade, žarka uvjerenja i ljubavi tek zablude i varke kojima nas obasipa i zavodi naše bijedno biće, uvijek u bijegu od teško podnosiva stvarnoga života, uvijek beznadno žedno i gladno višega, drukčijega, smislenijega, a zapravo nedostižnoga i nemogućega, jer "objektivni" je svijet neiskupljivo, nepravedno, ledeno ravnodušno pa stoga i okrutno besmisleno mjesto, gdje dobro prilagođeni mogu biti samo jednako hladni, bešćutni, bezobzirno pohlepni bezvrijednici, a "vladarima" postaju samo krupniji i sitniji Herodi, Jude, Pilati, beskrupulozni, pa i ludi carevi i samo su oni "u pravu" u ništetno relativnu svijetu u kojemu je, kao uzaludna i posve nesvrhovita, na nesmiljeni poraz osuđena svaka izrazitija osjećajnost, dublja aspiracija i spoznaja, svaka težnja toplomu očitovanju "unutrašnjega blaga", "dubina duše", koje postaju samo težak, pretežak teret, što se sam pod sobom urušava, ili se uništava konačnom, nekontroliranom implozijom.

Je li dakle, u svojoj uzaludnosti, Kristova smrt - koju doista svi nosimo barem kao neizbježno pitanje, bili mi toga svjesni ili ne - dokaz da je gotovo svaki naš smisleniji i plodniji pothvat jednako ništetan i nevrijedan truda, jer je zbog svoje relativnosti i zbog nedostatka vrhovne smislenosti a priori mrtvorođen u sleđenu svijetu, gdje nijedan naš čin, izraz, vjerovanje i pothvat nemaju objektivnu, posebnu vrijednost, nego su vrijedni samo onoliko koliko im (prividne) smislenosti pridaje naša beznadno prevarljiva, a silno tašta unutrašnjost (na valovima subjektivnosti bacana beskrajnom, pustom pučinom), ili pak koliko nam vrijednosti priznaju drugi ljudi, isto tako skloni

samozavaravanju, uskoj, ništetnoj subjektivnosti i isključivoj promidžbi vlastitih interesa, u svijetu gdje je svaka naša patnja i smrt, kao i Kristova (koji je, kako i nevjernici priznaju, čovjek *par excellence*) obavijena istom grozotom besmisla i neizbježnoga konačnoga poraza svih naših nastojanja, jer nikakva krajnja ispuna našega bića ne postoji, premda nas, paradoksalno, neprestano izjeda neutaživa težnja za takvom ispunom, težnja koja, zavodeći nas na teško prohodne stranputice, s vremenom tone u tim razorniju frustraciju što smo primljiviji za ljepotu i za izlađujuće neispunjivi nagon za nepostojeće "višim", većim i sređenijim od sumorna života osuđenika na smrt što je "uvijek u tijelu pronosimo."

Da, svi, bilo vjernici ili ateisti, bilo da to uviđamo ili ne, u sebi na bitan način nosimo najveću paradigmu u povijesti čovječanstva - smrt Kristovu, jer ako nema nadsvijeta i uskrsnuća, onda u sebi a priori nosimo obamiranje i zamiranje u konačni besmisao svih svojih mogućih pothvata, uspjeha, oduševljenja, izraza i zanosa.

Ili, dakle, Kristovo uskrsnuće, ili samo smrt i ništetnost - pobjeda i nesmiljeno opravdanje ledene okrutnosti "svijeta" i odnosa u njemu, kao i kaotičnosti naših života, apsolutna nepovratnost i neiskupljivost svega, lišena bilo kakvih apsolutno važećih zakona i principa, bez krajnje, što u biti znači bez ikakve, svrhovitosti i važnosti ljubavi, ljudskoga izraza, senzibiliteta i njegovih zahtjevnih, složenih dubina. Sve što nas u nepravednu svijetu neprestane, bešćutne borbe, samozavaravanja i prijevara, razočaranja i nepovratnosti vodi naprijed, nekakvu, ma i varljivu dobitku, ili naprosto kratkotrajnu užitku, dobro je, moralno, lijepo, pravilno i uvelike preporučljivo, dakle normativno, koliko god bilo podlo i makar kako se kosilo s "konvencionalnim" pogledima slabih i "zanesenjaka". Premda je takav stav zapravo smrt ljudskoga u nama, stalno umiranje u očekivanju sveponištavajuće, ultimativno poravnavajuće tjelesne smrti, on je duboko pogrešan i možemo ga posve osuditi samo ako, kao i smrt, u sebi pronosimo i Kristovo uskrsnuće - da se, po riječima sv. Pavla "i život Isusov u tijelu našem očituje."

Osoba Isusa Krista, najveće pitanje i najveća tajna, stožerna je u povijesti čovječanstva i prema njoj se, kao što je primijetio još filozof Soren Kierkegaard, moramo nužno odrediti, bilo da u Krista vjerujemo ili ne, pa čak i onda kad ne vjerujemo njemu nego u nešto posve drugo, ako vjerujemo nekome drugome (kome?, kojoj ideji?, što se to nalazi u nama da treba upravo tu ideju i što je u njoj za nas tako privlačno da upravo nju tražimo da bismo joj vjerovali - pitanje je koje također neizbježno određuje naše biće, njegovu uvjetovanost, sposobnosti, nesposobnosti pravoga uvida ili pak našu temeljnu površnost), čak i ako smo prema osobi Isusa Krista posve ravnodušni, ako nimalo ne marimo (ali u tom slučaju - kakav je to duboki nedostatak našega bića, koje se čak nije u stanju ni pitati o najvažnijim stvarima?), ili ako nismo mnogo ni slušali o Kristu, ako ne poznajemo dovoljno ni njega, ni njegov nauk (u kakvom smo to ozračju i okružju živjeli, kakav je bio odnos naših najbližih i za naš odgoj najodgovornijih prema tako važnoj temi - ni manje ni više nego smislu života?), bilo da Krista volimo više od svega i žarko čeznemo za njim i za njegovom jedinstvenom utjehom, ili ga mrzimo (a mrzitelja ima vrlo mnogo), bilo da se revno držimo njegovih zapovijedi, ili se protiv njih i protiv njegova nauka uopće vehementno borimo (a ta je borba danas

žestoka), nastojeći, nasuprot kršćanstvu, jedino spasonosnim i normativnim proglasiti razna ljudska domišljanja, ili čak ljudsku (i svoju) devijantnost, kako bismo našli vrhunsko opravdanje za svoje izopačene postupke, perverzno ih proglašavajući jedino ispravnim i općevažećim.

U povijesti čovječanstva do dana današnjega središnji položaj Kristove osobe, koja - htjeli mi to ili ne - nužno određuje naše biće i postupke, središnji položaj (ako Krist nije Istina) još pred dva tisućljeća propaloga, u opustošenu svijetu izgubljenoga i pogubljenoga zanesenjaka iz zabitne provincije, koji je i mrtav srušio tada najmoćniji imperij i uspostavio svoju vlast nad tolikim dijelom svijeta - sam je po sebi čudo i znak, kao i sva silna, tisućljetna suprotstavljanja najrazličitijih svjetskih moćnika takvoj, zapravo vrlo bijednoj osobi. Pa kako to objasniti? Samo tako da je Krist oduvijek bio i zauvijek će ostati "kamen spoticanja i stijena posrtanja", koja će "očitovati namisli mnogih srdaca".

Na razmeđi ovoga i onoga svijeta, smisla i besmisla postojanja, očajne prolaznosti i slave neprolaznoga, Isus Krist jedini je pravi pogled u, kako se danas rado kaže, "dimenziju nadsvijeta", jedini koji ne samo da kida inače neprozirni veo između našega prolaznoga svijeta i vječnosti, nego ta dva svijeta ujedinjuje u jednu jedinu naravnu sferu, a nevelika je knjiga Novoga zavjeta, koja sadrži njegov nauk, ne samo najvažnija, nego jedina stvarna, opipljiva stvar između nas i kaosa potpunoga besmisla.

Kristovo uskrsnuće, na ušću dva svijeta, ujedno je najtajanstveniji povijesni događaj (kad ne bi bilo povijesni događaj bilo bi puka iluzija, dakle zabluda, jer za nas nema ničega stvarnoga što ujedno nije i objektivni događaj, objektivno prisutno "u svijetu"), ali i najveći zahvat onostrane moći u naš sumorni, neizvjesnošću ispunjeni svijet. Naša je glavna nada upravo to izravno očitovanje Božje sile, jedine od svih "nadnaravnih" sila o kojima se danas toliko govori, u koju se možemo pouzdati.

Sve zavisi od toga što se dogodilo na taj prvi Uskrs prije dva tisućljeća, jer ako se ta sila nije očitovala, nego je zapravo riječ o najvećoj zabludi i lakovjernosti u povijesti čovječanstva, ako je prije otprilike dvije tisuće godina naprosto nepravedno pogubljen nesretni zanesenjak, sve je uzalud, jer ne postoje nikakve druge nadnaravne sile ni njihovo bajkovito djelovanje, nego postoji samo naš pusti i neizdrživo beznadni svijet iz kojega stalno očajnički, a uzalud bježimo u najrazličitije opojne, no isprazne bajke. U tom slučaju zaista, po savjetu sv. Pavla "jedimo i pijmo, jer sutra umiremo", a svuda, pa i na najvišoj razini - u ljudskoj mudrosti - vlada ista pustoš, jer i svekolika nas je filozofija nemoćna iskupiti od bijede krajnjega ništavila i zato je u biti uzaludna. Zaista nas otkupiti i izbaviti može samo Krist po svom rođenju, životu, nauku, muci, smrti i - uskrsnuću.

Protiv

No ipak - mali glas!
predalek, presamotan
pjeva protiv!

Jedva čujan iz prostranstva, ali dopire,
dosljedno - dakako! - prešućen,
nepokolebljiv - dakako! - nepotkupljiv,
zaludno uporan, nadvremen,

vrlo točno pogođeno,
gotovo neizdrživo jasno
pjeva - protiv! -

pjesmu pogubno samosvojne,
začudno istančane, presamotne krasote,

buni se, uviđa, prorokuje,
bolno postojan, zlobno gušen,
a ionako čujan
tek u nama gotovo nedokučivo
usredotočenoj tišini,

središnju, zimzelenu svoju bunu
pjeva i pjeva
protiv i protiv

svega sred sjaja puste golemosti
zastrašujuće malog i nevažnog,
u samom središtu svoje nužnosti
tužno nepotrebnog, porazno sitno nošenog
tobože glavnim strujama

protiv i protiv svega
u čemu sve manje je duše,
sažete, recimo, u jednu jedinu
ushitnu suzu...

Ničija zemlja

Širok dodijeljen mi potez
mrklina duše - pusta, ničija,
ni Božja ni vražja zemlja
- ἡ χώρα τῆς μηδεμίας -
prokletstvo oštroga pogleda
na obje strane:

na Božjoj: predivno pustinjski
užas smisla,
na vražjoj: svijet - samo noćnim virovima
mogu tako dinamično plamtjeti
draguljno obasjani gradovi užitka...

A tu - *ništa u ničemu,*
pa mi je (meni, tromu bumbaru
na uvelu svijetu,
trutu sred stvarnosti nemogućeg čina,
sred grozne zbrke tupih vjerovanja,
s vjerom barem k' o zrno gorušice)

pa mi je jedini putokaz (možda!)
korak po korak, ničim iz ničega stvoriti,
već kroz mene samoga teško prohodnu,
već samom sobom bolnu,
inače smiješno, očajno zaludnu
a tako tajanstveno neizbježnu pjesmu...

Poniznost u životu i djelu Ivana Pavla I.

Bez straha od pogreške slobodno se može ustvrditi da je poniznost općeprihvaćena vrlina u svim narodima i konfesijama. I to nam donekle objašnjava zašto je cijeli svijet - pa i nekršćanski - bez zadrške i s oduševljenjem prihvatio izbor Albina Lucianija za nasljednika Pavla VI. Ljudi su na svim meridijanima u osmijehu Ivana Pavla I. prepoznali znak nade, sluteći zacijelo da je taj osmijeh utemeljen i na duboko proživljenoj poniznosti, koja je jamstvo i njegove humanosti.

Biskup Giosuè Cattarossi - brižna spona između klerika Lucianija i njegovih dobrotvora

Deveti svezak sabranih djela Albina Lucianija donosi i 52 pisma iz njegove obilate prepiske s rodbinom, prijateljima te kolegama biskupima i svećenicima[1]. U tim pismima, koja pokrivaju vremenski luk od 1935. do 1978. godine, dakle od Lucianijeve mladenačke (23 godine) do zrele dobi (66), nazočna je i višeslojnost njegove osobnosti. Tako, na primjer, u pismima bratovoj kćeri uočavamo brižnoga strica, koji nećakinju neumorno podsjeća da - uz redovito polaganje ispita - treba voditi računa i o trajnoj izgradnji svoga karaktera, stavljajući sve to u okvir onoga što od nas očekuje Bog[2].

Supružnici Piperno:
Maurizio i Maria, grofica Agosti

1 Usp.: Albino Luciani - Giovanni Paolo I, *Opera omnia*, izd. Edizioni Messaggero Padova, 1989, sv. 9., str. 477 - 506.

2 Pia Luciani, kći Albinova brata Eduarda. Od spomenuta 52 pisma njoj je upućeno 16: br. 4 - 7, 9, 11, 14 - 16, 18 - 21, 24 - 25 i 48.

Vrijeme je to u kojem možemo pratiti i duhovnost Albina Lucianija: najprije mladoga svećenika, zatim biskupa te napokon kardinala i pape. Ne skrivajući patnje i zabrinutost, Albino Luciani uvijek nalazi prostor i za nehinjenu vedrinu. Jedna od konstanti je i njegova poniznost, koju je kao životni *motto* ugradio u svoj biskupski grb (*Humilitas*). O Lucianijevoj poniznosti na djelu zacijelo najrječitije svjedoče njegova pisma supružnicima Piperno (Maurizio i Maria grofica Agosti), koji su u vrijeme svoga boravka u Bellunu novčano pomagali bogoslovu Albinu Lucianiju.

Prenosim pet pisama upućenih toj darežljivoj plemićkoj obitelji, od kojih je prvo na početku uvrštenoga izbora u spomenutom devetom svesku sabranih djela, a peto na kraju. Prvo piše mladomisnik Albino Luciani netom je doznao (30. lipnja 1935.) za svoje dobročinitelje, a peto Ivan Pavao I., par dana (26. rujna 1978.) prije svoje preuranjene smrti. U pismima od 7. i 19. svibnja 1965. izražava sućut grofici Agosti i posvojenoj kćeri Lindi prigodom smrti Maurizija Piperna. A u pismu od 20. prosinca 1977. doznajemo da je život Albinu Lucianiju pružio prigodu da se pobrine za smještaj grofice Agosti i kćeri joj Linde.

Dodatno svjetlo o poniznosti u životu i djelu Albina Lucianija daje nam njegov nagovor[3] prigodom generalne audijencije 6. rujna 1978. godine u Rimu. Ipak, osobito duhovito o poniznosti piše u pismima starozavjetnome kralju Davidu i evanđelistu Luki[4]. Pismo kralju Davidu iz veljače 1972. godine neuvijena je osuda oholosti, kako

papa **Luciani**

S. Giustina - Belluno
Centro Papa Luciani
Anno I - AGOSTO 1984 - N. 1

humilitas

Humilitas: **Glasilo za promicanje duhovnosti Albina Lucianija**

3 Usp..: *Opera omnia*, sv. 9., str. 48 - 51.
4 Usp.: Papa Ivan Pavao I. - Albino Luciani, *Pisma - Illustrissimi*, izd. Moderna vremena, Zagreb 1997, str. 62 - 66 i 212 - 218.

sugerira i sâm naslov - *Pokoj vječni oholosti!* No, tu su i ove sažete riječi o poniznosti (i velikodušnosti):

"Poniznost, drugim riječima, ide ukorak s velikodušnošću. Biti dobar je velika i lijepa, ali teška i mučna stvar. Evo što je poniznost: neka duša ne teži pretjerano velikim stvarima. A evo i što je velikodušnost: neka ju ne uplaše teškoće"[5].

A u pismu evanđelistu Luki, iz ožujka 1974. godine, govoreći izravno o poniznosti (*A na koje ćemo mjesto mi*? - pitanje je iz nadnaslova) zapisuje i ove riječi:

"Jednostavan i prostodušan čovjek, naprotiv, ne nastoji se pokazati bogatijim, pametnijim, pobožnijim, plemenitijim, moćnijim nego što jest. On nastoji biti ono što treba, izgledati onakav kakav jest, odijevati se u skladu s vlastitim položajem, ne biti nametljiv, ne zasjenjivati nikoga, (...)"[6].

Vrhunac su riječi kojima nas mons. Luciani podsjeća "da je obavljanje svake vlasti zapravo služba" te "da se mora izvršavati na način službe"[7]. Primjerom svoga života Albino Luciani je i na djelu pokazao da je to jedini ispravan i najbolje odabran put: dosljedno i nepokolebivo svjedočiti svaku izgovorenu i napisanu riječ.

5 *Na . dj.:* str. 65.
6 *Nav. dj.:* str. 217.
7 *Na . dj.:* str. 216.

Odabrana pisma
(30. lipnja 1935. - 26. rujna 1978.)

1 [1.]

Belluno, 30. lipnja 1935.

Plemenita i presvijetla gospodo,

danas, večer uoči dana kada trebam započeti duhovne vježbe za pripravu na sveto svećeničko ređenje, moji su mi poglavari predočili otkriće, koje je za mene ispalo slatko i sveto iznenađenje.

Rečeno mi je, naime, da me na bogosloviji već šest godina svojom dobrotom uzdržavaju dvoje pobožnih i dičnih supružnika[1] : ti supružnici ste vi, i možete samo zamisliti je li se na tu vijest moja duša odmah otvorila na zahvalnost: prvo prema Gospodinu koji me, sveudilj dobrostiv prema meni, obdarivao i tom dobrohotnošću već duže vremena a da ja to ne znam, a onda i prema vama koji ste se, oruđe u rukama božanske providnosti, s toliko velikodušne dobrote htjeli skrbiti za moj odgoj.

Neka vam Gospodin uzvrati za vašu ljubav! Drugim riječima ne znam iskazati svoju zahvalnost; druge zahvale osim molitve nemam.

Gospodin, za čiju ste službu podigli jednoga službenika u njegovoj službi, neka preobrazi u sveti blagoslov pomoć koja je velikodušna, a kojom ste obasuli mene!

Ja od ovog časa neću više moći zaboraviti tako velike dobrotvore i osobito ću vas se sjećati, kada se Gospodin u svetoj žrtvi udostoji poslušati moj glas te siđe, žrtva mira i izmirenja, u moje ruke.

Bilo bi mi drago budete li mogli biti nazočni mome ređenju: bila bi zadovoljna i počašćena i moja obitelj.

A dotle, u očekivanju toga toliko očekivanoga i željenoga dana, preporučam se vašim molitvama, a zahvaljujući vam još jednom za sve što ste učinili za mene, bilježim se haran i odan

don Albino Luciani

1 Velikodušni dobročinitelji su gospodin Maurizio Piperno i gospođa Marija iz grofovske obitelji Agosti; naime, u vrijeme dok su živjeli u Bellunu, novčano su pomagali bogoslova Lucianija tijekom njegovoga studija teologije. Vijest o tome zatječemo u reviji *Humilitas*, veljača 1987. (VI), str. 4.

2 [12.]

(Vittorio Veneto), 7. svibnja 1965.

Predrage Maria i Linda[2],

s najdubljom boli doznajem za smrt svoga dobročinitelja. U vrijeme Uskrsa, iz Trevisa je netko telefonirao, preporučajući molitvama Maurizija Piperna. Časna sestra - koja je preuzela poziv dok sam ja bio odsutan - nije mi dobro prenijela, a ja sam pretpostavio da je riječ o nekom drugom pa tek sada dovodim u svezu taj telefonski poziv s današnjom tužnom vijesti.

Sutra ću reći misu za dragoga i neprežaljenoga pokojnika, a i dalje ću Gospodinu preporučati njegovu dušu, koja je bila tako dobra i čestita i koja je - vjerujem - zacijelo već u raju.

A dotle, vama dvjema izražavam svoju najdublju sućut i srdačno vas pozdravljam.

Najodaniji vam

Albino Luciani

P. s. - Potaknut ću da za pokojnika mole i na bogosloviji a i kod mojih u obitelji.

3 [13.]

19. svibnja 1965.

Predrage Maria i Linda,

upravo sam primio vaše pismo na kojemu sam vam jako zahvalan, kako zbog dara koji me obradovao a koji ću sačuvati kao uspomenu na istinskoga dobročinitelja, tako zbog vijesti o odlasku i žalosti onih koji su pokojnika poznavali.

Doista je živio svoju vjeru. U više navrata sam vidio dokaze za to. I u Bellunu su ga jako cijenili mons. De Cassan, mons. Santin, te mnogi drugi koji su ga osobno poznavali.

Vjerujem da ga je Gospodin već nagradio za ljubav koju je iskazao prema tolikim siromasima pa i prema meni.

Srdačni pozdravi uz blagoslov, odani vam

✠Albino Luciani, biskup

2 Udova gospodina M. Piperna - zajedno s posvojenom kćeri Lindom - preselila se kratko nakon suprugove smrti u Bolognu.

4 [45.]

20. prosinca 1977.

Drage Maria i Linda,

zahvaljujući za čestitku, sa žaljenjem doznajem za stan. Još danas ću pisati nadbiskupovu tajniku, s preslikom vašega pisma u dodatku, moleći ga za korisnu informaciju, budete li htjele ostati živjeti u Bologni. Budete li, međutim, htjele odseliti iz Bologne, obratio bih se na više strana, nakon što doznam koje su vaše želje i planovi.

Pouzdajmo se, dotle, u Gospodina. S toliko truda u vašoj obitelji utrošena na dobro siromašnih, On je dužan pomoći vam. Molim vas da mi posve slobodno pišete o vašim potrebama i planovima.

Odani vam

✠ *Albino Luciani*

5 [52.]

Vatikan, 26. rujna 1978.

Drage Marija i Linda,

istom danas primio sam vaše pismo od 13. rujna 1978. Zahvaljujem vam za čestitke i molitve, a do ovih potonjih osobito mi je stalo. Dao sam nalog da vam se uputi pozivnica za svetu misu 3. rujna uvečer na Trgu sv. Petra. Možda su moji ovdašnji suradnici - u silnoj strci - naprosto zaboravili.

U svakom slučaju volio bih vas obje vidjeti u Vatikanu na privatnoj audijenciji; datum vi odredite ali neka bude poslije podne. Za smještaj bih se pobrinuo ja kod časnih sestara koje su tu blizu. To je najmanje što mogu učiniti za vas, imajući na pameti koliko ste učinili za mene bogoslova.

Od srca vas blagoslivljam

Ivan Pavao I., papa

S talijanskog izvornika preveo
Tvrtko Klarić

Danijela PULIĆ

Uskrs

Jutro
Osjećam novi život
Miris izgorjele svijeće
Suzu koja teče
Sunčev dah
Tamjanov prah
Tinjajuću svjetlost sreće
Miris kolača što se peče
Života bit
Svetu nit
Toplo ganuće
Isusovo Uskrsnuće

Neven BOGDANIĆ

Tišine mog otoka

Čarobni i modri otok usred mora
Ko lađa od vjekova na pučini stoji;
Sred njegovih lučica, uvala i gora
Nikle su sve čežnje i zanosi moji
Cvite Škarpa

Ako na ovome uskovitlanom svijetu postoji nešto nalik na Vječnost, onda su to tišine mog otoka. Mir njegovih šuma, gúkanje mora slikovitih uvala i draga njegovih. Drhtaji lišća njegovih maslinika i vinograda u jesenskim predvečerjima. Odjek zvona s visoka kampanela stolnice mog rodnog grada. Zvonjave, koja budi naša uspavana djetinjstva. Onda su to blagi zalasci sunca, koje u rumenilu beskraja mora uranja u tajanstvo dubina. Dubina, u kojima su skrivene naše nade i sni naši neodsanjani.

Otok? Što je otok? Je li to komadić kopna nasred mora? Usamljena hrid na pučini? Hrid koju tuku vali, biju vjetrovi. Razdiru gromovi u mrklim noćima oluja i nevera.

Rodili smo se na djeliću ove ostavljene i zaboravljene zemlje. Da li je to mi napuštamo? Odlazimo? S tugom u duši i boli u srcu. Tamo je na drugoj strani neka čudna zbilja. Carstvo iluzija.

Životi prohodu, a škoji ostaju - *kazao je Marin Franičević*

Katarina CIPRA

Vladavina milosti

Ja znadem dobro: moj Izbavitelj živi!

Uskrsno je vrijeme vrhunac crkvene godine i prema tom slavlju usmjereni su i svi drugi crkveni blagdani. Čak i sveto božićno vrijeme podrazumijeva u sebi ovu usmjerenost. Jer Ljubav Božja u Sinu postala je čovjekom koji je sišao k nama u tijelu kako bi otkupio čovječanstvo iz okova zla i na zemlju donio vladavinu milosti. Božjem veličanstvu svidjelo se da ovo otajstvo Uskrsa i njegovo liturgijsko slavlje pada upravo u vrijeme kada se i priroda budi iz svog groba, a sunce, sjajna slika trijumfirajućeg Spasitelja, šalje svoje svjetlo i toplinu na ponovno rođenu zemlju.

Činjenica praznog groba na koji su naišle žene i riječi anđela na grobu: "Zašto tražite živoga među mrtvima?" govore o stvarnosti uskrsnuća. Sva nada, ufanje i ljubav nalaze svoj izvor u saznanju da je Krist Gospodin uskrsnuo od mrtvih i da živi sa svojom zajednicom do svršetka svijeta. Budući da je Gospodin uskrsnuo, to ima dakle uskrsnuća od mrtvih i mi sami smijemo se nadati da nećemo propasti nego ćemo uskrsnuti i time naša najsmjelija nada ima pokriće u potpunosti. Čitava povijest smjera prema tom misteriju iščekujući novo nebo i novu zemlju. Naravno, ova vječna sreća odnosi se samo na prijatelje Božje, čija su imena zapisana u Knjizi života, a ne i na masu otpalu od Boga koja sudom pravde Božje odlazi u vječnu propast o čemu apostol Pavao jasno govori u I. poslanici Korinćanima (6, 9-12).

Ali Uskrsa nema bez Velikog petka, uskrsnuća nema bez Golgote.

Slavljenje dana muke i smrti Gospodina Isusa Krista na križu seže u pradavno doba Crkve. To je dan najdojmljivije liturgije, pun jeze nad poniznošću i ljubavlju, sramotom i mukom, nad uzvišenošću i otkupiteljskom pobjedom, dan koji nam otkriva temeljno otajstvo Križa.

Rimska Crkva dala je na spomen smrtne slave Gospodinove kao postaju starodrevnu baziliku Svetog križa koja leži izvan zidina vječnoga grada kao što je i Krist pretrpio smrt na križu blizu krajnjeg ruba grada Jeruzalema. Car Konstantin i Flavija Augusta, njegova kako sam kaže "najplemenitija majka" podigli su ovu rimsku crkvu u zahvalu za pobjedu koju je u Kristovom znaku križa Konstantin Veliki izvojevao 312. godine nad svojim protivnicima. U toj crkvi svečano se kroz vjekove štuje odlomak Gospodinova križa, odlomak koji je upravo ova divna, Bogom odabrana žena Flavija Augusta donijela s jeruzalemske Golgote. Sila Božja na dramatičan način otkrila joj je mjesto Kristove muke kako bi se brdo Kalvarije zauvijek povezalo s vječnim gradom. Tako su ljubav i vjernost careve majke pobijedile sjaj poganskog Rima i privele cara Kristu. Kako kaže mudra izreka:

Ljubavlju se i vjernošću pomiruje krivnja
i strahom se Gospodnjim uklanja zlo.

Štovanje Sv. Križa koje je započelo u četvrtom stoljeću ubrzo se proširilo po čitavoj Crkvi. Ovaj križ bio je Židovima sablazan, poganima ludost, a nama kršćanima on je predmet svakog štovanja kao pobjednički znak našeg Otkupitelja i jedino oruđe spasenja. Stoga svake godine na Veliki petak potreseni mukom Kristovom padamo ničice na koljena ljubeći drvo Križa. Sve u Božjoj kući odaje na ovaj dan dojam najdublje žalosti i najgorče boli. Veliki petak pod zlokobnim plaštem smrti iščekuje žuđeno spasenje koje donosi Krist u svojoj božanskoj slavi, Uskrs je dan njegove pobjede, pobjede nad provalijom zla i prokletstvom grijeha.

Slavljem sviju slavlja nazvan je Uskrs još od pradavnih vremena jer on nadvisuje sva druga slavlja kao što sunce svojim sjajem nadvisuje sve zvijezde. Po Uskrsu dobivaju sve druge svečanosti vjere svoje posvećenje. Kako je Uskrs najviši i najznačajniji dio crkvene godine tako je i njegovo slavljenje najranije ustanovljeno. Zato je mogao oko 200. godine Tertulijan odvratiti poganima svoga doba da oni kroz cijelu godinu nemaju toliko radosnih dana koliko učenici Kristovi u tom jednom uskrsnom razdoblju godine.

Ovim osvrtom na mukotrpnu i znamenitu povijest kršćanskog nasljeđa s razlogom se htjelo podsjetiti na trajno i neprolazno značenje uskrsnog slavlja. Uskrsnuće je misterij koji ne možemo do kraja razumjeti ali sasvim sigurno trebamo vjerovati u njegovu realnost. Štoviše bez vjere u uskrsnuće sva bi naša vjera bila uzaludna - kako potvrđuje apostol Pavao. Uskrsnuće Kristovo uzrok je našoj radosti, kojoj je uskrsli Gospodin temelj i vječno uporište a pred opsjenarima zla Krist Gospodin tako ima glasnika uvijek.

I tisuće smrti uokolo u tisuće mreža
i sva zla spremna protiv mene.
A ja tražim posvuda jedan grad
koji ima anđela pred vratima.
Ja nosim njegovo veliko krilo
teško na ramenu
i na čelu njegovu zvijezdu kao pečat.

I putujem uvijek noću...
Donijela sam ljubav u svijet
koja čini da srce i u ranama plamti,
i jedan život probdjela sam sasvim sama, umorna,
u Boga zaogrnuta svakim udisajem.

O Bože, čvrsto stegni oko mene plašt!
Ja znam da sam na Tvojoj straži
i da moram ovdje stajati kao prorok u noći.
I ako svi postanu nevjerni
ja ostajem ti vjerna;
da zahvalnost na zemlji ne bi izumrla.
Ti me nećeš pustiti iz svoje svemoći
i na mene spustit će se jedna nova sreća.

Crkva sv. Franje Ksaverskog

Velika subota. Tišina anđeoska. Bdjenje. Iščekivanje uskrsnuća. Ta divna ljubav čovjeka i Boga. Vidim te, sine, u prepunoj crkvi. Ispred crkve gori sveta vatra. Palimo svijeće. Iza nas u podnožju crkve tri križa obasjana srebrnom svjetlošću mjeseca. Nazire se kalvarija. Ljudski život. Tako se svi mi kroz život susrećemo na tom križnom putu. Držiš svijeću, odsjaj u toplim očima. Ponosna sam i sretna. Čujem harfu, pjev duše, mira, sreće. Čujem molitve tisuće duša, život živim punim plućima, i tada čujem: Tko želi biti moj učenik, neka uzme svoj križ i krene sa mnom.

Ne sluteći, uzeh križ i krenuh. Sljedeće godine, u Velikom tjednu, na Uskrs, nema te, sine, sama sam i molim za čudo.

Traže te u kraju božanske ljepote, nebo poljubac daje zemlji, duboko plavetnilo, zalasci sunca prave zlatne staze na moru. Ne slutim, sine, da u grobnici si plavoj; bdijem sama, na Veliku subotu. Palim bijelu svijeću na svetoj vatri i molim. Nada umire zadnja, molim, sine, i, osjećam, križ do neba gori. Veliki tjedan, Uskrs, samoća, nema te. Svibanj, raskoš proljeća, trešnje u cvatu. Bjelina, javori i magnolije boje neba u sumrak. Sve u mirisu svibanjskih ruža. Tada užas! Našli su te, sine, more se smilovalo i vratilo te majci. Mjesec svete Marije, majke Kristove; svibanjske pobožnosti. Gledam u mauzolej Račićevih u Cavtatu. Bjelina, križ na vrhu drži anđeo bola. Sine, nije li to zadnje što si vidio? U tišini crkve suze, kapajuć po mramoru, čudnu buku prave, ili kapi krvi iz srca u kojemu mač stoji? Osjećam ljubav, bol, milost. Vratilo te nebo, molitve. Trideset i sedam dana nisi bio moj.

Crkva sv. Franje Ksaverskog. Zvona zvone. Misa zadušnica za tebe. Ti snivaš u Isusu u sjeni breza. Bol, sine, pogled na tri križa, u podnožju križni put. Njime kročim.

Vraćam se u godinu prošlu. Držiš svijeću, bijelu kao cvijeće što krasi tvoj vječni dom. Sjetih se stihova pjesnika dragog: zemlja je smrtnim sjemenom posijana, ali smrt nije kraj, jer smrti zapravo i nema, i nema kraja: smrću je samo obasjana - staza uspona od gnijezda do zvijezda. Znaj, sine, čekam te na bdjenju na Veliku subotu u crkvi sv. Franje Ksaverskog. Imam dvije bijele svijeće, čekam te, ne kasni!

U Zagrebu, 5. II. 2002.

Uskrsna zvona

Kad zakorači preko praga osjeti hladnoću i vlažni, ustajali zrak zvonika. Drvene stepenice po kojima kao da je još do jučer uzlazio u jednom dahu, učiniše mu se strmije nego ikada. Dopre do prvog odmorišta. Uplovi pogledom u svjetlost okruglih prozora. Razasute kuće u nedogled. U zaledu razazna vijugavu, srebrenu crtu rijeke. S mukom se zaputi dalje. Danima ga je progonila davna želja da na uskrsno jutro odzvoni na način svoga djeda i oca. Visoko gore čekala su ga zvona. Iako više nije zvonar osjećao ih je kao nešto svoje. Osjeti nemoć u staračkim koljenima i srce u grlu. Kod velikih prozora uvijek je bilo vjetrovito. Zastade i obrisa znojno lice. Udahnu svježinu vjetra. Počesto je s ove visine promatrao kuće i okućnice i kuću djevojke kojom se kasnije oženio i s njome djecu izrodio. Nitko, osim nje, nije znao zašto se zvono oglasilo jednim udarcem kad mu nije vrijeme.

Volio je crkvena zvona kao što se voli netko od roda, od krvi. Veliko je posvećeno sv. Trojstvu, srednje Djevici Mariji, a manje sv. Josipu. Pognut pod njihovom težinom iako su bila na jarmovima, držao se jednom rukom za obod velikog zvona da ne padne. Osjeti brazgotinu pod prstima koju je s dolaskom partizana netko bezuman napravio pucajući u toranj.

Ovo što vidi nije kao nekada. Zvona su mirovala sapeta lančanikom. Učini mu se da su zarobljena mnoštvom žica, nekim čudnim napravama koje im oduzimaju zamah i slobodu. "Žale li", pomisli, "za mojim rukama?" Dok je zvonio bila su kao lutke na koncima. Veliko i srednje u rukama, a malo svezano za desnu nogu. Plesala su, zvonila su ritmom njegova srca. Anđelovo pozdravljenje zvonio je "u tri člana" moleći istodobno, i svi su znali, moleći s njime, kad je koji dio pozdravljenja.

Zvonila su zvona za pokojnike i mnogima se činilo da ne zvone jednako svima, dobrim vjernicima razigrano, uskrsno toplo, a nekima koji to nisu životom zaslužili potmulo, hladnije, opominjući.

Vješto, kao nekad u starom kraju, sveza konopce oko batova, a krajeve oko zapešća. Prekrsti se, udahnu duboko i otpoče. Jeknu veliko zvono. Jato golubova zalepršа svodištem zvonika. Zadrhta zvuk nad selom. "Neka to bude", reče u sebi, "na čast pet rana Isusovih, proslavljenih". Lijeva se ruka trgnu u grču. Srednje i malo zajeca, zabruji kao iza sna, praćeno potmulom zvonjavom velikog zvona. Čas jedno, čas sva tri u razigranom ritmu ispuniše uskrsno predjutarje.

Sjećanjem se vrati u djetinjstvo u vrijeme kad su se sela nadmetala tko će ljepše, originalnije i duže "slaviti" predvečerja velikih blagdana. Prisjeti se zvonjave za Veliku Gospu. Djed je sjedio u hladu velike omorike očiju uprtih u sunčani sat na zvoniku. "Kad vam dadnem znak otpočnite", reče. Zvonili su razigranim ritmom u zamasima tijela, vjetra i srca dugo i svečano. Nisu osjećali bol u zapešćima, toplinu krvi na podlaktici. S mukom su ih spustili u crkveno predvraće, umorne, samo su im oči sjale vedrinom.

Uznemiri se selo. Nagrnuše k crkvi ranije nego obično noseći krcate košare jela na posvećenje. Okružili zvonik pogledima i čuđenjem. "Tko to zvoni", pitaju pridošli. "Bivši zvonar, stari Luka", odgovaraju. Razdijeli se selo nadvoje. Jedni se prisjetiše

starog kraja obradovani zvonjavom koja se rijetko ili nikako ne čuje na slavonskim ravnima, drugima je smetalo. "Je li poludio?" reče netko. "Nije. Sjetio se zavičaja", drugi će. "Tako se kod nas zvonilo." "Kod vas? Vi niste tamo nego ovdje, što niste ostali ako vam je bilo ljepše?"

Uto se pojavi župnik. Hodao je teškim, umornim korakom, pritisnut godinama i službom. Ušutješe. "Hvaljen Isus i Marija", pozdravi. Odgovoriše uglas. Gledali su ga očekujući prijekor, zabranu, a on je gledao zvonik. Veliko zvono drhti dubokim tonovima, samrtnički, potmulo. Učini mu se da će razbiti zgusnut nemir u ljudima, tvrdu opnu srca, da će prsnuti kamena ploča groba. Malo i srednje iskre vedrinom, kao protuteža smrti javljaju pobjedu života. "Život i smrt, smrt i život...samo druga strana životne medalje." Raspozna srebrene niti bisernice i duboki ritam berde. "Zvona su poput tamburaškog orkestra", pomisli, "kako to nisam prije shvatio. Pjevaju o radosti, potiču na razigrani ritam nogu i srca, a bas nas vraća muklim tonovima... sjeti se da si prah, sjeti se."

Tišina ga vrati u stvarnost. Nije primijetio kad su zvona utihnula. Pričini mu se da je zvonik suncem zapaljen poput baklje.

Nekako kad je i sam postao kapelan u ovoj velikoj župi doselili se i Lukini roditelji. Zla vremena. Otac Lukin prihvatio je mjesto zvonara u selu. Nastavio je raditi ono što je radio i njegov otac u rodnom kraju. Tri je godine odležao u Lepoglavi jer je opomenuo zvonima seljane da sakriju ono malo sirotinje pred bezdušnim službenicima nove vlasti koji su "meli tavane". Na robiji se sprijateljio s mladim i starijim ratarima, Slavoncima koji nisu htjeli u "zadruge", a nisu imali čime namiriti "obavezu". Bila su to vremena u kojima se "u ime naroda" činila nepravda tom narodu. Uz ostale navike i običaje donijeli su i za Slavonce čudan način slavljenja zvonima. Počeli su pa odustali.

Ponovno zvona oživješe. Uskrsno se jutro osulo vedrinom. Srednje zvono zazvoni toplim, baršunastim zvukom kao satkanim od svjetla, kao da u njemu zvone cvjetovi: plave čaške zumbula, crveni božuri i ljiljani. Malo zvono prosu sjajne bisere selom, sokacima, dvorištima, okućnicom sve tamo do šume i rijeke. Sitno, sitnije, jako, jače pa tiše, otegnuto... kao da su sve radosti, sve pjesme, cika djece, vrisak pomamnih svatova u njima. Veliko zvono muklim udarcima podcrtava svijetle tonove kao da nariče nad mrtvim ljudima, srušenim zvonicima i kućama, nad nesrećom koja nas je toliko puta zadesila u svim ratovima. Naznačuju Golgote i Uskrse, noći i svitanja. Učini im se da se vrijeme vratilo unazad u ono vjetrovito, krvavo popodne kad su grobištima odjekivali fijuci granata dok su hrabri pokapali Lukina sina. Luka je zvonio u zvoniku svom tugom u sebi, svim bijesom pravednika nad zločinima koje nam učiniše. Tog dana je bila prvi put pogođena i župna crkva.

Izašao je poguren. Mnogi su očekivali prijekor a njemu je bilo svejedno. Uđe između razmaknuta mnoštva, među košare prepune jela. Sve je mirisalo na kuhanu šunku, bijeli luk i rakiju. Išao je naprijed između njih, nazad nije htio, nije želio uzmaknuti. Jedva je išta čuo, od zaglušene zvonjave koja mu je ostala u ušima. Primijetio je suznih očiju kako mu župnik dolazi ususret. "Sretan Uskrs, Luka, sretan Uskrs!" vikao je župnik u njegove gluhe uši. Osjeti stisak njegove ruke, vreli dah na vratu. Okrenuo se prema svima dižući okrvavljene ruke kao da blagoslivlje mnoštvo. "Sretan vam Uskrs", promuca. Crkvištem se prolomi pljesak.

Ivana RADIĆ

Zlatna pjesma

Zlatno se zlato zlati
povrh dozrelih njiva,
zlatna se pučina zlati,
to zlato u zlatu pliva.

Zlatni su podneva zraci
što milju zlatne vlati,
zlatne su želje ravnica,
zlatni su sunčani sati.

Zlatne su maglice niti
što trepere svuda,
zlatni su svi vidici
dokle pogled vrluda.

Zlati se prašak što sipi
sa zlatne lipove grane,
zlatni su prsti lipnja
što zlate ljetne dane.

Kalendar praznina

Praznina se gnijezdi
u krilo svakog dana,
nenajavljena dolazi,
čeka na ivici ležaja.
Zavirkuje u kutove sna
dosadna,
izdržljiva,
praznina žilava.
Blanja misli
i prosipa strugotine,
siječe želje
i rasipa iverje.
Praznina ulazi
u svaki naš dan
i čini ga godinom.
A kad nam se pogled
unatrag okrene,
ugledamo veliko ništa,
i svaka godina
čini se kraća
od dana jednoga.

Marijan CIPRA

Ontološka diferencija bitka i bića

Pojam ontološke diferencije u filozofiju unosi Martin Heidegger. On pod tim misli na povijest zapadne filozofije koja je pretežito mislila biće a ne bitak i tako se razvijala u određenom zaboravu bitka. Što je biće? - to je pitanje metafizike dok je pitanje o bitku potisnuto iz metafizike i prati kao sjena cjelokupno zapadno filozofsko mišljenje. Mi ne možemo znati ništa o bitku doli na osnovu bića i zato je pitanje o biću metafizički prvotnije od onoga o bitku. Kao odgovor na pitanje o biću europska će misaona tradicija naizmjence odabirati bića - jednom je to ideja, drugi put *ousia*, supstancija ili bivstvo, zatim kod Spinoze supstancija kao causa sui, pa onda kod Kanta *Ding an sich*, Fichtea čisto ja, konačno kod Hegela apsolut ili ideja kakva je ona po sebi i za sebe.

Ali niti jedno od ovih bića ne može biti bitak sam jer bitak je u biti neodređeno i neodredivo prvo u filozofiji. Svaka je determinacija ujedno i negacija - znao je već Spinoza. Zato za razliku od bića bitak nije determiniran, on je indeterminiran i ne može se iscrpsti niti jednom bićevnom odredbom. On je skroz naskroz pozitivan, samo čisto jest, bez primjese bilo čega negativnog. Zato kategorijalne odredbe ne mogu važiti za bitak, one su isključivo odrednice bića, dok bitak sam bivstvuje onkraj kategorijalnih izričaja, sam, bez drugotnosti, uvijek sebi isti, nepromjenjiv i nepromijenjen u bilo kome vremenskom tijeku. Bitak je jedan i vječan - jedan jer svako drugo biće dio je mnoštva dok je bitak bez ikakve drugotnosti i izvan vremena. Bitak nije ničim ograničen i utoliko je beskonačan i kao takav jedan jer samo jedno jest ono koje bez određenja egzistira.

Sve razlike padaju u jedno u bitku i on ih beskonačno nadmašuje. Bitak je transcendentan uvijek i naprosto - konstatirat će Heidegger. U potrazi za bitkom valja transcendirati svaku konačnost jer bitak je beskonačan i nadilazi svaku odredbu budući da je beskonačan i neodrediv. Jedan je jer ono što je bez razlike isto je samo sebi i uvijek samo jedno. Postavlja se pitanje u kakvom je odnosu bitak spram bića, kako to dolazi do uposebljenja bića i uopće mnoštva mogućih bića ako je bitak jedan i samome sebi isti. Za Parmenida samo bitak jest a nebitak nije dok je mnoštvo pojavnih bića i razlika tek privid jednoga. Ali i privid treba objasniti: kako dolazi do priviđenja mnoštva i razlika? To je ujedno i najteže filozofsko pitanje jer mi kao konačna bića teško možemo razumjeti ovaj odnos bitka i bića, transcendencije i imanencije budući da je biću bitak i imanentan inače ne bi moglo uopće biti.

Ova transcendencija i ujedno imanencija bitka u biću najzagonetnije je poglavlje filozofije. Ali ne samo filozofije nego i teologije jer bitak je imenovan u teologiji kao Bog i onda se postavlja pitanje odnosa jednoga Boga i množine bića. Taj je odnos u kršćanskoj teologiji zamišljen kao stvaranje Božje, kao stvaranje iz ničega stvorenog svijeta. Bog izgovara svoje *Fiat!* - Neka bude! i tako izgovoreni svijet nastaje sa cjelokupnim mnoštvom stvorova na vrhu kojih je stvoren i čovjek na sliku i priliku

Božju. Stvaranje svijeta jest jednokratni čin u kome Bog sačinjava svijet i na kraju uviđa da je ovako stvoreni svijet dobar. Bitak zamišljen u teologiji kao Bog ujedno je i osoba, zapravo nadosobno, duhovno i slobodno biće koje stvara svijet iz svoje dobrote i slobode. Dobrota i sloboda Božja nisu konačne kao kod čovjeka, one su beskonačne i Bog je u tom smislu beskonačna ljubav, beskonačno slobodno pripadanje dobroti koja je također beskonačna.

Pojam beskonačnosti može imati dva značenja: značenje potencijalne i aktualne beskonačnosti. Potencijalna beskonačnost jest ona matematička, gdje se dodavanjem ili oduzimanjem dolazi do beskonačno velikih odnosa beskonačno malih veličina. To je pojam loše beskonačnosti - kako bi to rekao Hegel. Aktualna pak beskonačnost jest ona koja je oduvijek već realizirana u bitku kao beskonačnome. Ova beskonačnost svojom uzvišenošću zapanjuje um i ulijeva mu strahopoštovanje. Tu je korijen geneze ideje božanstva odnosno Boga u filozofiji i religiji. Bog odnosno bitak sam aktualno je beskonačan jer transcendira svako konačno određenje i uvijek je već realizirana beskonačnost. Kao osoba Bog je beskonačna osoba onkraj vremena i prostora kao i svakog drugog kategorijalnog određenja. On je i apsolutno slobodna osoba koja iz neizmjerne svoje bitnosti i dobrote stvara svijet stvorenja. Svako drugo biće osim Boga je stvoreno biće i određeno "nešto" spram čega je bitak sam onda jedno ni-šta, ali ne apsolutno ništa nego relativno vis à vis određenog "nešto".

Bog transcendira vrijeme i u njega su tisuće godina jedan čas - upravo vječna sadašnjost u kojoj sve što je bilo, jest ili će biti već je uvijek aktualna prezentnost. U tom smislu Bog je svemogući i sve videći - vječiti prezent, vječno i apsolutno sada koje je ujedno osoba i u tom smislu "Ja sada". Bogu ništa nije skriveno ni nepoznato jer sve leži pred njim otvoreno i spoznato. Na kraju ću spoznati kao što sam spoznat - piše apostol Pavao u svojoj Himni ljubavi. Za čovjeka je to zadaća da uvijek više i uvijek bolje spoznaje Božji bitak, da se u svom znanju sve više približava apsolutnom znanju koje posjeduje samo Bog.

Sada vidimo kao u ogledalu nejasno, a onda ćemo licem u lice - nastavlja Pavao a na drugom mjestu dodaje: Duh je Božji sloboda, a mi koji odrazujemo kao u ogledalu slavu Gospodnju preobražavamo se u lik sve sličniji liku Gospodina koji je Duh. Kršćanska metafizika ujedno je ontologija apsolutnog bitka Božjeg koji je Bog Otac, Bog Sin i Bog Duh Sveti.

Kršćanska je ontologija trinitarna metafizika i teologija gdje je bitak sam jedan i trojstven, a do tog uvida ljudski um ne dolazi samostalno nego posredstvom Objave u kojoj se Bog sam objavljuje čovjeku putem svoga Sina Isusa Krista Boga i čovjeka. Ostaje ovdje otvorenim pitanjem u kakvom su odnosu čista filozofija, dakle autonomno istraživanje uma i umske realnosti, i teologija odnosno takvo znanje koje se zasniva na objavljenim istinama vjere, dakle predstavlja heteronomno znanje. Odnos autonomije i heteronomije u filozofiji sličan je odnosu bića i bitka. Biće koje je konačni subjekt, dakle čovjek, ima mogućnost da samostalno istražuje bit svoju i svijeta ali i da posluša riječ Božje objave i prilagodi svoje spoznajne moći onom apsolutnom i heteronomno beskonačnom koji se objavljuje u vjeri. Vjera nije neprijateljska razumu nego pomaže

ovom da spozna istine koje vlastitim snagama ne bi mogao dokučiti. Vjera i razum dva su stožera na kojima počiva kultura i duhovni život zapadne civilizacije i oni se uzajamno natječu oko onog jedino bitnog - spoznaje istine kakva je ona po sebi i za sebe.

Istina pak imade više značenja. Za Grke istina je *aletheia* - neskrivenost, nezaboravljenost onoga što jest u svemu što se pojavljuje. *Lanthanein* znači skrivati, potiskivati, a *aletheia* je obratno od toga negacija skrivenosti i afirmacija objavljenoga. Prije istine suda nazočna je istina kao neskrivenost, kao područje gdje se objavljuje skriveni bitak po kome jest sve što jest. Istina pak suda derivat je ove osnovne ontološke istine i ona se izražava kao adekvacija stvari i intelekta, poklapanje same stvari i njenog iskaza u sudu. Ali postoji još i treći vid istine, onaj biblijski u kome Krist kaže za sebe: Ja sam put, istina i život. Istina je u tom smislu paradigmatska pojava Isusa Krista očovječenog Boga i pobožanstvenjenog čovjeka. To je i poziv svima koji u njega vjeruju da slijede njegov put jer on je utjelovljena istina sama i život sam.

U našem jeziku istina dolazi od onoga istoga ili od onoga "jest" kao jestina. Ono *isto* podsjeća nas na Parmenida kad on kaže: isto je misliti i biti - *to auto gar estin noein te kai einai*. Misleći mi uvijek izgovaramo bitak i u najdubljem vidu mišljenje i bitak su jedno te isto - istina sama kakva je ona prije svake logičke i metafizičke definicije. Na kraju zapadne filozofije kao metafizike Hegel će o istini reći: ono istinito jest cjelina - *das Wahre ist das Ganze* i time podsjetiti da je istina tek u cjelini bitka i znanja, da je istina cjelina koja u sebi sadrži sve momente postojanja, svaku pa i prividnu drugotnost i sve to dokida, čuva i nadvladava u svojoj cjelovitosti. *Aufheben* je Hegelov termin za to ukidanje svake posebnosti i pojedinačnosti u općenitosti istine koja je cjelina.

Tako je i za povijest filozofije istina da je ona tek na svom kraju dovedena do svoje konačne svrhe, da je tek njegov, Hegelov sistem filozofije ona sama u svojoj potpunosti razvijena i dovedena svom koncu. S Hegelom kao da nastupa kraj filozofije što će Heidegger prihvatiti u svom naslovu: Kraj filozofije i zadaća mišljenja. Hegel je poduzeo i ono jedva ostvarivo - dokidanje religije u filozofiji. U tri vida manifestiranja apsolutnog duha - u umjetnosti, religiji i filozofiji najprije se prevladava umjetnost kao osjetilni sjaj i privid ideje - *das sinnliche Scheinen der Idee*. Umjetnost je po svom najvišem određenju za nas prošlost, konstatira Hegel. Za razliku od umjetnosti religija je apsolutni duh u vidu predodžbe i tu Hegel vidi moment za njeno prevladavanje jer samo je čisti pojam, to jest filozofija adekvatan izraz apsolutnog duha tako da religija svoje prvenstvo mora dati filozofiji. Tu se Hegelova misao pokazala preuzetnom. Religija je nadživjela Hegelovo prevladavanje i dalje konkurira filozofiji kad je riječ o odnosu konačnog tu-bitka čovjeka spram apsolutnog.

Isto tako je problematičan Heideggerov pojam tu-bitka kao egzistencije koja je radikalno konačna i predstavlja tek predhođenje smrti. Bitak i vrijeme utoliko su problematičan naslov što bitak sam nikako nema vremenske odredbe pa je problematično iz radikalne konačnosti i vremenovanja tu-bitka tražiti put k smislu bitka. Zato Heideggeru i ne uspijeva ovaj nadolazak bitka iz vremena i on se mora zadovoljiti mitopoetskim govorom o *Kehre* - okret ka bitku - i o zgodi - *Ereignis* gdje se tu-bitak

susreće s bitkom. U neprilici kako da izvede obrat od vremena k bitku Heidegger navodi samo jednostavno - *es gibt* - ima - ili ono se daje, misleći na bitak. Zato pri promišljanju temelja ontologije ne smijemo samo tako napustiti klasično postavljanje pitanja o bitku jer vidimo da ovaj "novi početak" kako ga shvaća Heidegger i ne vodi nekom znatnijem ishodu. I dalje ostaje aktualna Aristotelova rečenica: I prije i sada i uvijek mislioci su se sporili i pitali o bitku: što je biće?, a to je isto s pitanjem: što je bivstvo? Ponovno pokretanje pitanja o bitku nužno je već stoga što mi suvremenici pretežno živimo u ozračju novovjekog nihilizma, kad su najviše vrijednosti obezvrijeđene i kad nedostaje odgovor na pitanje: zašto? i čemu? Nietzsche tu stoji kao još neprevladani mislilac a njegov pojam o bitku kao volji za moć, kao vječnom vraćanju jednakog i kao nadčovjeku i dalje predstavljaju prešutnu pretpostavku modernog života. Ova volja za moć prikriva se iza bivstva tehnike i mi smo zacijelo djeca tehničkog razdoblja kad strojevi i *computeri* označavaju našu sudbinu. Tajna bitka sakrivena je iza biti tehnike i mi živimo u vrijeme sredstava a ne svrha. I čovjeku prijeti opasnost da postane sredstvom kako tehničke civilizacije, tako i ideologija koje lažno predstavljaju zamjenu za istinsku filozofiju. Pitanje je: što je istinska filozofija? To je svakako ona filozofija koja odgovara istini. A što je istina? Malo prije smo vidjeli tri vida u kojima se istina pojavljuje, grčka *aletheia*, poklapanje mišljenja sa stvarima - adekvacija stvari i intelekta - i naposljetku kršćanska istina kojom se predstavlja sam Bog u svom očovječenju u osobi Isusa Krista.

Mi danas živimo u vremenu otuđenja od istinskih vrijednosti i zato nam i sama istina postaje upitnom. Nietzsche je odbacivao i prezirao istinu, ali, naravno, u interesu svoje istine koja bi bila volja za moć, vječno vraćanje jednakog i nadčovjek. Od istine se ne može pobjeći niti joj se sakriti - kojim god putem krenuli uvijek se očituje jedna istina pa makar ona bila i prividna i nevažeća. Kako bi se moglo ostati skrivenim od svjetla istine koje nikad ne zalazi - reći će već Heraklit u svom poznatom fragmentu. A Aristotel će govoriti o otvorenim vratima istine koja je nemoguće promašiti. Tako i za Heideggera povijest predstavlja naizmjenično otkrivanje i skrivanje istine bitka. Time se Heidegger približava i Hegelovu shvaćanju povijesti kao dijalektičke izmjene teza i antiteza apsolutnog duha. Samo što Hegelovo shvaćanje pretpostavlja imanentnu i transcendentnu svrhovitost povijesnog bivanja, dok takve svrhovitosti nema kod Heideggera. Filozofija Zapada bila je sklona u povijesti vidjeti napredovanje na primjer u svijesti o slobodi dok su mislioci poslije Hegela već posumnjali u takav napredak. Schopenhauer i Nietzsche vide u povijesti stalno vraćanje jednakog ili besmisleno Sizifovo valjanje kamena. Tako ni Kierkegaard i egzistencijalisti ne vide povijest kao svrhovito napredovanje nego kao uvijek unaprijed osuđeno na propast nastojanje egzistencije da dođe do punine bitka.

Kad je riječ o odnosu bitka i bića ne može se mimoići ni pitanje o hijerarhiji bića, o tome da biće ima više ili manje udjela na bitku i prema tome je više ili niže, veće ili manje biće. Ovu ljestvicu bića prvi je ustanovio Platon a razradili su je novoplatoničari od Plotina do Prokla. Prema tome viđenju bitak je ono jedno, onkraj svakoga bića i bivstva, samo sebi identično, nepromjenljivo i vječno. Sve drugo teži da bude

poput njega i u tome više ili manje uspijeva. Bitak je ideja i to najviša ideja, ideja dobra, koja je poput sunca u nevidljivom svijetu izvor svega živog i bivstvujućega. Ideja je dobra, jedna i vječna i kao takva prauzor za svako bivstvujuće biće. Prema učešću u bitku biće se onda stupnjevito razlikuje od bivstvenog bića, preko nebivstvenog bića i nebivstvenog nebića do bivstvenog nebića.

Do jednoga ili ideje dobra postoji duhovni svijet ideja gdje se nalaze prauzorci svega vidljivog i osjetilno zamjetljivog svijeta. Svijet ideja je također vječan ali on je mnoštven i svaka ideja kao određeno nešto ima u sebi negaciju da je ova ili ona ideja a ne ideja sama. Ideja je već uposebljeni bitak i kao takva nije sam najviši bitak nego je prva do njega i od njega ima svoj vječiti sjaj. Svijet ideja nosi već u sebi kategoriju razlike - jedna je ideja različita od druge i tako nebitak ili negacija ulazi u bivstvovanje. Još se više približava nebitku duševni život jer duša je princip kretanja i kao takva je u pokretu i mijenja se - ona je nebivstveno biće - jest biće ali nije poput ideja vječna i nepromjenljiva nego iz duhovnog silazi u osjetilni svijet i ovaj pokreće na život. Duša se povezuje s tijelom i od ovog poprima karakter prolaznosti i propadljivosti. Duša je tako podvojena - jednom svojom stranom pripada duhovnom svijetu trajnom i nepromjenljivom, drugom pak stranom ulazi u svijet nebića. Platon opisuje dušu kao upravljača konjske zaprege u koju su upregnuta dva konja - jedan bijel i plemenit, drugi divlji i crn tako da duša stalno mora u sebi voditi borbu između ta dva pola svoje naravi - tjelesnog i duhovnog.

Još dalje od bitka i niže od duše bivstvuje osjetilni svijet - svijet koji je u neprekidnoj promjeni i u kome nema postojanosti, zato je to svijet nebivstvenog nebića - biće koje jest i nije i koje protječe pred našim očima kao sjene na zidu špilje u kojoj mi smrtnici boravimo. Tu vrijedi usporedba sa špiljom u koju su zatvoreni smrtnici koji pred sobom vide samo sjene istinskih bića i drže te sjene stvarnošću. Samo svijetle duše, to jest one koje su se posvetile filozofiji i jedino istinskom umijeću dijalektičkog razmišljanja i raspravljanja dolaze do spoznaje o prividnosti osjetilnog svijeta i o jedino istinskom svijetu ideja iznad njega. Tako filozofi dostižu pravu mudrost i spoznavši je imaju zadaću da se vrate među smrtnike i poduče ih o pravoj istini stvari. To je i posao državnika, naime da se pobrine oko pravedne države koja ima za cilj da zajednicu uredi prema spoznaji ideje pravednosti, a ta je da svatko čini svoje. Pored duhovnog, duševnog i osjetilnog svijeta postoji na ljestvici bića i onaj posljednji nespoznatljivi sloj bivstvujućega - naime svijet bivstvenog nebića to jest praznog prostora - hora - ili materije. Materija je istinsko nebiće jer ne posjeduje ni osjetilne kvalitete nego se može dosegnuti samo kvantitativnim obilježjima.

Ovu stupnjevitu ljestvicu bića razradit će novoplatoničari u sistem univerzuma koji nastaje emanacijom jednoga i naposljetku se opet u jedno vraća. I kršćanska filozofija prihvatila je ovu platoničku viziju svijeta u svojim ranim misliocima kao što su Klement Aleksandrijski i Origen. Origen će razlikovati tri stupnja bića - tjelesna, duševna i duhovna. Tako se i ljudi razlikuju po principu tjelesnosti, duševnosti i duhovnosti. Postoji tjelesni čovjek - hiličar - duševni - psihičar - i duhovni - pneumatičar.

I Sveto pismo ima tri sloja - doslovni, alegorijski i simbolički već prema većoj ili manjoj udaljenosti tumača od božanskog praprincipa.

U kršćanskoj filozofiji posebno mjesto pripada Dioniziju Areopagiti koji u svojoj Nebeskoj hijerarhiji i Crkvenoj hijerarhiji u potankosti razrađuje ovu bivstvenu hijerarhiju. Dionizije je još značajan po tome što donosi jednu mističku teologiju novoplatoničke provenijencije u kojoj govori o načinima i vrstama teologije koje najbolje dohvaćaju Božju bitnost. U teologiji za Dionizija postoje tri puta - potvrdna, afirmativna teologija, odrečna ili negativna teologija i superlativna ili svenadmašujuća teologija. U prvoj, afirmativnoj vrsti teologije govori se o tome na koji način je Bog dobar, mudar, životan i silan i dolazi se do zaključka da je Bog sve to samo u prenesenom smislu jer uistinu on nadvisuje svaku potvrdnu oznaku i uvijek je već transcendentan svakom pojmovnom određenju. Zato se Bogu više približuje negativna teologija koja govori kako je Bog sve drugo od svake određenosti i drugotnosti. Bog je ne-drugo, nego jedno samo sebi istovjetno, nepromjenljivo biće.

Negativna teologija donosi uvid kako je nemoguće spoznati što je Bog jer on nadilazi svako mišljenje i spoznaju. Na tom putu negacije pokazuje se: Bog nije nešto od bića niti biva spoznat u nekom od bića. Ono božansko je uzrok svekolikog bića a samo nije ništa od bića. Ono se usteže svakom određenju, ustroju, životu, predočivanju, mnijenju, imenu, govoru, mišljenju, položaju, broju i beskonačnosti, ukratko svemu što je biće. Ali negativna teologija ne stoji na putu same negacije, povrh nje razvija se svenadmašujuća teologija. Prvo poglavlje Dionizijeva spisa O mističkoj teologiji nosi naslov: Što je božanski mrak. Doista do Boga se ne dolazi nikakvim spoznajnim putem nego ekstazom duše u napuštanju svakog osjetilnog ali i duhovnog određenja te dodiru s onim nadbivstvujućim. Bog je hiperagnostot - nadnespoznatljiv kako glasi paradoksalna Dionizijeva definicija. Do spoznaje Boga dolazi se nadspoznavanjem, ekstazom u kojoj duša napušta svaki oslonac i uporište i poistovjećuje se s onim nadzbiljskim i nadbivstvenim. Mistička teologija izvršit će veliki utjecaj u povijesti filozofije i teologije - utjecat će ponajprije na Ivana Skota Eriugenu i svetog Tomu Akvinskog.

Mistička teologija jest ujedno filozofija koja bitak vidi u nadspoznatljivom apsolutu i odatle izvodi sve bivstvovanje i sva bića. Boga nikad nitko nije vidio - piše apostol Ivan u svom Evanđelju - samo prvorođenac Sin, on nam ga objavi i po njemu mi možemo znati nešto o Bogu ili o Trojstvu. Kod Dionizija Areopagite miješaju se filozofija i teologija, naime autonomni put ljudske spoznaje i objavljena riječ božanske poruke koja nadilazi ljudski razum. U svome djelu "Bog filozofa" filozofski pisac Wilhelm Weischedel prati povijest filozofske teologije od njenih prapočetaka u staroj Grčkoj pa sve do naših dana i dolazi do zaključka kako je bitno različit Bog filozofa od Boga objave. Do prvoga filozofija može doći svojim općenitim zaključivanjem ali taj Bog uopće nije ujedno i Bog objave, Bog Abrahama, Izaka i Jakova - živi Bog koji govori za sebe: Ja sam koji jesam. Isto tako do osobe Isusa Krista filozofija može doći samo preko objave, kako se on objavljuje u Novom zavjetu kao Sin Božji i Sin čovječji.

Mistička je teologija ujedno i jedan od odgovora na pitanje o odnosu bića i bitka. Štoviše ona se doima kao jedino pravi i mogući put kako biće dolazi do bitka. Čovjek je ono biće koje jedino zna za ontološku diferenciju i jedini je on može prevladati. Za to je potreban zaokret u čovjekovu odnošenju spram bića. Pravi odnos bića i bitka kod čovjeka je onaj mistički. Bitak, teološki gledano Bog, uvijek je onaj transcendentni i zato da bi mu se približilo treba transcendirati svaku konačnost i uposebljenje i odvažiti se u temelj svake konačnosti i uposebljenja, u bitak sam koji je iznad svakog posebnog određenja. Bitak je *ens supremum et generalissimum, ipsum esse subsistens* - biće najviše i najopćenitije, sam subzistirajući bitak, i težnja za bitkom ne može se smiriti dok ne počine u Bogu. Duša je moja nemirna dok ne nađe počinak u tebi, Gospodine - reći će sveti Augustin. Dionizijevi spisi o nebeskoj i crkvenoj hijerarhiji dodatno su rasvjetljenje ovog mističkog odnosa bića i bitka. U nebeskim hijerarhijama riječ je o duhovnim bićima koja nadmašuju čovjeka i na neki način su posrednici i međučlanci na ljestvici bića. Ta su duhovna bića drugim riječima anđeli kojih ima tri puta tri kora a zovu se Prijestolja, Serafini, Kerubini, Gospodstva, Moći, Poglavarstva, Vlasti, Arkanđeli i Anđeli. Ova bića ostvaruju Božji plan u svijetu stvorenja i odgovorna su za događanja na zemlji i u svemiru. Nebeska hijerarhija biva oponašana na zemlji u crkvenoj hijerarhiji i tu su podijeljene odgovornosti i dužnosti prema svećeničkim redenjima. Ontološka diferencija praćena je još jednom, naime intelektualnom diferencijom između pojma i ideje, razuma i duha. Naime naše mišljenje se ne zbiva u duhovnom svijetu ideja nego se kreće diskurzivno i u vremenu od pojma do pojma, od predodžbe do predodžbe, od predikata do predikata i time samo oponaša u vremenu duhovni svijet ideja. Svijet duha je stvaralački i pun životne snage dok je svijet pojmova zapravo samo slika savršenog svijeta ideja a nije sam taj idealni svijet. Budući da je razumsko mišljenje vezano uz tjelesnu materijalnost naši pojmovi su samo slike ili samo sjene ideja, a ne te ideje same.

Zato će Platon i reći u svom Sedmom pismu da se spoznaja ideja razlikuje od svake druge spoznaje stvari - od osjetilne, materijalne, duševne i racionalne spoznaje time što do uvida ideje dolazimo u jednom trenutku bljeska kao kad se zapali iskra i onda se dalje sama sobom hrani. Tek dugo misaono bavljenje nekim predmetom izaziva taj bljesak u kome čovjeku sine ideja dotičnog predmeta, što je on i kako ga treba shvatiti. Zato je put do spoznaje ideja indirektan - najprije se spoznaje osjetilni i materijalni privid stvari, zatim racionalan pojam i predodžba stvari i tek naposljetku petim stupnjem spoznaje sama ideja kakva je ona po sebi i za sebe. Platon piše kako mu bogovi nisu oduzeli pamet pa da tako što izravno povjeri pisanoj riječi jer bi gomila to odmah prezrela i ismijala, zato učenje o idejama ide u ezoteričko filozofsko predavanje. Platon je pored pisanih dijaloga imao i posebna ezoterička predavanja gdje se izlagalo samo učenje o idejama kao i o onom jednom kao o dobrom. Da je dobro jedno - to hen - bila je poanta tih ezoteričkih predavanja koja su se održavala samo za odabrane učenike, jer bi prosječni slušatelj takvo izlaganje krivo shvatio i s porugom bi ga obezvrijedio. Za Platona ontološka diferencija se formulira u razlici između jednog i drugoga od jednog - to hen kai t'alla tou henos - kako se to izvodi u

dijalogu Parmenid. Tu se Parmenid, već starac, potaknut Sokratovim ispitivanjem pojma upušta u hipotetsko razmatranje onog jednog i stvari drugih od jednote - što slijedi za jedno i za druge stvari od jednog ako jedno jest, što pak slijedi ako jedno nije. Tu se razvija devet hipoteza koje djeluju isprva veoma apstraktno ali treba se probiti do njihova ontološkog značenja, naime do regija bića koje ove hipoteze razmatraju. Prije svega razmatra se hipoteza: ako je jedno - s naglaskom na jedno. Jedno ne može biti mnogo a ako ne može biti mnogo onda nema ni dijelove, a nemajući dijelove ne može biti ni cjelina jer cjelina nikada nije bez dijelova. Ako nema dijelova ne može imati niti početka, niti sredine, niti kraja jer ovo bi bili dijelovi. Ako nema dijelova onda ne može imati niti oblika jer svaki oblik jest također neko cijelo koje ima dijelove. Početak i kraj su granice bića i ako nema granice ono je bezgranično.

Ako je jedno takvo onda ne može biti nigdje jer negdje biti znači biti u sebi ili u drugome. Jedno dakle nije nigdje. Na sličan način dokazuje se da jedno nije niti nepomično niti u kretanju, da nije niti istovjetno niti različito od sebe i od drugoga, da nije niti slično niti neslično sebi i drugome te naposljetku da je uopće nebivstvujuće i nespoznatljivo. U prvoj hipotezi Parmenida pokazan je put mističkoj teologiji koja u bitku vidi nadbivstvujuće i nadspoznatljivo jedno.

Druga hipoteza glasi: ako jedno jest - s naglaskom na jest. Ako jedno jest onda se ono sastoji od dva dijela: bitka i jednog jer jedno učestvuje u bitku - bivstvujuće jedno jest nerazdvojno jedinstvo onog jednog i bitka. Tu je prikazana punina odredbi duha u kome je sve mnoštvo ujedno jedno i jedno sve mnoštvo. To je zasebični svijet ideja što doista proizlazi i slijedi iz samog jednog - svijet duha u kojem se sve negacije uzajamno poništavaju i preostaje totalna punoća odredbi afirmiranog bitka - *pleroma eidon*.

U trećoj hipotezi Platon dolazi do bivstva duše. Duša je počelo kretanja i kao takva je u vremenu. Što je pak vrijeme? Vrijeme je pokrenuta slika vječnosti i u njemu se zbiva svaka promjena. Promjena se pak zbiva iznenada, u iznenadnosti - *to eksaifnes*, u čudesnom času između mirovanja i kretanja. Duša sa sobom nosi i sve slike ideja koje je gledala u duhovnom svijetu. Kako Proklo kaže: Duša ne bijaše dakle prazna ploča lišena ideja nego jest jedna oduvijek ispisana koja sama sebe ispisuje i ujedno biva od Boga ispisana. Kao što duh jest na duhovan način tako je duša sve na duševan način i kao što je duh uzor tako je duša odraz i kako je u duhu sve ujedno tako je u duši sve razvijeno.

U preostalim hipotezama Platon označava osjetilan svijet, zatim materiju, te u četiri zadnje hipoteze razmatra što slijedi ako jedno nije, ako biće bivstvuje bez bitka. Ono to može, naravno, samo na prividan način, tako da se četiri zadnje hipoteze odnose na svijet privida, svega onoga što se smrtnicima pričinja a nema nikakvog bitka u sebi.

Platonov dijalog Parmenid jedan je od najteže razumljivih Platonovih dijaloga jer u njemu nije jasno razmatra li Platon samo apstraktno mogućnosti na hipotetski način ili se njegove teze odnose na stvarni svijet bitka i bića. Mi smo se opredijelili za ovu drugu pretpostavku jer vidimo u Platonovim hipotezama ontologiju zbiljskog bića, ontologiju kao henologiju - učenje o jednom. Zato dijalog i nosi naslov Parmenid, jer

taj filozof jedini od prethodnika ono jedno shvaća kao bitak u kojem je isto misliti i biti. Parmenid radikalizira svoja gledišta sve do paradoksa kako samo jedno jest dok je sve ostalo privid. Platon zna za privid ali zna i za bitak kao jedan i zato ima više hipoteza već prema tome na koju se regiju bića koja od njih odnosi. Posebno su zanimljive četiri zadnje hipoteze u kojima se razmatra što slijedi ako jedno nije. Onda naime ništa ne može biti jer bez jednoga kao bitka uopće ne bi bilo niti bića.

Platonovu ontologiju kao henologiju razradit će neoplatoničari od Plotina do Prokla i ona će biti ugrađena preko Dionizija Areopagite u temelje zapadnjačke teologije i mistike. Začetnik ove mističke struje bit će Plotin koji u ekstazi, a ne u misaonom razmatranju vidi svrhu filozofije i zadaću filozofa. Do jednoga se dopire ekstatičkim iskorakom iz svijeta bića i poistovjećenjem s jednim. Tu duša kao sama ide onom jedinom samom da bi dostigla svoju željenu svrhu. Jedno je kako smo vidjeli nadspoznatljivo, nema dijelova i zato nema početka, sredine ni kraja, onkraj je mirovanja i kretanja i uopće nadmašuje svako određenje. Mistička teologija Dionizija Areopagite nosi kao naslov prvog poglavlja: *Što je mistički mrak*. Iako je bit bića svjetlost, ono jedno nadilazi i samo svjetlo i doima se poput mraka. Da bi se došlo do jednog treba postupno odbacivati sve druge i niže oblike spoznavanja, materijalnu i osjetilnu spoznaju, pa i spoznaju putem razuma i uma i poistovjetiti se s onim nadumnim početkom i počelom kako uma tako i svih drugih stvari.

Platonova teologija u interpretaciji novoplatoničara bit će izvorištem zapadnjačke europske mistike sve do Schellinga. Još će Schelling u svojim Predavanjima o mitologiji i objavi zaključiti: Da bi se došlo do Boga treba sve napustiti pa i Boga samog kako bi se iskusila ova mistička tama u kojoj prebiva Bog sam kao izvor svekolike svjetlosti. I Heidegger koji tako kritički stoji prema cjelokupnoj europskoj filozofskoj tradiciji videći ovu kao zaborav bitka, u svojim terminima okret - *Kehre* - i zgoda - *Ereignis* - na sekularizirani način opet upada u vode platoničke mistike. I Heideggerov pojam opuštanja - *Gelassenheit* ima svoj korijen u njemačkoj mistici kasnog srednjeg vijeka, primjerice kod Meistera Eckharta. Eckhart govori tipično novoplatoničkim rječnikom u svojim kršćanskim propovijedima što je i dovelo do njegove crkvene osude. *Entwerden* - odbivanje je njegov termin za napuštanje svijeta privida i upuštanje u sam izvor svih bića i svekolike spoznaje. *Gelassenheit* znači predati se u Božje ruke s punim povjerenjem da Bog čini ono najbolje za čovjeka.

Mistika je ono jedno tražila više srcem nego umom i tako ona jedina nije potpala pod vid metafizičkog otuđenja od bitka što je inače usud europske filozofije. Bitak se, Bog se pronalazi srcem jer Bog je ljubav i to beskonačna ljubav kojom Bog ljubi svoja stvorenja čuvajući ih od propasti i pada u ništavilo. Da je bitak sam i jedan jedini ujedno Bog znade čitava zapadnjačka mistika i ona zato najbolje pogađa odgovor na pitanje o ontološkoj diferenciji. Odnos bitka i bića za mistiku je odnos Boga i njegova stvorenja, u prvom redu čovjeka. Meister Eckhart tim povodom veli: Uzalud je sve propovijedanje i filozofiranje ako se Bog sam, odnosno njegov prvorođenac Sin, Isus Krist ne rodi u srcu onoga koji traži Boga. Ontološka diferencija bitka i bića dokinuta

je u ekstazi mistika koji Boga doživljava kao onog sasvim drugoga - transcendencija - i Boga u sebi - imanencija.

Za bitak se može reći: ima bitka - *es gibt*, ili on se daje. Tako u opuštenosti - *Gelassenheit* - čovjek kao biće doživljava svoj bitak koji je ujedno bitak sviju bića. Heidegger vidi suvremeni usud bitka kao vladavinu tehnike - oblika volje za moć i vječnoga vraćanja jednakog. Iako Heidegger slijedi Nietzschea u njegovom navještaju nihilizma on ipak na kraju izjavljuje: Samo nas još kakav bog može spasiti. S Heideggerom filozofija ujedno dolazi svome kraju i slijedi poziv na bitno mišljenje.

Na tragu Heideggerovih razmišljanja filozof Wilhelm Weischedel piše svoje voluminozno djelo "Bog filozofa". Tu prati povijest zapadnjačke filozofske teologije od njenih početaka u starih Grka sve do danas. Weischedel dolazi do zaključka kako filozofija sama bez oslanjanja na objavu ne može doći do važećeg pojma o Bogu i zato se načelno razlikuju Atena i Jeruzalem - rodno mjesto filozofije i grad u kojem se objavio sam Bog preko svog Sina. Između filozofije i teologije postoji razdvoj koji do sada nikakvo mišljenje nije moglo premostiti. Podnaslov Weischedelove knjige glasi: Utemeljenje jedne filozofske teologije u razdoblju nihilizma. I doista Weischedel ne dolazi dalje od puke upitnosti Božje egzistencije, teologija je to samog pitanja a ne i odgovora na pitanje o Bogu. Knjiga je međutim vrijedna jer daje cjelovit prikaz zapadne filozofsko-teološke misli.

Heideggeru prije da usvoji teološku pretpostavku o Bogu kao bitku to što on i Boga shvaća samo kao biće doduše izuzetno, odlikovano, najviše ili čak apsolutno ali ipak samo biće a ne i bitak sam. Međutim ostaje do kraja upitno što bi to bitak bio mimo Boga koji je za Heideggerovo shvaćanje jedno od bića. Heidegger je u biti panteist, kao što su to i njegovi uzori stari Grci, jer Boga svodi na jedno od bića i time gubi mogućnost da bi Bog sam bio taj bitak koji se u svemu traži. To je sudbina fenomenološke metode kojoj Heidegger u cijelom svom istraživanju ostaje vjeran. Fenomenologija, kako je to izjavio Nicolai Hartmann, nigdje ne nailazi na Boga. Kad su Hartmanna pitali kad će napisati jednu filozofiju religije on je odgovorio: tek onda kad Boga pronađe među fenomenima. Heidegger će pak ovu nepriliku s filozofijom religije rješavati u svom članku *Filozofija i teologija* gdje će teologiju otpraviti kao pozitivnu znanost među ostale znanosti dok sama filozofija stoji iznad znanosti i ovu ima kao predmet svoga ispitivanja. Tako se odnos bića i bitka ponavlja i u znanostima, gdje je teologija samo nauka o jednome od bića.

Ontološka diferencija bitka i bića kako je vidi Heidegger i ne odgovara stanju stvari u povijesti filozofije. Nije istina da je filozofija uvijek samo smjerala na pitanje o biću, ona je nerijetko uključivala u to pitanje i pitanje o bitku. Posebice filozofska teologija bila je usmjerena prema traženju onog jednog, jedinog i jedincatog što leži skriveno u temeljima bića. Bitak je temelj ontologije i do njega se dolazi hipotetskim zaključkom. Naime ukoliko biće jest onda i ono "biti" mora na neki način egzistirati, jer bez bitka biće bi bilo ništa. Budući da uopće ima bića to bitak kao ono jest, golo jest, tog bića nužno egzistira, nužno jest. Bitak jest, nebitak nije - to je osnovni ontološki stavak koji izriče Parmenid još u osvit europske filozofije. Vidjeli smo kako se ono

jedno kao nadbićevni bitak pojavljuje kod Platona i kako tu započinje jedna filozofija bitka koja nerijetko prerasta u mistiku.

Platon također razrađuje stupnjeve bića između bitka i nebitka i dolazi do zaključka kako neposredno do bitka koji je jedan i to idealan - naime ideja dobra - pridolazi svijet ideja, svijet skroz naskroz duhovan gdje postoji mnoštvo ali ono je nerazdjeljivo vezano uz jedno i tako je jedno kontinuirano carstvo u kojem je mirovanje ujedno i kretanje, istovjetnost ujedno i razlika. Svijet duha svijet je brojnih ideja i kao takav on je onkraj vremena - vrijeme postoji tu kao vječno trajanje. Jedno je sve i sve je jedno - *to hen kai pan* - najbolje se očituje u ovom duhovnom svijetu gdje su sve razlike ujedno istovjetnosti i zajedništvo ideja. Poslije duhovnog svijeta tu je svijet duševni jer duša silazi iz carstva ideja u osjetilni i tjelesni svijet i utoliko participira kako na bitku tako i na nebitku. Duša je svijet ideja razvijen u svoje razlike i ona je jedno podijeljeno u mnoštvo, duša je svaka jedna ali postoji mnoštvo duša, a postoji i duša svijeta - *anima mundi* - koja upravlja vidljivim svijetom.

Duša je za razliku od duha u sebi podvojena. Jednim svojim dijelom ona učestvuje u vječitom svijetu ideja i po tom učestvovanju ona je besmrtna, drugi pak dio vezuje se uz propadljivi tjelesni i osjetilni svijet i kao takva duša je smrtna i propada zajedno s tijelom. Ova dvostruka narav duše izvor je i stalnog njenog nemira koji traje sve dotle dok se duša ne odvoji od tijela, to jest u času smrti, kada se ona vraća svom vječitom zavičaju - duhovnom svijetu ideja. Ali dok je u zajedništvu s tijelom ona je kao u grobnici - *soma*, tijelo, slično je riječi *sema*, grobnica - i prinuđena je da s drugim dušama komunicira putem tjelesnih osjetila. I duhovni svijet utjelovljena duša ne spoznaje neposredno nego preko osjetilnih slika koje onda u njoj bude sjećanja na carstvo njihovih prauzora, na duhovni svijet ideja. Spoznaja za dušu u tom smislu i nije drugo nego sjećanje na bivstva koja je gledala prije svog utjelovljenja, a to se sjećanje budi pri susretu sa zamjetljivim stvarima i predmetima.

Još dalje od jednoga i duhovnog svijeta prebiva područje osjetilno zamjetljivih stvari - o njima nema znanja - *episteem* - nego tek nagađanja i mnijenja - *doxa*. To su varave slike na zidu špilje u koju smo kao smrtnici zatvoreni, za koje mnijenje drži da su pravi bitak a ustvari su tek privid i obmana. Sve teče, sve se mijenja, dva puta se ne može stupiti u istu rijeku jer ona protječe uvijek nova i drugačija, ovaj svijet je u stalnom pokretu i mijeni kao što je to ustvrdio već filozof Heraklit i za taj svijet po Platonu vrijedi samo mnijenje a nikako i znanje.

Platon niječe mogućnost spoznaje osjetilnog svijeta jer istinski predmet znanja jesu ideje a one prebivaju onkraj vidljivog svijeta. Na dnu bića kao prazan prostor - *hora* - postoji bezdan materije koji samo indirektno dohvaćamo posredstvom razmišljanja o osjetilnim predmetima. Ono čisto materijalno je bivstveno nebiće - prazan prostor ispunjen geometrijskim oblicima praelemenata vatre, uzduha, vode, zemlje i etera kojima odgovara pet pravilnih geometrijskih tijela - *tetraedar, heksaedar, oktoedar, iskosaedar, dodekaedar*.

Platonička hijerarhija bića ujedno je odgovor na pitanje o ontološkoj diferenciji bitka i bića. Bitak jest ali i biće jest i to stupnjevito već prema tome koliko je blizu

bitku ili udaljeno od njega, ukoliko više ili manje učestvuje u bitku. Sudbina je europske metafizike da je ona doista najčešće mislila biće i pod tim bićem kao bićem bitak. I teologija je preuzela ovo razmišljanje o biću i pripisala Bogu ona svojstva koja filozofija pridaje bitku - jedan, vječan, nepromjenljiv, sam sebi isti - ali teologija je s druge strane inspirirana i Objavom odakle crpi spoznaje do kojih samo mišljenje ne bi moglo samo stići. Da je Bog jedan u Trojstvu Oca, Sina i Duha te da se on inkarnira u drugoj božanskoj osobi to su uvidi do kojih filozofska teologija bez pomoći Objave ne može doći. Ontološka diferencija je razlika između Stvoritelja i njegovih stvorenja i tu se pomiruju filozofsko razmišljanje o bitku i teološko razmatranje Božje egzistencije i djelovanja. Tako se ontološka diferencija u filozofiji i teologiji pomiruje u mističkoj filozofskoj teologiji. Kako kaže teolog i filozof Karl Rahner - obnovljena kršćanska vjera bit će mistička ili je neće biti.

Ante MARINOVIĆ-UZELAC

Vrana

Uz jezero usnula je Vrana.
Tu se čuje samo još tišina,
Polegla na ziđe samostana.
Makar je sad samo ruševina,

Uspomena ostade invicta
Na ostatak kraljevskoga dara
Starom redu svetog Benedikta
I nasljedstvo ukletih templara.

Tužna hrpa trnjem prekrivena,
Bješe tvrđom reda malteškoga
Kad je kruna bila samo sjena.

Pridigla se na maču je bana,
Priora tog reda viteškoga.
Jedna povijest tu je pokopana!

(Zagreb, 2001.)

Nedohvat

Na litici sunovratnoj,
Što je plaču morske pjene,
Sudbini sam nepovratnoj
Pogledo u tamne zjene.

Tako tamne, nedohvatne
U obrisu one sjene,
Mračne sjene, obuhvatne
Koja kruži oko mene.

Tko je ona, kad bih znao
I što mi to kazat želi,
Možda bih joj ruku dao!?

Ipak, ne znam da l' to hoću.
Kako bi se ikad sreli
Gledajuć se samo noću?

(1998.)

Paučina

Sveobuhvatna, najjača paučino,
ponad smeća svijeta
zujave tamaniš mušice
- najčistiji osjećaju najdalje svjetlosti,
tako ljubljeno potpun
da Zemlja tek je mutna, polovična zagonetka
i toliko toga sirova je pakost.

Rijetkom te samo čistoćom zahvatim,
prem najjači sam, najljepši,
vedrinama si duše daleko,
daleko najrazumljiviji
kad me, kao ni tebe,
nigdje unaokolo baš nitko ne razumije...

Bog je i u šumi

- nekako vjerujem: posebno tu,
za stranputice posebnih,
s onima koji, pa i noću, mračnom,
mjestimice neprohodom lutaju šumom,
dok svi drugi sigurno, danju koračaju
drumovima što prašni, vrući, dosadni
ionako nikakvu ne vode izbavljenju

- premale tu vrebaju, limene, jureće smrti,
u šumi bar golemo smračivanje krošnji
a bude li ipak nekakva
prispjeća osvitu,
kakav li - u mladomističnom mirisu lišća -
koliki li - ipak - dobitak!

Božji ustanik

Zgode iz života Abbé Pierrea
Uz njegov 90. rođendan

Francuski svećenik Abbé Pierre (Henry Grouès) najpoznatija je i najomiljenija osoba u današnjoj Francuskoj. Da bismo ga približili hrvatskim čitateljima, u nekoliko ćemo brojeva *Marulića* prikazati njegov život i djelo, posebno istaknuti njegovu karitativno-socijalnu i duhovno-pastoralnu karizmu te neustrašiv proročki karakter toga »Božjeg ustanika« i borca za pravdu i mir u svijetu. Ove će zgode i crtice također posvjedočiti o Abbé Pierreovu književnom talentu.

1. Život i djelo

Henry Grouès, poznatiji pod svojim konspirativnim imenom Abbé Pierre, živa je legenda suvremenoga francuskog društva. Utemeljio je Zajednicu Emaus preko koje djeluje kao najpoznatiji borac protiv bijede i obespravljenosti u Francuskoj i u svijetu. Kao prorok modernih vremena ne prestaje buditi uspavane savjesti društva i poticati ga da zemaljska dobra treba pravično dijeliti. Pod starost, premda bolestan i na izmaku snaga, stiže i do Bosne da poput milosrdnoga Samaritanca povije rane narodu koji »zapade među razbojnike, koji ga svuku i još k tomu izrane, ostave napol mrtva pa odu«.

Božji ustanik

Henry Grouès rodio se 5. kolovoza 1912. u Lyonu kao peto dijete Eulalije i Antoinea Grouèsa, koji su imali ukupno osmero djece. Otac mu je bio tvorničar svile i zauzeti karitativni djelatnik pa je tom svojom revnošću zarana »zarazio« i svoga malog Henrya, koji je već kao četverogodišnjak, poput majke, u lončić na kaminu spremao šarene krpice »za siromahe«. Kako je bio vedra duha, Henry postaje omiljenim vođom mladih skauta. U godinama mladalačkih previranja nalazi divnoga sugovornika u prijatelju Françoiseu Garbitu. Obojicu ih zadivljuje Joergensenov »Život svetoga Franje Asiškoga«. Njemu prvome povjerava da »želi postati svetac« slijedeći primjer Franje Asiškoga. Njihova je korespondencija svjedočanstvo duhovne zrelosti dvojice mladića koji će u životu poći različitim putovima, ali će ostati nerazdvojni prijatelji. Abbé Pierre će Garbitova pisma objaviti poslije njegove smrti u knjizi »Prema najvećoj

ljubavi« (pao je kao časnik francuske vojske koja se borila na strani generala De Gaullea).

Misao sv. Franje »Ljubav nije ljubljena« postat će programom njegova života koji je nakanio ostvariti kao redovnik - franjevac kapucin, pa 21. studenoga 1931. postaje kapucinskim novakom u Saint-Étienneu kao »fra Philippe«. U njegovim zapisima čitamo: »Postao sam siromašnim da bih mogao propovijedati bogatima.« Otac Antoine osjeća radost što izvire iz prvoga pisma njegova sina redovnika: »Misao našega malog kapucina koji se moli na gori dok se mi borimo u dolini za mene je utjeha i okrjepa«. Međutim, sin pretjeruje u trapljenju, ali se tješi: »Sveci nikada ne mrmljaju, ne tuže se, ne opravdavaju se«. Dolazi u samostan Crest, nastavlja studij. Približava se ređenje. Molitva i adoracija očvrsnule su i pročistile njegovu duhovnost, ali on želi »da to služi drugima«. U viziji gleda »golema mnoštva jadnih, bolesnih, bespomoćnih i napuštenih« koji prema njemu dižu svoje ruke... Dana 24. kolovoza 1938. zaređen je u Lyonu za svećenika zajedno sa Jeanom Daniélouom, a dan prije njegov mu je ispovjednik isusovac Henri de Lubac preporučio da sutradan njegova jedina molitva Duhu Svetomu bude da mu udijeli »antiklerikalizam svetaca«. Nije li to de Lubacov blagoslov budućemu »Božjem ustaniku«?

Strogost života kod kapucina i njegovo zdravstveno stanje koje je teško spojivo s askezom, s jedne strane, i stalna dilema između »špilje« (života kontemplacije) i svijeta (apostolske akcije), s druge strane, navode mladoga svećenika na pomisao da svoj ideal ne će moći potpuno ostvariti u redovništvu. Nakon duge i teške duševne tjeskobe odlučuje napustiti Kapucinski red (ostajući i dalje kapucinskim trećoredcem, to jest članom Franjevačke zajednice, te privržen i zahvalan kapucinima). Biskup iz Grenoblea mons. Caillot inkardinirao ga je u svoju biskupiju i Henry postaje dijecezanskim svećenikom.

Član Pokreta otpora

Slijede teške ratne godine. Abbé Grouès je kapelan, duhovnik te vikar katedralne crkve u Grenobleu. Primirje što ga je vlada u Vichyu potpisala smatra sramnom kapitulacijom. Počela je tragedija deportacija. Henry pomaže židovskim obiteljima i postaje izuzetno djelatnim članom Pokreta otpora, jer za njega nema dileme: postoje progonjeni i progonitelji, i on se bez oklijevanja svrstava uz prve. Čovjek je čovjeku brat. Otpor nepravdi za njega nije pitanje politike, nego pitanje srca, pitanje savjesti. »Božji ustanik« započinje svoju revoluciju. Na njega mogu računati svi: Židovi, stranci, vojni bjegunci... Dok drugi socijalno angažirani katolici raskrinkavaju antisemitizam (de Lubac, Chaillet, Congar, Chenu...), on djeluje konkretno: spašava ljude, skriva ih kod pouzdanih ljudi, putem »lanca spasa« prevodi ih preko granice u Švicarsku, pribavlja im potrebne papire - lažne, dakako - samo da spasi ugrožene ljude. To je ona ruka koja se prema njemu pruža, o kojoj je sanjao u svojoj samostanskoj ćeliji; on ju prihvaća i kao čovjek i kao katolički svećenik. Raskrinkava pozive na »rad u Njemačku« (proizvodnja oružja protiv Francuske), pomaže »vojsku u sjeni«, tj. De Gaulleove partizane.

Francuskoj Crkvi »šutljivici« i provichyjskomu kleru dovikuje: »Francuska, pazi da ne izgubiš dušu!« U obranu Evanđelja i prava na azil dižu se biskupi: Gerlier u Lyonu, Saliège u Toulouseu, Delay u Marseilleu, Théas u Montaubanu, Moussaron u Albiu, a na njihovoj je strani i pastor Boegner. Protiv Pucheuove policije i pronacističke promidžbe oni podižu frontu nade onih koji ne prihvaćaju savijanje šije pred okupatorom. Abbé Grouès, alias Georges, poručuje drugarima u šumi: »Ne očajavajte! Vi ste veliki, čisti, pošteni... Vi ste sjeme i kvasac obnove. U vama je nada. Vi ste slomili licemjerje, prekinuli sramotu... Vi ćete ubrzati pobjedu.« Bodri ih biltenom »Nezavisna rodoljubna zajednica« (U. P. I.), jer svi oni žele »slobodnu, pravednu i jaku Francusku«. »Božji ustanik« je na rubu snaga. Pater de Lubac mu preporučuje gospođicu Lucie Coutaz iz Grenoblea kao pomoćnicu. Ona je prihvatila poziv i njezin će ured postati podružnicom pripadnika Pokreta otpora.

Za glavom Abbé Grouèsa raspisana je tjeralica, pa se iz Grenoblea povlači u Fourvière i dobiva novo konspirativno ime - Abbé Pierre. Čim se oporavio od bolesti, organizira spektakularnu akciju spašavanja i prebacivanja u Švicarsku De Gaulleova najmlađeg brata Jacquesa i njegove žene Jeanne. Gestapo saznaje tko je Abbé Pierre, pa opet mora mijenjati ime u Abbé Georges Houdin, ali ni tu nije kraj. Pod imenom Sir Harry Barlow bježi u Španjolsku, pa u grad Alger, gdje se prvi put susreo s De Gaulleom. Pobjeda je na vidiku, ali su žrtve goleme. Zadovoljštinu su dobili i svećenici koji su djelovali u ilegali: Vatikan je 3. kolovoza 1944. obznanio da su radili u skladu sa svojom savješću. Velečasni Henry je duhovnik Ratne mornarice u Casablanci, odakle prati oslobođenje zemlje. Noć završava. Rat je završen, stiže sloboda i mir, ali nove avanture započinju.

Zajednica Emaus

Narod je iscrpljen, zemlja razorena. Moralna i materijalna bijeda posvuda. Velečasni Henry napušta Casablanku odakle ga osam stotina mornara ispraća pjesmom iz dramoleta »Tajna radosti« što ga je sam napisao a tema mu je: pomirenje čovjeka i Boga. De Gaulle, u znak zahvalnosti za 23 mjeseca što ih je kao svećenik proveo u ilegali boreći se za slobodu i istinu, napisao mu je pismo u kojemu, između ostaloga, čitamo i ove riječi: »Dragi prijatelju, kad bi Francuzi samo mogli sačuvati tajnu bratstva što su ga otkrili u kušnji!« Upravo na tome bratstvu Abbé Pierre namjerava graditi svoju novu strategiju rata protiv bijede, neimaštine, nezaposlenosti, beskućništva..., trošeći se do kraja života u službi najmanjima. U tome će mu pomoći i ugled što ga je stekao kao član Pokreta otpora i odličja kojima je obasut. Sve će to biti znak bratstva izgrađenoga u ratu, bratstva na kojemu će se graditi novi, poslijeratni duh uzajamnosti. Bogatima i siromašnima, jakima i slabima, sudionicima Pokreta otpora i onima koji to nisu bili, on će govoriti o miru, tom tek rođenom »djetešcu«, o duhu otpora: »Ja sam obični mali župnik. Ali, vjerujte mi, nisam to od rođenja. Ja sam čovjek osjetljiv na sve ono što dira i potresa srce maloga čovjeka. Otpor je ubrzao oslobođenje. Svojim sam drugarima govorio: 'Pripremajte se za sutrašnjicu. Iz Pokreta otpora treba proizići

obnovljeni narod. Budite gladni istine, prijateljstva i pravde. I nikada ne zaboravite strahote rata...'«

De Gaulle i njegova politička svita željeli su toga klerika iz Pokreta otpora imati u Narodnoj skupštini. Abbé Pierre se isprva odupirao: »Ja sam se već opredijelio za jednu stranku - stranku nesretnih«. Ipak, kao zaljubljenik u društvenu pravdu, radi općega dobra prihvatio je kandidaturu, i to na demokršćanskoj listi Pučkoga republikanskog pokreta (M. R. P.) i 1945. postao zastupnikom departmana Meurthe--et-Moselle. Sav svoj ugled i zastupničku plaću ulaže u službu i obranu slabih, kao njihov odvjetnik i branitelj. Pomaže gladnima, žednima, golima, onima bez stana..., jer jedino to vrijedi pred očima Božjim. U pariškome predgrađu Neuilly-Plaisanceu kupuje staru kuću, okuplja oko sebe sirotinju, klošare, prijestupnike, prosjake i s njima od 1948. počinje avanturu Emausa - kuće susreta, prijateljevanja i bratske uzajamnosti.

Prvi njegov drug bio je Georges, koji je k njemu došao nakon 20-godišnje robije, pa studenti, budući »inženjeri bratstva«, pa Auguste, Paul, César, Jules... Ta šarena družba, koja je 1952. imala 160 članova, predvođena neumornim, dovitljivim i lukavim Abbé Pierreom, gradi stanove i naselja za beskućnike: Maison du Pont, Champfleuri, Coquelicots, Réserve, Pépinière, Socomac... Njihova je deviza: raditi, dijeliti, davati. Bitno im je koliko su ljudi spasili od gladi, koliko su obitelji stambeno zbrinuli. Kad je Abbé Pierre prestao biti zastupnikom u parlamentu, financijski su se snalazili skupljanjem svakojakoga otpada i reciklažom, a tjedan dana sam je Abbé Pierre prosjačio Parizom. Sutradan, nakon prvoga dana prosjačenja, stiže mu omotnica sa sto franaka i s tekstom na papiriću: »Jučer, na bulevaru Saint-Germain susreo sam svećenika, i taj me je susret vratio Bogu mojega djetinjstva. Hvala.« Novac je dao domaćici Coutaz, a listić sačuvao: »Sada imam propusnicu za raj, ne će biti zgorega da ga sačuvam.« Taj moderni sveti Vinko Paulski (kojemu Abbé Pierre i fizički sliči) sa svojim je skupljačima prnja ili prnjarima činio čudesa.

Zima 1954. bila je osobito oštra. Milosrdni Samaritanac, potresen tragedijom majke čije je dijete umrlo od studeni, obilazi Pariz, skuplja sirotinju pod mostovima, po pločnicima i vežama, dijeli im toplu juhu, okuplja ih pod šator koji je dao postaviti u nekoliko sati. Daje proglas preko radija i Francuska je pokazala svoje velikodušno srce. Akcija je bila veličanstvena: skupljena je golema svota novca i čekova, zlatnine i srebrnine, te brda robe, pa je zbrinuto više od 2.000 beskućnika, 30.000 obitelji dobilo je toplu odjeću, otvoreno je 40 kuća za prihvat sirotinje, započela je gradnja dvaju novih naselja... Na adresu Glavnoga stožera u hotelu Rochester, soba 412, stiglo je i 50.000 pisama potpore, od kojih su neka posebno dirljiva i potresna. Abbé Pierre postaje herojem, nekanoniziranim svecem... O toj je akciji Denis Amar snimio i film »Zima 1954. - Abbé Pierre« u kojemu glavnu ulogu tumači glumac Lambert Wilson.

Čudo Emausa počelo se iz Francuske širiti svijetom strjelovitom brzinom. Abbé Pierre navijestio je rat bijedi diljem svijeta. Nakon Europe na red je došla Južna Amerika, Azija, Afrika, pa Sjeverna Amerika i Kanada... Na svojim je putovanjima susretao divne ljude, suradnike i sudrugove na istome poslu: Majku Tereziju u Calcutti, biskupa Heldera Camaru u Brazilu, dr. Alberta Schweitzera u Gabonu... Nezaboravni su njegovi susreti s Albertom Einsteinom u Princetonu, s francuskim predsjednicima -

od Cotya do Chiraca, sa Gideom i Camusom, čestim istomišljenicima u parlamentu... Charlie Chaplin - Charlot dao mu je pola svoje Nobelove nagrade za mir, a glasoviti Coluche, utemeljitelj dobrotvornih restorana srca (Les Restaurants du Coeur), također mu je dao prilog za Emaus. Spomenimo još nevino osuđenoga talijanskog novinara Vannia Moulinarisa, za čije je oslobođenje utemeljitelj Emausa čak štrajkao glađu...

Abbé Pierre je krhkoga zdravlja. Godine 1957. na smrt je obolio, ali je, usprkos svim prognozama, ozdravio i krepko nastavio svoj posao s novim poletom. Godine 1963. doživio je brodolom, iz kojega se čudesno spasio.

Godine 1994. Međunarodni je Emaus, u 37 zemalja na 4 kontinenta, imao 363 stalna ili pridružena člana (Hrvatska je pridruženi član). Glavni mu je cilj borba za društvenu pravdu, mir i čist okoliš. Temelji se na proročkoj poruci Abbé Pierrea koja preko zajednica Emausa budi ljudske savjesti pozivajući ih na uzajamnost i pravičnu podjelu zemaljskih bogatstava. Osnovna je deviza Općega manifesta Emauskoga pokreta »Posluži najprije onoga koji najviše trpi«, a pokretačka snaga ljubav i uvjerenje da se tek »spašavanjem drugih možemo sami spasiti«. U tome veličanstvenom djelu Abbé Pierreu je zdušno i nesebično četrdeset godina pomagala osoba koju je sam Bog poslao na staze njegova života - gospođica Lucie Coutaz (1899.-1982.), energična žena, »kontrolni toranj«, kako su je nazivali emausovci, a koju će Abbé Pierre okvalificirati kao majku i suutemeljiteljicu Emausa.

Abbé Pierre u Sarajevu

Hodočasnik mira i milosrdni Samaritanac dvadesetoga stoljeća obreo se 1995. i u Sarajevu (od 18. do 21. srpnja) da utješi narod skršen tolikim patnjama i da zavije rane teškim ranjenicima sarajevske bolnice. »Božji ustanik« ovdje podiže glas prosvjeda i otpora »novomu fašizmu koji pred našim očima uništava vrijednosti Europe« (Le Monde, 25. srpnja 1995.), ne ustručava se zahtijevati učinkoviti ograničeni udar po srpskim položajima i kažnjavanje glavnih začetnika sukoba. Na činjenicu da Milošević ima u rukama ključeve sukoba, Abbé Pierre odgovara: »Upravo ga zato treba kazniti nastavi li se sukob. I to strogo kazniti: zar vi zbilja mislite da se može vjerovati Miloševiću koji ne prestaje lagati Europskoj zajednici? Zar uistinu vjerujete da su srpski lideri iz Bosne izmakli njegovoj kontroli? Ja osobno u to nisam povjerovao ni trenutka...«

Abbé Pierre zajedno s Ivanom Pavlom II. ne prestaje ponavljati da je obrambeni rat opravdan, da treba pomagati ugroženima, žrtvama rata. Ne prestaje opominjati moćnike ovoga svijeta da ne smiju uzmaknuti pred barbarstvom, pred etničkim čišćenjem, jer »kukavičluk je gori od nasilja« (Gandhi). »U Bosni se prijeti slobodi. Zato treba upotrijebiti silu radi zaštite slabih. To je dužnost današnjih kršćana«, rekao je Abbé Pierre na kraju novinarima. Njegov angažman u Bosni išao je dotle da se ponudio kao talac, živi štit zatočenicima u Tuzli i Žepi, i bio je tužan što do tih mjesta nije mogao stići.

Godine 1999. u Francuskoj je raznim manifestacijama obilježena 50. obljetnica Emausa, međunarodne humanitarne zajednice koju je utemeljio naš Abbé Pierre da bi preko nje suzbijao bijedu, obespravljenost, isključivost i izrabljivanje, a širio pravdu i mir. Sve je počelo, vidjeli smo, 1947. kada je od svoje zastupničke plaće u pariškome predgrađu Neuilly-Plaisanceu (Avenue Paul-Daumer 38) kupio staru kuću i preuredio ju za smještaj sirotinje, klošara, raznih prijestupnika i prosjaka. Nadahnut posljednjom Kristovom rečenicom učenicima na putu u Emaus: »Ljubav je jača od smrti«, to je svratište prozvao Emausom. Dvije godine kasnije na vrata svratišta pokucao je Georges Legay, koji je netom došao s dvadesetogodišnje robije zbog ubojstva oca, s jednom jedinom mišlju: da se ubije. »Ja ti nemam što dati«, rekao mu je Abbé Pierrre, »osim svoje ljubavi i poziva da s nama podijeliš napore kako bismo zajedno spašavali druge«. Georges je prihvatio ponudu i postao prvim pravim članom zajednice Emaus.

Program obilježavanja zlatnoga jubileja Emausa započeo je 23. ožujka 1999. proslavom 50. obljetnice osnutka prve zajednice u Neuilly-Plaisanceu, na kojoj su, uz Abbé Pierrea, sudjelovali Jacques Delors, Jean-Baptiste de Foucauld, Jean Rousseau (predsjednik Francuskoga Emausa) i Franco Betolli (predsjednik Međunarodnoga Emausa). U subotu 12. lipnja 1999. organiziran je Dan podjele, kada su djelatnici Emausa poticali ljude da pomognu Zajednici Emaus »gestom konkretne solidarnosti«, a navečer je na trećem programu Francuske televizije (France 3) organiziran glazbeno-zabavni program Noć podjele, kojemu je glavna kuma bila glumica Claudia Cardinale, uz mnoga druga imena francuske estrade (Francis Cabrel, Patricia Kaas, Pierre Perret...). Među dvanaest reportaža toga trosatnog programa našla se i ona iz izbjegličkoga kampa Dragonja (Bosna), iz koje možemo izdvojiti razgovor s Emirom Nurkićem, odgovornom osobom Emausa u Bosni, te dvije lijepe pjesme, od kojih prva opijeva tugu izbjegličku *(Da živim još samo jedan dan, / još jednom sunce nad Bosnom da ugledam)*, a drugom bosanska djeca nastoje razveseliti svoje izbjegličke drugove s Kosova (*Kad si tužan, stani pred ogledalo... / Kad si tužan, malo se nasmiješi)*. Od 24. do 26. rujna održana je u Orléansu Svjetska skupština Međunarodnoga Emausa, uz sudjelovanje 6.000 članova Emausa, koja je zaključena svetkovinom solidarnosti. Od ožujka do listopada u stotinu gradova diljem Francuske priređivana je ulična izložba »Emaus može obnoviti svijet«, koja je sa svojih dvanaest izložbenih panoa zorno prikazala što znači »živjeti na rubu«, a posjetitelji su također imali priliku porazgovarati s članovima Zajednice i tako izmijeniti svoj pogled na članove »stranke nesretnih«.

Emauski pokret ima danas u Francuskoj 110 zajednica i zbrinjava 10.000 osoba, a u svijetu 262 zajednice u 38 zemalja na četiri kontinenta. U Francuskoj su, posebice zimi, osobito popularna svratišta pod nazivom Butici solidarnosti (Les Boutiques Solidarité), kojih danas ima ukupno 26. U njima privremeni smještaj i hranu može naći svatko, bez obzira na tragediju koja ga je snašla, i bit će primljen kao brat u nevolji. Dobit će i pravni savjet radi ostvarivanja svojih prava, napose prava na stan i posao.

U Bosnu npr. Francuski Emaus šalje humanitarnu pomoć od 1992., a od Daytonskoga sporazuma 1995. i materijal za gradnju kuća izbjeglicama te proširuje

djelatnost na pomoć učenicima i umjetnicima. Nastoji uspostaviti suradnju između Srba, Hrvata i Muslimana, pa je za Božić 1998. organizirao međuetnički nogometni turnir, a u kolovozu 1999. rock festival u Tuzli, također međuetnički, uz sudjelovanje grupa sa Zapada. Zajednica Emaus prisutna je i na Kosovu.

Abbé Pierre, karizmatički utemeljitelj Emausa i prorok modernih vremena, ni danas ne miruje. Neprestano budi uspavane savjesti i potiče ih da zemaljska dobra treba dijeliti s potrebitima, pa i protestira pred vlastima zbog zloporaba na štetu najsiromašnijih. Tako je prije nekoliko godina prvome ministru Lionelu Jospinu poslao prosvjedno pismo zbog toga što mnoge općine, posebice u Parizu i okolici, odbijaju graditi socijalne stanove, na što ih obvezuje zakon, te radije plaćaju velike takse kako se njihova djeca ne bi družila sa - sirotinjom.

»Božji ustanik« na djelu je i u svojoj 90. godini, jer njegov križarski rat protiv bijede i nepravde još nije završen. »Rat protiv bijede jedini je valjan i pravedan rat«, poručio je uoči zime 2001./2002. Danas uglavnom živi i radi u Estevilleu, u središtu Zajednice Emaus blizu Rouena, a povremeno ga vidimo i na malome ekranu. Međutim, Božji poziv na »velike praznike« (njegova metafora za smrt) očekuje vedro, spremno i nestrpljivo.

2. Tri zgode iz djetinjstva

"Imao sam 7 ili 8 godina kad sam kriomice pojeo malo pekmeza. Kad se to otkrilo, osumnjičili su jednoga od moje braće, a ja sam dobro pazio da se ne odam i tako s njega skinem krivnju. Na koncu se otkrilo da sam ja krivac, pa mi rekoše: »Za kaznu ne ćeš ići na obiteljsko slavlje k bratićima.« A oni su bili mnogo povlašteniji od nas, vrlo bogati, i u njih je uvijek bilo svakojakih predivnih igračaka. Kad su se braća i sestre navečer vratili, jedan od braće dotrči k meni te mi sav ushićen reče: »Bilo je predivno, igračaka ovakvih i onakvih...« Još mi sada u ušima odjekuje, kao da je to bilo jutros, kako sam svome bratu prezirno odbrusio: »Što se to mene tiče, kad nisam bio tamo!« Okrenuo sam mu leđa i otišao. Malo poslije toga uze me otac za ruku te me, bez grdnje i kazne, odvede u svoju sobu i tamo mi, žalostan i utučen, reče samo ovo: »Čuo sam što si maloprije rekao bratu. To je strašno. Zar si ti jedini važan? Zar ti nisi sposoban radovati se i biti sretan znajući da su drugi sretni?«

Kao da se toga trenutka, odjednom, preda mnom srušio čitav jedan svijet i ustupio mjesto nečemu posve drugom. Kao da sam se našao u mračnoj sobi i da je neka oluja naglo otvorila kapke i prozore, a ja otkrio nova obzorja. Preko tjeskobe i tuge svoga oca otkrio sam da postoji jedan drugi poredak stvarnosti, poredak ljubavi, dobrote i podjele: ako si ti sretan, i ja sam sretan; ako ti patiš, i ja patim.

Ta me je zgoda zasvagda obilježila. Tako je bilo i nekoliko godina kasnije kada smo jedan brat i ja doznali da nas tata želi jednoga nedjeljnog jutra povesti sa sobom. Ustanovili smo da je on svake nedjelje ujutro nekamo odlazio, ali nismo znali kamo.

Stigosmo tako s njime u jedno prljavo lyonsko predgrađe, u neku prostoriju u kojoj se okupilo možda četrdesetak prosjaka, klošara i ušljivaca. Bila su tu i neka

gospoda, njih pet-šest, sve prijatelji moga oca, iz građanskih obitelji kao i on, jedan umirovljeni general i poslovni ljudi. Nitko iz njihove sredine nije znao kako su oni provodili nedjeljna jutra. Zapravo su se organizirali u udrugu i obvezali da će dolaziti šišati, brijati i njegovati te klošare. Redovito su uzimali i njihovo prljavo rublje, dali ga oprati i vraćali im ga sljedeće nedjelje, donoseći i nešto rezervne odjeće... Istodobno su nastojali pomoći onima kojima je to bilo moguće da se izvuku iz te nevolje. Ali je većina za to bila uistinu nesposobna, jer se nipošto nisu htjeli upustiti u rizik i izgubiti to malo sklonište gdje su barem imali kakav-takav smještaj na koji su se navikli. Kad smo se vratili kući, dobro se sjećam očeva razmišljanja nad činjenicom da ga je jedan od onih koje je šišao na pasja kola ispsovao (vjerojatno zato što je mašinica zapinjala u njegovim pramenovima): »Vidite li, djeco, kako je teško biti dostojan služiti onima koji su toliko nesretni?« I ta je zgoda na mene ostavila dubok dojam."

Dojmilo ga se i jedno drugo otkriće. U posjetu je jednoj velikoj kući, blizu rodnoga doma, koju zovu »Muzej za širenje vjere«. Puna je slika i uspomena na sve mučenike koji su prihvatili smrt u ime nečega uzvišenoga: vjere u Boga. Četvrtak je, kiši, a Henry razmatra nad tim slikama: Kako je u tim životima sve veliko, i ja želim činiti kao i oni. Kad je jednom neka gospođa upitala njega i njegova druga žele li postati svećenici, drug je odgovorio »Da!« a Henry je šutio, zabljesnut trenutkom. Nikada nije razmišljao o tome što će biti kasnije.

- A ti, Henry?

- Ja, ja ne znam.

Toga je dana zamišljao da su svećenici djeca kao i on. Među tim mučenicima koje poznaje mnogi su svećenici, misionari. Pod ruke mu dođe knjiga *Misijski instituti*, koju je čitao i prečitavao. Misionar? U njegovoj svijesti to su ljudi u bijelom, koji žive jako daleko i čine izvanredne stvari. Jedan ga glas trgne iz snova: »Gospodine Henry, vrijeme je za školu!« Tu pokraj njega stoji sobar i smiješi mu se. Da, jedan dvojac »drži« kuću: sobar i kuharica. Poslovi Antoinea Grouèsea, njegova oca, idu dobro, kuća je golema i u njoj živi sedmero djece! »Misionar, ja ću biti misionar!«

Ta namjera mora ostati tajnom; o njoj ništa ne govori, još ne, ili tek ponešto. Kad ih je, njegova brata i njega, jednoga ljetnog dana u vlaku između Bercka i Boulogne neka otmjena gospođa upitala što će biti kad odrastu, on je u šali odgovorio: »Ja ću biti mornar..., misionar... ili razbojnik!«

»*Tata, imam veliku tajnu...*« Antoine Grouès je, vrativši se s posla, pročitao njegovu kratku poruku. Uvečer, kao i uvijek prije spavanja, dođe poljubiti sina.

- Eto, tata, ja želim biti misionar.

Dugi muk, a potom ganut glas:

- Ti znaš da će nas, tvoju mamu i mene, to mnogo koštati... Ali mi ćemo time biti jako ponosni.

Stidljiva će šutnja tihim velom prekriti to neobično priznanje.

Ocu... Da se i drugi opeku kao što sam se i ja opekao - prva je od dviju posveta knjige »Abbé Pierre - Božji ustanik«, a urednik, Pierre Lunel, knjigu zaključuje ovom rečenicom: »Budete li se duže družili s tim čovjekom, moći ćete se opeći.« Dobar primjer je zarazan. Henrya je zarazila svestrana karitativna revnost njegova oca

Antoinea, uzornoga vjernika, muža i oca obitelji. Gledajući ga jednom poslije večernje molitve, priznao je: »Svoju dušu dugujem ocu, svecu kojega štujem...«

3. Henryeve *proljetne oluje*

Petnaestogodišnji Henry traži sebe, razmišlja o smislu života, o svojoj budućnosti. Mnogo čita filozofska i književna djela, posebice romantičare i simboliste, piše pjesme i sastavke, crta, ali nije prestao sanjati o misijama te se prisjeća dječačkoga priznanja ocu: »Tata, ja ću biti svećenik.« Sklon je sanjarenju i mnogo govori o smrti, koju kao da želi. Iz takvih misli na zemlju ga vraća dvije godine stariji prijatelj François Garbit, djelatnije ga uključuje u skautski pokret pa Henry postaje vođom mlade skautske skupine, odgovoran za osmoricu dječaka. »Dođite, ja sam vaš vođa, kao François. Slijedite me tamo, na goru. Gledajte, ja vam pokazujem put.« Hoda žustrim koracima (i tako će uvijek hodati, sve donedavno!). Krhko se zdravlje ne smije primjećivati. Izdržat će. Njegova volja nadilazi fizičke sposobnosti (i tako će uvijek biti!), jer on voli svoje skaute.

Susret sa sv. Franjom Asiškim, pohod u njegov rodni Asiz i posebice u samostan Carceri, duboko su ga potresli. Bio je to novi korak u razumijevanju riječi »ljubav«, jer je sv. Franjo našao put prema Apsolutnome koji je Ljubav, ali preko općega zajedništva sa stvorenom prirodom i s najsiromašnijima. U trenutcima krize prijatelj François tješi ga u pismima: »Slušaj, reći ću ti tajnu puta 'prema najvećoj Ljubavi': ta se tajna zove život. Željeti smrt sa šesnaest godina! Željeti umrijeti kad još ništa u životu nismo ostvarili! Treba znati zavrijediti smrt... Henry, život nije stvoren za zabavu, niti za plač, nego za djelo! Ne upropastimo ga... On je ljepši od olujne bure..., ljepši od Vlašića..., ljepši od noći u pustinji.«

I Henry se vraća životu. Taj »zamišljeni dabar«, kako ga nazvaše skauti, voli i mehaniku, priređuje lutkarske predstave i poziva male skaute na prvi radio-prijenos, s pomoću prijamnika koji je sam konstruirao. Sve redom zabavlja, zbog čega su ga sva braća posebno voljela, a stigao je i pohađati plesni tečaj te ići na zabave. Mnoga su djevojačka srca zatitrala gledajući toga lijepog plavokosog mladića sanjarskih očiju. Ali glavna mu je ipak briga uspjeh u učenju, da ne ražalosti oca. Ima pravo François, treba izdržati, treba živjeti, živjeti i u životu nešto postići, treba stvarati novi svijet.

Taine, Renan, Hugo, Baudelaire, Verlaine, Mallarmé, Péguy, Psichari... svi su oni gledali prema Francuskoj, prema francuskoj mladeži, a zar da on, Henry Grouès, ne učini ništa, ne kaže ništa? Ne, nikada! U njegovim Bilješkama od 19. travnja 1930. čitamo: »Mi skauti, mi želimo vidjeti rađanje te nove budućnosti, želimo ponovno vidjeti Francusku ponosnu, dostojanstvenu i snažnu. Neka ju, dakle, političari prestanu ponizivati i sramotiti. Gdje su 'plemenite misli iz 89'?... 'Nema više genija, nema slave, nema ljepote.' A gdje su veličina i kršćanstvo?...«

Evanđelja, Joergensen. Život Isusov u svjetlu života svetoga Franje sada je mnogo razumljiviji kad ga je čitao i prečitavao te razmatrao nad životom i djelovanjem sveca iz Asiza. »François, ja ću uspjeti postati svetac«, povjerio se prijatelju Garbitu, na što se ovaj nasmijao, ali nije prosvjedovao. Samo kako? »Špilja ili svijet?« Klanjanje Bogu

ili ruka pružena prema onima koji pate, prema ljudima, svojoj maloj braći u Bogu? Ali ako je Ljubav i jedno i drugo - molitva i akcija? »Biti zajedno« više nije dovoljno, jer Henry, stalno razmišljajući o Isusu kroz svetoga Franju, počinje osjećati da Ljubiti znači »biti u zajedništvu sa svime«. Poput svetoga Franje kad je uzvikivao: »Ljubav nije ljubljena.« Sve to dira Henryevo srce. Da, jedini je zločin u tome što dovoljno ne ljubimo, što ne poznajemo mjeru Božje ljubavi, nego se povlačimo u male egoizme, u približne radosti koje su plod bljutave vjere. Kako da se zadovoljimo varljivim djelićima sreće?

Onda, špilja ili svijet? Povlačenje u sebe ili akcija? I jedno i drugo radi punine ljubavi u bratstvu s mnoštvom onih koji pate, ali, nedvojbeno, najprije špilja pa onda svijet. Tako je učinio sveti Franjo. Zašto ne bi i on? Na proslavi srebrnoga pira svojih roditelja, 1. ožujka 1930., Henry priopćuje da će se sljedeće godine povući iz svijeta i postati redovnik. Izabrao je »špilju«, ali je nejasno predosjećao da će, kao i u životu svetoga Franje, poslije špilje doći svijet...

4. Akcija i kontemplacija

"Često me pitaju: »Kako ste kroz cijeli svoj život, pun svakojakih teškoća i suprotivština, mogli izdržati?« Uistinu, sva ta energija koju sam trošio u korist najsiromašnijih, sve akcije što sam ih diljem svijeta poduzimao i sve te zamorne bitke ne bi bile moguće da tijekom svoga samostanskog života nisam stekao molitvena stanja i navike. Po nekoliko sati dnevno i u ponoć zaranjao bih u kontemplaciju neizrecive tajne Božje ljubavi. Ta adoracija, taj »podnošljivi bljesak«, kako običavam reći, postala je za mene, a da toga nisam baš posve svjestan, temeljnim oblikom disanja. Čak i usred akcije, sve sam proživljavao i temeljio na tome molitvenom stanju, na tihom i srdačnom drugovanju sa Svevišnjim.

Mogu se, doista, recitirati molitve, poput Očenaša ili Zdravomarije, i ja se toga ne odričem (ne mogu zaspati a da ne izmolim nekoliko Zdravomarija u čast Gospi). Molitva može biti čin, ali mnogo više ona je stanje. Od trenutka kada nas prožme živa vjera u Boga koji je Ljubav, mi posve prirodno svaki trenutak proživljavamo kao da smo uronjeni u tu Ljubav, premda i dalje ostajemo krhki i grješni ljudi. Svako naše djelo, pa i najobičnije i najsvakodnevnije, proživljava se tajno u toj zaljubljeničkoj intimnosti s Bogom. To stanje svi zaljubljenici dobro poznaju: ma što činili, onaj kojega ljubimo stanuje u nama. Molitva nije ništa drugo nego to posebno stanje neprestane uronjenosti koje nastaje u trenutku kada naša vjera postaje posve živom.

Očito je da toga stanja nismo uvijek svjesni. Tek na trenutke, iznenada, shvaćamo da je naše srce trajno ispunjeno mišlju na Svevišnjega..., nešto poput oca obitelji koji, usred svakodnevih obveza, spazi na svome stolu sliku žene i djece te shvati da je njegovo srce stalno s njima.

Ja vjerujem u korisnost usmenih molitava, ali još više vjerujem u nužnost povlaštenih trenutaka posvećenih Bogu jedinome. Molitva kao adoracija su trenuci disanja duše, kada, usred buke svakodnevice, nastojimo pronaći nekoliko časaka i staviti se svjesno u prisutnost Božju. Poput otvaranja prozora i udisanja čistoga zraka. Molitva

nas stavlja pred ono što je bitno, stvara odmak od naših zaokupljenosti i briga. To je vrijeme duhovne okrjepe, koje je to korisnije kad vodimo aktivni život, koji je pun iznenađenja. Lišimo li se takvih tihih trenutaka, kako ćemo izbjeći rizik da padnemo u aktivizam, da nam ponestane potrebnoga odmaka, da se ugušimo u akciji, da iz vida izgubimo temeljni cilj svoga života? Adoracija nas svaki dan ponovno uranja u bitno. Ona je čin vjere koji istodobno hrani vjeru, ljubav i nadu svakoga vjernika.

Jednima će to možda biti neki odjeljak dana (deset minuta, pola sata), drugima jedan dio tjedna (u tome je najvećma smisao židovskoga šabata i kršćanske nedjelje), a nekima pak jednotjedne godišnje duhovne vježbe u samostanu. Ali sam uvjeren da nijedan aktivni kršćanin ne može biti bez tih povlaštenih trenutaka kada će se posve prepustiti adoraciji Stvoritelja, kada će u tišini intimnosti s Bogom crpsti novu snagu, posve izložiti svoju savjest pogledu Vječne Ljubavi. Isus nam je sam dao primjer svojim samotničkim duhovnim vježbama: prije apostolske misije četrdeset je dana proveo u pustinji, a više je puta odlazio u goru da sam moli.

Sjećam se, bilo je to točno pred moj sedamdeset peti rođendan, kada sam se povukao u samostan Saint-Wandrille da kroz osam godina dijelim život šutnje i adoracije s monasima. (Istina, od vremena do vremena morao sam otići ovamo ili onamo kako bih odgovorio na neke važne pozive.) Jednoga dana dođe k meni načelnik toga malog sela i reče mi da mještani ne razumiju zašto ja, neumorni branitelj isključenih, »gubim vrijeme« u samostanu! U seoskome sam glasniku objavio dugo pismo u kojemu sam protumačio kako aktivni i kontemplativni život nisu nipošto protuslovni. Dapače, uvjeren sam da bez tih pravih elektrana božanske energije, a to su samostani, djelatnost apostola, aktivista i svih onih koji vojuju usred svijeta ne bi bila moguća. Mnogi od njih osjećaju potrebu za boravcima među kontemplativcima. I odatle izlaze duhovno bogatiji.

Nikada ne ću, u vezi s time, zaboraviti slike što ju je upotrebljavao geolog Pierre Termier: »Čudite se što postoje kontemplativci. A jeste li se ikada začudili što postoje ledenjaci? Koliko li izgubljena prostora! Možda ispod njih ima rude velike vrijednosti, a iznad nje ništa ne raste. Ali da ledenjaci ne postoje, već bi davno iz doline nestalo svakoga života. Jer, onečišćeni se zrak zagrijava i penje; kad dođe u dodir s ledenjacima, ohladi se, a s njega se spere sve što ga je onečišćivalo. Zatim se tako obnovljeni zrak spušta u dolinu. Da nema toga neprestanog djelovanja, čovječanstvo bi već snašla smrt«. Isto je tako i s kontemplativcima, govorio je taj učeni vjernik: oni naoko ne služe ničemu, čini se da su neproduktivni, ali bez njih, bez ljubavi koju tajanstveno izlijevaju, čovječanstvo bi možda već podleglo pod teretom mržnje."

Henry Grouès je, vidjeli smo, na srebrnome piru svojih roditelja najavio da će sljedeće godine, kad položi veliku maturu, ući u kapucinski novicijat. Tako je Henry u svojoj devetnaestoj godini postao redovnikom. O svome osmogodišnjem boravku u samostanu ovako govori: »Danas sa sigurnošću mogu reći da je sve što je od toga trenutka u mome životu bilo pozitivno bio plod tih godina provedenih u samostanu. Čvrsto sam uvjeren: Da me Providnost nije navela da te godine posvetim adoraciji, nikada se ne bi zbilo ono što sam poslije poduzimao«.

(Nastavlja se)

Osta potez perom ...

(prvoslovka, premetaljke, kliješta)*

Moj prijatelju, mene više nema.
Osta potez perom, rastrgana skica,
Jedna - srcem, dušom - tek dirnuta tema.
Pjesnik ja sam bio - zanesena ptica.

Riječi bjehu lake, cvrkutave note,
I KRILA zanosa, i tiha SREĆICA ...
Ja bio sam pjesnik, uzvitlana ptica,
A pjesme mi žudne - žednice ljepote.

Ta pjesnik sam bio - poludjela ptica,
Eno, kao palčić ... u mori, u muci.
Ljepša bje mi pjesma nego obdanica.
Umro sam ... Moj život u tvojoj je ruci.

*Desetoga siječnja ove godine obilježena je stota obljetnica rođenja Dobriše Cesarića (Požega, 10. 1. 1902. - Zagreb, 18. 12. 1980). *Osta potez perom* ... enigmatski je stihotvor posvećen ovome pjesniku "čija lirika nije samo jedan od vrhunaca u hrvatskoj poeziji, već i trajno prisustvo životnog stvaralaštva i mladosti" (Jure Kaštelan). U svojoj prvobitnoj inačici napisana je i objavljena u zagonetačkome tisku prije dvadesetak godina povodom Cesarićeve smrti.

Čitatelju koji nije enigmatičar bit će potrebno nekoliko kratkih objašnjenja četiriju zagonetaka (prvoslovke, dviju premetaljki i kliješta) koje su u pjesmu - nadgrađujući je, ali ne narušujući njezin sadržaj - uklopljene kao izravna veza s pjesnikom. Prvoslovka (akrostih) nije samo zagonetka, već i dio uobičajena pjesničkog rekvizitarija, osobito u sonetnim vijencima. Ona prvim slovima stihova daje naslov *Moj prijatelju* koji nosi izbor Cesarićevih pjesama u izdanju *Školske knjige* (Zagreb, 1966). Dvije premetaljke u središnjoj su strofi istaknute masnim verzalom: I KRILA = LIRIKA (naslov prve Cesarićeve zbirke, vlastito izdanje, Zagreb, 1931), SREĆICA = CESARIĆ (upravo je začudno kako se baš ta, jednostavna i topla riječ *srećica*, slovno skrasila u prezimenu pjesnika koji ju je nenametljivo živio i slavio: *Duboka sreća svuda zri /Jer sobom nosimo je mi)*. Na koncu kliješta, zagonetka skrivena u riječima *pjesnik* i *palčić* istaknutim u posljednjoj strofi. Ime ove zagonetke dolazi otud što ona podrazumijeva nalaženje dviju riječi, od kojih jedna kao da kliještima u svoju sredinu zahvaća slog ili kakvu drugu slovnu skupinu, pa daje drugu riječ. *Pjesnik* je, dakako Cesarić, a *ptica* (koja je kao kliještima uhvatila slova *es*) - carić (prigovaratelje, koji će reći kako cariću ovdje nije mjesto jer da je hrvatsko ime ove ptičice palčić, upućujem na pogled u *Rječnik narodnih zoologičkih naziva* dr. Miroslava Hirtza, Zagreb 1928, gdje će naći da je carić, među ostalim, zabilježen u Pčeliću kod Virovitice, Kostajnici i Vukovaru, te u hrvatskome Srijemu).

Valja napisati još i ovo: pjesma *Osta potez perom* ... nadahnuta je cijelim Cesarićevim opusom, ali posebno *Pjesmom mrtvog pjesnika*. Zato i počinje njenim početnim stihom: *Moj prijatelju, mene više nema.*

Dr. Juraj Žerjavić
(1842. - 1910. - 2002.)

Dr. Juraj Žerjavić rodio se 13. travnja 1842. godine u Zlataru, u Hrvatskome zagorju od oca Andrije i majke Josipe pl. Kallay. Pučku školu polazio je u rodnome mjestu, gimnaziju pak u Varaždinu, Požegi i Zagrebu. Godine 1862. po svršetku gimnazije odlazi u Rim na daljnje školovanje. U Rimu kao klerik uči mudroslovne (filozofske) i bogoslovne nauke. Najprije na Gregorijanskom sveučilištu završava filozofiju, a potom kao doktor filozofije ondje uči i teologiju, da bi 1868. godine bio kao pitomac Germanicuma zaređen za svećenika.

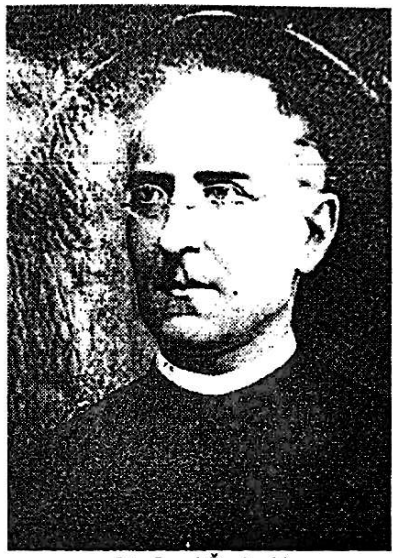

Dr. Juraj Žerjavić
župnik 1875-1910.

Nakon povratka iz Rima 1869. godine dolazi u Zagreb gdje je odmah imenovan kapelanom odnosno duhovnim pomoćnikom kod crkve sv. Petra. Istodobno bio je određen i za nadstojnika nadbiskupskog orfanotrofija u Vlaškoj ulici. Uz to još je bio i profesor na klasičnoj gimnaziji od 1871. godine. Na gimnaziji je predavao latinski, hrvatski, njemački, povijest i zemljopis.

Još za vrijeme rada u nadbiskupskom sirotištu kao prefekt bavio se je i književnim radom, pa je u međuvremenu napisao više znanstvenih rasprava i radova kao što su: *O postanku čovječje duše* (1870.), *Nepogrešljivost papina* (1870.), *Placetum regium* te u dva sveska *Čovjek majmun I - II*, (1872, 1873.).

Poslije smrti župnika u Mariji Bistrici i opata Mirka Tumpića[1], nakon zakletve 18. siječnja 1875. godine dr. Juraj Žerjavić postaje župnikom u Mariji Bistrici. Od tada započinje njegov rad na crkvenom i na političkom polju.

Pun zanosa i mladalačkog poleta dao se odmah na posao. Obnovio je u potpunosti uz puno napora župnu crkvu i župni stan te krasnu cinkturu oko župne crkve. Obnova crkve počela je 1878. a dovršena je 1885. godine. Za vrijeme radova morao je osim volje uložiti mnogo materijalnoga. Kada je uredio župnu crkvu, nije stao već je uređivao

1 Mirko Tumpić (2. XI. 1802., Orehovica župa Subotica (Medimurje) - 5. XII. 1874., Marija Bistrica). Od 1849. godine do 1874. župnik i opat u marijabističkoj župi. Imao je veliku želju obnoviti i proširiti crkvu, ali tu želju nije uspio ostvariti on, nego njegov nasljednik dr. Juraj Žerjavić.

dalje, te je uredio ili popravio zapuštene kapele sv. Andrije u Lazu, sv. Marije Magdalene na Humu, Majke Božje na Vinskom Vrhu te sagradio novu kapelu sv. Roka u Tugonici.

Kao župnik radio je i na prosvjećivanju naroda. Godine 1909. dao je svojih 60.000 for. za gradnju dviju škola, u Lazu i Globočcu.

Već godine 1877. postaje glavni utemeljitelj Društva sv. Jeronima u Zagrebu. Za Društvo sv. Jeronima mnogo se trudio, mnogo za njega radio, tako je njegova župa Marija Bistrica bila gotovo među svim hrvatskim župama s najviše članova u Društvu, a većinu njih zapisivao je na vlastiti trošak. Tako je 1909. godine kod Društva sv. Jeronima u Zagrebu osnovao s 2000 kruna zakladu, da bi s pomoću njezinih kamata svake godine po pet najboljih učenika u Lazu i Globočcu postalo članovima tog društva i dobivalo na dar po nekoliko dobrih knjiga. Pomagao je i druge siromašne đake u gimnaziji i na sveučilištu. U svojoj oporuci 1910. godine ostavio je znatne svote novca Društvu sv. Jeronima i Matici hrvatskoj, za tiskanje korisnih knjiga kojima se je širila prosvjeta u hrvatskome narodu.

Za izgradnju Hrvatskog školskog doma u svome rodnome Zlataru darovao je svoje zemljište i 200 000 kruna za podizanje nacionalne svijesti protiv raznih ugnjetavača.

Želio je unaprijediti i višu prosvjetu hrvatskoga naroda, tako je 1910. godine poklonio Hrvatskome sveučilištu svoje dvije kuće u gradu Zagrebu i 200 000 kruna radi podizanja Tehničkog fakulteta u Zagrebu. Grad Zagreb mu se odužuje na daru te ga imenuje počasnim građaninom, a kasnije mu dodjeljuje ulicu nazvanu njegovim imenom.[2]

Bio je pristaša Hrvatske stranke prava, zbog čega su ga progonili mađaroni a najviše sâm ban Khuen Hedervary. Stavljali su mu veliki i neopravdani porez na župnu crkvu a onda ga 1892. godine strpali u zatvor, pod optužbom da je poticao seljačke nemire u župi Mariji Bistrici.[3]

Od 1897. godine do 1901. bio je narodni zastupnik u Hrvatskom saboru (krapinski izborni kotar). U Hrvatskome saboru govorio je vatreno, no njegova žestina nije nikada prekoračivala granice parlamentarne elegancije, njegove su kretnje bile živahne no nikada ne neestetične, kada "navaljuje na protivnika on to čini kratkom i jezgrovitom izjavom, poslije koje kao da vidiš gdje protivnik pred njime smrtno ranjen pada".

Zbog njegove velike gostoljubivosti okupljali su se oko njega njegovi politički prijatelji, a naročito svećenici, koje je on radosna srca uvijek primao.

Bio je začasni predsjednik nadbiskupskog duhovnog Stola zagrebačkog, zatim vicearhiđakon kotara stubičkog. Osim duhovnih obaveza obavljao je i razne društvene obaveze, tako je među ostalim bio član ili utemeljitelj pojedinih društava koja su

2 Godine 1928. dr. Juraj Žerjavić dobiva svoju ulicu u gradu Zagrebu, da bi 1950. godine bila preimenovana u Ulicu 8. maja, a onda 1991. godine ponovo dobiva svoju staru ulicu.

3 Godine 1892. kod izbora za Hrvatski sabor, seljaci nisu dali lijepiti mađarske proglase, a župnik dr. Juraj Žerjavić s oltara je tom prilikom rekao "da su nastala teška vremena".

djelovala za njegova života. Spomenut ću neka: Društvo za podupiranje siromašnih učenika, Društvo umjetnosti, Hrvatsko naravoslovno društvo, Društvo sv. Ćirila i Metoda u Istri, Matica hrvatska i ina društva.

Umro je 1. srpnja 1910. godine u Mariji Bistrici, gdje je skromno i pokopan kao što je bio skroman i njegov život.

LITERATURA:

Dr. Josip Buturac: MARIJA BISTRICA 1209-1980, M. Bistrica 1981.
Josip Šafran: Hrvatsko prošteništе Majke Božje Bistričke, DANICA kalendar za 1924. god., Zagreb 1923. god., strana 38-47
ZAGREBAČKE ULICE naklada Zadro, Zagreb 1994. god.
HRVATSKO PRAVO 1910. god., sv. 15, 15. srpnja, broj 4381
SLOGA 1910. god., sv. 1, 9. siječnja, broj 1
NAŠE PRAVICE 1910. god., 7. svibnja, sv. 7, broj 28
HRVATSTVO sv. 7, god. 1910., 1. srpnja, broj 147
OBZOR sv. 51, god. 1910., 8. srpnja, str. 2

Milan RADIĆ

Prastara uskrsna pjesma

Tko već zna
koje već stoljeće
s rascvjetanim proljećem
Uskrs k nama dolijeće.

Mnoge su nas
tople ruke
napustile davno
i otišle
u svoje luke.

Pred Isusovim križem
čovjek je bio
i više nego jak
i snažno disao
spasonosni zrak.

Zavičajni haiku

Zimski dan ozeblih ruku

1. Rađa

Sijo i sidi
Prigni se i štogod radi
Ne oštriš taklje

2. Vridnost

Crno ispod nokta
Više valja nečije
Nego ne'ko čitav

3. Iskustvo

Nešto nad uvo
A nešto ispod uva
Ne sve kroz uvo

4. Jačmak

Natrunjeno oko
Ili zbabno u rodu
Nije bez išta

5. Ršum

Skršijo vitar
Armelinku u vrtlu
I krov bacijo

6. Neimašćina

Zna svaka mater
Da ima brašna i ulja
Ispeć uščipaka

7. Odlazak

Zvoni nekomu
Jedna usta manje
Sutra za ručak

8. Iza mrtvog dana

U groblju muk
Ko nije doša doć će
Lavež riže noć

9. Najava

Led će veliki
Pivac na jednoj nogi
Po ure stoji

10. Promina

Nasršilo se
Viveri ispod vrata
Snjig će zarupit

Kûnj hrvatskog pjesnika

Već dugo kunjam a ne mogu umrijeti.
Pjesme u kuferu nosim:
Prosim,
Molim kojekakve utvare
Da se pojave na vratima.
Kucam.
Pucam,
Upravo pucam od boli.
Glava me boli;
Pjan sam od vina,
Od molitvenikâ
Požutjelih kao sir.
Politika večera za okruglim stolom
Pečena vola.
Kunjam svoj kûnj pjesnički,
Svoju osamu slikarsku.
Bio sam neki hrvatski čovjek,
Vjerovao,
Čak se i molio,
A prazno,
Prazno je moje dvorište.
Ja nemam volova, konjâ,
Ja nemam njivâ,
Ni štiva
Da štijem dok sam uz kamin
I gledam plamen.

Vatra pucketa,
Dogorijeva moje tijelo.
Zar je ikad domovinu bilo briga
Za pepeo, za ugarke,
Za drva?
Ima u njima nešto crva,
Ima u njima mrva,
Ima u njima duha.
Ja sam samo duh,
Duh jedne domovine,
Duh rimâ,
Duh iz Rima,
Izgnan
Sasvim van.
Ah! to je prljavi san!
Čini mi se da je samo san.
Moja su usta
Pusta,
Jer papiga sjedi na grani
Pa zove prolaznike u sjeni
Zelena žbunja.
Kunja i kunja
Moj kûnj
Hrvatskog pjesnika
Zaboravljenog
U tuđini.

Vasyl GABOR [1]

Lov u izgubljenom prostoru

Imao sam ružan predosjećaj, pa ipak sam krenuo u taj prokleti lov, što mi je uništio spokoj i pretvorio se u lov na mene. Još u Dubokoj šumi, naglo osjetih da nisam lovac, iako sam u rukama držao pušku i imao dovoljno streljiva, već divljač, koju je netko upravo tog trena vrebao, a osjetio sam da je bio ne samo jači od mene, već i vještiji, lukaviji. Pokušao sam brzo izaći iz Duboke šume, ali me je nekakva nepoznata sila opet i opet vraćala u njeno središte. Naslonih se na stoljetni hrast i provjerih naboj u pušci. Uto su mi se pričuli zvuci bubnja. Ni sâm ne znam zašto pomislih da se to čuje afrički, upravo afrički tam-tam, i tek tako upitah se: "A da to moje srce ne lupa od straha?"

Ne, srce je radilo skladno, a zvuk tam-tama je i dalje dopirao iz Duboke šume, možda prenoseći nekome poruku, kako mi spriječiti izlazak iz šume, i pomislih da je taj, meni nepoznati lovac, opsežno otpočeo lov na mene, planski, promišljeno, da me, kao svoju žrtvu, pouzdano natjera u blagovremeno pripravljenu stupicu. I što, meni ne ostaje ništa drugo nego prihvatiti izazov, jer kao lovac, nisam spreman bježati iz Duboke šume, čak ni u ulozi žrtve. Odmah sam shvatio da u ovom slučaju bježanje nije pametan potez, i, odlučivši ostati, utvrdih prvo ovo: ako me je netko i odabrao za žrtvu, onda ću mu neizostavno postati kost u grlu. Uostalom, time neću ništa dokazati, jer nikome ništa i ne treba dokazivati, osim samome sebi.

"Očito, sve je ovo tek halucinacija, i ništa drugo", pokušao sam se smiriti, "ili sam se izgubio, pa začaran lutam šumom. Odmorit ću malo, i krenuti doma."

I zapalio sam cigaretu i, gledajući kao s dna bunara plavu krpicu neba između velebnih krošanja, bez žurbe puštah pred sobom duge pramenove dima. Ali u duši je i nadalje bio nemir. Na um su mi padale razne besmislice. Činilo se da me je netko

1 Znanstvenik, pisac i kritičar, roden je 10. prosinca 1959. u Hustskom rajonu na Zakarpaću (Ukrajina). Diplomirao je žurnalistiku (1986.) na Univerzitetu "Ivan Franko" u Ljvovu gdje i sada - nakon bavljenja novinarstvom - radi kao znanstvenik u Znanstvenoj knjižnici Akademije znanosti Ukrajine.
Dulje je vrijeme izučavao pisce novog vala u ukrajinskoj književnosti i pisao o njima, a također i tiskao njihova djela, stvorivši tako svojevrsnu sliku nove generacije prozaika.
I sam prozaik, piše isključivo novele i pripovijetke, koje mu publiciraju prestižne književne revije, a uvrštene su i u antologije. Zbirka pripovjedaka "Knjiga egzotičnih snova i stvarnih zbivanja", objavljena 1999. godine, stvarana preko dvadeset godina, imala je nadasve dobar prijem kod čitatelja i stručne kritike. Pojedine pripovijetke su prevedene na njemački.
Njegov dosadašnji opus ne teži velikom količinskom opsegu, ali je izdašan bogatstvom formi. Tu prozu jedni smatraju tradicijskom ili neotradicijskom, drugi organsko-nacionalnom. Neki pak smatraju da je u njoj uspješno izjednačen tradicionalizam s magičnim realizmom, a neki tu pronalaze mistiku i potpunu antiutopiju. Zato je svojstvenost opusa - da je teško izdvojiti pojedinačnu, općim stilom reprezentativnu pripovijest. Takvom pokušaju može se bolje udovoljiti izborom nekoliko pripovjedaka (prim. prev.).

naglo ščepao koščatim rukama i snažno me pritišće o drvo, na koje sam se naslonio pušeći. Upirem oteti se, ali ne mogu, i onda mi se div-drvo počinje grohotom smijati, tresući se cijelim tijelom, i neočekivano resko pucketa njegova kora, a ispod nje kao crvi naviru, bijeli hobotničasti pipci i ustremljuju se na moje tijelo. Ustuknuh od drveta i čak ga naciljah puškom, ali već sljedećeg trenutka, zatresavši glavom, odagnah od sebe grozne primisli i s gorčinom se nasmijah vlastitoj malodušnosti... Još je nedostajalo da svaki korijen vidim zmijom, a svaki žbun ili panj - divljom zvijeri.

Ali sa mnom se nikada ništa slično nije zbivalo. Nisam nikad ni znao za strah, a sada sam osjetio da me upravo on prožima. Išao sam poznatom stazom i, na svoje čuđenje, primijetih da me je dovela u središte šume, a nije me izvela iz nje, kako sam se nadao, a zvuk tam-tama me je uporno slijedio.

To me je ipak primila ukleta zabludjelost - s pojasa otkvačih čuturu, koju sam donio iz vojske, i gucnuh malo hladnog nezašećerena čaja.

U šumi se smrklo, iako je nebo u oknima između krošanja i nadalje bilo prozračno-plavo. Zacijelo, sunce je pri zapadu, i njegovi traci više ne prodiru među drveće, već klize po njegovom vršju, zato se i smrklo u šumi, te odlučih da je i meni vrijeme poći doma. I sada, od same pomisli, da u cijelom danu lutanja Dubokom šumom, ne da nisam sreo ni žive duše, nego nisam čuo ni kričanje ili poj ptica, - glasno zazviždah. Počeo sam se prisjećati, izgleda ni šum vjetra nisam čuo, tek je lanjsko lišće šuštalo pod nogama, obmanjujući sluh. Kad sam već imao ružna predosjećanja, nije ni vrijedilo poći u taj lov. I sjetih se jednog od njih. Dobro sam se sjećao da sam se trgnuo iz sna zbog strašnog snoviđenja. Vidio sam Afriku, crne ratnike Afrikance s podvescima oko bokova, s lukovima i dugim kopljima. Ratnici su bili zabrinuti. Zacijelo, netko se spremao napasti ih, a vožd se pripravljao odlučno presresti ga. A taj vožd bio sam ja, i vidio sam u očima ratnika veliki strah, i znao sam da ga neću znati ukloniti iz njihovih duša. Znao sam i otkud taj strah. Jedno od ratničkih plemena pustinje, othranilo je veliku crnu pticu. Višu od četiri slona, jedan na drugome, a širu - od četiri slona zajedno. Ptica je imala oštar kljun, s lakoćom se obračunavala s bornim slonovima plemena koja su se branila. Snažnim zamahom krila razmela bi svoje protivnike poput prašine. S crnom pticom, pustinjski ratnici su pokoravali sve više i više plemena. Još je samo naše ostalo slobodno. Sada je i na njega došao red pasti. Razumio sam, ali se nisam htio pomiriti s tim, iako nisam znao kako se boriti s crnom pticom. Jedno mi nije išlo u glavu: zašto ta ptica tako pokorno obavlja ratničke zapovijedi? Zašto ne pobjegne od njih, te zašto, naučena napadati, ne napada i svoje gospodare?

"A što ako ju se priuči na ljudsko meso i vonj ljudske krvi?" proleti mi misao. "Možda se tada, opijena vonjem krvi i ljudske puti, neće pokoriti ratnicima i napast će ih?"

I već sam znao kako privići pticu na ljudsku put. Hinit ćemo da se spremamo u boj, a kad ratnici puste na nas pticu, sakrit ćemo se u brdima, a njoj ćemo za hranu dati nekoga iz našeg plemena. Ali koga? Ove borce-strašljivce? Oni neće umjeti razdražiti crnu pticu tako da ih rastrga, te osjetivši miris ljudske krvi da ih i proždere, prije no što dotrče njeni gospodari - ratnici pustinje - i otjeraju je. I tad osjetih po ruci nježan dodir.

Bio je to moj sin, najviše nalik na mene. Pogledah ga i vidjeh da mu je koža bijela, kao što ni moja nije crna, već bijela, tek tamno opaljena. Ugledah svoju suprugu. Bila je crna, kao i sve druge žene. Vidjeh uz nju hrpu naše djece, također crne, i prisjetih se da sam se davno obreo u ovom plemenu, jer nisam roden ovdje, te da su me zbog bijele kože izabrali za vožda. I evo, moj ljubljeni sin me dotiče i kaže:

- Oče, zapovjedi mi ići prvome, tad će ti se i drugi pokoriti, i za žrtvu dati svoju djecu.

- Ne - odgovaram odlučno, čudeći se istovremeno, otkud on zna moje misli.

- Inače, neće ti se pokoriti, te ako odeš prvi, pleme neće moći savladati pticu, jer ih neće imati tko predvoditi.

- A možda se ptica može ukloniti drukčije, a ne po tu cijenu?

- Oče, nemaš vremena za dvojbe. Tuđinci su blizu, već se spremaju za boj. - I moj mi sin ljubimac dade u ruku vruć cjelov.

Da bih vikom zatomio bol u duši, glasno sam priopćio svoju zamisao i rekoh, da prvoga u smrt šaljem svoga sina, ljubimca.

- I svaki će od nas žrtvovati najdraže - svoju djecu, i kad se ptica navikne na mlado ljudsko tijelo, napast će ratničku djecu, a onda će je naši neprijatelji i sami ubiti. Samo tako možemo ukloniti crnu pticu.

Govorio sam, a jedna mi misao uporno nije davala mira: činim li ispravno? A što ako naše žrtve budu uzaludne? Vremena za razmišljanje nije bilo, pa je trebalo postupiti odlučno. Dijelu vojnika zapovjedih odvesti žene s djecom na sigurna mjesta u planinama, a ostali da se priprave za boj na obroncima. Znao sam da mi sin šutke stoji nadomak, ali mučno mi je bilo pogledati ga. I kada smo već bili spremni za boj, a na polju se pojavila crna ptica, naglo sam promijenio odluku.

- Ja ne znam - rekoh vojnicima - koliko će trajati naša borba s crnom pticom. Ako ona pojede svu našu djecu, tko će nastaviti naš rod, tko će okončati s pticom? Zato vam govorim svoju posljednju volju: od danas voždom će biti moj sin, a ja idem na pticu prvi. Rekoh!

Nakon ovih riječi sjurih s brijega u polje, a vojnici iz obrane počeše bučno tući u tam-tame. Na suprotnom kraju polja ugledah divovsku crnu pticu, koja je lijeno išla na nas. Prema njoj sam bio malen poput crva naspram kokoši, ali zbog toga sam se nekako poveselio, i počeo sam se derati uzmahujući kopljem.

I pustinjski ratnici su nešto doviknuli ptici, i začudih se njenoj nagloj promjeni. Nestade njena trapavost i ona posta okretna i zla. Već sljedećeg trena poput uragana stuštila se na mene, ciljajući kljunom u grudi. Blagovremeno odskočih u stranu i svom snagom zarih koplje ptici u oko. Koplje joj nije moglo naškoditi više od trna, ali na moje veliko čudenje, crna ptica divlje kriknu od bola, i ja shvatih da sam dobro pogodio, a istovremeno pomislih da mi je kucnuo zadnji čas. Još sam uspio ugledati krvlju zaliveno oko ptice, i ona me je tog trena progutala.

Dobro sam se sjećao, kako sam se probudio mokar od hladnog znoja, s dojmom da se ne nalazim u sobi, već u utrobi crne ptice, koja je bila veća od naše trokatnice. Još se dugo nisam mogao osloboditi toga čuvstva.

Iako izgleda da se nije sve zbivalo tako, već drukčije. Jednog jutra naglo me je probudio čudan osjećaj. Ležeći u postelji i gledajući praznu sobu, očutjeh se kao u nutrini velike crne ptice. Stalno razmišljajući o njoj, više i nisam mogao zaspati. Rastakala me je misao - tko je mogao othraniti veliku pticu. I počeo sam mjerkati. To je moglo učiniti tek afričko pleme. I počeo sam fantazirati, zašto su je uzgojili. I od časa do časa, tonuo sam u polusan, i vidjeh jasno sliku za slikom, kako se naše pleme počelo boriti s tom pticom. I sve što se zbivalo, bilo je stvarno, jer ništa ne biva bez razloga.

I sjetio sam se kada sam prvi put vidio crnu pticu, i točno izračunao: tjedan do lova. Spremajući se u Duboku šumu, trudio sam se odagnati od sebe zle slutnje i taj, kako mi se činilo, ružan san. I tek sada, u sumraku Duboke šume, shvatio sam sve: i ta Duboka šuma, i taj svijet su u biti velika crna ptica, a mi, iako se smatramo lovcima, i hodamo s puškama, i imamo dovoljno streljiva, - u stvari smo žrtve, kojima su na tragu. Jer smo zašli loviti u izgubljenom prostoru. A možda se ne možemo izbaviti iz zatvorenoga?

Da ne oglasi bubanj[2]

Djeca su iskala jesti, a ona im nije imala što dati. Posljednji put bili su jeli prije tri dana, slanu ribu. Zbog prikladnosti, izrezala ju je na stolcu na jednake dijelove, a djeca su je pojela - kao ognjem spalila.

Jutros, zorom, probudilo ju je glasno komešanje. Pogleda sa strahom: golišava djeca su se sjatila oko stolca nasred kuće i jedno ispred drugog lizala su dasku koja je još vonjala na ribu. Oči su im gorjele, a gola, mršava tjelešca i ruke tako su im se ispreplela, da su je podsjetila na zmijsko klupko koje treba ubiti. Kriknu. Uplaši se. I djece. I svojih misli. Nema u tome krivnje što hoće jesti...

Da ih zapriča, izmišljala je svakakve ludosti, ali nije im bilo zanimljivo. Molila su jesti. A ona je molila Boga, da je bar na tren ostave na miru. Ne razdiru joj dušu.

I zbilo se. Bučno se oglasio bubanj, i djeca su na čas utihnula. Osluškivala su. Uz lupanje bubnja stopiše se i ljudski povici, - te djeca izjuriše iz kuće i popeše se na ogradu. Ona izađe za njima i zaustavi se nasred dvorišta.

Putem je išao bubnjar noseći pred sobom ogroman bubanj i snažno lupajući u njega. A iza bubnjara, žandari su vodili dvojicu lopova koji su cijelome selu izvikivali, da su iz mlina u Tereblovu ukrali dvije vreće brašna.

- Ljudi, mi smo lopovi! Mi smo u Tereblovu iz mlina ukrali dvije vreće brašna!

I tako su ih žandari vodali selom cio dan, a oni su izvikivali dernjavom do promuklosti. Ako su vikali tiše, žandari su ih žestoko tukli.

A sunce je nemilice pržilo.

2 Iz opusa "Pet novela za Nataliju" - novela prva (prim. prev.).

I lopovi su pokorno trpjeli vrele sunčane zrake. Lopove je mučila žeđ. Lopovi su bili mokri od slanog znoja. Lopovi su bili sivi od prašine.

I žandari su se kuhali u odorama i kapama. I žandari su također bili mokri od znoja i sivi od prašine. Ali oni su imali zapovijed vodati lopove cio dan, i obavljali su svoj posao dosljedno.

I bubnjara je oblijevao znoj. Vreo bubanj mu se činio kao vatrena kugla, a on je morao s njome ići ispred lopova i lupati. Jer takav mu je posao. I tako nalaže propis.

Djeca su malo pogledala i ponovo počela moliti jesti. Ona su molila jesti. Jesti. Jesti...

Doznala je od susjeda, kako su lopovi ukrali brašno. Došli su navečer u mlin i čekali da svi ljudi odu. Onda su kazali mlinaru da su došli po svoju meljavu.

- Koje su vaše vreće? - upita mlinar, a oni pokazaše na dvije najveće.

- Ali to nije vaša meljava! - reče, a lopovi tada iz sara izvukoše noževe, te jedan od njih reče:

- U mog pajdaša su u kući žena i petero djece, a u mene — šestero, žena i dvoje starih roditelja, s nama ukupno — sedamnaest duša. Moraju li oni umrijeti od gladi zbog tebe jednoga? Bolje da mi tebi dušu oduzmemo.

A mlinar će:

- Momci, zabunio sam se — to su vaše vreće!

I lopovi ih uprtiše na leđa i odnesoše.

Kada su, tjerani glađu, ponovno došli u mlin, tamo su ih već čekali.

... A njena su je djeca opet i opet molila jesti. Reče im da se malo strpe, a ona će im donijeti kruha.

- I je li donijela? - upitasmo na Velikom Križanju, čovjeka starog kao ovaj svijet.

- Da - reče on i nisko spusti glavu. Dugo je šutio, i mi smo šutjeli, a onda je tiho dodao:

- Mama nam je donijela pola vreće brašna, a sama se utopila u rijeci.

S ukrajinskog izvornika preveo
Aleksa Pavlešin

Prosjaci pred vratima Europe

Pred njihovim očima ljudska oholost projuri u galopu.
Sklupčanih tjelesa na lednu betonu
Stisnute uzdižu šake. I prose:
Pokoji novčić nade, poneki osmijeh sreće
I snage da se dignu, na svoje noge stanu,
Da svojim okom vide oholu damu: Europu!
Pred njima trče čovjeka djeca. Bosonoga.
A oni i po danu
Stisnutu dižu šaku. Nepomični od bola
Ponizno prose bar gutljaj alkohola
Te za noć crnu:
Žuđenu marihuanu.
Pokraj njih bešumno teku rijeke ljudskih tjelesa.
Mrtve spodobe gmižu. I smrde. I naočigled trunu.
Šute posivjele usne. Ne mole. Niti kunu.
Prokleto su daleka i nedostižna nebesa.
I tako prolaze suputnici - svjedoci vjekova trulih.
Među živima - mrtvi, među mrtvima - živi.
Za nedužne - dužni, za okrivljene - krivi,
Za koje ne mare ptice, za koje nevini još nisu ni čuli.
Kad uskoro i oni od zlobe i smrada strunu,
Kad više ne bude nade za govor ruku,
Utjehe svijesti za svaku ljudsku muku,
Uporišta za tijelo, za svaku ljudsku stopu,
Tko će još misliti na Europu?
Okrenimo stranicu povijesti
I ravnodušno osamljeni
Svoj škrti obrok snova
Već sada počnimo jesti!

Izbor

Gospode, zašto mi je uvijek tako teško učiniti izbor? Zbog toga sam već mnogo pretrpio. Evo, i sada, ovdje, na putu za Golgotu, susreo sam tužnu povorku. Zašto Židovi svoje blagdane zalijevaju krvlju? I ja sam Židov, ali ne ovdašnji. Došao sam ovamo iz Egipta, iz mjesta Cirene. Došao sam specijalno na svetkovanje Pashe, kako bih se uvjerio u snagu svoje vjere, u svoj pravilan izbor, jer me razdiru sumnje - zato sam i svoja dva sina nazvao: jednoga grčkim imenom - Aleksandar, a drugoga rimskim - Ruf. To je sve zbog neprestanog vaganja kojoj vjeri pristupiti, a sada se tu, kažu, pojavio još i novi propovjednik - mlad, ali vrlo pametan. Još ga nisam čuo, ali ljudi pričaju - da je nešto izvanredno. Zbog toga sam pošao do najbliže poljane, misleći, možda ondje govori ljudima. Zbog Njega se za ovu Pashu sakupila tako velika masa svijeta. Ali na poljani Njega nije bilo, pa sam se vratio nazad, i sada ta povorka. Vojnici me zaustavljaju i naređuju mi nositi križ - pomoći tome bijedniku, koji je potpuno onemoćao. Ali ja sam Židov - a ni jedan Židov, kao i ni jedan Rimljanin, ne nosi križ, to nije naša obveza, i nitko me nema prava na to prisiljavati, nitko, osim mene samoga. Ja sam Židov. Svoju ću vjeru izabrati sam i odluku ću donijeti sam.

... Žao mi je bijednika, neće moći donijeti svoj križ do Golgote, šibali su ga bez milosti, ipak da Mu pomognem, ali ja sam - Židov - i to nije moja obveza.

Ah, te moje neprestane sumnje, tako je i s vjerom - nikako u njoj pronaći sebe, stalno sam smeten i stalno tražim.

Evo i danas sam želio poslušati nove riječi, ali nisam našao propovjednika.

Ne, idem dalje, pričekat ću Ga, a možda ipak da pomognem tom čovjeku?

Ne, idem. Ali, možda ipak...

Pomoći ću, a zatim nastavljam svojim putem. Dajte križ, ah, kako je težak, vjerojatno je od vlažnoga drva.

No što, pođimo, čovječe, pomoći ću Ti, pomoći, jer ja sam Šimun Cirenac, ne mogu gledati bespomoćnog čovjeka nasred ceste, takva je moja ćud, tako sam riješio.

Pođimo do tvoje Golgote, daj ruku...

... Zaista, zaista to si Ti, Gospode!

Blagoslovljen ovaj čas!!!

Šimun Cirenac učinio je izbor - postao je sljedbenik Isusa Krista.

Dismas

Koliko sam samo tih raspetih vidio u svome životu. Koliko ih je ovdje bilo na Golgoti. Ali nisam očekivao da će se i meni to dogoditi. A trebalo je očekivati. Svatko ima svoj životni put. A moj je bio strašan. Ah, koliko krvi ljudske proliveno - rijeka, a novaca, a svega - ne mogu se ni sjetiti koliko je svega toga bilo. A gdje je sada? Kuda

je nestalo? Koliko sam ljudskih duša uništio, koliko sam suza vidio, koliko sam riječi moljenja, straha, i očaja čuo, koliko proklinjanja prije smrti - čini se, sve, ... nikoga ne mimoilazi sudbina, za sve treba platiti. To vam govorim ja, razbojnik - Dismas. Jedino me to razbješnjuje što su oslobodili Barabu, a ovoga nevinoga - na stratište. No, kada su mene i Gesmasa doveli do Golgote - na našoj savjesti bilo je toliko krvi da je dostaje za cijeli život, a zašto Njega? Nazivao se kraljem židovskim? Siguran sam - ne. To su činili drugi. Jedni kako bi imali heroja, drugi - kako bi imali neprijatelja. Razapeli su Ga između nas.

Gestas Mu je cijelo vrijeme dovikivao nekakve psovke. On je, čini se, sasvim sišao s pameti. Pa ni ranije se nije odlikovao spokojem. Ja se s njime ni u tamnici nisam dobro osjećao. Stalno je na sve navaljivao, kao zvijer. On i jest zvijer, i Baraba, kojega su oslobodili, također je zvijer, i ja također. Bijesni smo na ljude, a zbog čega - ne znam. Ja sam toga nesretnika, kojega zovu Isus, također oblio gadostima. A on je šutio. Jako je patio. Cijelo je vrijeme nešto šaputao, a kada je već sasvim onemoćao, viknuo je:

- Bože moj, Bože moj, zašto si me napustio? - Okrenuo je glavu prema meni, kao da traži zaštitu, ili možda očekujući podršku. I tada sam shvatio da zaštita nije potrebna Njemu. On mene štiti, On mene podržava. On daje meni mogućnost spasenja moje duše, On daje meni posljednju šansu. On je Spasitelj. I tada...

I tada je Dismas izgovorio:
- Sjeti me se, Gospode, kada dođeš u Kraljevstvo svoje.

Hiton

Prvo, da se na stratištu dan prije Pashe sakupi toliko ljudi! Golgota okružena masom. Pravo čudo. A mi u njenome središtu.

Mi smo zaštitari kod razapinjanja, kako nitko ne bi skinuo s križa osuđene prije nego što je dopušteno. Ali danas je toliko ljudi, pa je došla četa vojnika sa stotnikom na čelu. Zovu ga Longin. Vrlo odgovoran čovjek. Najbolji među zapovjednicima, najljudskiji.

No, mi moramo raditi svoj posao. Pazimo da rođaci koji se tu nedaleko motaju (njima dopuštaju da budu pored), ne bi pokušali osloboditi osuđene.

Istina, ova dvojica sa strane, ni rođaka nemaju - kako neljudski, a ovome koji je u sredini, mnogo ih je došlo. Neke i poznajem: na primjer, nju - Njegovu mamu - koja se zove Marija. Kako joj je promatrati svoga sina na stratištu - naprosto užas; a pored nje je Njegov prijatelj, Ivan - kažu učenik. Moguće.

Mi pazimo. I pored toga imamo bezbroj drugih obveza. Evo, ja upravo pišem tablicu koju će pribiti iznad razapetih. Sve mora biti čitko: ime osuđenoga, zločin - sve čitko. Napišem ..., a ovi iz moje grupe neka pribiju. Naučili su da jedan radi sve.

Od nas četvorice ja sam jedini pismen: mogu i latinski, mogu i aramejski. Danas su naredili da napišem na oba jezika.

Mi stražari imamo povlasticu: možemo si uzeti odjeću osuđenih. Istina, ova dvojica odrpanaca uopće nemaju ništa. A ovaj, kojega zovu Isus, nešto ima. Meni se posebno dopao Njegov hiton. Ne znam zašto, ali mi se svidio. Već sam predložio svojim drugovima da uzmu sve ostalo, kako bi mi prepustili tu Njegovu odjeću. Tako ne može - zavidne oči - žele razmisliti... On, taj hiton, - odjeća kao odjeća. Ali meni se baš dopao. Onda bacimo kocku. Znadem jedan potez - bit će moj. Ali zašto mi je toliko stalo do te odjeće - uopće ne razumijem. Nešto se događa, a što - ne znam. Sada ću završiti tablicu, možda tada shvatim što me to zbunjuje.

Tako..., shvatio sam. Još u djetinjstvu, kada sam napamet učio Psalme Davidove, tamo sam pročitao proročanstvo. Gospode, ostvarilo se, proročanstvo, iz Psalma:

"Odjeću će moju dijeliti između sebe, a za moj hiton bacit će kocku".

Mjenjač novca

Razapeli su ga. Ne samoga, već između razbojnika. Što može biti ogavnije. Propovjednik ... Spasitelj...

Zašto nisi pokušao sebe zaštititi, već si vodio narod za sobom, pozivao, budio, poticao? Dao si im nadu - tim prostacima, dao si im ideju, u koju su povjerovali. Odlučio si ih nahraniti Riječju. Oni su htjeli jesti, i ti si ih nahranio, ali jednom, a oni su htjeli stalno. Ti si govorio o dobru, a oni su oko sebe vidjeli samo zlo. Oni su odrasli u tome zlu i nisu znali za drugačiji život, a Ti si ih prisiljavao da misle.

Zašto im treba misliti? Njih treba voditi, jer su oni ovce kojima je potreban pastir. Ti si se trudio svojim djelom promijeniti svijet, a svijet je ustao protiv Tebe.

No, kaži, zašto si nas istjerao iz Hrama? Mi smo pošteno radili i zarađivali smo svoj novac. Istina, Hram možda i nije najprikladnije mjesto za mijenjanje novca, ali mi smo tako naučili, i svi su tako naučili. A Ti si došao i sve nas istjerao.

Zašto? S kojim pravom? Nama je i tako od tih novaca ostajalo malo, jer tome daj za dozvolu, a onome daj što bi dozvolio... Dobro znadeš da imamo obitelji, za koje treba brinuti, i malenu djecu, a ipak si nas istjerao na ulicu.

Što će meni Tvoja Riječ, što će mi ta ideja - ona nije materijalna, nju ne možeš uzeti u ruku, njome nećeš nahraniti obitelj.

Evo, sada si ovdje razapet, ponižen, a ja, Tvoj znanac iz Hrama, došao sam ovamo kako bih pljunuo na Tebe, kako bih iskazao svoj gnjev.

Ali zašto sam tako nesiguran...

Zašto to ne mogu učiniti? Čujem Tvoje riječi: "Dom moj nazvat će se domom molitve za sve narode!"

- Oprosti mi, Gospode!

Pored raspetoga Isusa prolazili su ljudi.
Jedni su se smijali, drugi plakali, jedni pljuvali, drugi su Ga pokušavali dotaknuti, makar pogledom.

Okovani

S čime se mogu usporediti teški okovi? Tko će mi odgovoriti? Tko će odgovarati za to, što nas 700 uhićenih, okovanih, poniženih, hodamo sada ulicama Rima, dok rulja urla i bjesni.

Trijumf u Rimu - pad Jeruzalema. Ne naprosto poraz. Potpuni poraz, gubitak Domovine, raseljavanje svih nas Židova po svijetu.

Tko će odgovarati?... Možda, naši vođe, poglavito Ivan iz Griskale i Šimun bar Gjora? Ne, oni su okovani kao i mi, oni su također postali plijen.

Tko će odgovarati?... Oni, koji su nas neprestano poticali na borbu, koji nisu željeli mir, već samo borbu?

Tko će odgovarati za uništene živote mnogih tisuća ljudi? Za pad Jeruzalema? To nije bio jednostavan vojnički poraz, ili pobjeda te ili druge strane. To je bio neopisivi užas, kada smrt nije bila naprosto pored, već je bila u tebi, kada je trajala borba na život i smrt za komadić kruha, kada nije bilo bliskih, ili prijatelja, kada se jelo sve što je bilo živo, čak i ono na što je ranije bilo odvratno i pomisliti, kada su se jeli kožni remeni i obuća, odjeća i životinjske utrobe, jer je meso bilo pojedeno, kada su matere jele svoju dojenčad, a zločin došao do te granice da je nestalo ikakve razlike između života i smrti.

Prepun hodočasnika, što su došli na svetu Pashu, Jeruzalem je bio sa svih strana opkoljen rimskim legionarima, okružen ogromnim zemljanim nasipom, okovan. Jeruzalem je čekao spas jedino od Boga. Jedno za drugim padala su utvrđenja Jeruzalema, povećavalo se brdo od mrtvih tijela iza gradskih zidina, posljednja nada - tvrđava Antonija i Kameno uzvišenje - Gabata na kojoj je suđen Isus - srušeni. Jeruzalem je pao, kao što je prorekao Krist: "Kažem vam: neće ostati ovdje ni kamen na kamenu."

Zašto ga onda nisu poslušali, zašto je On, koji je donosio toliko radosti, bio uhapšen i ubijen?

Zar je prošlo četrdeset godina od tada kada sam ga prvi put vidio?

Pamtim Njegov dolazak u Jeruzalem - na blagdan za sve i svakoga. Ljudi su trčali ispred Njega, ljudi su bježali za Njim. A On je došao na malenome magarcu, a mi - malena djeca, išli smo ispred i prostirali Mu stazu palmovim lišćem. Bili smo uvjereni da je to naš Spasitelj - Mesija. A zatim su Ga izdali - neki od Njegovih učenika, uhapsili, ubili. Ljudi su se smijali i plakali, a mi djeca, mi smo plakali, jer smo izgubili svoj blagdan, svoju nadu i svojega Spasitelja.

Koliko mi je tad bilo? - oko 7 godina. A sada nakon 40 godina ja hodam okovan, ulicama Rima, bez rodbine, bez Domovine, koju su pretvorili u zgarište i pepeo, ponižen, svezan, prebijen, a rulja se svemu tome smije. Oni su pobijedili, oni slave, oni trijumfiraju, oni misle - to je kraj.

A u stvari, sve tek započinje, jer se sačuvala moja vjera i vjera tih 700 okovanih, što teškim korakom hode sada ulicama Rima.

Nakon pada Jeruzalema učenje Isusa Krista s novom se snagom počelo širiti - i postalo uskoro dominantna vjera svijeta.

S ukrajinskog preveli **Đuro Vidmarović**
i o. **Pantalejmon Salomaha**

O piscu

Sergij Volodimirović Grabar rodio se 1954. g. u Kijevu. Završio je studij pedagogije u Kijevu na Sveučilištu "Mihajlo Dragomanov". Filolog, povjesničar, pjesnik, scenarist. Radi u Generalnoj direkciji za opsluživanje stranih diplomatskih predstavništava kao direktor diplomatskoga servisa. Zamjenik glavnog urednika časopisa "Sjećanje na prošlost" (ukr. Pamjat stolitj), a urednik godišnjaka "Povijesni kalendar" (ukr. Istoričnij kalendar) i almanaha "Ukrajinski bogoslov". Nagrađen je ordenom svetoga ravnoapostolskoga kneza Vladimira Velikoga III. stupnja i ordenom svetoga arkanđela Mihajla. Pobjednik međunarodnog filmskog festivala "Vjetar skitnica", Kijev, 2000. Laureat pjesničke nagrade "Ivan Ogienko" za knjigu pjesama "Nadahnuće", objavljenu 1999. g.

Priče koje vam predstavljamo prevedene su iz zbirke kratkih priča: "Od prve osobe" (Kijev 2000). Trebalo je proći osam desetljeća, pa da se ukrajinski kolege odvaže uzeti za predmet svoje književne imaginacije ličnost Isusa Krista. Veliki pjesnik Ivan Drač nakon černobilske katastrofe napisao je poemu "Černobilska Madona", posvećenu strašnoj tragediji ukrajinskog naroda. No, Bogorodica je ovdje pjesniku poslužila kao metafora sudbine nacije, kao orijentir u katastrofičnim događanjima što su se tada nadvili nad ovom zemljom. Sergij Grabar se usredotočio na osobu Isusa Krista kao Spasa ljudi i čovječanstva, kao Onoga koji je dao rješenje za sve njihove probleme. Pisac predgovora, također poznati pjesnik, Viktor Ženčenko, povezao je Grabarovu knjigu s teškim prilikama koje vladaju u Ukrajini, što smatram ispravnim, jer upravo u tim zemljama koje prolaze grčeve tzv. tranzicije, Isus je neophodan, kako bi se nakon desetljećâ strašnog komunističkog bezbožništva našao pravi put. Sve dok ljudi, a posebno dužnosnici, toga ne postanu svjesni, teško će nam se osmjehnuti bolji dani. A komunistički mentalitet traje i nije ga jednostavno promijeniti. Bez Njega nikako. Bez Njega izlaz iz tunela bit će dug i neizvjestan.

Grabar pristupa osobi Isusa Krista kroz misli osoba koje su neposredno ili indirektno dolazile u doticaj s Isusom. Prati ih kroz trenutke njihovog otkrivanja snage i sadržaja Njegove Riječi, do časa preobrazbe koju su doživjeli, potaknuti Njegovim likom i djelovanjem. Svaka priča popraćena je odgovarajućim likovnim pqrilogom. Premda se knjiga "Od prve osobe" u prvi mah čini kao djelo za djecu, ona je upravo suprotno od toga: namijenjena je odraslima koji još nisu spoznali Riječ, namijenjena je onima koji su u fazi traženja.

Đuro Vidmarović

Tornjevi New Yorka

Tornjevi stremljahu gore visoko
tražeći pregršti svjetla i zraka.
Armirano zdanje s čeličnim srcem,
beton-ramena - ogromna, jaka.

A onda samo u par minuta
suluda ruka blizance takla.
New York je gledao u pola dana
deseti krug najgoreg pakla.

Đavolska ruka lebdi ko avet
od istoka, juga, okolo, svuda.
Strah je sada dio života
sa svima nama hoda, vrluda.

Labudovi na Jarunu

(4. 1. 2002.)

S malo se snijega okitio Božić
pa smo s bjelinom disali lako.
Pod snijegom se smijalo Sljeme;
radost za dijete svako.

Godina nova osta bez snijega,
al nam hladnoću podari.
Umjesto njega nadođe drugo,
novi siječanjski čari.

Labud do labuda na našem Jarunu:
ljepota s bjelinom jezero krasi,
veliko društvo, mlado i staro
pliva po svojoj vodenoj trasi.

Zadivljen pogled na prekrasne ptice:
labuđi vratovi ko balerine.
Na vodenoj bini - praznik za oko
živa ljepota snježne bjeline.

Učlanjenje u generaciju grobara

Četvrtak, 7. siječnja 1999. godine.
(Izvadak iz dnevnika)

Neobično lijep dan. Premda je srce zime, a sunce zubato. A onda? Ah da, Rebro. Dogovorili smo susret u bolnici na Rebru, a kad smo obavili preglede ona je s Rebra krenula dolje u grad, a ja sam nastavio gornjim putem preko Jordanovca i Lašćinske prema Mirogoju.

Hodam i razmišljam. (Ovo pišem navečer, slijedim tok svojih prijepodnevnih misli i kretanja). Hodam Jordanovcem pored zdanja vodovoda što čudno zuji, skrećem u Lašćinsku, kod Bijeničke ulazim u Mirogoj, pa onda škripavim korakom po mirogojskim stazama ispod golih drvoreda, pored novih crnih i bijelih betonskih grobova s brušenim pločama, pored sivih i starih pročelja od betona i kamena s prljavim križevima, sve do arkada i glavnog ulaza, do administrativne zgrade s one strane groblja i grobova, iza svega.

Obasjano podne. Jordanovac se dva puta mijenjao od vremena kada sam ga prvi put upamtio. Prvo su podigli niz stambenih tornjeva preko puta isusovačkog instituta, još za Jugoslavije, a sada su sagradili novu crkvu i kostur knjižnice iza nje, dok je prema sjeveru nikao niz omanjih zgrada ili ovećih obiteljskih kuća. Sav prostor je već izgrađen, i, premda su neke zgrade još nedovršene i nije uređen teren, ovo će vjerojatno biti konačan izgled.

Crkvena zgrada je nekakav postmoderni krpež, pomalo ružna, pomalo nalik na vrlo profanu kuću, kakvo veleposlanstvo ili dom kulture. Izvana, svojim razvedenim pročeljem, ne izgleda tako loše, no iznutra je prava katastrofa. Bezbožnik koji je to projektirao nije imao ni zrnce duha pa ni volje da se uživi u zajednicu koja će se u njoj okupljati. Ta nemilosrdna stroga hala, previše nehumana čak i za kino-dvoranu, valjda je sjena nekog holywoodskog hrama što služi zastrašivanju zemaljskih crva, preslikan iz Orwellove "1984", možda je prisjećanje na neku dvoranu za partijske konferencije, ili je, vjerojatnije, odbljesak kršćanskoga hrama gledanog profanim očima: ledena i uzvišena krutost, praznina, odsustvo bilo čega, s podignutom binom na kojoj će se odigrati besmislena predstava.

Svojom uzdužnom pravokutnošću i odsustvom prave crkvene funkcije paradoksalno podsjeća na podrumsku prostoriju u kojoj se ranije služila župna misa, ali ono je bio samo neprikladan i nefunkcionalan prostor, malen i stisnut, skroman i nizak, sa stupovima koji su skrivali pogled na oltar. Čist, jednostavan i pitom prostor, bio je dovoljan tek omanji križni putić da se ocrkvene zidovi, kip Gospe, oltar, raspelo i već je bio ispunjen i topao. Dovoljno da se čovjek ondje ugodno osjeća.

Bolje je da za crkve adaptiraju garaže, nego da grade ovakve veličanstvene strahote. Da se neutralizira ovaj *horror vacui* i hladni ritam betonskih gromada trebat

će, valjda, objesiti po zidovima goleme slike, što drugo? Ako uopće pomogne. Možda bi tada boravak u ovome simetričnom užasu postao podnošljiv? Gdje je onaj divan nenamjenski podrumski prostor pa da osjetim što crkva uistinu jest?

Prolazim kraj ovoga veleposlanstva koje glumi crkvu i pokušavam zamisliti kako je sve unaokolo tada drugačije izgledalo, s obiljem prazna prostora i zelenila, no grubi je ružnjikavi betonski križ još uvijek isti, i oblik raskrižja, i zgrada instituta, i obližnji uređaj vodovoda što potiho zuji.

Baš u ovo vrijeme taj krajolik poprima konačni oblik, još samo da se uredi tlo i popune neke građevine, pa da tako ostane za dugo vremena.

Mirogoj je lijep kad je okupan suncem, čak i zimi. Namjeravam ga proći poprijeko, od južnog ulaza do arkada na zapadu i glavnog ulaza. Iako sada nedostaje bjelogoričnog zelenila, svejedno je vrlo živahan i slikovit. U toplija godišnja doba ovdje sam se rado šetao, sjedio i čitao, ili čak pisao pjesme.

Osobito za studentskih dana. Pa sam nekome bio i sumnjiv. Sjedim na groblju na klupi i nešto zapisujem u teku, a radnici, koji su u obližnjim iskopanim jarcima postavljali instalacije, dovikuju mi da će me prijaviti kako zapisujem. A, ja sam i dalje sjedio i pisao pjesmu, ne obazirući se na prijetnju. Kada sam se nakon studija našao pred kadrovskim direktorom Radio-Zagreba, prilikom prvog nastupa na posao, on mi je tada, s diplomatskom uglađenošću kadrovskog moćnika i premazanog lisca, zaprijetio da slučajno ne učinim kakvu glupost, onako politički, da ne pričam viceve i suvišne stvari, a među inim je spomenuo, na moje iznenađenje: - Znamo da šećeš po groblju.

To mi je, možda, uračunao u ludilo, misleći, valjda, na nekakvu nekrofiliju, ili tomu slično, a ja sam šetao grobljem jedva nekoliko puta godišnje, pa i tada mi ne bi palo na pamet da naokolo ima pokopanih ljudi, jer, da sam na tako nešto mislio, osjećao bih se mučno i neugodno. Nije me zanimalo groblje već spomenici i zelenilo. Što su ljudski ostaci ako ne obična zemlja? (Ništa više.) Tu mrtvaca nema.

Ipak ima i nečeg drugog, našeg sjećanja na žive. Mirogoj je mjesto zelenila i spomenika, on je mjesto prošlih života i otvor u budući život, predokus posvudašnjeg raja gdje vjekuju pokojni, dok u ovome prahu nema ničega, osim praha. Naokolo. Ima naprotiv vrlo lijepih kipova što se uzdižu k nebu, grobova nalik na portale, na obzidana vrata što kriju ulaze u neke više dimenzije, uronjena u ukrasno grmlje, pod razgranatim krošnjama i veselim zelenilom na vjetru, pa proplamsaj raspupala proljeća ili zlato jeseni, među trošnim pamćenjem i mrvljivim kućama vječnosti, s patinastim kupolama i tornjevima, u čudesnu svevremenu nekropolisu, jedinom raju zemaljskom, jedinoj neproblematičnoj utopiji. Vrlo romantično mjesto, pogodno za sanjarenje i utjehu od mučne svakodnevice, pa je, zapravo, neobično da sam tako rijetko posezao za tim melemom.

A eto! Nekima je čudno što sam se šetao po groblju! Vidjeli su da nešto zapisujem. Zašto ne bježim od groblja kao vrag od tamjana, kao sav ostali pošten svijet?

Mnogi, osobito ateisti, ne vole groblje, previše su pod utjecajem američkih horora, pa se, makar i nesvjesno, plaše sablasti koje se motaju oko groblja, a ja nisam u stanju vjerovati u duhove, u nekakvu gužvu pojedinačnih zagrobnih volja, nečistih i zlobnih,

proizvoljnih i hirovitih, već ih doživljavam sve u istome Duhu, autorskoj volji što stvara svijet. Sredinom sedamdesetih živio sam u toj mjeri u okružju Duha, da mi ti dušići nisu padali na pamet. Svaki je zapuh vjetra i pad lista, svaki lepet ptice bio je Njegova volja, pa bi i takva sablast bila tek marioneta, unaprijed propisana uloga. Kada se već nisam plašio autora i redatelja, ruke što povlači lutke, zašto bih se, onda, plašio igrajuće sjene? Prah i pepeo je groblje, i raskošni portal u Boga.

Je li ono što sam proživio, moje osobno iskustvo, teološki ispravno? Iako tek s tumačenjem iskustva može doći do odstupanja od teološke ispravnosti, ipak kadšto je teško razlučiti iskustvo od tumačenja. Pa ako je u ičemu moje iskustvo teološki problematično, onda je to u doživljaju đavla i pakla. Jer Bog je tu na poseban način postupao sa mnom: prvo me uvalio u sveobuhvatnost pakla, gdje je sve bilo đavolsko, ništavno i savršeno beznadno, premda je neki krik iz mene vapio k Bogu u kojega nisam vjerovao, ispalo je savršeno nužno da on ipak postoji, ukoliko sam želio opstati (nijedno biće ne spada u pakao), potom mi je on pakao i Sotonu otkrio kao vlastitu masku i djelo, pa je iza svih čudovišta i sve čudovišnosti uvijek bio sam on. Dospio sam u svijet njegove sveobuhvatnosti, gdje ničeg nema iznad nas, i naokolo nas, do Njega.

Upravo zato što sam bio okružen vragovima, mirisao i pipao, udisao pakao, gdje je nad svime bio samo Sotona, mučitelj i sadist, pa sam u tu potpunu osjetilnu istinu, koja me prožimala iznutra i izvana, uspio ipak, neobjašnjivim čudom, ne povjerovati, ugledavši u tome Božju varku, On je potom skinuo masku, kao onaj tko me ljubi više od mene samog. Bio sam spašen. Kako onda da vjerujem u vraga? Vrag je za mene nešto prema čemu se trebamo odnositi kao da ne postoji, makar nam milijun puta izgledalo da postoji, makar nam vragovi plesali oko nosa, i izgledalo nam kao da je vrag sve u svemu.

Za mene je bitni dio vjere u Boga: nevjerovanje u vraga, ma koliko različito tumačili ovo nevjerovanje, makar ono i zvučalo heretički. Pa ne vjerujem u vraga upravo zato jer me je Bog uronio u vražju sveobuhvatnost, a potom ga rasprsnuo kao mjehur od sapunice, otkrivši ga kao masku na svome licu. Đavao je bio za mene đavao iza svega, pa se onda taj otkrio - Bogom. Kraj totalnoga vraga svi su ostali vragovi nevažni, kraj Boga - svi anđeli isto tako.

To je iskustvo koje se može različito tumačiti, no to je i psihološka potreba koju se može razumjeti. Iskusio sam svašta, mnogo toga čudnoga, no nigdje ne vidim teološki problem, osim ovdje.

Palo mi je na pamet da sveti Franjo nije tjerao đavole iz Arezza, već je taj posao prepustio svojoj braći, a sam se molio Bogu. Nije htio imati posla s vragovima, već samo s Bogom. *Sapienti sat.*

Bog je ta sveobuhvatnost i sveprožimanje, međusobna ljubav, izvor svega, naš iskonski zavičaj i dom kamo naša dubina potmulo i sudbonosno žudi. Pred vratima raja stražare muka, smrt, užas i neznanje, predrasude, kušnje, kič, raspadanje, trulež, mahovina, patina, rđa, vragovi, sablasti, i ne puštaju nas van, iz groblja, iz krošanja i modra neba. Ne puštaju nas iz bršljana, iz posivjelih grobova. Zazidani su putovi i

izlazi, groblje je obzidano tornjevima i crkvicama, zatvoreno u zakrivljen svijet, u kružne dimenzije prostora i vremena, u kamene ruže i vjetar, u mirise i tutnjavu grada, u očekivanja noći i jutra, proljeća koja će tek doći. Ovaj je život ljubak i kiseo, prohladan i iznenađujući, pun mirisa i zadaha, ispucalog kamenja i grčevita granja, prepun zelenkaste tvari što bubri i hladnih vjetrova; pa ako se iza svega Ljubav sakrila, pa ako nosi maske od mramora, ako je mahovina na križu ljubav inkognito, ako se Logos prikrio u sleđenom humusu, u starcima što čekaju pred vratima Mirogoja, u golubovima što padaju; pa ako je ljubav svaki udisaj i izdisaj, svaki list što lepršа u nebo, ako je ljubav odjek mojih koraka i škripa granja, daleka zvonjava što čeka na nas, ako je ljubav sve ono što nam dolazi u susret, i voljena bića što me čekaju za prostrtim stolom u Novom Zagrebu, onda je to stoga što je sve dar, pa čak sam i ja sam dar samome sebi u svom svijetu, sve je poklon neba zemlji, igra skrivača, gdje se ono najsveobuhvatnije najbolje skriva, i otkriva se tek da mi otkrije ljepotu darova, ljudi, bića i stvari, pa se opet skriva, ne stoga jer nisam dostojan, već stoga što želi ispuniti moje najskrivenije želje, jer me ljubi, onako kako ja nisam nikad u stanju sam sebe ljubiti, a ja njega ne želim ni izdaleka toliko htjeti koliko on mene želi, pa me neprekidno stvara. Ja želim tek ljude, svijet i stvari, sve prije i više od njega, pa dobivam ono što želim, i upravo to znači: "ne biti dostojan".

Sveobuhvatni me poznaje onako kako ja nikad ne ću moći sebe upoznati, i bliži je meni od mene samog, i dalji je od mene od najdalje galaksije, obuhvatniji od svemira, savršeno samozatajan diše u prolaznicima, a da oni to ne znaju. Čisti čin koji sve tka, pjesnik svega. Mirogoj je čudna okamina toga pjevanja. Nevješto ljudsko mucanje, kičaste poze utonule u živi bršljan, zaboravljivi lukovi ispod beskrajna modrila, uklesane oči.

Kad hodam kroz te obzidane portale sjetim se Smrti, sasvim zagonetne krabulje, koja nas sve vreba, iza zida, a ja nikad nisam bio iza zida, makar stalno prolazim kroz mramor i natpise, makar osjetim ciglu u nozdrvama i propuh. Kako je tamo? U tebi?

Pa dok škripe moji koraci pored posustalih posjetitelja, pored starih gospođa s crnim šeširima i karanfilima koje se sagibaju nad grobove i brišu prašinu, pa dok mi hladni zrak grize pluća, ja razmišljam o smrti kao zagonetnom skoku, kojim sam nekoliko puta skakao ali nisam doskočio, jer tamo mora da je sve drugačije ili sasvim isto kao ovdje, ili oboje, a ovo posljednje je jedino točno rečeno. A, možda sam i umro, pa još živim ovaj život u inerciji, dok se jednom ne uvjerim u novostečenu slobodu onih koji u Kristu mogu sve, jer ništa ne žele osim ljubavi. Pa kad se on sakrije, onda sve postaje besmisleno, kao ovo groblje, pa kad me on ne izaziva, pa kad ne baca trenutke ispred mene, i ne šapće mi lišćem, i vlagom po križevima, onda je groblje tek uzaludni krik za trajanjem; a što će nam trajanje ako smo sami, i nitko nas ne zove, ne izaziva nas i ne postavlja nam zagonetke? U tom pogledu tamo mora da je sasvim kao ovdje, makar ovdje nismo slobodni za hrabre skokove, već drhtimo pred ciglama sasvim bez razloga.

Pa i nije bez razloga. Muka, strašna muka i još strašnija neizvjesnost, provalija prije zacjeljenja, groblje puno križeva, okamenjenih mostova, mramornih prijelaza,

uskih staza, uvelog lišća što se spaja s tlom krute neizvjesnosti, punim raspadanja i stapanja. Uvijek pomalo umiremo i radamo se, makar toga nismo svjesni, živimo naizgled između dva nepostojanja, što je jedini pravi apsurd života, pa čak ni neizdrživa bol i neizrecivi užas ne mogu se mjeriti s ovim nepostojanjem, s ovim postojanjem, sasvim neshvatljivim - čistim darom.

Tamo, s one strane, pretvaramo se u darovatelja koji se sav poklanja, i upravo ga zato sasvim ima, vječno ima, i potpuno se razdaje bez ostatka, u Bogu, gdje je sve sasvim slobodno, i samozatajno. Premda je i sasvim ovdje, razdao se zajedno s Bogom - pa ga ne vidimo.

A, ja još uvijek predgrobno hodam s nekim sitnim ciljem, tražim put preko groblja, mimo grobova, s ove strane, mimo bljeska sveprožimanja i svevida, u neizvjesnosti.

Izlet preko groblja naveo me razmišljati o Smrti, tom čudnom kipu što te vodi za ruku kroz prah i pepeo groblja, što vitla oštrom kosom od gipsa i okreće prašnjavu mramornu klepsidru. Ona? Tek je još jedna maska više na licu Boga, neodokučene Ljubavi.

Rijetko razmišljam o smrti. Vjerojatno i stoga što mi je majka još živa. Roditelji svojim tijelom stoje između nas i smrti. Još osjećamo meki dlan roditelja umjesto koštunjavih prstiju smrti, i topli dah njihov ćutimo između sebe i hladna groba, pa tek kada nas neki pakao, bolest i ludilo otme od njih i ostalih najbližih, onda nam preostaneš samo Ti, koji moćno trgaš maske, otkrivaš se u dubini naših grčenja, a možeš u šali i od te iskešene lubanje napraviti kazališni rekvizit, a od paklenog života - poučno prikazanje, pa dižeš oslikani pakleni zastor, i onda, opet - nema smrti.

Zaista je i nema. Jer se šališ, družiš se s nama, pričaš nam priče i otkrivaš ljude i svijet. Pokazuješ nam te crne starice što zamišljeno metlom metu grobove, te pospane smetlare, i grobare što se vraćaju veseli s naporna kopanja. Jedino što ne čujem ptice pjevice, no i one će zacvrkutati kad dođe proljeće, kad će cvijeće zaljubljeno zuriti u Sunce.

Hodam preko groblja polako, pokušavajući zaustaviti vrijeme, osjetiti ovaj čudni prostor uspavana bilja, kiparskih snova i predgrobne mašte; premda, prozaično rečeno, idem u upravu groblja pitati ih za nasljedstvo. Stric Mislav je davno umro, početkom srpnja, nisu nas ni obavijestili, kao što nisu obavijestili ni njegovog rođenog sina Krešu, pa je on to slučajno doznao. Došao je na sprovod, nesiguran i neizvjestan, gotovo što nije okupljene pitao tko je tu u grobu; a svećenika, valjda, nije bilo, što sam ga zaboravio pitati; no to je logično, jer mi je stric bio iskreni ateist, kao i mnogi drugi Rabari, makar su neki od njih bili bolji i nesebičniji, a neki i lošiji, egocentrični i otuđeni, tko bi od njih vjerovao u zagrobne stričeke s bradom? U Djede Mraze, teatar za malu djecu. Svi su bili zreli i odrasli, osim Kreše i mene.

Četvrta Mislavova žena, misleći, valjda, na ostavinsku raspravu, nikog od njegove rodbine nije obavijestila, a možda je to bio samo truc, što ne vjerujem, jer svijet oko Mislava, stvari, pokućstvo, elektronika, žena, tepisi, sve je bilo vrlo proračunato i izoštreno istkano. Tu se mislilo planski na svaki trošak, unaprijed se sve izračunalo, pa

se nikada nikome ništa nije davalo, a uzimalo se tek ako se moglo. Pa su druga i četvrta žena Mislavova bile vrlo proračunate, što nije bilo bitno, jer ih je sve ionako ostavljao, čim bi mu se to isplatilo.

Četvrta se žena zove Božena, isto kao i prva. Tako je to, kad nižeš supruge u poduže nizove onda ponavljaš imena. Pa smo tu Boženu zvali Božena Druga, kraljevskim nazivom, iako se razlikovala od, sada već pokojne, Božene Prve, Krešine majke, koja je bila lakomislena i rasipna, dok je ova vrlo proračunata.

Umio je moj stric dobro zaraditi i štedjeti, a novac je trošio samo na strogo planirana putovanja, po raznim kontinentima i egzotičnim zemljama, pa bi jeo pekinšku patku u restoranu "Pekinška patka" u Pekingu, pa bi gledao plesačice kako skakuću po otoku Baliju, i kraljevsku gondolu što klizi po mutnoj rijeci u Bangkoku, pa bi stalno nosio kameru sa sobom, super-osmicu, i sve bi to snimao. Snimao bi svoju turističku grupu kako izlazi iz hotela, stepenice hrama, ženu (uvijek posljednju, trenutačno aktualnu ženu) kako namješta naočale i drži šešir na vjetru, pa autobus, pa ornamente, pa ulicu punu malih motornih trokolica, pa dućane pune remenja od krokodilske kože, pa tornjeve od umjetna zlata, pa kraljevske budoare, raskošne dragulje što leže pod neprobojnim staklom pa fakire što trče po žeravici, kazališta kitnjastih sjena, šarene marionete što pričaju nerazumljive bajke, nijeme poslužitelje i zagonetne hramove što se uzdižu nad šutljivim rijekama, sve je to snimao, ne stižući, valjda, da pogleda stvari izvan okulara kamere, putujući svijetom kao kakav Japanac, a onda bi nas pozvao, mene i Živku, na prikazivanje svojih filmova, i tada bi tek, valjda, u miru i sabranosti pogledao ono što se tu ima vidjeti.

A sad je mrtav. Super-osmica se odvrtjela do kraja, ruka se ukočila, platno posvijetlilo, bijelo golo osvijetljeno platno, prazno i bez filmova koji trepere, bez kadrova, bez nijemih hramova i kraljevskih budoara, čista svjetlost njegove odsutnosti. Kotur se okreće, a film strši i lamata, tup, tup, tup, tup, tup, u nedogled, iza okulara i bljeska. Rasplinuo se. Ostavio nas je na cjedilu. Gdje je sada?

Ostali su filmovi, ali ni tu ga gotovo nema, jer je stajao iza kamere snimajući: preobrazio se u šutljive poslužitelje, u nerazumljive marionete, u zagonetne hramove nad šutljivim rijekama. U filmske role koje leže u ormaru, i koje, možda, više nitko ne gleda, osim njega.

Pa, kada je umrla teta Lada, a njezin glavni novac neslužbeno, bez pravne potvrde ostao Ladici, njegovoj kćeri, pa je taj novac, vjerojatno, podijeljen među njima, ili još djelomično dan Kreši i njegovima, švindlao je s knjižicama, podizao novce, lovio u mutnom, pa je moja majka uz pomoć Znidarčićke, koju nam je preporučio Miro, tjerala ostavinsku raspravu, na moje ime, i Mislav je onda bio pritisnut uza zid i uplašen, morao je pokazati knjižice s kojih je neovlašteno podizao novac, pa se meni to zgadilo, bilo mi je mučno, nisam se više htio parničiti, kad je ostavinska parnica bila gotova, a glavni novac, onih dvadeset tisuća maraka, u ona ratna vremena krajnje bijede, stajanja u redu za crni kruh, i moljakanja za paket starog graha, industrijskog sapuna, i radosti zbog kile šećera i pokvarene konzerve, u vremenima brižljivog prekapanja po staroj odjeći Caritasa, činilo mi se kao nepregledno bogatstvo, no nisam bio nerazuman,

jasno mi je bilo da za taj novac ne postoji nikakav pravni dokaz, pa sam otkazao Znidarčićki iako me ona nagovarala da je ovlastim za privatnu parnicu, a ja sam tu virtualnu parnicu doživio vražjom klopkom za svoj obraz i za svoju misiju, makar to Znidarčićki, naravno, nisam tako rekao, već sam joj se samo ispričao da tako što ne mogu, pa sam ispao bolji no što jesam, dok me ona uporno uvjeravala da tog nepravednog i egocentričnog tipa treba prisiliti da bude pošten, i da je potrebno prvo istjerati pravdu, a tek onda, eventualno, evanđeoski mu pokloniti te novce.

Ja se, naprosto, nisam htio upetljati u trice i kučine parničenja, makar je to bilo (bar naizgled) okrutno prema ženi i sinu. Mislim, bio sam u pravu, bila je to vražja klopka. Ako vraga ima, onda se on mota oko sudova i bankovnih računa, pa teško tebi ako te uspije nagovoriti. S kakvim bih obrazom danas pisao da sam se tako parničio oko novca protiv svoga rođenoga strica? Zapravo, nisam vjerovao, usprkos nagovaranju (možda bezrazložno i paranoidno), čak ni u uspjeh parnice. Mislim da sam točno ocijenio stvar.

Ako nas prosvjetiteljstvo uči boriti se, religija nas može poučiti i da odustanemo. Rekao sam, nisam ja kriv, nisam ja nekome ukrao te novce, a ako ih je možda netko ukrao meni, zašto bih ja odgovarao? Prokleti virtualni novci, točno u epicentru najveće životne bijede moje obitelji, neopipljiva gravitacija kušnje. Napasnik što nevidljivo šušti i miriše, pa ako se netko drugi okoristio zašto onda ja ne bih bio nevin, da uzmognem pisati, a da ne lažem, da umijem mucati Evanđelje bez dvoličnosti.

Onda je, kao i obično, sve ispalo dobro, živjeli smo skromno, jer nije bilo drugog, pa sam prekapao po odjeći Caritasa dok je sitna hladna kiša po meni škropila, a naokolo se gurali meni slični, pa mi je Vlado donio paket sa starim konzervama i smrdljivim sapunima, pa nam je Mislav Ježić dao novac za polugodišnje režije, pa smo progurali tri godine, i počeo sam pomalo zarađivati pisanjem, i više nismo u onakvoj bijedi, ali više trošimo, pa smo jednako u nevolji, kao i uvijek.

Svi ti novci ionako nisu važni. Da smo ih dobili svejedno bi ih rasprčkali. Ostala bi mi samo nedosljednost. Svejedno se nismo pomirili s Mislavom Rabarom. Na parnici je bio krotak kao pokisla kokoš. Ali nam više nikad nije telefonirao, pa možda nije ni saznao da se nisam htio parničiti protiv njega. Moja majka i ja zamjerili smo mu se zbog ostavinske rasprave i svojeg angažiranja odvjetnika, izgleda, do smrti. A, možda je to pogrešan dojam. Slao sam mu božićne čestitke, pa mi ih je pošta vraćala natrag. Onda sam pokušao telefonirati, ali je tamo stražario Kerber, četvrta njegova žena, i odmah bi zaklopila slušalicu. Pa sam odustao i on je umro.

Ostala su mi samo sjećanja. Mislav gleda satelitske kanale na televiziji, a ona mu zvoca, prigovara, a on se brani od optužaba i gunđa dok mijenja kanale daljinskim upravljačem. Uhvaćen je u dubokoj fotelji, star, odebljao i trom, a ona viče iz kuhinje gdje stojeći neprekidno nešto žustro čisti, sve što joj dođe pod ruku, a on se gorko smiješi i trpi. Čujem je kako siplje jezičavu juhu dok lašti pločice do osobita sjaja. On pokušava pobjeći u njemačke programe (njemački je dobro razumio), a sve su to bile nekakve blesave sapunice, u koje je stalno uranjao ne bi li zaboravio koliko je osamljen, centriran samo na sebe i svoje potrebe, samosažalan i žrtva, kraj osvetoljubive Ksantipe

koja mu ne može oprostiti sebičnost i škrtost, pa mu uzvraća, kako ona misli, jednakom mjerom.

Žalio sam ga, nije mi bio otac kao Kreši, da bi mi se zamjerio zbog očinske nebrige i nedarežljivosti, bio mi je samo stric koji bi me gdjekad pozvao na kolače i filmove, a ja sam volio kolače i filmove. Kolače bi pekla Božena Druga, a on bi namještao i vrtio filmove. Nama gostima bilo je ugodno dolaziti k njemu, jer bismo se viđali sasvim rijetko, jer nikad ništa od njega ne bismo očekivali, osim filma, soka i kolača, a rijetko smo išli k njemu, tek ponekad. Njegova je škrtost i proračunatost bila poslovična. Pa je i Krešo, koji je u mladosti živio sa siromašnom majkom, češće dobio ponešto od moga oca, nego od svoga. Takav je bio. Drugima bi usluge već nekako zaračunao. Od njega nisam očekivao darove.

Jednom me je, ipak, u tome iznenadio. Bolovao sam na Rebru (možda mi je bio rođendan?) i on se pojavio (ako se ne varam s trećom ženom Franciskom) na mom bolničkom odjelu. Već je sama činjenica da me je posjetio u bolnici bila vrlo neobična i neočekivana, pa sam se ugodno iznenadio. Još sam se više iznenadio kad je izvadio veliku bombonjeru (ogromnu i skupu!) i poklonio mi je. Ne znam što mu je tada bilo? Bio je to čudan osjećaj, svašta mi se priviđalo, maštao sam da sam već u raju, pa je i on tu, uskrsnuo, spašen i slobodan, razdaje se, jer me voli.

Možda u ovoj maštи ima i neke istine. Čudne istine, i ja sada dok ovo pišem podižem onome pravome njemu spomenik. Spomenik onome Njemu koji me posjetio u bolnici.

Njegov je stan za nas uvijek bio muzej budućnosti. Izložba tehnike, apoteka čistoće. Imao je dobru plaću i dobru penziju, bio je građevinski inspektor, a umio se snaći unosnim nuszaradama. Već je pedesetih posjedovao fiću dok su moji roditelji o autu tek sanjali, među prvima je u Zagrebu imao stroj za pranje, televizor, filmsku kameru. Njegov posljednji stan s Boženom Drugom bio je velik, neobično uredan i čist. Za nas je bio i izložba moderne tehnologije. Osamdesetih iznenadili su me kod njega satelitski kanali. Silno sam bio pohlepan za tim satelitskim kanalima. Nije mi išao u glavu fantastičan broj od deset programa. (Danas mi taj broj izgleda mali.) Činilo mi se da stric može birati što god hoće vidjeti. Moljakao sam ga da mijenja kanale, da mi pokaže tu neobičnu izmjenu programa, tu čudesnu otvorenost u svijet, pa ih je onda on okretao, i izgovarao neka magična i egzotična imena kao što su RTL, SAT i slično (čini mi se da su svi bili njemački). U početku sam gledao u ekran razrogačenih očiju, no kako je on mijenjao te kanale ja sam se počeo sve više razočaravati, već taj isti dan. Sve same neke glupave komorne sapunice, sve neka sinhronizirana kazališta u kući, i trećerazredni filmovi s jurećim gliserima u kojima se šakaju atletski zgodni holywoodski glumci, ili se, zaklonjeni iza automobila, međusobno napucavaju policajci i gangsteri u nakošenim šeširima. Gole stereotipne serotine. Upitah se odmah, što će ti deset programa ako ne možeš birati? Pa mi se učinilo da je upravo to Zapad. I danas mislim da nisam bio daleko od istine.

Otišao je stric Mislav, a da mu nismo bili ni na pogrebu, samo je Boženina rodbina došla tješiti Boženu što se tako dugo mučila, a Mislav je umro kako je živio,

samotan u praznini, samo je nekim čudom njegov sin dolutao, slučajno saznavši, i tako mu odao posljednju počast, ne znajući ni sasvim izvjesno tko je tu u grobu, pod nogama tuđe rodbine, zauvijek.

Mi smo, pak, saznali tek nakon nekoliko mjeseci.

Pada mi na pamet, nedavno je Arijana, njegova unuka, rodila, pa bi bio postao pradjedom da je samo malo pričekao. Opasno je biti pradjed. Moj djed Pleše čekao je rođenje svoga praunuka Braslava (Živka je već bila trudna), ali ga nije dočekao. Vrijeme je za pradjedovanje, što znači smrt, utrku koju, zasad, malo tko dobije. U međuvremenu je umrla prabaka, Božena Prva, pa se praunuk mogao roditi. Dali su mu ime Viktor.

Prošao sam grobljem iz jednostavna razloga što se Božena Druga želi odreći groba i prenijeti ga na nas, pa sam došao u upravu zanimajući se za pravne uvjete. Pa i Krešo, čini mi se, kaže da mu grob nije potreban, a nama je potreban, nemamo novca i umirat ćemo jedno za drugim, pa kako ćemo pokapati jedno drugo, ako nemamo novca? Dospio sam u razvedenu prostoriju pregrađenu na nekoliko odjela, u jednom odjelu je zid ispunjen kartotekama gdje za računalom sjedi činovnica koja vadi podatke za neku gospođu što je došla prije mene. Valjda neki zagrebački Srbi, čini mi se po prezimenu, pa im grob već niz godina nitko ne plaća, ili je to grob rodbine pa gospođa pita bi li mogao pripasti njoj. Mnoge grobove nitko ne plaća, puni su hipoteka, pa je opasno leći u takav grob, mogli bi te dugovi zdrobiti, novac pod jezik pa plaćaj vrataru pakla, računalo sve obračuna, digitalni proces u grobu, crvi traže novac jer ništa nije besplatno, svako raspadanje se bilježi na konto, alkemijsko kuhanje kamena mudraca, pa te uredno upišu u protokol i sve biva savršenim.

Gospođi činovnici pružam uplatnicu tatina pogreba, davno sam platio taj pogreb, još sedamdesettreće godine, pa se onda ne sjećam tko je plaćao grob. Grob i smrt su bili daleko od mene, potpuno izvan moga interesa. Neka mrtvi pokapaju mrtve! Što se mene tiču mrtvi? Ništa. Ali, sve je više mrtvih, a umiranje je tek počelo, pa je i ovo pisanje utrkivanje s umiranjem, generacija ispred mene brzo nestaje, roditelji mojih bratića, žene, ženine rodbine, roditelji prijatelja i prijateljica, sva ta generacija ispred nas ubrzano umire, pa će za dvadeset ili trideset godina red doći i na nas, pa ćemo onda mi početi zadavati brigu svojoj djeci i ostavljati ih na cjedilu. Između nas i smrti postupno nestaje čitava generacija, a upravo je na nama da ih pokopamo što jeftinije, kako ne bismo previše opteretili obiteljski budžet.

Pa se čitav taj moj put od bolnice, preko Jordanovca i Mirogoja do Uprave groblja, pretvorio u generacijsku inicijaciju. Učlanjujem se u generaciju pilka, počinjem voditi brigu o grobu, prvi put u životu. Doduše već sam se jednom bio tim preokupirao, kada mi je umro otac, no on je umro od raka i prerano, dok sam još bio vrlo mlad, pa sam tada organizirao pogreb, bio na trenutak iniciran u grobne poslove, sasvim privremeno, da bih nakon pokopa izmaknuo toj bezrazložnoj i suvišnoj brizi, prepustio je starijima, stricu Mislavu, mami i teti Ladi, pa se i ne sjećam više tko se i kada novčano brinuo o grobu. Grob je za mene ostao pitanje Svih svetih i estetike, pa ga je kadšto trebalo i čistiti i podrezati granje obližnjeg grma, paliti svijeće i moliti se za mrtve, no tek sada prvi put u životu, ili barem dugo nakon davnog pogreba svoga oca,

dolazim pitati za cijenu. Pa se ispod estetike počeo pomaljati račun (ne više tek bljesak računa očeve smrti, koji je bio sasvim zasjenjen bljeskom te smrti, pa je bio ništavan, brojke koje nisu ništa značile, pa ih nisam ni upamtio, možda ni izbrojio). Prvi put sada dolazim upravo zbog tih brojaka, dolazim zbog groba, dolazim zbog trajne brige, ne tek zbog majke, već zbog sebe i zbog svoje obitelji, pa najednom povezujem generacije, sve mrtve i žive, one koji su bili ono što drugi više neće biti, brinem se kako ću jednom u budućnosti pokopati onu koja me rodila, i kako ću olakšati novčane teškoće onome tko će mene pokopati, pa sam najednom sam sebi postao nalik na svoju majku, ili još ranije, na baku, koje su se brinule oko groba, a meni se to činilo silno bizarnim i zastarjelim, staračkim i glupim, brinuti se o grobu, kao da nemaš pametnijeg posla. Lizači grobova, grobopohoditelji, nekrofili što obilaze grobne jame, bakice u crnim rupcima koje nose svijeće i karanfile, pa rasiplju dragocjeno vrijeme u prazne rupe, pa uredno plaćaju, čiste i brinu se o grobu, s jednom nogom u njemu, s mislima uhvaćenim u pokojničko kolo, ples smrti u glavama bakica, kazalište umrlih sjena, pa su već tamo, a ne ovdje, dok Zagreb veselo tutnji, a sunce sjaji u podnevnoj ekstazi, automobili jure, činovnice obračunavaju brojeve i piju vruću kavu, pa sve miriše na proljeće koje će tek doći, makar je srce zime i hladni vjetar puše u krošnjama.

Iniciram se, pružam račun pogreba, ulazim u klub grobolizača. Više nisu u pitanju samo mrtvi, na koje sam i prije povremeno mislio, u molitvi i druženju, već prvi put u mome životu u pitanju je sam grob, postvarena ljudska stvar, grobna jama, instrument pretvorbe, aparatura truljenja, spomenik proteklih generacija, memorijalni natpis uklesan u trajanje, pa klešem i klešem u taj grob ove riječi, kao da one neće biti pokopane i uskrsle, preobražene u nedohvat, u zagrobnu ekstazu, već će trajati pred očima pokoljenja čitatelja sasvim s ove strane groba, u čekaonici.

Pružam račun pogreba, a činovnica ispisuje broj groba u računalo, dok ono odmah ispisuje podatke: grob je vlasništvo djece Katinke Rabar i svih njihovih potomaka, što znači i snaha i djece. Grob dakle pripada svima, nikome od nas ne može biti uskraćen, nikome oduzet. Pitam za cijenu, a ona iznosi samo sto kuna godišnje, pa sam se ugodno iznenadio, to je jeftino čak i za takvu sirotinju kakva smo mi - mogu u miru umrijeti. Božena Druga uplatila je u prosincu za čitavu ovu godinu pa je za grob potrebno uplatiti tek sljedećeg prosinca. Vremena koliko hoćeš, nema žurbe, grob strpljivo čeka, smrt je jeftina.

Veselo izlazim na sunce i hladni zrak. Jedna briga manje, posao lizača groba nije ni skup ni naporan, ne traži čitavu osobu, ni puno vremena, tek - malo novca. A, mogli bismo te novce i dijeliti, mi Rabari, nasljednici grobne jame, pa je opet sve malo važno, dok netko ne pokuca na vrata, jedne noći, a vani je još uvijek podne, sunce je visoko na svodu za ovo zimsko doba, i nebo je modro od čežnje.

Josip Sanko RABAR

Molitve s ruba

Inkvizitor

Primi skromni poklon svog poniznog sluge
pravednošću svojom ja spašavam druge

Nisam omiljen i ljudi me se boje
ali ja bolje od njih poznajem Tebe
Bože, silni, moćni, strogi
koji neposlušnost beskrajno kažnjavaš
Najbolji poznavalac sam teologije
i čuvam Tvoju istinu
Dok sam ja tu ni jedno slovo neće biti povrijeđeno
ni ozlijeđeno
Radije ću dati ljudska tijela mljeti i peći
nego dopustiti da netko otkine i komadić tvoje riječi

Za najviši zločin potrebna je primjerena kazna
da se ljudi uplaše i postanu poslušni
samo će tako biti ljubavi i jedinstva
Ne trebam pasti u klopku samilosti
spaljivanje je čin milosti
sve koje je vražja ruka takla
ja kratkotrajnom mukom spašavam od pakla

A, nekima je vrag drag
pakao i zloća, grijeh i slatkoća
odučit ću ja njih zabranjenog voća
kirurškim potezom grubim
ja grešnika ljubim

I gore lomače
moje svijetle ljubavi
plamte gubavi
i vrište

ja sam čistilište

Ti Bože nisi formalist
Ti znaš da sam čist ispod svojih mrlja
jer onaj koji se zbog Tvoje službe prlja
i prividno čini nemilosrdan

dobit će haljinu bijelu
na Tvom veselju

Marela MIMICA

Ozračje radosti

Cvjetna nedjelja:
maslinove grančice
šume - Mir, mir, mir

Sveudilj gori
plamen uskršnje svijeće
- spas od mraka

Grobni kamen,
krvavi zavoji
- ON JE ŽIV

Sveta hostija -
najdraži gost kuca
na vrata srca

Sakramenti:
cvjetaju cvjetovi
naše Galileje

Blagoslov hrane -
slatki miris sirnica
širi se crkvom

Bakica stavlja
u gnijezdo od tijesta
šareno jaje

Na jaju cvijet
kapljice svete vode
veselo ga škrope

Na pisanici
stala sunčeva zraka
- još jedan ukras

Šarena jaja
čestitaju si Uskrs
kucajući se

Uskrsna radost:
bijela svijeća gori
ALFA. OMEGA.

Željko VEGH

Britanski izvoz totalitarne ideologije fašizma u Hrvatsku između dva svjetska rata

Posvećeno hrvatskom narodu u domovini i svijetu

Uvod: presudni utjecaj britanske politike na uređivanje "Jutarnjeg lista" od kraja dvadesetih godina XX. st.

Rasprava, objavljivana u nastavcima u "Maruliću" tijekom 2001. i početkom 2002., pod naslovom "Politika Zapada prema Hrvatskoj u člancima i knjigama dr. Milana Šufflaya" dovela nas je do spoznaje da je dr. Milan Šufflay ubijen jer je bio jedini znanstvenik i publicist u Hrvatskoj koji je mogao shvatiti do koje su se genijalne zamisli dovinuli vodeći žreci anglosaskog Zapada u nastojanju da osmisle obranu Velike Britanije i Zapada od napada boljševičke Rusije. Zamisao je bila sljedeća: Velika Britanija će poticati na sve načine, i novcem i riječima, širenje ideologije fašizma po europskim zemljama, pri čemu će "njeni" novinari posebno naglašavati da je fašizam "zapadnjačka ideologija", koja će, zahvaljujući odlučnosti i čvrstoj ruci fašističkih vođa, obraniti Zapad od Rusije.

U zadnjem poglavlju navedene rasprave dokazali smo da je odgovorni urednik "Jutarnjeg lista", politički publicist Josip Horvath, nastojao svojim člankom "Zapadna civilizacija na novim tračnicama" učiniti Hrvate prijemčivim za ideje fašizma, uvjeravajući čitatelje "Jutarnjeg lista" da je fašizam najbolji odgovor Zapada na prijetnje koje dolaze s Istoka. Također smo ukazali na Horvathovu čvrstu povezanost s Velikom Britanijom, povezanost koja je dobila snažni i trajni oblik Horvathovim "brisanjem" tragova. Milan Šufflay mogao je upozoriti Hrvate da će fašizam biti instrument anglosaskoga Zapada, kojim će taj Zapad napasti Rusiju, instrument koji će biti odbačen nakon upotrebe, s teškim posljedicama za one narode koji budu uključeni u opisanu manipulaciju; Milan Šufflay bio je jedini Hrvat koji je mogao upozoriti svoj narod da II. svjetski rat neće biti rat zbog ideoloških sukobljavanja, nego da će ideologije biti samo magla kojom će velesile sakriti prave ciljeve rata, a to je borba za prevlast na ovom izmučenom planetu, te da će izmišljenim ideološkim sukobom velesile nastojati izazvati građanske ratove u malim narodima. Kažem izmišljenim sukobom zato, jer se ne mogu kao "antifašisti" predstavljati oni, koji naručuju umorstva političkih čelnika malih naroda, primjerice Stjepana Radića, i vrhunskih intelektualaca, primjerice dr. Milana Šufflaya, te ujedno izvoze svoj fašizam u male narode, što je omogućeno lakovjernošću malih naroda da će ih velesile, predvodnice tobožnje "moderne demokracije", zaštititi od drugih velesila, koje nisu zagovarale "modernu demokraciju". Dakako da samo s dva do tri Horvathova članka ne možemo dokazati i pokazati kako je velikobritanska politika "nutkala" Hrvate ideologijom fašizma, dakle izvozila

fašističke ideje u Hrvatsku.[1] Potrebno je dokazati da je "Jutarnji list", što ga je uređivao Josip Horvath, bio dnevni list koji je kontinuirano zastupao političke interese Velike Britanije u Hrvatskoj, te zatim valja pokazati načine kako je taj "hrvatski" dnevnik širio ideologiju fašizma u Hrvatskoj. Ako dokažemo te dvije tvrdnje, dakle da je "Jutarnji list" imao neupitnu i jasnu probritansku političku orijentaciju, da je bio povezan s britanskom diplomacijom, te pokažemo načine na koje su novinari i suradnici "Jutarnjeg lista" uvozili fašizam u Hrvatsku, dokazat ćemo da je fašizam bio instrument Anglosasa u obračunu Zapada s Istokom, a tada ćemo obasjati Drugi svjetski rat onim svjetlom, koje će nam, recimo, konačno objasniti razloge neprekidnog odgađanja anglosaskog iskrcavanja u Europu.

Za početak, važno je napomenuti da je Josip Horvath bio mason, član zagrebačke lože "Libertas"[2], lože koja je bila povezana s britanskim masonskim ložama,[3] ali je još značajnije to da je Josip Horvath bio jedan od utemeljitelja "Društva prijatelja Velike Britanije u Jugoslaviji", kojega se utemeljiteljska skupština održala u Zagrebu 29. listopada 1929.[4] Evo kako Josip Horvath, dan poslije održane skupštine, objašnjava u svome "Jutarnjem listu" razloge osnivanja rečenoga Društva:

»Već dulje vremena, za svih ovih posljeratnih godina u našoj javnosti osjećala se je potreba jednoga foruma, društva, koje bi gojilo i promicalo veze i odnošaje najprije između prijatelja našega[5] naroda u anglosaskom svijetu i nas, a onda uopće između javnosti Velike Britanije i našega naroda. Te veze su se posljednjih godina vrlo ojačale koli na intelektualnom, toli na privrednom polju. Duhovni život Velike Britanije, jaka kultura i privredna snaga britanskoga naroda, koja je danas dominantna u svijetu,[6] naročito su u posljednje vrijeme stali sve to jače privlačiti i zanimati cijelu našu javnost.

Prijatelji našega naroda u Velikoj Britaniji u tom pravcu su već učinili jedan golem korak osnutkom poznatog Jugoslav Society u Londonu, kojemu članovi mogu biti isključivo Britanci i koje je društvo već mnogo zadužilo sve nas informirajući o našem životu i našim pokretima britansku javnost. Tek nazad nekoliko dana delegacija naših liječnika bijaše od toga društva - kojemu je duša prokušani poznati prijatelj g. Seton Watson - primljena u Londonu na najsrdačniji način. Nakon nekoliko do sad neuspjelih pokušaja osnutka takovoga jednog društva u Beogradu i Ljubljani, ovdašnji prijatelji britan. kulture osjetili su se ponukanima da ozbiljno pregnu i da osnuju kod nas takvo jedno društvo, koje će biti sposobno za život i moći vršiti svoju zadaću.

1 U navedenoj raspravi o Šufflayu pokazali smo da je Velika Britanija, što se tiče fašističkih ideja i fašističke prakse, imala što izvoziti.

2 O tome vidi: Mužić, Ivan. Masonstvo u Hrvata. VI. preradeno izdanje. Split : Laus, 2001., str. 423 - 429.

3 Isto, str. 423.

4 Osnutak "Društva prijatelja Velike Britanije u Jugoslaviji". JUTARNJI LIST. 18 (1929), br. 6372 (30. X.), str. 7. Nepotpisani članak Josipa Horvatha.

5 Pod tim pridjevom Horvath, kao što ćemo vidjeti, misli na "jugoslavenski", a ne hrvatski narod. Naime, jedan od ciljeva britansko-hrvatske masonerije bilo je stvaranje "jugoslavenskog" naroda. I inače, Horvath će u svojim člancima uvijek pisati o britansko-jugoslavenskim vezama, a ne britansko-hrvatskim.

6 Horvath je više puta pisao o "britanskoj rasi" kao "dominantnoj u svijetu", a za vladare svijeta isplativo je raditi - prije sedamdeset godina mislio je tako Josip Horvath, a danas isto misli podosta "hrvatskih" novinara.

Ideja takvoga društva vrlo toplo je primljena, koli u krugovima naših privrednika, toli od predstavnika našega intelektualnoga svijeta. Predradnje za osnutak "Društva prijatelja Velike Britanije u Jugoslaviji" tako su brzo napredovale da je danas u veće bilo već omogućeno održati konstituirajuću glavnu skupštinu novoga društva, koje će, kako se veli u prihvaćenim pravilima, imati zadatak "da zbližuje oba naroda Jugoslavije i Vel. Britanije[7] i da nastoji oko njihovih što tjesnijih i prijateljskijih odnosa, da obavještava kod nas o prilikama u Velikoj Britaniji i u cijelom Britanskom carstvu, na prosvjetnom, socijalno-političkom i ekonomskom polju, a i obratno u Velikoj Britaniji o našim prilikama, da prikuplja sve one elemente u Jugoslaviji, koji se zanimaju za Veliku Britaniju i za sve što je britansko pa da tako osniva, podržava i proširuje prijateljske i poslovne veze između Britanaca i Jugoslavena, da surađuje sa svima sličnim i srodnim društvima i ustanovama u Jugoslaviji i Velikoj Britaniji, a napose s onima koje su u vezama s ostalim anglosaskim nacijama, te dosljedno tome da podržaje što tijesniju vezu sa Jugoslav Society of Great Britain, te konačno da promiče kod nas upoznavanje engleskog jezika i engleske literature, a kod Britanaca hrvatskosrpskog i slovenskog jezika i literature."«[8]

Zanimljivo je da "Društvo prijatelja Velike Britanije u Jugoslaviji", iz čijih pravila je očito da je bilo svojim djelovanjem usmjereno protiv interesa hrvatskoga naroda, nije osnovano ni u Beogradu ni u Ljubljani, nego baš u Zagrebu, i da su ga osnovali hrvatski intelektualci i poslovni ljudi. Društvo je 15. veljače 1930. u Hotelu "Esplanada" u Zagrebu održalo svečanu skupštinu[9], o kojoj je "Jutarnji list" opširno izvijestio člankom *Manifestacija britansko-jugoslavenske uzajamnosti*[10]. Članak donosi u

7 U Jugoslaviji postoji samo jedan narod!?

8 Dakle, prema pravilima "Društva prijatelja Velike Britanije u Jugoslaviji" u Jugoslaviji postoji jedan narod - jugoslavenski, koji ima dva jezika - hrvatskosrpski i slovenski - te dvije književnosti: hrvatskosrpsku i slovensku. Vrijedno je znati koji su to "elementi" iz Hrvatske pristali biti članovima rečenoga Društva, pa evo tko je sve ušao u "časništvo" Društva (prema Horvathovom članku): predsjednik Društva dr. Stjepan Srkulj, načelnik grada Zagreba; potpredsjednici Ivan Meštrović, kipar, i dr. Milan Vrbanić, predsjednik Trg. Obrt. Komore. Upravni odbor su činili: dr. Svetozar Rittig, župnik Sv. Marka; dr. Milovan Zoričić, predsjednik upravnog suda; dr. Stjepan Posilović, odvjetnik; dr. Branko Pliverić, gen. ravnatelj Prve hrvatske štedionice; dr. Artur barun Benko-Bojnički; dr. Adolf Cuvaj, gen. tajnik trg. obrt. komore; Alb. Deutsch, veleindustrijalac; St. Dragomanović, direktor "Putnika"; dr. Zorislav Dukat, odvjetnik; Slavko Vodvarška, urednik "Morgenblatta"; Josip Horvath, urednik "Jut. lista" i dr. Milan Ćurčin, urednik "Nove Evrope". Nadzorni odbor: dr. Milivoj Dežman; ing. Martin Pilar; R. Erber, gen. ravnatelj Gradske štedionice; dr. Jančiković, odvjetnik; arh. Ibler. Časni sud: predsjedništvo dr. Ante Trumbić, ministar u. m.; dr. Velimir Mažuranić, ministar na raspoloženju; članovi dr. N. Kostrenčić, gen. ravnatelj Jugoslavenske banke; S. D. Aleksander, veleindustrijalac; dr. Ivo Pilar, odvjetnik; dr. Ivo Politeo, odvjetnik; dr. Josip Belobrk, rektor sveučilišta; Miroslav grof Kulmer, veleposjednik; dr. Dragutin pl. Domjanić, predsjednik PEN-kluba.

9 "Jutarnji list" je skupštinu najavio ovim naslovom:
Odlični Britanci u Zagrebu : Prvi nastup Društva prijatelja Velike Britanije : Dolazak poslanika Velike Britanije na našem dvoru g. Nevile Hendersona : Velika manifestaciona priredba. Ugledni gosti u Zagrebu. JUTARNJI LIST. 19 (1930), br. 6478 (15. II.), str. 4. Nepotpisani članak.

10 Manifestacija britansko-jugoslavenske uzajamnosti : Svečana večera Društva prijatelja Velike Britanije. Značajni govori na svečanoj večeri. JUTARNJI LIST. 19 (1930), br. 6480 (17. II.), str. 3-4. Nepotpisani članak.

potpunosti govore predsjednika Društva, zagrebačkog gradonačelnika Stjepana Srkulja, te britanskog veleposlanika u Beogradu Nevilea Hendersona. Ti su govori vrlo dobra ilustracija zadataka Društva te politike Velike Britanije prema Hrvatskoj pa ćemo navesti neke dijelove oba govora.

Zagrebački gradonačelnik Stjepan Srkulj zaista se potrudio da svojim gostima iz Engleske dâ do znanja kako se nalaze među Hrvatima, sljedećim riječima:

"Naša je misao raditi na bliskim i tijesnim odnosima i vezama s moćnim britanskim narodom. U teške dane jošte nedavne prošlosti izabrani duhovi britanskoga naroda pokazali su se toplim prijateljima našega naroda. Slavne spisateljice i dobrotvorke Mur Mackensie i A. R. Irbv, putujući balkanskim krajevima šezdesetih godina prošloga vijeka objavile su anglosaskom svijetu patnje srpskoga plemena pod osmanlijskim jarmom. Prepiska između Gledstona, velikoga engleskoga državnika i Strossmayera, velikoga hrvatskoga i jugoslavenskoga prosvjetitelja ostat će zauvijek klasičan prilog u povijesti društvenih veza između slavne britanske nacije i našega puka, koji se je u krvi izvijao na svoj narodni i državni put, a kada je planuo svjetski rat, tko, gospođe i gospodo, ne znade između nas kojom je toplinom primljen u Engleskoj jugoslavenski odbor, kada je u veliki svijet nosio naš integralni nacionalni program? Kome nije poznata požrtvovnost engleskoga društva, da olakša mučeničkoj Srbiji njezinu narodnu golgotu?"

Britanski veleposlanik u Beogradu Nevile Henderson zatrubio je uzvanicima za večerom u zagrebačkoj "Esplanadi" i ovakvu imperijalnu i imperijalističku velikobritansku budnicu:

»Otkako sam došao u ovu zemlju prije nešto više dva - tri mjeseca, stojim zapanjen, kako se slabo zna i uči engleski jezik u Jugoslaviji. A ipak je to jezik, koji se danas najviše govori širom svijeta. Kipling je prije mnogo godina pisao: "Oni malo znaju Englesku, koji znaju samo Englesku". I to je sasvim točno. Treba prebroditi Atlantski ocean prema zapadu i preći Sueski kanal prema istoku, da bi se dobilo pravi pojam o važnosti engleskog jezika u modernom svijetu. Tko gleda samo europskim očima za toga je britsko otočje tek mali djelić Europe. U stvari međutim britansko carstvo održava mir nad jednom četvrtinom cijeloga svijeta i nad jednom četvrtinom njegova pučanstva.[11] Pored toga, djelovima britanske imperije, koji govore engleskim jezikom, treba dodati Sjedinjene Države Amerike sa njenih 130,000.000, s njenim neograničenim mogućnostima, njenim sve većim utjecajem nad cijelim svijetom. (...)

Držim da se engleska književnost i engleska drama moraju postaviti danas na prvo mjesto u svijetu jer su više čitani i igrani nego ikoje druge[12] i isto tako ne smijemo ispustiti iz računa onu rastuću silu u svijetu koja se zove kinematograf a koja je prvenstveno američki pronalazak na engleskom jeziku. (...)

11 Nije ni čudno da danas riječi više ništa ne znače, kada se ropstvo naroda u britanskim kolonijama označavalo riječju "mir".

12 Dakle, britanski diplomat rasistički pristupa umjetnosti: najvrjednija na svijetu je engleska umjetnost zato jer je engleska ... Nije čudno da danas više nemamo umjetnosti.

Iz zla se često dobro rađa, pa je i jedan od najznačajnijih rezultata velikoga rata bilo ujedinjenje - prvi put u historiji od pamtivijeka triju velih sekcija - jugoslavenske rase,[13] dobrovoljnim pristankom svih dijelova, koji su bili vijekovima na neprirodan način[14] odvojeni pod tudom upravom. Po mome mišljenju, ovo jugoslavensko ujedinjenje dokazom je goleme snage ne samo rase već i jezika, koja je u ovom slučaju dovela do stvaranja države (...).«

Pri kraju svoga izlaganja britanski diplomat dat će do znanja da Veliku Britaniju najviše zanima - Jadransko more.[15] I iz citiranih dijelova govora britanskog veleposlanika jasno je da je Velika Britanija, što se tiče rasizma, imala što izvoziti.

Proces "britaniziranja" "Jutarnjeg lista" bio je postupan - uostalom, zato je bilo i moguće da krajem siječnja 1931. izađe u "Jutarnjem listu" Šufflayev članak "Krst i zmaj", koji je otkrivao tajne planove britanskog carstva, i objavljivanje kojeg nije bilo u interesu Velike Britanije, kao što su, u početnoj fazi "tonjenja" "Jutarnjeg lista" u

13 Britanski diplomat barata izrazom "jugoslavenska rasa" da bi potkrijepio svoju tvrdnju da je Jugoslavija prirodna tvorevina. Britanski dopisnici iz Jugoslavije dvadesetih su godina XX. st. pisali o Srbima kao "kreposnijoj" rasi od ostalih rasa u Jugoslaviji, pa je dakle očito da britanski diplomat dobro zna da barata izmišljenom kategorijom.

14 Prema britanskom diplomatu, dakle, Jugoslavija je prirodna tvorevina a Hrvatska to nije.

15 Henderson je u svojem govoru očitao pravu lekciju zagrebačkom gradonačelniku Srkulju iz poznavanja hrvatsko-engleskih veza. Naime, dok Srkulj gotovo isključivo govori o srpsko-engleskom prijateljstvu, Henderson pokazuje odlično poznavanje hrvatsko-engleskih kulturnih i gospodarskih veza, pri čemu, dakako, ne spominje Hrvate, već samo Jugoslaviju. Dakako da to Hendersonovo znanje nije niklo iz ljubavi prema Hrvatima, već iz britanskog imperijalnog interesa da se druge europske sile učini slabijima, a to će se učiniti tako, da se osmisli kako će hrvatski Jadran zaposjednuti - "jugoslavenska rasa". Zbog važnosti citiramo Hendersonove riječi o hrvatsko-engleskim jadranskim vezama:
"Jugoslavija imade svoje lijepo i veliko primorje, a Britanci su velika brodska nacija, pa će vaša dalmatinska obala, nadam se, dati prilike za sve veće i bolje veze između obje naše nacije.
Te veze uostalom, gospode i gospodo, postoje već odavna i ja znadem šta govorim kad zagovaram njihovo obnavljanje. Prvi dobro poznati dodir između Britanaca i vaše zemlje došao je posredstvom dalmatinskog primorja. Engleski kralj, Rikard Lavljeg Srca, vraćajući se sa krstaške vojne iz Palestine, pretrpio je brodolom u Jadranskom moru. On se iskrcao na ostrvu Lokrumu i sazidao je u Dubrovniku crkvu u počast Djevice Marije, iz zahvalnosti što se spasio. To je bio jedan dodir u staro doba.
Mogu vam naredati još koju. Za vrijeme Napoleonovih ratova jedna engleska flota okupirala je otok Vis i držala ga je oko deset godina. Napoleon je objavio blokadu da bi spriječio da britanska roba ulazi u Europu. Engleska je od Visa načinila depot za englesku robu pa je ogromne količine unosila u centralnu Europu na ovaj način preko Splita. Još jedan primjer. U britanskoj dekorativnoj umjetnosti zauzima odlično mjesto Robert Adam. Robert Adam je studirao u Dubrovniku pa kažu da je njegova umjetnost veoma znatan utjecaj pretrpjela od stila Dioklecianove palače u Splitu. I da dodam još jednu veoma zanimljivu činjenicu. Godine 1830., dakle tačno prije stotinu godina, ako se ne varam po imenu Ana Marija sagrađena je [lađa? op. Ž.V.] u Kraljevici, na vašoj primorskoj obali i to od jednog britanskog inžinjira Pričarda. Tačno 100 godina iza toga, jedna stara i poznata firma po imenu Mesars Yarrow načinila je ugovor da izgradi brodogradilište u Kraljevici. Da li je to slučaj ili prst sudbine? U Kraljevici ima još i danas obitelji koje se prezivaju Pričardica, a potiču od onog engleskog brodogradioca, pa je lako moguće, da će poslije izvjesnog vremena biti potomaka firme Yarrow koji će pomoći Jugoslaviji, da sagradi svoje prve lađe u jugoslavenskim brodogradilištima."
Zaista je britansko zanimanje za nadzor hrvatske obale Jadrana ogromno - onaj koji nadzire hrvatski Jadran, nadzire i Srednju Europu i Balkan.

područje isključivo britanskih interesa, izlazili u tom listu neki drugi Šufflayevi članci protivni interesima Velike Britanije, recimo članak *Na Mussolinija je ipak izvršen atentat*[16] u kojemu čitamo i ove retke:

"O zadnjem atentatu na Mussolinija usprkos svih demantija sa talijanske strane saznaju se ipak slijedeće pojedinosti, koje donosi 'Daily Mail', list koji je inače vrlo prijateljski raspoložen prema Mussoliniju i fašističkom režimu (podcrtao Ž.V.)".

U početnom razdoblju svoga rada na ostvarivanju političkih ciljeva Velike Britanije u Hrvatskoj urednik "Jutarnjeg lista" Josip Horvath objavit će neke članke koji danas djeluju konfuzno, budući da jednim dijelom otkrivaju ona tajna središta moći, koja upravljaju prijelomnim događajima u svijetu, kojima je Josip Horvath služio, i koja Horvath svojim člancima hvali. To je stoga, jer oni koji služe skrivenim moćnim središtima nemaju pregled nad planovima tih središta te ne poznaju krajnje ciljeve tajnih društava, te je potrebno neko vrijeme da shvate što se očekuje od njihova pisanja, a naročito da shvate o čemu nikako ne smiju pisati, i na koje načine ne smiju pisati. Kasnije, sredinom tridesetih godina, Horvathu se nisu događali gafovi kao na početku suradnje s Britancima. Jedna od takvih trapavosti Horvathovih je i članak *Roman dinastije Rothschild*[17] , kojim Horvath nenamjerno razotkriva glavne usmjeritelje onih političkih zbivanja u Europi u XIX. stoljeću koji su doveli do Prvog svjetskog rata; trapavost je u tome, da Horvath piše o tim središtima svjetske političke moći da bi ih pohvalio (konačno, red je da pohvali svoje šefove!), te da sebi i svome "poslu" da važnost (Horvathu je trebalo vremena da shvati kako društvo kojemu je pristupio traži od svojih "članova" potpunu pokornost, odanost, odricanje od bilo kakvih osobnih stavova, ambicija i pothvata) ali postiže samo to, da razotkriva svjetske moćnike. Evo nekoliko dijelova iz toga "(samo)hvaliteljskog" Horvathovog članka, zapravo bijednog promašaja masona-početnika, koji je još rob svoje taštine:

"Prošlo stoljeće, možda više od ikojega drugog vijeka u svojoj historiji može da ukaže na djelovanje tajnih sila, koje tek danas arhivi svih njezinih metropola predaju svijetlu dana. (...) Markantne individualnosti, koje smo još iz školskih klupa bili navikli gledati kao prave kormilare svjetskih događaja, izbleđuju, njihova se važnost umanjuje, a ljudi, veliki i znameniti često pretvaraju u slabo oruđe tuđih ruku, marionete, koje su tajne sile pokretale prema svojim intencijama i za svoje ciljeve. Tu je veliki karbonarski pokret, tu je uticaj masonskih loža, tu su malo poznati kancelarijski štakori po izvanjskim uredima, koji mjesto heroja političke javne arene rukovode niti sudbine narodne.[18] (...) Ali tek posljednje godine napisana je prva knjiga o ljudima, koji su možda imali najjači

16 Na Mussolinija je ipak izvršen atentat. JUTARNJI LIST. 18 (1929), br. 6390 (17. XI.), str. 2. Nepotpisani članak Milana Šufflaya.

17 Roman Dinastije Rothshild : Svjetska politika i novčarstvo. Neokrunjeni evropski kraljevi. Za kulisama Evrope XIX. vijeka. JUTARNJI LIST. 18 (1929), br. 6207 (16. V.), str. 15. Potpis: H. Članak je objavljen u rubrici "Književnost i umjetnost", koja je izuzetno važna za poznavanje Horvathovog djelovanja u korist velikobritanskih političkih ciljeva.

18 "Ja ću biti jedan od tih kancelarijskih štakora", želi nam se pohvaliti Josip Horvath. Kod mladih masona taština je još vrlo snažna, a žudnja za slavom jaka!

udio na formiranje evropskih događaja, povijest kuće Rothschild, te neokrunjene ali zato najjače dinastije Evrope XIX. vijeka".

Horvath piše prikaz dviju knjiga Egona Cortija: "Der Aufstieg des Hauses Rothschild" i "Das Haus Rothschild in der Zeit seiner Blüte", objavljenih u Leipzigu 1928. (izdavač Insel-Verlag), te piše da su to možda "najinstruktivnije knjige za poznavanje svjetskih događaja XIX. vijeka i temelja sadanjega novog stanja u Evropi. (...) Iz te knjige se najbolje upoznaje golemi uticaj, koji je u prošlom vijeku imalo na sudbinu svijeta formiranje velikoga kapitala, toga janusovskog simbola i produktivnoga rada na blagostanju i istodobnog uzročnika najtragičnijih zbivanja civilizacije. Rothschildi - kako to izlazi iz spomenutog djela - diktatori su i rata i mira, najpresudniji faktor u međunarodnim sukobima. Oni ih stvaraju i oni ih razrješuju. I tko želi da bude temeljito upućen na današnji odsudni uticaj koji vrši svijet visokih financija na veliku svjetsku politiku, taj mora da temeljne forme tih velevažnih pojava prouči iz knjige o povijesti dinastije Rothschild. Danas Rothschildi nijesu više sami u Evropi. Uticaj prekoatlantskog kapitala danas je tako jak da pred njim sagibaju glave i najjače evropske političke ličnosti.[19] Pierpont Morgan arbiter je svijeta i njegove sudbine, jači od versailleske mirovne konferencije. Vasilij Zaharov, misteriozni Grk, koji je od trhonoše postao jednim od najuticajnijih financijaša predratne Evrope, također je tajni dostojni takmac rothschildske moći. Ali Rothschildi još uvijek su velika sila - presudnija je njihova riječ od milijunskih armada. (...) 'Petorica frankfurtskih dječaka' udarilo je temelj dinastije. Dinastija je smjesta odlučila da osvoji svijet. Frankfurt im je rodno mjesto, ali za par decenija i Beč i Paris i Berlin i London njihova je zajednička metropola. Kapital je često klevetan, kao svaka naročita sila.[20] I možda Rothschildski kapital ponajvećma. Da, Rothschildi su često bili oni, koji su davali sredstava za rat. Bez njih bilo bi spašeno mnogo ljudskih života. Ali to su aberacije od temeljne linije njihovoga rada - a ta linija je progres, mirotvorno osvajanje, humano krčenje putevima napretka.[21] Nije bilo tekovine moderne znanosti, koja ne bi naišla na njihovu potporu. Rothschildi rade u velikim koncepcijama. Njihov lucidni duh semitske darovite rase zna da predvidi zamašaj svakoga događaja, umije da proračuna posljedice za debele decenije unaprijed.[22] S imenom Rothschilda vezan je razvitak prvih evropskih kontinentalnih željeznica, toga prvog sredstva za zbližavanje evropskih naroda."[23]

19 Kao i Šufflay, i Horvath uvida da svijetom i ratovima gospodari krupni kapital, samo, za razliku od Šufflaya, Horvath ga glorificira.

20 Krupnom kapitalu svaki mason ruku ljubi!

21 Upravo zahvaljujući takvom masonskom shvaćanju, da milijuni poginulih u svjetskim ratovima nisu važni, da su ti milijuni nevažne aberacije, svijet je danas tu gdje je - na rubu apokalipse. Taj rub je posljedica masonskog "napretka", koji gazi sada već milijarde ljudi. Onome kome nije važan jedan ljudski život, nije važan ni cijeli svijet.

22 Masonska oholost i umišljenost, nastala kao posljedica "napretka" koji želi doseći moć Boga odbacivši Boga, dovela je svijet pred rub propasti.

23 Očita je dakle povezanost današnjeg glorificiranja tehničkih dostignuća i mišljenja svjetske masonerije da će tehnikom zavladati svijetom. Nikada neće tehnika zbližiti narode - to može učiniti jedino Bog (naravno, ako ljudi konačno odustanu od davlove ponude da čovjek vlada čovjekom).

Na početku svoga pisanja za britansku masoneriju Horvath je otkrio moćnim strancima, ako im to nije već i prije bilo poznato, glavnu slabost hrvatskog naroda - pretjerano povjerenje u strance. Upravo na toj hrvatskoj slabosti temeljit će se britanski izvoz fašizma u Hrvatsku. O toj slabosti Hrvata Horvath piše u članku *Uspjeli domaći roman*[24] pišući o Nehajevljevim "Vucima":

"Prema starijim našim historijskim romanima 'Vuci' su daleko naprijed - ako već ni u čem drugom, a ono u posvemašnjem pomanjkanju idealiziranja glavnih junaka. Bernardin i Krsto Frankopan heroji su - ali zato autor nije s nekom namještenom patriotičnošću prikrio njihove tamne strane. Nehajev je u Frankopanima ugledao sintezu hrvatskoga duha, sa svim njegovim svijetlim i negativnim stranama. U njih on je unio i elementarnu, praslavensku težnju lijepljenja[25] za svoju rođenu grudu, divlji otpor protiv stranoga presizanja. Ali nije ni pritajio njihovu lakovjernost, odnosno hipertrofiju povjerljivosti, lojalne povjerljivosti, koju oni uzalud očekuju i od svojih saveznika. Baš u toj lojalnosti i povjerljivosti leži tragična krivnja svih hrvatskih velikana prošlosti - od Dimitrije Zvonimira preko Bernardina i Krste Frankopana do Petra Zrinskoga i Jelačića. Ta njihova pretjerana lojalnost, povjerenje u tuđe riječi uvijek je u prošlosti dovodilo do sloma ideju, koji su ti muževi nosili. I kao nenapisani refren svih tih tragedija, tako i iz tragedije frankopanskih 'vukova' ječi strašna pouka historije: slijepa povjerljivost smrtan je otrov za njihovu stvar, dakle - budi svoj i samo svoj!"

Grijeh je Horvata tim veći, što je, opet iz neznanja masona-početnika, javno objavio da zna za ovu hrvatsku slabost, što je bila glavna poluga kojom je "Jutarnji list" širio ideje fašizma u hrvatskom narodu, posebno inteligenciji. Naime, znajući za tu slabost, "Jutarnji list" je u stotinama članaka vrlo pohvalno pisao o Velikoj Britaniji sa svih aspekata - od kulture do politike - te tako stvorio predodžbu među čitateljstvom "Jutarnjeg lista" da sve što piše "Jutarnji list", poglavito o političkim događajima u Europi, podržava i Velika Britanija, a ako je tome tako, ako dakle iza pisanja "Jutarnjeg lista" stoji najjača sila svijeta, onda su takva pisanja u redu, prihvatljiva su, jer za njih jamči "rasa" koja je nad svim rasama - anglosaska rasa. Ukazat ću, na nekoliko primjera, na probritansko pisanje Josipa Horvatha, kojemu je bila svrha da stvori u hrvatskoj javnosti predodžbu o bliskosti uredništva "Jutarnjeg lista" s britanskom politikom, predodžbu koja se temeljila na istinskoj, stvarnoj povezanosti Horvathovoj s britanskim političarima, na temelju koje je britanska politika obavila manipulaciju hrvatskim javnim mnijenjem.

U članku *Hindi i Muslimani u Indiji*[26] Horvath piše kako se u Indiji sukobljavaju "panislamizam" i "hinduekstremizam", a "hinduekstremiste" vodi - Gandhi:

"Moralni začetnik potonjega je Gandhi, koji je 1920. izabran nekom vrstom diktatora nacionalističke stranke. On je pokrenuo poznatu akciju "non violent non co-

24 Uspjeli domaći roman : Knjiga, koju treba pročitati : Milutin Nehajev: Vuci. Historijski roman iz XVI. vijeka. Naklada "Matice hrvatske". JUTARNJI LIST. 18 (1929), br. 6081 (9. I.), str. 7. Potpis: jh. Rubrika "Književnost i umjetnost".

25 Horvath voli "posudivati" termine koji su Šufflayevi.

26 Hindi i Muslimani u Indiji. JUTARNJI LIST. 18 (1929), br. 6232 (11. VI.), str. 5. Nepotpisani članak.

operation", nekrvavu pasivnu rezistenciju, čiji je cilj uništenje engleske industrije i trgovine u Indiji, i kao posljedica toga propast britskog gospodstva. Poznate su peripetije njegovog propagandističkog rada, koji je naročito u najširim masama naišao na mnogo nerazumijevanja i izrodio se baš u protivno od metoda koje on preporučaše, u silovitosti i pokolje".

Kako različito od Šufflaya Horvath piše o Gandhiju! Dok Šufflay vidi u Gandhiju duh Istoka, koji teži ostvariti narodnu slobodu nenasilnim putem, Horvath gleda Gandhija očima britanskog krupnog kapitala, dakle gleda ga kao onoga koji je prijetnja ogromnim profitima koje taj kapital ostvaruje u svojoj koloniji - u Indiji.

Jedna od glavnih zadaća britanskih pera, a pogotovo masonskih, bilo je širenje uvjerenja kako Velika Britanija vodi svijet prema vrlo ružičastoj budućnosti, da je "moderna demokracija" siguran jamac za svijetlu budućnost ljudskoga roda. U tu svrhu Horvath piše članak *Djelo, koje svatko mora pročitati i - proučiti*[27] u kojemu hvali Wellsovo, dakle britansko viđenje svijeta i njegove povijesti:

"Kad je svršio svjetski rat i kad su se u Versaillesu sastajali državnici cijeloga svijeta, da dadu čovječanstvu bolji i pravedniji poredak, i kad su se već pokazali prvi obrisi njihovoga djela, a u njihovom radu ukazale prve zapreke, - pripovijeda sam Wells u jednom interviewu o svojem djelu, - kod svih državnika i javnih trudbenika bez razlike narodne pripadnosti ispostavila se činjenica, da imaju vrlo slabo i površno znanje povijesti čovječanskoga roda. (...)

Za svakog čovjeka, koji prati javni život kod kuće i u inozemstvu, za toga specijalno posljednji dio Wellsove historije znači otkrivenje. To je zapravo prva povijest, koja u jednoj cjelini obasiže razvitak moderne demokracije od velike francuske revolucije pa sve do događaja, kojima smo svi mi suvremenici sve do godine 1924. Njegovi konačni izvodi mogu da posluže svima prijateljima progresa kao dragocjeni provodič kroz javni život. U tim zaključnim poglavljima otkriva se konačno u svem sjaju i sva veličina piščeve misli - vodilje - u spremanju revolucije duha, koja će ujediniti čovječanstvo u jednu duhovnu i materijalnu zajednicu.[28]

Rijetko koje djelo može tako snažno djelovati na čitatelja i za rijetko koje djelo je tako potrebno da dođe do čim više čitatelja. Jer ono može samo da učvrsti ljudski ponos, može da proširi vidokruge cijelih društvenih slojeva. Ono razbija mrak i neznanje a krči pute k spoznaji i prosvjeti, koja jedina vodi k slobodi, čini svakog pojedinca svjesnim, nezavisnim građaninom."

Ovaj Horvathov hvalospjev "modernoj demokraciji" dobro upamtimo. Jer, još od 1928. Horvath piše članke protiv moderne demokracije, koji će biti, kao što ćemo se osvjedočiti, dio vrlo suptilne igre kojom je trebalo širiti ideje fašizma među Hrvatima. Stoga članak u pohvalu Wellsove "Povijesti svijeta" nema drugu ulogu, nego da hvali

27 Djelo, koje svatko mora pročitati i - proučiti : Biblija XX. vijeka : Uz prevod Wellsove "Povijesti svijeta". JUTARNJI LIST. 18 (1929), br. 6234 (13. VI.), str. 9. Potpis: jh.

28 Propovijedanje svjetske ružičaste utopije jedna je od glavnih zadaća britanske masonerije. Kako je u zbilji najava opće utopije najava opće apokalipse, danas smo svjedoci.

Veliku Britaniju. Znači, možda i Velika Britanija sumnja u moć "moderne demokracije" ... Horvath je bio mali pijun u velikoj igri, u kojoj mali pijuni poznaju samo dionice svoga služenja svjetskim "gazdama".

Izuzetno je značajan probritanski Horvathov članak *Dramatičar mlade Britanije*[29] - Horvathu su naime prikazi književnika samo sredstvo da promiče određenu ideologiju, svjetonazor (recimo optimizam "moderne demokracije") ili - Veliku Britaniju:

"Kad je govor o savremenoj engleskoj dramskoj produkciji, dobar poznavalac engleske moderne drame neminovno će vam pored imena Shawa, Galsworthyja i Somerset-Maughama, napomenuti i ime Hermon Oulda, premda prva trojica i naš današnji gost pripadaju dvjema različitim generacijama. Prva generacija doživjela je zenit viktorijanske ere, utvrđenje britanskoga imperija i njegovu briljantnu pobjedu u svjetskom ratu, aktivno učestvovala u afirmaciji svih ekonomskih, političkih i socijalnih tekovina XIX. vijeka (koji stvarno svršava tek sa godinom 1914.), koje su stvorile doratni život engleski - produkt kojega je njihova literatura. Druga, nova literarna generacija dolazi, učinila je prve korake u život. (...) Ould je glasonoša i pisac novoga naraštaja, koji je stupio na pozornicu javnoga života Britanije, glas kojega se vrlo jako čuo baš na posljednjima parlamentarnim izborima. Generacija je to koju se još u Evropi, a naročito kod nas vrlo slabo poznaje, premda, ako svi znaci ne varaju ona hrabro kroči naprijed znajući što hoće, noseći na svojim stjegovima nove parole za razvitak čovječanstva i naše evropske kulture.[30] (...)

Težina vrsnoće toga djela [Horvath misli na Ouldov "Ples života", op. Ž.V.] nije u njegovim umjetničkim težnjama, u rješavanju scenskih problema, u njegovim neospornim pjesničkim kvalitetama.[31] Za nas momentano njegovo djelo ima više nadumjetničko značenje. Ono nam služi kao provodič za upoznavanje duha naraštaja Britanije.[32] (...)

Za nas Slavene, klasičnu rasu [podcrtao Ž.V.] meditacija i gradnje zračnih kula, traženja novoga života, možda je to zaista svakodnevna pojava. Ali za nas kontinentalce predodžba o britanskom čovjeku bila je sasvim drugojačija. Navikli smo ih zamišljati kao trijezan praktičan šutljivi svijet, bez fantazija, koji vidi pred sobom samo svoj neposredni cilj, koji mu je sudbina odredila. Navikli smo ih poznavati kao ljude materijalnoga života, koji ne mare za apstraktne probleme, idealan državni stroj u kojemu svaki pojedinac ima svoju određenu funkciju ...[33] Britanac, koji traži novi smisao života

29 Dramatičar mlade Britanije : Hermon Ould : Uz današnju premijeru njegovoga igrokaza "Ples života" u hrvatskom Narodnom kazalištu na Wilsonovom trgu. JUTARNJI LIST. 18 (1929), br. 6243 (22. VI.), str. 8. Potpis: jh. Rubrika "Književnost i umjetnost". Ouldov "Ples života" preveo je Josip Horvath.

30 Dakako da britanska kultura predvodi europsku kulturu i cijelo "čovječanstvo" u "razvitku" prema ružičastoj utopiji! Ta Velika Britanija je pobijedila u Velikom ratu, zar ne?

31 Horvath dakle priznaje da Ouldov igrokaz nije dramski vrijedno djelo, ali nije ni važno što Ouldov igrokaz nije vrijedno dramsko djelo, kada ga je napisao Britanac, a Britanci su pobijedili u ratu ...

32 Tko priznaje ...

33 O "državnom stroju" Velike Britanije izvrsno je pisao dr. Milan Šufflay.

i to boljega života, koji nosi sasvim slavensku crtu[34] - to nam se činilo nemogućim paradoksom ... (...)

Tip Beresforda, mladića koji bježi iz starinskoga doma tražeći novi život, nije pjesnička fikcija, nego realnost svakodnevnog života. On je simbol novoga naraštaja, koji traži bolju pravdu, bolje društvo, zdraviji i puniji život. On s društvenog vrha silazi na dno, da s onima bespravnima, potištenima, neukima vojuje za bolje čovječanstvo.[35] Beresford Harnoufield, junak Ouldovog igrokaza nije kanda iznimka, nego pravilo nove Britanije. (...) I zato je igrokaz Hermon Oulda za nas važan i aktualan. (...) G. Hermon Ould velik je prijatelj našega naroda. On je lanjske godine upoznao već Sloveniju i Zagreb,[36] koji je na njega učinio vanredan dojam."

Završit ćemo izabrani pregled Horvathovih izravnih pohvala Velike Britanije, s čestim isticanjima velikih britanskih zasluga za sve ljepši život cjelokupnoga čovječanstva, jednim člankom Horvathovim iz 1932., u kojemu se vidi njegovo divljenje političkoj moći Velike Britanije - masoni misle da je ovosvjetska politička moć veća od Božje moći; članak je to *Tragična tajna "djevičanske kraljice"*[37]:

"Interesantno je da su temelj britanskoj svjetskoj moći udarile vladavine dviju žena. Vladavina Elizabete dovela je anglosasku rasu na pozornicu svjetske politike, trasirala tako reći okvir buduće britanske moći, okvir koji je konačno izgrađen i ispunjen tek četiri vijeka kasnije pod vladanjem kraljice Viktorije. Elizabeta i Viktorija međaši su britanske prevlasti u svijetu. (...)

Od žena vladarica najjači utjecaj na sudbinu svijeta u pozitivnom, konstruktivnom smislu imala je Elizabeta Engleska. Zamašnost toga utjecaja na tok historije može se uporediti samo s ulogom koju je Kleopatra, tek ova svojim neuspjehom, negativnošću svoje pojave,[38] izvršila na uobličavanje naše zapadne civilizacije. Da je Kleopatra s Antonijem u bitci kod Actiuma izvojštila pobjedu, Rim i s njim Zapad Evrope vjerojatno bi dospjeli na periferiju svjetskoga kulturnog kruga, koji bi se formirao oko istočnoga dijela Sredozemnoga mora, gdje bi prevagnula misao Istoka. Utjecaj Elizabete Engleske i njezine vladavine na sudbinu svijeta zapada i njegove civilizacije djeluje sve do naših dana. Uz njezinu ličnost vezan je postanak britanske velevlasti, koja je donijela anglosaskoj rasi predvodništvo bijele civilizacije."

Kao masonu - novinaru Horvathu je očito imponiralo činiti usluge "anglosaskoj rasi", koja predvodi "bijelu civilizaciju".

34 Britanci su u stvari, u političkom smislu, nepraktični kao i Slaveni - eto, to nam želi poručiti odgovorni urednik "Jutarnjeg lista". Želi nam reći da su Britanci, u političkom smislu, bezazleni. Koje li obmane!

35 Velika Britanija, politički bezazlena, vojuje za bolje čovječanstvo!?

36 Za masona Hrvata Hrvatska ne postoji!

37 Tragična tajna "djevičanske kraljice" : Elizabeta i Essex : žene kao državnice. Vladavina Elizabete Engleske. Mladost pod simbolom krvničke sjekire. Grijeh prirode. Nemoćna žudnja za velikom ljubavi. Povodom skorašnje izvedbe Bruknerove drame "Elizabeta Engleska" u Zagrebačkom kazalištu. JUTARNJI LIST. 21 (1932), br. 7211 (28. II.), str. 19-21. Potpis: h.

38 Josip Horvath je o Kleopatri napisao romansiranu biografiju, koja je u nastavcima, tijekom 1930., izlazila u "Jutarnjem listu". Taj Horvathov serijal najveći je projekt Horvathov, odnosno britanski, u početnoj fazi nastojanja oko britanskog izvoza fašističke ideologije u Hrvatsku, te ćemo ga prikazati u posebnom poglavlju.

Osim izravnog hvaljenja, neobjektivnog i neanalitičnog, britanske politike, povijesti i kulture, Horvath je i pisanjem o drugim temama, koje se manje ili više tiču britanskih imperijalnih interesa, zastupao britansko viđenje. Pokazat ćemo to Horvathovo preuzimanje britanskog kuta gledanja na primjeru dviju tema: politička borba Iraca za potpuni raskid odnosa s britanskim carstvom, te pripadanje Hrvatske Srednjoj Europi.

U članku *Pobjeda Fianna Faila*[39] Horvath nastoji minorizirati, ismijati irsku borbu za potpuno odvajanje od britanskoga carstva:

"Politički program Fianna Faila ima tu značajku, da je ekonomsku i socijalnu svoju jezgru prevukao tankim slojem irskoga borbenoga nacionalizma. Nacionalistički momenti njezinog programa imaju više manje sentimentalnu, formalističku notu, koja se ispoljava u tome da nova stranka De Valerina pobija potrebu prisege vjernosti irskih zastupnika engleskome kralju, te traži ukidanje mjesta generalnog guvernera, kojega imenuje engleski kralj, i čije mjesto treba da preuzme formalno izabrani predsjednik republike."

Zaista, kako je Šufflay potpuno drugačije pisao o irskoj borbi za slobodu!

Izrazito protuirski je Horvathov članak *Prauzor fašizma - u 17. vijeku*[40] , u kojemu irske borce za slobodu naziva - fašistima. Prije nego počnemo raščlambu protuirskog Horvathovog članka, naznačit ćemo koliko je uvoz fašističke ideologije u Hrvatsku bio složen projekt, koji se morao obavljati suptilno. Jer, hrvatska je javnost bila antifašistička, i to od početka vladavine Mussolinijeve u Italiji, pa kroz cijelo međuratno razdoblje, zatim Drugi svjetski rat, pa sve do dana današnjeg. Zar je moguće bilo što drugo, s obzirom na sve zločine koje su talijanski fašisti počinili nad Hrvatima u Istri, Primorju i Dalmaciji? Zar je itko u Hrvatskoj mogao ikada biti fašist, nakon članaka u hrvatskim novinama koji su obavještavali o fašističkom divljanju u Zadru[41], ili pak nakon izvješća o strijeljanju Vladimira Gortana[42]? Stoga Horvathovi članci kojima će Velika Britanija izvoziti fašističke ideje u Hrvatsku nikada neće nositi etiketu fašizma, nego će nositi etiketu potrage za odgovorom na pitanje kako da se Zapad obrani od Istoka? Horvathovi članci, kao što ćemo vidjeti u drugom poglavlju, nude Hrvatima lik čvrstog vođe kao uzor, uz "krepkost" "hrvatske rase" i druge fašističke

39 Pobjeda Fianna Faila : Nakon posljednjih parlamentarnih izbora u Irskoj. JUTARNJI LIST. 21 (1932), br. 7211 (28. II.), str. 2. Potpis: h.

40 Prauzor fašizma - u 17. vijeku : Poslije deset godina : Knjige, koje se najviše čitaju u Engleskoj : Indijske i irske paralele. Od religiozne do političke sekte. Katekizam mržnje. JUTARNJI LIST. 20 (1931), br. 6828 (5. II.), str. 3. Nepotpisani članak.

41 Fašističke provokacije u Zadru : Odgovor Šibenika, Beograda i Ljubljane : Fašisti hoće da izazovu sukobe. U Zadru su rastrgane i popljuvane dvije naše zastave. Navala barbara na naše mirne sunarodnjake. Izazivanje na granici. Naši brodovi ne smiju u zadarsku luku. Pogrde na našu državu i kraljevski dom. Zadarsko stanovništvo je mirno na izazove fašističke fukare. Demonstracije u Šibeniku. JUTARNJI LIST. 17 (1928), br. 5857 (27. V.), str. 2. Nepotpisani članak.

42 Smrtna osuda je izvršena: U četvrtak u 6 sati u jutro osudeni Vladimir Gortan strijeljan je u leđa nedaleko Pule: Mobilizacija 60. legije fašističke milicije. Prevoz osudenika u oklopljenom automobilu. Talijanski kralj odbio molbu za pomilovanje. Fašistička štampa se veseli smrtnoj osudi. JUTARNJI LIST. 18 (1929), br. 6360 (18. sX.), str. 1. Nepotpisani članak.

"vrline". Tragična je pouka novije hrvatske povijesti da se u Drugom svjetskom ratu nije vodio rat između "fašista" i "antifašista", nego između onih koji su smatrali da su u obrani Zapada od Istoka (a Hrvatska je predziđe Zapada, tako je pisao sav tisak koji je izlazio u NDH!) dozvoljena sva sredstva, te onih, koji su mislili da su u borbi protiv onih prvih dopuštena sva sredstva. Dakle, da u Hrvatskoj još desetak godina prije Drugog svjetskog rata nije moglo biti nikakvih pristalica fašizma govori baš Horvathov protuirski članak, koji manipulira izrazom "fašizam" da bi u hrvatskoj javnosti omrznuo irsku borbu za slobodu od engleskog krvavog jarma, te ujedno stvorio nepovjerenje u katoličku Crkvu u Hrvatskoj. Evo dijelova Horvathovog članka:

"Posljednji važni događaji u Londonu, završetak konferencije okrugloga stola i velika debata u parlamentu o indijskom pitanju, opet su u cijelom svijetu privukli pažnju na političke probleme Velike Britanije, na onu nezamjetljivu, ali duboku transformaciju koju britanski imperij proživljuje. I cijela svjetska štampa danas naslućuje da se nalazimo u predvečerje događaja, koji bi imali biti jedan orijaški državopravni eksperiment izveden po uzoru onoga, koji je - ima tome sad već deset godina - ostvaren državničkim aktom Lloyda Georgea i njegovih drugova s uspostavom irske države u sklopu velike, svjetske britanske zajednice. Rješavanje indijskoga problema do sad pokazuje da se britanska vlada konačno odlučila i tu primijeniti onaj isti recept, koji se pokazao tako uspješan u irskom pitanju, postupak, koji se utvrdio kao najsvrsishodniji u pobijanju ekstremističkih struja. Londonski ugovor od 1921. godine slomio je politiku De Valere i nema sumnje da je želja britanske politike, da budući pakt s umjerenim indijskim strankama izvede isti učinak prema ekstremističkoj agitaciji Gandhijevoj.[43] *(...)*

O svima tima događajima, koji su Europu prije deset godina držali u stalnoj napetosti, danas se i na engleskoj i na irskoj strani govori i raspravlja bez strasti i mržnje. Čak i najmračnije stranice te potresne povijesti danas se čitaju kao neki strahotni, ali neminovni put, kao čistilište odnošaja dvaju naroda - iz kojega je ipak staza dovela u mir i sklad. Čitaju se danas te stranice sa zadovoljstvom.[44] Dok su neprijatelji britanske

43 Za britansku politiku svi vođe onih naroda koji se bore za slobodu uvijek su bili "ekstremisti". To vrijedi i za De Valeru, i za Gandhija, i za Stjepana Radića, i za Franju Tudmana ... Na narodima je ovoga svijeta hoće li i dalje trpjeti ovu retoriku i ovakvo ponašanje imperijalne i fašističke anglosaske politike.

44 Koliko su te Horvathove riječi samo pokušaj obmanjivanja hrvatske javnosti, najbolje pokazuje knjiga glavnog urednika svetojeronimskih izdanja dr. Josipa Andrića "Irska : putopisne uspomene sa zelenoga otoka : sa slikama", objavljena u Zagrebu 1942. kao 630. "Jeronimska knjiga". Dr. Josip Andrić posjetio je 1932. g., u mjesecu lipnju, Irsku kao sudionik 31. medunarodnog euharistijskog kongresa te o tome putu u Irsku iste godine objavio knjižicu (71 str.; izdanje iz 1942. ima 221 str.) pod naslovom "Hrvati u Irskoj : putopis sa 31. medunarodnog euharistijskog kongresa u Dublinu", kao 389. knjigu u biblioteci "Jeronimska knjiga". Tek u drugom izdanju iz 1942. Josip Andrić je smio objaviti cjeloviti tekst putopisa po Irskoj, napisanog 1932., dakle godinu i pol nakon Horvathovog članka. Pa evo kako Andrićev pratilac po dublinskim ulicama opisuje odnos Engleza prema Ircima: "Irska je razvikana kao zemlja buntovnika, rebelâ, kako vele Englezi, jer se nikada nije mogla pomiriti sa sedamstogodišnjom nasilnom vladavinom engleskom, koja je osobito od doba reformacije Henrika VIII. išla otvoreno za uništenjem svega, što je irsko. Kad bi Irac katolik umro, vlast nije htjela priznati njegov brak valjanim, jer nije po tadanjim propisima engleskih reformatora bio sklopljen u državnoj protestantskoj crkvi, pa zato nije djeci iz toga braka priznavano pravo nasljedstva. Tako je irski imetak pripadao državi, a Irci su bivali eksproprirani, razbaštinjeni, tjerani s vlastite zemlje u najgore siromaštvo." (46. str.)

zajednice[45] još prije deset godina gledali u irskom pitanju rak ranu, koja će rastočiti cijeli imperij, pokazalo se da za svaku boljeticu ima lijeka i današnji čitatelji tih djela moraju povući zaključak, da će se lijek naći i za indijski problem. Povijest prošlih krvavih raspri danas se zato smatra kao izvorom novih nada.[46]

A interesantna je ta povijest, koja obasiže razdoblje od preko tri stotine godina borbi i pregnuća, poraza i pobjeda. Ima u njoj prizora, koji napunjaju čitaoce očajanjem nad ljudskom kratkovidnošću, ima zgoda gdje su najniži ljudski instinkti slavili jezovite orgije - ali iz cjeline izbija i moralna pouka: razbor konačno ipak pobjeđuje.[47]

Na europskom kontinentu manje je poznata stvar, da cijeli spor Iraca s Englezima vuče svoje korijenje iz vjerskih protivština. Prve okršaje vodile su na irskoj strani s engleskim četama družine vjerskih sektaša. Prva borba ne bijaše između Iraca i Engleza, ti nazivi u sedamnaestom vijeku nijesu još mnogo značili, boj se je stao biti između katolika i protestanata. Bilo je to za vladavine Karla I. kad su proskribirani katolici, kojih je najviše bilo u Irskoj stali na obranu - ne svoje nacionalnosti[48] - nego vjere. Od prvoga početka taj pokret imao je sektaški i urotnički karakter, koji se održao bio sve do završetka irskoga spora 1921. naravski uvijek u drugima novijim oblicima, u skladu s duhom dotičnoga vremena. Prvi organizator tih buna bijaše Rory O´ Moore, čovjek tipa naših hajduka, koji su se borili protiv Turaka, odnosno islama. O´ Moore bijaše tipična rebelska natura, a svoj zanat organizatora guerilskoga načina ratovanja izučio je u Španiji. Tamo se pod kraljem Ferdinandom Katoličkim obrazovala organizacija nalik današnjim fašistima, samo s tajnim karakterom, a koja si je uzela za zadaću borbu protiv Maura i Židova. Po uzoru tih fašističkih navalnih odjela, koji su sijali teror i progonili i narodne elemente, O´ Moore organizirao je svoje 'defenderse'.[49] (...) Pokret 'defendersa' bio je skršen mada su nekoliko puta nastojali obnoviti se pod različitim drugim imenima. Vjersko revniteljstvo je popustilo - morao je doći novi savremeni poticaj, da irska stvar postane opet živom. I to se zbilo za vrijeme velikoga francuskoga prevrata. Pariški događaji, novo evanđelje slobode, jednakosti i bratstva, najprije je odjeknulo u Irskoj. Već 1791., dakle drugu godinu poslije zauzeća Bastille, u Irskoj dolazi do novoga ustanka, koji traje u formi guerilskoga rata skoro za cijelo vrijeme velike smutnje,[50] koju je u Europi izazvao Napoleon. Razumije se samo po sebi da su u to vrijeme Francuzi glavni saveznici Iraca - događa se ono isto što se stotinu godina kasnije dogodilo za vrijeme svjetskoga rata, kad je glavni irski vođa sir Roger Casement kušao njemačkom materijalnom pomoći izvesti svoj naum. Posebna flotila - kao poslije stotinu godina "Aud" i njemačke podmornice - imala je dopremiti

45 Svaki tražilac istine o zločinima Velike Britanije neprijatelj je "britanske zajednice"!

46 Dakako, nada da će se nasilnički imperij Velike Britanije i dalje održavati na životu!

47 Za "male" narode "razborito" je ne boriti se za svoju slobodu, kao što je sramotno pisao "Times" nakon smrti Stjepana Radića

48 Jer, na obranu svoje nacionalnosti imaju pravo samo Englezi!

49 Dakle, oni narodi koji se bore za svoju slobodu od nasilničkog stiska britanskog imperija su - fašistički. Sada nam je nešto jasnije pisanje britanskog tiska o Hrvatima, pogotovo o Franji Tudmanu i hrvatskoj državi.

50 Svi koji ometaju ostvarivanje velikih profita britanskog imperija su "smutljivci"!

Ircima oružje, municiju i novaca. Uspjelo je to samo djelomice - engleska špijunaža već je tada izvrsno funkcionirala kao u naše dane Intelligence Service."[51]

Pisanje protiv irske slobode svakako je jedan od glavnih pokazatelja potpune slijepljenosti uredništva "Jutarnjeg lista" s Inteligence Serviceom.

Jedan od glavnih zadataka Horvatha kao odgovornoga urednika "Jutarnjeg lista" bio je suzbijanje austrijskog utjecaja na hrvatsku politiku. Taj zadatak, koji je Horvath dobio od Britanaca, razumljiv je iz britanske optike, budući da je britanskoj politici uvijek bio cilj da Hrvatsku veže za Balkan, a ne za Srednju Europu.U tu je svrhu Horvath napisao romansiranu povijest dinastije Habsburg te ju je objavio tijekom 1929. u "Jutarnjem listu" u nizu nastavaka pod naslovom Roman Rudolfa Habsburga[52]. Svoj prikaz Habsburgovaca, isključivo u negativnom tonu, Horvath je najavio člankom *Metropola propaloga carstva*[53], u kojem, kao i britanski novinari - dopisnici iz Jugoslavije dvadesetih godina XX. stoljeća, piše o austrijskoj kulturi kao o propaloj kulturi. Evo kako piše Horvath o njoj u trećem dijelu svoga članka ("Jutarnji list" od 8. VII. 1929.):

"Crkve su prazne, i one se sve većma pretvaraju u muzeje, objekte turističke radoznalosti. Bečko bigotstvo, to drugo lice habsburgizma, sve većma se gubi. Zapravo se u toj pustoj bezljudnosti crkava u Beču jedino osjeća nestanak Habsburgovaca, najvjernijih braniča i najgorljivijih pobornika katoličanstva. U predratnom Beču vjerska služba bijaše u stvari komponentom španjolskog dvorskog ceremonijala, jednim

51 Inače, evo što o ustancima Iraca protiv porobljivača Irske, Engleza, čitamo u Andrićevoj knjizi: "Nakon toga je došao još okrutniji puritanac Oliver Cromwell. Od njegove strahovlade pobjeglo je 30.000 Engleza katolika u Irsku, ne bi li tu našli utočište. Ali Cromwell je došao u potjeru za njima te je sa svojom vojskom proveo pravi pokolj po svoj Irskoj. Kažu, da je tom prilikom bilo samo po sudovima osuđeno do 100.000 Iraca na smrt, a koliko ih je tek poginulo od vojničke ruke, koja nije štedila ni staraca ni žena ni djece. Irskoj je pučanstvo nakon Cromwellove strahovlade bilo za dvije trećine manje. Pa zar je Irska na sve to mogla šutjeti? Nije. Ircu nije preostalo drugo, nego ili da se pusti posve iskorijeniti s rođene svoje grude, ili da se buni. On se doista često bunio i dizao ustanke. Prvi ustanak je već protiv zloglasnoga Henrika VIII. digao g. 1534. Geraldinac Toma Svileni Kildarski svršivši smrću i propašću vlasti svojeg roda. Otada se u svakom stoljeću dizalo po nekoliko takvih irskih ustanaka protiv Engleske. (str. 47.) A u toj buni [misli se na ustanak koji je krajem 18. st. vodio lord Edward Fitzgerald, op. Ž.V.] sudjelovao je i jedan dvadesetgodišnji irski mladić, po imenu Robert Emmet, duša romantički raspoložena. Emmet je iza tog neuspjelog ustanka otišao u Francusku. Kad je ondje došao na vlast Napoleon, razgovarao je s njim i dobio obećanje, da će Francuzi pomoći Ircima protiv Engleske. Pun nada vratio se Emmet u domovinu i dao se na organiziranje opet jedne bune. No 23. srpnja 1803. i ta je otkrivena, a njen voda Robert Emmet uhvaćen i suđen radi veleizdaje. Tu je na sudu održao krasan, upravo klasičan obrambeni govor, koji je i danas vrlo popularan. Drugoga mu je dana evo na ovome mjestu odrubljena glava. »Ubijte me, ali Irske ne ćete ubiti!« doviknuo je sucima." (str. 47-48).

52 Roman Rudolfa Habsburga. JUTARNJI LIST. 18 (1929), br. 6271 (21. VII.), br. 6273, br. 6274., br. 6275, br. 6276, br. 6277, br. 6278, br. 6280, br. 6281, br. 6282, br. 6283, br. 6284, br. 6285, br. 6287, br. 6288, br. 6290, br. 6291, br. 6294, br. 6296, br. 6297, br. 6298, br. 6299, br. 6302, br. 6303, br. 6304, br. 6306, br. 6308, br. 6311, br. 6327, br. 6329, br. 6330, br. 6331, br. 6334, br. 6337, br. 6357, br. 6358, br. 6359, br. 6360, br. 6362, br. 6364, br. 6366, br. 6368, br. 6369, br. 6371, br. 6401, br. 6402, br. 6403, br. 6404, br. 6406, br. 6407, br. 6411. Nepotpisano. Od broja 6303. nastavci izlaze pod naslovom "Tajne habsburškog dvora".

53 Metropola propaloga carstva : Poslijeratni Beč . JUTARNJI LIST. 18 (1929), br. 6255 (5. VII.), str. 12; br. 6256 (6.VII.), str. 11; br. 6258 (8. VII.), str. 4-5. Potpis: jh.

njegovim okvirom, dekorativna pozadina carskoga sjaja. Crkvena služba bijaše jedina epizoda gdje su vladari na oko stupali iz prvoga reda u drugi, pretvarali se iz objekta u subjekt počitavanja".

Horvath zatim, na posredan način, najavljuje skori početak objavljivanja svoga "romana" o Habsburgovcima:

"Začudno je kako je kod nas još malo proučen i istražen uticaj, koji je Beč stoljećima vršio na psihički i socijalni razvitak naše hrvatske individualnosti, uticaj, koji nije bio ništa manje jak i ništa manje presudan od političkoga. Konačno kroz četiri stotine godina bijasmo kulturni i socijalni sateliti bečkoga sunca, kroz cijelo prošlo stoljeće najbiraniji sloj našega intelektualnoga svijeta formirao se je u Beču. Bečka univerza bila je kroz decenije učilištem naše omladine".

Horvathova romansirana povijest Habsburgovaca bit će nam posebno zanimljiva u drugom poglavlju, kada ćemo prikazati početnu fazu izvoza fašističke ideologije u Hrvatsku, a sada ćemo navesti dva primjera Horvathovog optuživanja Austrijanaca da su prouzročili Prvi svjetski rat, što je svakako pisanje u britansku korist.

U nastavku objavljenom u br. 6364 (22.X.)[54] Horvath piše o ratobornosti Austro-Ugarske pred Prvi svjetski rat:

"Proljeće 1913. bijaše za vlastodršce Habsburške monarhije vrlo burno. Pobjeda balkanskoga saveza nad Turcima pomrsila je sve niti velike aktivističke politike. Barun Conrad, šef generalnoga štaba, dojučerašnji najvjerniji saveznik Franje Ferdinanda, najgorljivije zastupa svoju tezu, da se prestiž carevine ojača oružanim istupom. Svaka politika mu se čini zgodnom da provede svoj davno skovani plan - da oružjem likvidira sve sporove, sve probleme, koji su se godinama gomilali na horizontu habsburške politike, da joj učvrsti pozicije i na Balkanu i još više - na Apeninskom poluotoku. Rat protiv Italije bijaše fiksna ideja šefa generalnoga štaba - ako nikako drugojačije odlučio ga je izazvati preko balkanskih problema".

U nastavku od 24. listopada 1929.[55] Horvath okrivljuje Austro-Ugarsku za početak Prvog svjetskog rata:

'7. srpnja odlučuje se sudbina Franje Josipa, Habsburškoga carstva i - Europe. Ministarsko vijeće zaključuje, u svemu sporazumno, samo protiv mišljenja grofa Tisze, da se "Srbiji postave tako zamašni zahtjevi, da se uzmogne predvidjeti otklon i omogući samo radikalno riješenje putem vojne intervencije'. Pet muževa, koji su stvorili taj sudbonosni zaključak bijahu: ministar vanjskih poslova grof Berchtold, austrijski ministar predsjednik grof Stürgh, zajednički ministar financija vitez Berlinski, ministar rata vitez Krobatin i šef generalnoga štaba Conrad."

Koliko se takvo jednostrano probritansko Horvathovo pisanje o uzrocima Prvoga svjetskog rata razlikuje od Šufflayevog, koje je pokazalo kako svi akteri svjetskoga

54 Tajne habsburškog dvora : Poste restante "Opernball 13" : Otkrića po tajnim dokumentima iz bečkih dvorskih arhiva : Borba za rat. Majstorluk "Crnoga kabineta" 1913. Proigrano prijateljstvo. Nova otkrića o aferi Redl. JUTARNJI LIST. 18 (1929), br. 6364 (22. X.), str. 7.

55 Tajne habsburškog dvora : Pogreb Habsburga i - dvorskog ceremonijala : Otkrića po tajnim dokumentima iz bečkih dvorskih arhiva. JUTARNJI LIST. 18 (1929), br. 6366 (24. X.), str. 3

sukoba manipuliraju podacima iz arhiva, u želji da onu drugu stranu okrive kao uzročnika Velikog rata!

Kao protivnik srednjoeuropske usmjerenosti Hrvatske i kao protivnik samostalnosti Hrvatske Horvath se jasno očitovao člankom *Ne ćemo obnove habsburškog jarma*[56] :

»Dr. Seipel, mjesto da je spremao Austriju za čas kada bude došao njezin pravi čas, on je inaugurirao sasvim drugu politiku, i krenuo svojim putevima, koji za Austriju nisu bili povoljni. Austrija je izgubila prestiž ne samo u zemlji, već i na strani. Zagrebačkoj policiji - tvrdi 'Mittagszeitung' - pošlo je za rukom otkriti jedno izrazito habsburško legitimističko zavjerenje, koje je vođeno iz inostranstva, a koje je išlo za tim, da se sve spremi za odcijepljenje Hrvatske od Jugoslavije. Ovi zavjerenici su stajali u vezi sa austrijskim vodećim ličnostima u Heimwehru. Jugoslavenska je vlada još za vrijeme dra. Seipela službeno upozorila na iredentističko djelovanje jugoslavenske emigracije, ali dr. Seipel nije ništa u tome pravcu učinio, dapače nije spriječio ni razdražljivo pisanje njegovog organa 'Reichsposta'. U ovoj akciji ističu se poznati viši časnici i generali bivše austrijske vojske hrvatske narodnosti. (...) Jednako oštro obara se i "Der Abend". On tvrdi, da hrvatski habsburški pučisti stoje pod vodstvom Heimwehra i da s njima stoje u vezi pukovnik Perčević, kapetan Perčec, potpukovnik Stipetić i general Sarkotić. Potpukovnik Stipetić jedan je od vođa austrijskog Heimwehra.«

Hrvatska može opstati kao samostalna država samo pod uvjetom da je povezana s drugim srednjoeuropskim državama, jer Balkan ne podnosi samostalnu Hrvatsku - oni Hrvati, koji danas rade na ponovnom povezivanju Hrvatske uz Balkan, svjesno ili ne, rade na ukidanju hrvatske države.

U uvodnom smo dijelu dokazali vrlo očitu povezanost uredništva "Jutarnjeg lista", krajem dvadesetih i početkom tridesetih godina XX. stoljeća, s političkim interesima Velike Britanije u Hrvatskoj. Ta se povezanost očituje u tri vrste tekstova: jedni tekstovi glorificiraju Veliku Britaniju u svakom pogledu - političkom, povijesnom, kulturnom; drugi promatraju svjetska politička zbivanja kroz britanske naočale; treći zastupaju britanski interes da se slomi svako hrvatsko nastojanje za samostalnom državom.

Također smo ustanovili da je Josip Horvath bio istaknuti član Društva prijatelja Velike Britanije u Jugoslaviji, koje se protivilo osamostaljivanju Hrvatske. Horvath je bio i član masonske lože koja je suradivala s britanskim masonskim ložama.

Takav, izrazito probritanski "Jutarnji list" počeo je krajem dvadesetih godina operaciju uvoza ideologije fašizma u Hrvatsku.

(Nastavit će se)

56 Ne ćemo obnove habsburškog jarma : Raskrinkana velika urota Heimwehra, madarskih legitimista i emigranata: Bečka socijalistička štampa potvrđuje senzacionalna otkrića zagrebačke policije. Tko su Seipelovi saveznici? Prijateljski korak jugoslavenske vlade kod Dr. Schobera. Bečka urota ugrožava mir Europe. JUTARNJI LIST. 18 (1929), br. 6392 (19. XI.), str. 2. Nepotpisani članak.

Milan RADIĆ

Pjesnik ljepote i tišine

Davno su
počele teći
u riznicu zlata
Cesarićeve riječi.

One su
svilene i lake
bilo da slika
zemlju ili oblake.

U nama
ostaje trajno
njegovo
pero sjajno.

Šestine

Šareni rupci
i rubače bijele
svaki naš pogled
raduju, vesele.

Podvezice crvene
čarape drže
kad djevojke plešu
i hodaju brže.

Ispleteni opanci
i čarape bijele
i šareni kišobrani
oku radost dijele.

Rajko GLIBO

Oda neminovnosti

unuku Ivanu Benjaminu K.

Na praznoj posudi svojoj
sad brojim napukline,
dok se sunce gasi
a mjesec se srebri
sivo tkivo tkaju bijele vlasi;
dani se nižu
u daleke snove,
tračak davnog sunca
odnekud me zove.

Dok miris cvijeća
rani svibanj krasi,
jedna starost
broji sutone i tone
u sjaj bijelih vlasi.

Moj Ivane, mi smo
sraz oprečnih boja,
ja sam tvoj suton
a ti zora moja.

Na Veliki petak 2000.

Anamarija GAVROSKI

Krematorij

Saznala sam vrlo čudnu pripovijest o našem zagrebačkom krematoriju. Građen je za vrijeme zloglasne socijalističke vlasti kada se nije marilo gdje i kako će se nešto graditi, a pogotovo se nisu poštivale ljudske svetinje i pokojnici. Godine 1945. to je bilo pusto mjesto. Tu su postojale samo dvije ili tri naseljene kućice u kojima su izletnici koji su išli u Remete mogli dobiti čašu vina i krišku kukuruznog kruha. Okolo tih kućica bijahu šume i zapušteni vinogradi bivšeg plemstva koje je socijalizam rastjerao ili poubijao. Dakle, na tom su mjestu naši socijalisti po ugledu na svoje ruske komunističke kolege napravili logor u kojem su nakon svjetskog rata ubijali ljude kojima su davali razne epitete, a koji nisu ni znali što ti nazivi znače. Ubijalo se kolaboracioniste, separatiste, antikomuniste, nacionaliste i još svakakve -iste, a ubijani su ili hrvatski rodoljubi ili borci protiv komunizma koje su ratni vjetrovi nanijeli na naše tlo. Bilo je tu ubijenih Nijemaca, Mađara, a kažu stari ljudi da je bilo i Kozaka. Socijalistički režim o tim malenkostima kao što su hrpe ljudskih kostiju nije vodio računa, nego je krematorij sagradio upravo na njima. Kažu oni koji su nešto vidjeli, da se »drugovi« nisu udostojali maknuti posmrtne ostatke ni ispod prilazne ceste pod kojom se nalazio dugački rov s poslaganim kosturima na kojima su još bile vidljive vojničke oznake, kao što su vojnički remeni i pločice. Naravno, čizama nije bilo jer je socijalistima to bio jako zanimljiv artikl, kao i gumbi koji su se jako sjajili pa su u ta loša vremena čak i simpatizeri socijalizma ostajali bez glave ako su imali sjajna puceta. I tako na tim nesretnicima bi izgrađeno veličanstveno zdanje krematorija, a priča se da su razni »drugovi«, koji su imali pristup novcu namijenjenom gradnji, nekako u isto vrijeme uspjeli sagraditi svoje velebne kuće i vikendice. Budući da je to vjerojatno bio pokušaj stvaranja nove aristokracije nitko im to nije uzeo za zlo, nego su im klicali i pljeskali na raznim sjednicama i zasjedanjima, a oni su razdragano iz svojih klupa dovikivali: SMRT FAŠIZMU - SLOBODA NARODU. U gotovu zgradu krematorija uselili su se mali ljudi i pokojnici. Upoznala sam i grobare i čuvare i zvonare, ali i upraviteljicu koja je sa svojom srednjom stručnom spremom i debelim vezama čeličnom rukom upravljala poslovima koji donose milijunske dobitke onima koji su to na vrijeme shvatili. Od svih tih ljudi najviše sam se divila krematorima i čuvarima, a upravo oni su mi ispričali priču o krematorijskom liftu. Krematorij ima tri kata, što se izvana ne vidi. U visini zemlje nalazi se uprava, prijemne prostorije i još koješta nepotrebnog, ali visokoluksuzno namještenog prostora. Donji kat je poluukopan u zemlju i tu se nalaze hladnjače, dvorane za ispraćaje i odri, a na zadnjem, trećem nivou nalaze se peći za kremiranje. Kad furgon s pokojnikom stigne na prijem, tu se uzimaju svi podaci i zatim se lijes stavlja na kolica i otprema liftom na drugi nivo u hladnjaču. Iz hladnjače se lijes s pokojnikom vozi na odar i tu obitelj prije ispraćaja prima sućut i riječi utjehe od znanaca i obitelji. Nakon toga lijes s pokojnikom vozi se u dvoranu za ispraćaj, gdje

se održava obred koji bi trebao odgovarati vjerskim stavovima pokojnika, ali ja mislim da taj obred naručuje obitelj i da tu više pokojnik nema prava glasa. Kad je obred gotov, lijes se spušta usred dvorane u improvizirani kameni grob, a obitelj odlazi kući. Nakon dva ili tri dana vraća se da bi u tišini pokopala urnu s pepelom pokojnika koji je kremiran. Kad se pokojnik iz dvorane spusti na srednji nivo, počinju se dešavati čudne stvari. Lijes s pokojnikom stavlja se na kolica i radnik gura taj teret u lift da bi se spustio na treći nivo gdje su peći. E, taj lift ne želi dolje! Vrlo često lift se zaglavljuje među katovima ili dođe u nivo peći pa se vrati gore sam od sebe. Radnicima je to isprva sličilo na kvar na liftu pa su pozivali razne stručnjake za liftove, koji nisu mogli otkloniti kvar jer kvara nije ni bilo. Direktorica je odlučila dovesti stručnjake za liftove iz inozemstva. Oni su rekli da su kvar otklonili, ali lift se i dalje ponašao onako kako je htio. Radnici su zaključili da se tu radi o nekim višim, tajanstvenim i neobjašnjivim silama pa sad u lift stave kolica s pokojnikom, ali ne uđu s njima u lift, nego se spuste na treći nivo stepenicama i pritiskom na dugme pozovu lift dolje. Lift se jednako ponaša; po nekoliko puta siđe dolje i sam od sebe se opet vrati gore i tako to traje dok sam ne odluči stati u nivou gdje su peći. Nakon toga se kolica izvlače iz lifta i voze na malu prugu. Tu krematori preuzimaju pokojnika i pritiskom na dugme otvaraju vrata peći, a lijes s pokojnikom polako klizi po pruzi dok se ne nađe u peći koja za dva, tri ili četiri sata proguta tijelo i od njega napravi pepeo.

Ta pruga po kojoj lijes klizi u peć je kao neka granica između ovog i onog svijeta. Budući da krematori često rade noću, da ne bi bili sami, dovedu sa sobom kakvoga psa da im pravi društvo. Nijedan pas ne želi prijeći preko pruge po kojoj lijes klizi u peć. Tako su se i kladili tko ima poslušnijeg psa, i koji pas prijeđe preko pruge svi će ga častiti velikim komadom mesa, a gazda će dobiti gajbu piva. Jedan od radnika odmah je rekao da će njegov Garo prijeći barijeru bez problema. Jedne su se noći skupili dovevši Garu, ali ni uz najžešće povike i komande svog gazde Garo nije htio prijeći prugu. Samo je cvilio, drhtao i molećivim suznim očima gledao u gazdu koji je bio sve bješnji. Gazda se toliko uzrujao da je zgrabio Garu i na silu ga je htio pogurati preko pruge, ali je Garo uz grozno režanje skočio na gazdu, ugrizao ga za ruku te u velikim skokovima pobjegao uz stepenice. Svi ti događaji su neobični, a mislim da za njih uopće nisu krivi pokojnici koje kremiraju i koji imaju dužnu pažnju, lijepe ispraćaje i obrede, nego da oni koji su pokopani ispod zdanja krematorija svraćaju pažnju na sebe i misle da bi im sad dobro došao jedan OČE NAŠ jer su i predugo slušali SMRT FAŠIZMU - SLOBODA NARODU.

Zijad DURAKOVIĆ

Iz sjena

Umorno je klatno, što san otkucava.
Teško je sivilo, što po vratu sjeda.
Turobnost amorfna trena ogledava.
Nagomilan teret odahnuti ne da.

Obrisi iz sjena vidu sve su bliže,
Zaklanjaju pogled od jave do sanja,
Nizom bez zastoja jedan drugog stiže,
Pa svaki sve čvršće uz čula prianja.

Nijedna se sjena nije pogrbila,
Ovijena tamom, svoje vrijeme čeka,
Ljepljivom tišinom u dah se uvila.

U mutnom odsjaju želja je daleka,
Pod duginim tragom još se nedosnila
Kroz blatno korito presahnulih rijeka.

Asaf DURAKOVIĆ

Matej i Matija

U atriju dvora kneza Maurocena
Gdje odnose umor zadarski valovi
Spremaju mi konak dusi patarena
Matija i Matej Zorobabelovi.

Već osamsto ljeta pratim stopu svaku
Umjetnika zlata. Čudotvorca kista
Što me starodarjem krijepe na konaku
Sa hljebom i vodom kojom časte Krista.

A ja koji nosim stećaka starine
Iz rodne Radimlje, sijela ljutih zmija,
Hvalim nebo na svom bijegu iz tuđine.

Jer nije li vrijeme da se u visine
Uznesu nad naše nevolje i tmine
Luči koje pale Matej i Matija.

Hod po mukama Stipe Šimića

Sjede u sobici, za uskim stolićem, sučelice jedan drugome, na dohvat ruke. Sobica je tijesna, gotovo nalik na veći kavez, s niskim stropom i jednim prozorčićem, kao i dvadesetak isto takvih sobica s lijeve i desne strane dugačkog hodnika radničke barake, dočim su u dnu hodnika tuševi i zahodi. U sobici, osim ležaja, stolića i dviju stolica, još su i električna pećica, na zidu klinčanica, a sa stropa visi na žici žaruljica ne veća od dječje šake. Kroz prozor dopiru odsjaji večernje svjetlosti.

- Onda, što je sada, Stipe?
- Čuo si.
- Odlučio si, znači?
- Jesam.
- Definitivno?
- Definitivno.
- Kako bi bilo da ipak još jednom razmisliš o svojoj odluci?
- Nema se više što razmišljati, Ante - odrješito će Stipe.

Stipe Šimić je momak od dvadeset i pet godina, ali onizak, bolje reći sićušan, uskih ramena, upalih obraza, bljedunjava boležljiva lica, plave kose, plavih očiju, dočim je Ante Ratković, suprotno od Stipe, povisok, krupan, širokih pleća, crne kovrčave kose, nabijenih obraza, živih tamnih očiju. Već više od dva sata njih dvojica vode razgovor, u svakom pogledu veoma ozbiljan i važan, izuzetno težak.

- Ondje dolje, Stipe, kod nas u Hrvatskoj, ondje je naš pravi dom, u Cerovniku, a ne ovdje u Njemačkoj - ponovno se oglasi Ante nakon kraće šutnje.
- Zgarište, ne dom - procijedi Stipe kroz zube, a trzaj mu ustreperi na ustima.
- Za pet ili deset godina Cerovnik će se dići iz pepela, na zgarištima niknuti nove kuće, a nas dvojica još smo mladi, možemo pričekati - obrazlaže Ante s prizvukom nedvojbene uvjerenosti.
- A roditelji, a braća, a sestre, oni se neće dići iz pepela, iz zemlje, nikad više - muklo cijedi iz sebe Stipe.
- Vrijeme je da već jednom prebolimo tu ranu, Stipe moj - blagim će glasom Ante.
- Ti po svome, ja po svome - uzvrati Stipe.

Obojicu je pogodila ista nesreća. Na samom početku rata Cerovnik, njihovo selo od dvadesetak kuća, spaljen je do temelja, a oni koji nisu uspjeli spasiti glavu u bijegu, našli su smrt, što od metka, što od noža, što od željezne motke. I Stipinu i Antinu kuću i obitelj zadesila je ista sudbina, a jedino su Stipe i Ante, šćućureni u grmlju, gotovo ne dišući, čudom izmakli palikućama i ubojicama, te izvukli živu glavu. Stipi je tada bilo četrnaest, a Anti godinu dana manje. Otada su, zajedno s ono nekoliko preživjelih Cerovničana, tumarali od jednog do drugog izbjegličkog prebivališta, sve

dok ih, kad su porasli, put nije odnio u Njemačku, gdje su se zaposlili kao građevinski radnici.

- Propast ćeš ovdje, Stipe, shvati, progutat će te samoća, čamotinja, odviše si sklon začahurenosti u sebe, otuđenosti od ljudi, osim toga, srce ti je suviše osjećajno, duša mekana, pretjerano si opterećen prošlošću, a to može čovjeka uvaliti u veliku opasnost, zapravo propast - govori Ante ustrajno.
- Dok dišem, moja noga neće stupiti na mjesto na kojem mi je spaljen rodni dom, ubijeni majka, otac, braća, sestra - trpko uzvraća Stipe.
- Ja sam za sve to vrijeme bio uz tebe, Stipe, a tko će biti kad ja odem - položi Ante dlan na Stipino zapešće, stegne ga prstima.
- Badava se trudiš, Ante - tvrdim glasom mrmlja Stipe.
- Znači, ostaješ?
- Ostajem.
- O Bože, o Bože dragi! - uzdahne Ante, pa stisne usta, zavrti glavom.

I tako se dogodilo da je drugi dan, pred večer, potrpavši stvari u kovčeg, te izljubivši se sa Stipom, otišao Ante Ratković sam u domovinu. Doduše, na rastanku mu se učinilo da je u Stipinom oku zaiskrila suza, pa ga na časak spopadne da još jednom pokuša nagovoriti prijatelja da mu se pridruži, ali je osjećao da bi i taj pokušaj, posljednji, zacijelo ostao bez odjeka u Stipinoj duši, pa samo zagrize usnicu.

* * *

Tako je Stipe Šimić ostao u Njemačkoj, u istoj sobici, na istom radu.

Istinabog, u prvo vrijeme nije odviše teško osjećao prazninu i samoću nakon Antinog odlaska. Tome je, ruku na srce, pridonijela činjenica što se, na poslu, ni sam ne zna kako, sprijateljio sa zemljakom iz svog kraja. Bijaše to čovjek u odmaklim godinama, mogao bi mu biti otac, po imenu Blaž Galebić, inače, razgovorljiv, ugodan, osjećajan, a imao je u domovini ženu i dvoje odrasle djece, sagradio u rodnom selu kuću, odlazio u posjet obitelji svakih nekoliko mjeseci. Na radu u Njemačkoj proveo je više od trideset godina, pa stekavši pravo na mirovinu, odlučio je vratiti se k obitelji u Hrvatskoj. Dakako, na odlasku pozvao je i Stipu da pođe s njim, ali ga je ovaj odbio istim riječima kao i Antu:

- Uzalud, uzalud me nagovarate, dok sam živ, noga mi neće zakoračiti u moje selo, pogotovo stati na mjesto gdje su mi poubijani roditelji i braća, gdje mi je spaljen rodni dom.
- Pa gdje je to sada, zaboga, prošle su godine i godine otada, momče! - razmaše se Blaž rukama.
- Za mene će biti tako zauvijek - odvrati Stipe nepokolebljivo.

Nakon Blaževa odlaska Stipe se više nije ni s kime sprijateljio, dapače, izbjegavao je svakoga tko mu se želio prisnije približiti. Tonuo je u sve dublju samoću. Štoviše, od nekog vremena, noću, u snu, sve češće mu je dolazila pred oči slika rodnog doma u plamenu, a još više prizor tijela poubijanih majke, oca, braće, silovane sestre na dvorištu,

pa se budio iz sna sav u znoju, a srce mu sumanuto tuklo u grudima. Ali ga je taj prizor uskoro stao progoniti i danju, dok je obavljao posao, jeo u radničkom restoranu, išao ulicom, sjedio na klupi u parku, odmarao se na krevetu u svojoj sobici, čak dok je razgovarao s radnicima na poslu.

Dakako, usporedno s time, stale su ga progoniti i opasne misli. Zašto trpjeti svu tu muku? Čemu uopće takav život? To je pakao, a ne život. Na kraju će mu se, nastavi li se tako, pomutiti pamet. Zašto je baš njega priroda stvorila takvim, te ne može, kao Ante, i kao mnogi drugi koji su također proživjeli istu zlehudu sudbinu, preboljeti tu svoju ranu? Ima li uopće za njega izlaza iz te muke! Povratak u rodno selo? Ne, to nikako.

Onda su naišle još strašnije stvari. Jednom je zamalo namjerice zakoračio sa skele na desetom katu kuće u gradnji, da se sunovrati u dubinu ponora. Drugom prilikom trgnuo se u posljednji čas da se ne baci pod kotače vlaka. Bilo je još sličnih primisli da oduzme sebi život. Međutim, neka tajnovita sila u njemu sprečavala ga svaki put da ide do kraja. Razumije se, javile se i popratne pojave: pustio je bradu i brkove, a dugačka kosa padala mu je na zatiljak i na ramena. Uopće, sasvim se zanemario, pretvorio u čudaka, živio pustinjačkim životom. Svi su izbjegavali susret s njime, kao da je kužan.

Tako je proveo u Njemačkoj još punih dvanaest godina.

* * *

Jednoga dana, već u sumrak, tumarajući, kao i obično, po gradu bez cilja i svrhe, zađe u udaljeno prigradsko naselje. Našao se u uskoj šljunkovitoj ulici, u kojoj su se s jedne i druge strane nanizale uglavnom prizemnice, a samo tu i tamo, rijetko, poneka jednokatnica ili dvokatnica. Nije ni zamijetio kada je sumrak prešao u mrklu noć, upalile se svjetiljke na stupovima.

Međutim, kada se, došavši do kraja ulice, htio vratiti, noga mu odjednom zastane, a tijelo se ukoči. Razlog tome bijaše sljedeći: kroz otvoren prozor na prizemnici do ušiju mu dopre pjesma, pjevao ju je ženski glas, s mnogo suosjećajnosti, upravo s bolnim prizvukom, doduše, pritajeno, ali dovoljno razgovijetno da su se u noćnoj tišini jasno čule riječi pjesme:

Kad bi ove ruže male
za bol srca moga znale,
pustile bi suzu koju
da ublaže tugu moju.

Stipe, doslovce skamenjen, gutao je svaku riječ pjesme, sa silnim uzbuđenjem, a srce mu udaralo u grudima kao batom, dah zamirao u grlu. Dapače, tlo mu se odjednom zaljulja pod nogama, pa se morao nasloniti leđima na plot sučelice prizemnici. Pa to je, o Bože, pjesma iz njegovog zavičaja, pjesma koju su po večerima pjevali momci i djevojke u njegovom selu, pjesma koju je i on, kao dječak, pjevao na paši s ovcama. Pjesma na časak utihne, a onda njezine riječi opet dopru kroz prozor:

Al' ne znadu, ter ne znadu
što je uzrok mome jadu,
samo kleta sudba znade
što mi srcu bol zadade.

Stipe je požudno hvatao uhom svaku riječ pjesme, kao opčinjen. Štoviše, njegova uzbuđenost bijaše tako silna, tako neizdržljiva da je skliznuo niz plot, našao se na koljenima. Koliko je dugo tako klečao, nije znao, ali je trajalo sve dok pjesma nije sasvim zamrla, pa zavladala uokolo tišina, teška, upravo grobna. Istom tada digao se, pa oteturao niz ulicu.

Te noći, ležeći u krevetu, poleđice, s rukama pod zatiljkom, te buljeći u strop, Stipe nije sklopio oka, već je sveudilj osluškivao u sebi odzvuke pjesme, šaputao njezine riječi, gotovo s pobožnošću. Ni na časak nije se pitao nije li to možda bila samo tlapnja njegove bolesne duše. Prevrtao se po ležaju, dizao s njega, hodao po sobici, pa se opet, nakon nekoliko minuta, bacao na krevet, potrbuške, te ronio lice u jastuk. To se ponavljalo bezbroj puta. U njemu se vodila teška unutarnja borba.

Jest, bila je to zbilja pjesma. Ali što ona znači? Kakav joj je smisao. Što mu je govorila? Nije li to zapravo daleki glas iz rodnog sela? Bolje reći, tajnoviti zov, upućen njemu, tražeći od njega da se vrati onamo, kao što je učinio Ante, makar i nakon toliko mnogo godina? Što da čini? Smije li se, dakle, oglušiti na taj zov iz rodnog sela? Prezreti ga? Odbaciti kao što je odbacio Antin i Blažev poziv?

Bilo kako bilo, narednoga dana Stipe Šimić nije se pojavio na poslu, ali ne samo toga dana, nego ni drugi dan, treći dan, četvrti dan, nikad više, kao da ga je progutala zemlja.

* * *

Visoko u planini, pod samim vrhom, u teško pristupačnom kraju, sat hoda od Cerovnika, u bespuću kamenjara i šikare, na osami, stajala je od davnine zidanica od kamena, ne više od dva metra, s krovom od škriljevca, napuklih i posmulih vrata, s jednim nakrivljenim kapkom na protrulom prozoru, izdubljenih rupa na zidovima. Budući da se do zidanice nisu mogli zamijetiti nikakvi tragovi ljudskih nogu, kamoli staze, bilo je očito da je zidanica odavno napuštena, i da do nje nitko nije ni dolazio. Sva zarasla u gusto šipražje, travulju, trnje, nije se vidjela od Cerovnika u podnožju planine.

U toj zidanici živio je sada Stipe Šimić.

Iako je selo Cerovnik, u podnožju planine, bilo kudikamo bliže, materijal za popravak zidanice, da bi se u njoj moglo ljeti i zimi boraviti, Stipe je nabavio u Badrovcu, s onu stranu planine, dalekom više od tri sata hoda. Popravio je vrata, stavio na prozorski okvir staklo i novi kapak, sklepao ležaj, dovukao strunjaču i pokrivače, napravio policu, tronožac, pribavio potreban pribor za jelo, rublje, obuću, odjeću, petrolejku, a nasred zidanice, na zemljanom podu, obnovio starinsko ognjište, na čijoj je vatri pripremao

jelo grijao se za ljutih zimskih vjetrova. Vodu je donosio u mješini na ledima s planinskog izvora, a živežne namirnice, piće, šibice, petrolej za savjetiljku i druge potrepštine nabavljao također u Badrovcu. Vatru je ložio samo noću, kako nikom u Cerovniku ne bi dimom otkrio svoju prisutnost u zidanici, te time pobudio nečiju znatiželju.

Kako je živio? Po cijele dane nanosio je zemlju, uzgajao cvijeće, ali i rezbario u drvu svakojake figurice, tako da ih se s godinama nakupila cijela gomila u zidanici. Kadšto bi satima ležao na postelji, bulјeći u tavanicu iznad sebe, prevrćući po glavi tko zna kakve misli. No često bi sjedio na tronošcu ispred zidanice, grijao se na suncu, pa požudno hvatao uhom bučnije glasove koji bi, nanošeni vjetrom, dopirali iz Cerovnika. O čemu je u tim trenucima razmišljao, kako se osjećao, tko bi to znao. Ali je često uzimao u ruke i malenu knjižicu u tvrdim koracima - bijahu to Biblijske pripovijesti iz Staroga i Novoga zavjeta - koju je, kao i druge stvari, nabavio u Badrovcu, pa satima čitao iz nje, tko zna koji put iznova, iako je nakon nekog vremena znao sve te pripovijesti gotovo napamet. Ali je ponajviše, više od svega, sjedeći na tronošcu, zimi u zidanici, uz vatru na ognjištu, a ljeti pred zidanicom, pa gledajući niz planinsku padinu, onamo gdje je bilo selo Cerovnik, iako mu je neprobojna šikara sakrivala pogled do njega, pjevušio tiho, u čudnoj nekoj zanesenosti, sklopljenih očnih kapaka, svagda jednu te istu pjesmu, pri čemu bi mu se ispod očiju pojavljivale suze, klizile niz obraze:

Kad bi ove ruže male
za bol srca moga znale,
pustile bi suzu koju
da ublaže tugu moju...

Tako je tu Stipe Šimić proživio pet godina.

* * *

Jedne ljetne noći, obasjane mjesečinom, već davno nakon ponoći, gotovo pred svanuće, na ulasku u Cerovnik zaustavio se neobičan došljak. Došljak bijaše onizak, bolje reći sićušan, uzanih ramena, bljedunjava lica s upalim obrazima, svijetle kose prošarane sjedinama, vidljivo pogurenih leđa, obrastao bradom i brkovima, dočim su mu pramenovi kose padali na zatiljak i na ramena. Na sebi je imao izgužvano odijelo, razdrljenu košulju, na nogama izlizane cipele, bio je bez kape ili šešira na glavi.

Koliko je mjesečina dopuštala, moglo se reći da je prevalio četrdesetu godinu. Dugo je stajao na putu ispred sela, premještajući se s noge na nogu, stežući šake i kršeći prste, čak se u dva ili tri navrata okrenuo, kao da će otići onamo odakle je došao, ali je ostajao na istom mjestu, kao da ga je neka sila prikovala za zemlju. Cijelim svojim ponašanjem odavao je dojam zbunjenosti i nedoumice, gotovo bi se moglo reći neke čudne strepnje.

Najposlije je ipak zakoračio u selo.

Trudeći se da mu se koraci na šljunkovitom seoskom putu što manje čuju, koračao je polako, s noge na nogu, upravo pipkavo, čak je zastajkivao. Hodajući, osvrtao se lijevo i desno, gdje su se, s jedne i druge strane puta, prostirale veća ili manja dvorišta, te u njima uzdizale kuće koje su svojom vanjštinom kazivale da su sagrađene prije pet ili deset godina, kao i gospodarske zgrade iza njih. Idući pokraj kuća, došljak je pred svakom na časak zastao, promatrao je sa zanimanjem, gotovo s nevjericom. Tu i tamo, iz ponekog dvorišta, oglasio bi se lavež psa, ljutit i neprijateljski, kao što već biva kada se u selu pojavi neznanac, pogotovu u sitne noćne sate, dok cijelo selo spava.

Dospjevši do jednog praznog dvorišta između dviju kuća, također nedavno sagrađenih, došljak se tu napokon zaustavi. Sve je na mjesečini jasno vidio, gotovo kao po bijelom danu: povisoka trava, grmlje, šikara, dvije ili tri voćke, ali i ostaci zgarišta, koje, unatoč mnogim godinama, vrijeme još nije dospjelo razgraditi i pokopati. Stojeći tako, došljak je netremice, upravo opsjednuto, buljio u dvorište, ponajviše u ostatke zgarišta.

Najposlije uđe u dvorište, gazeći kroz visoku travu, zaobilazeći grmlje i šikare, podvlačeći se ispod suhih slomljenih grana voćaka. Došavši nasred dvorišta, pred ostatke zgarišta, zastane. Dugo je tu stajao, pa gledao i gledao u ostatke zgarišta, a lice mu se, obasjano mjesečinom, grčilo, usta uvijala, pogled u očima mračio. Najposlije se trgne, pa stropošta na koljena, kao da mu je nešto pokosilo noge. Poklopivši dlanovima lice, duboko se prelomi u pasu, tako duboko da je čelom dodirivao ostatak kamenog temelja nekadašnje kuće. Tako je klečao, poguren, nepomičan, pa samo mrmljao nerazgovijetne riječi. Napokon mu se ramena zatresu, a iz usta mu, između dlanova, stadoše navirati u valovima prigušeni grcaji.

Svitalo je.

* * *

Ante Ratković, koji je živio s obitelji u susjednoj kući, također nedavno sagrađenoj, imao je od djetinjstva naviku ustati ujutro veoma rano, u svanuće, pa se i toga jutra digao iz postelje u praskozorje, te navukavši na sebe samo košulju i hlače, obuvši cipele, sve to uradivši tiho da ne probudi ženu i djecu, izađe iz kuće u štenju po dvorištu i voćnjaku.

Međutim, toga jutra sve bijaše drukčije nego jučer, prekjučer, drukčije nego već godinama. Istom što je zakoračio niz stube, lecne se, zastane kao ukopan. Razlog tome bijaše opravdan. Što je to, zaboga? Na susjednom dvorištu, u kojem se nekoć dizala kuća Šimićeve obitelji, ugledao je čudnu ljudsku spodobu, pogurenu, na koljenima, nepomičnu, čak mu se, oslušnuvšem, učinilo da čuje nekakvo neobično mrmljanje. Potaknut znatiželjom, zaputi se onamo. Našavši se pred muškarcem zaraslim u bradu i brkove, s dugačkom kosom, u otrcanom odijelu, prvo pomisli da je riječ o kakvoj skitnici, koja je, eto, dolutala bogzna odakle u njihovo selo, pa zastala na pustom dvorištu.

Ali je zbunjenost u Ante trajala samo dva ili tri časa. Naime, kada je neznanac podigao glavu, a on se pozornije zagledao u njegove upale obraze, bljedunjavo boležljivo lice, plave oči koje su gledale u njega, trgne se kao opečen plamenom, ustukne prenerаženo, kao da je ugledao čudovište s drugoga svijeta. No već časak nakon toga, spoznavši tko to kleči pred njim, priđe, padne na koljena, privuče neznanca u zagrljaj, te grleći ga, zamuca:

- O Stipe, Stipe moj mili, vratio si se najposlije. Stipe moj, hajdmo k meni, u moju kuću...

I uhvativši Stipu ispod pazuha, Ante ga pridigne na noge, pa pomažući mu u hodu, povede ga preko dvorišta prema svojoj kući, držeći ga oko pasa, kao nejako dijete.

Tako se okončao hod Stipe Šimića po mukama.

Zdenko OREČ

Ista riječ

Sjedni i ti do peći, stari moj
neka nas grije
kao vaza sa svježim cvijećem

I neka nas
kroz pritvorena vratašca
plamsajima razbaca po klijeti,
povede igru
ko u kazalištu sjena, il'
prenese na tratine
školskih igrališta...

Posluži se i ti svojim mirom
jer ne treba riječi
dok vatra pucketa

Pa dok se stiša
i nestanu igre u klijeti i nama,
kucnimo se sretni što je prva riječ
eto, bila moja

Aleksandra DRAGOŠEV

Nikada neću biti

Nisam ono čemu se nadaš
i nikada neću biti
sa mnom u ponor ljubavi padaš
srca su nam protkana sa stotinu niti.

Imam svoje patnje, sjećanje i boli,
tvoj svijet je otok za sebe,
ponekad se sjeti da te netko voli
svu svoju ljubav uloživši u tebe.

Jednom će ova ista zemlja
u kojoj raku otvorio si meni
čuti bolni jecaj tvog vlastitog eha
shvatit ćeš što znači živjeti u sjeni.

Moje srce su sada komadići stakla,
možaik koji se nikada sastaviti neće,
proveo si me tiho kroz nepoznata vrata pakla
nad vlastitim životom zapalila sam svijeće.

Zamrle su sve snage moje
pružam, a dobivam bol
napuklo srce bit će samo tvoje
od suza gorčine ostat će sol.

I nikada nećeš shvatiti
dubinu duše moje
i nikada nećeš saznati
za spomenik ljubavi svoje...

Miroslav HORŽINEK

Bajtica

(sjećanje)

Studentski je život lijep ... tralala ...
pa makar bio i prazan džep ... tralala...,
samo da profesor nije ljut, svaki put!

Zaokupljen ovim mislima, u duhu te studentske pjesmice stigoh u Zagreb. Upravo je nastupio novi "preokret" u našem društvu. Za moju generaciju, s početka prošlog stoljeća, to baš i nije nešto nepoznato. Naši su roditelji izraz "preokret" tada često rabili u razgovoru, u kući i susjedstvu. Tako smo već u djetinjstvu taj izraz upamtili. I-

ako nam baš nije bilo jasno njegovo značenje uočili smo, da ga odrasli svuda često upotrebljavaju u razgovoru, na ulici, u trgovini, u parku. Kasnije sam shvatio da se radi o promjeni u životu, i vremenu, nakon prvog svjetskog rata.

Ma tko bi tada mogao i pomisliti, da će moja generacija imati priliku u toku svog života doživjeti još nekoliko sličnih "preokreta", a koji su se tokom dvadesetog stoljeća i dogodili. Iza svakoga je slijedio niz promjena u društveno-političkom životu, novi zahtjevi i potrebe, nove situacije.

Preokret iz četrdesetih godina, sada već prošlog stoljeća, pa i tisućljeća, zatekao je mene i moju generaciju u statusu studenata. "Tko živ, a tko mrtav", kako kaže narod, preživjeli stigosmo od kojekuda, i nađosmo se na fakultetu. Začudo, u tajništvu nađoh sačuvane dokumente, indeks Visoke pedagoške škole i drugo, što mi je u to vrijeme bilo od velike važnosti. Slijedio je niz administrativnih poslova, prijavljivanja, izjavljivanja, propitivanja itd., što nam je bilo posve razumljivo, jer znamo da "preokret" obavezno mora uspostaviti svoj program. Mislim, da nam je nekako bilo najteže oko potrebe uspostavljanja novih pogleda na razvoj živog svijeta, evoluciju i promjene u društvu, nauci te oko preodgajanja svijesti, i mnogo čega u vezi s traženjem nove

idejnosti svuda. Mnogo smo vremena trošili na literaturu Marxa, Engelsa, Dühringa i Antidühringa itd.

Započela su predavanja na fakultetima. U radu se javljaju bezbrojne teškoće. Ni nama, a ni profesorima nije baš lako. Nema dovoljno stručne literature, uopće mnogo toga manjka. Naprimjer, bilježnica nema, a ni papira za pisanje. Međutim, domišljatost studenata je našla rješenje. Moglo se kupiti na kilograme papira za zamatanje robe u trgovinama. To je bio jedan od razloga da su se formirale grupice studenata. Naime, sabrali bi novac, pa kupili takav papir i podijelili ga međusobno u arcima. Napravili bi sami iz toga bilježnice. No to je imalo i svojih nedostataka, jer se moglo pisati na njemu samo olovkom. Kao polunovinski papir je upijao tintu i stvarao nečitljive zapise. Olovka je bila jedini spas za pisanje zabilježaka s predavanja. Osim toga, budući da nije bilo udžbenika, jedino se tim putem moglo na predavanjima uhvatiti što više iz profesorova izlaganja. No pisanje i zapisivanje na taj način, bilo je ipak zamorno. To je uvjetovalo smjenu tzv. "zapisničara", jer nije bilo potrebno da svi bilježe. Dok bi jedan bilježio, ostali bi članovi grupice slušali predavanje i pažljivo nastojali što više zapamtiti. Kad bi se "perovođa" zamorio, i olovka zatupila, sljedeći bi nastavio hvatati predavanje, i zabilješke pravio u svojoj načinjenoj bilježnici. Tako bismo imali uhvaćeno potpuno određeno izlaganje profesora, nešto u glavi, a ostalo kao zabilješke. No za učenje, pa i spremanje za ispite, osim eventualno negdje pronađene literature, morali bi se svi članovi grupice naći na okupu. Nitko nije imao sve zabilježeno, već svatko svoj dio, a svi skupa imali bi čitavo predavanje. Tako se stvorila situacija, da članovi grupice, "kružoka", sami gotovo nisu mogli ni znali učiti, te je učenje i rad u "kružocima" bio od velikog značenja za kvalitetu stečenoga znanja. Takav način učenja bio je u to vrijeme najprikladniji način studiranja.

Tako se i ja nađoh u sklopu jednog kružoka studenata pedagogije, ali prirodoslovnog usmjerenja. Čini mi se da u programu studija iz tog vremena nije još bilo jasno iskristalizirano "prirodoslovlje", pa su nam se u to vrijeme uz predmete vezane za pedagogiju našla i brojna područja i grane biologije, kemije, i geografije, te nismo baš imali jasnu sliku hoćemo li po završetku studija biti znanstveni radnici ili pedagozi. Međutim, mislim da nije tu bilo posebnih poteškoća za one, koji smo završili negdašnju tzv. "preparandiju", učiteljsku školu. Čini mi se i danas, da smo na svakom području prirodnih znanosti stali svaki put na poznato nam tlo. Visoka je pedagoška škola i bila namijenjena za studente s diplomama "preparandije", ali je "preokret" to preokrenuo. Neke sam studente, članove svog kružoka poznavao već od prije, a neki su bili novi, no svi u istoj situaciji i s istim problemima. Uhodali smo se u radu i naš sistem učenja nam se svidio i pokazao se vrlo dobrim. I danas se sjećam nekih članova: Marije, Branke, Mihaele, Ilije, Kreše i Miće. Poneki put bi se našem kružoku znali priključiti u učenju i neki drugi, s drugih fakulteta, ukoliko se radilo o spremanju istog predmeta za ispit. Usput rečeno, iz toga našeg tadanjeg studentskog kružoka, mnogo kasnije je nastalo i nekoliko brakova, no to i nije tako značajno.

Najvažnije je, da se odista učilo marljivo i svako se slobodno vrijeme koristilo za rad. Maksimirski je park bio vrlo pogodno mjesto za učenje. Šumski ambijent i

tišina, za lijepih dana bili su izvrsno mjesto za rad, a isto tako i "Tuškanac". No za lošeg vremena koristili smo galeriju Gradske kavane. Sastali bismo se radi ponavljanja i provjeravanja znanja, a osobito prije polaska na neki od ispita.

Poneki put sastali bismo se gdje je netko od naših stanovao, pa tako i na Medveščaku br. 52. Povelika terasa sa stražnje strane kuće, bila je vrlo pogodno mjesto za učenje. Iznijeli bismo stolice, pa se u krugu oko stola prihvatili pripremanja za ispit. Naime, u toj zgradi stanovali su roditelji naše kolegice Branke, obitelj Franičević. Brankin otac je bio poznati pravnik, sudac, a znao sam, da mu je u slobodno vrijeme hobi - popravljanje starih satova. Bio je kolekcionar takvih starih mehanizama.

Uneseni u svoj posao učenja, ne bismo ni primijetili kako brzo vrijeme prolazi. Tako su znali prolaziti sati i sati, osobito pred polaganje kakovog ispita. Jedino nas je znao prekinuti u radu ugodan glas gospođe Franičević, Brankine majke: "Pa bi li vi mogli napraviti malo kakovu pauzu? Jeste li za koji sendvič? Evo i kolačića, a i kava je gotova"! Sjećam se njene visoke pojave i blaga umiljata glasa. Pokušavali smo se ispričavati s obzirom na moguću smetnju, jer nas ima dosta, i glasni smo ... no ona bi sa smiješkom govorila: "Ništa vi ne smetate, a kome tu na terasi možete smetati? Ništa se ne ustručavajte doći tu kod moje Branke. Ako vam odgovara za rad, dobro je, dobro je vama, ali dobro je i za Branku, vidim da se ozbiljno spremate, a to je lijepo i pohvalno vidjeti i čuti!" Meni je pak osobno bilo drago osjetiti istinsku prisnost i čuti lijepu riječ, kao studentu u vrtlogu brojnih teškoća nastalog "preokreta".

Sjećam se da smo neke ispite uspješno položili, i to nas je potaklo da tako nastavimo. Čim su prošli novogodišnji praznici, Branka nas pozove da se kod nje nađemo radi dogovora za dalje. Nastupila je 1946/47. godina, i želja nam je bila da startamo s novim planom učenja. Bilo je hladno, pa se nismo mogli na terasi naći, već nas Branka pozove u predsoblje. Plan je bio da se prihvatimo učenja nekog opsežnijeg i težeg predmeta. Nakon kraćeg raspravljanja odluka je pala na "mineralogiju". Taj smo predmet prošle jeseni slušali, i činilo nam se da će nam učenje odnijeti podosta vremena. No tokom proljeća mogli bismo i to svladati.

U razgovoru i razmišljanju o svemu tome nismo odmah ni primjetili da je u susjednoj kuhinji gospođa Franičević s nekim razgovarala. Nakon nekog vremena dođe k nama u sobu. Interesiralo ju je što smo zaključili i kakav nam je plan za daljnje učenje. Kažemo joj za mineralogiju. Na to će nam ona sa smiješkom: "Ima jedna ponuda u vezi vašeg učenja. Upravo sam čula kako bi bilo zgodno da odete u 'Bajticu', tamo je mirno, nema sad nikoga, pripremajte tu vašu mineralogiju, a usput se malo provedite."

Riječ je bila o odlasku, zapravo na zimovanje, nekamo u Sloveniju iznad Jesenica u planinarsku vikendicu, koja nam se stavlja na raspolaganje za zimski boravak, a ujedno i kao pogodno mjesto za učenje i spremanje ispita. "Ako ste za ovaj prijedlog, spremite se za zimovanje, spremite odjeću i obuću, ponesite tu svoju 'mineralogiju'. Smještaj i boravak vam je osiguran." Dobivši ovu informaciju od Brankine majke, počesmo razmišljati. Zapravo nas je ta ponuda ugodno iznenadila.

Gospođa Franičević je nastavila s objašnjenjima. Vidjela je da smo pomalo zbunjeni. "Tamo možete na miru učiti, a Branka će vam biti vodič. Ona zna gdje je to

i sve će vam reći". I Branka je bila iznenađena prijedlogom, ali odmah se oduševila, stvorivši i kod nas raspoloženje za ovaj pothvat. "Pa to je divno. Idemo u Sloveniju, u Sv. Križ, to je selo iznad Jesenica, a pod Golicom. Pa to će biti divno!, 'Bajtica', to je planinarska kućica-vikendica." Međutim taj nas je prijedlog malo i zabrinuo. To je zapravo planinarsko zimovanje, a što mi studenti imamo?, treba se za takvo što i pripremiti. Treba zimska odjeća i odgovarajuća obuća. I sâm sam počeo razmišljati. Nisam imao dobrih cipela, a trebale bi neke visoke kožnate. Odakle ću to stvoriti i kako se spremiti? Ostavio sam ta razmišljanja za kasnije, i uključio se u razgovor. Slušao sam Brankine informacije o mjestu Sv. Križu iznad Jesenica, o "Bajtici", i kako će nam biti dobar vodič, jer je već tamo bila s rođacima. "Bajtica" je bila kućica za odmor, planinarska kućica, vlasništvo književnika Velimira Deželića, a služila je za odmor obitelji i njihovih prijatelja.

U toku priprema za put u Sloveniju riješio sam problem koji me tada najviše zabrinjavao, naime cipele. Visoke kožnate cipele, doduše polovne, našao sam i kupio na tadanjoj "buvljoj pijaci" u Heinzelovoj ulici u Zagrebu, uzduž zida tamošnje klaonice, nasuprot veterinarskom fakultetu. Prodavala se sva moguća rabljena roba, i tu nađoh cipele. Tako su se i ostali članovi ekipe-kružoka pripremali za zimovanje, svaki na svoj način, prema svojim mogućnostima i potrebama boravka zimi u planini.

Zimski praznici su tu, i došlo je vrijeme za naš odlazak. Vlakom do Jesenica, a dalje planinarskim putem, kroz šumu, put sela Sv. Križa pod planinom Golicom. Budući da je tu već blizu granica prema Austriji, javili smo se u tadanji Mjesni odbor u Jesenicama, i dobili pismene kartice, neku vrst legitimacije za slobodno kretanje tim područjem. Naša Branka, vodič, dobro nas je o svemu informirala i vodila brigu o svemu, pa smo nabavili potrebne namirnice i opterećeni naprtnjačama uputismo se šumskim putom, baš kao pravi planinari. Svuda pravi zimski ugođaj. Svježi snijeg, koji je u noći pao, pokrio je put i otežavao nam napredovanje kroz šumu kojom smo išli. Neugodno nas iznenadi povik: "Stoj!" Prekinuti u čavrljanju stadosmo kao ukopani. Bila je to partizanska pogranična patrola. Nismo ih prije primjećivali, a sad su nenadano iskočili pred nas. Nakon sumnjičavog ispitivanja tko smo i što smo, te nakon što smo im predočili svoje propusnice, dozvoliše nam da nastavimo put. Njihov nam komandir pripomenu: "E, tamo kamo vi idete, nema više nikakvog mjesta "Sveti Križ", postoji samo Križ pod Golicom!" Ovaj susret na šumskom putu, vrlo nas se neugodno dojmio, a uperene puške pokvarile su nam raspoloženje. Tako prođemo dalje put jednog proplanka, a desno se ukaže uzbrdica. Iznad šume uzdizale se stijene. Tada nam se obrati Branka riječima: "Blizu smo, još malo pa smo u selu, a, vidite, tamo gore", i pokaže nam rukom, "stajao je velik drveni križ, vidio se dobro odavde, ali sad ga nema, srušili su ga."

Uđosmo u selo, odjeveno snježnim ogrtačem. Sve su kuće izgrađene od drvenih oblica crnogorice, planinarski alpski stil. Preko krovova prekrivenih snijegom lagano se diže i klizi gotovo prozračni plavičast dim. Slika je prekrasna. Kud god pogledamo sve je iz drva, a svježina zraka odiše mirisom borovine. U selu su dvije gostionice. Branka nas povede u onu gornju, gdje nas primi podebeo domaćin-gostioničar, čovjek

srednjih godina i očito vedre i vesele naravi. Odmah je prepoznao našeg vodiča, Branku, pa nas obasu sa stotinu pitanja: "Kako ste putovali, jeste li gladni, umorni ....?" Usput sam promatrao prostoriju u čijoj je sredini bila golema zidana peć, okružena drvenim klupama. Nije nam bilo hladno, jer smo hodali, ali ipak se sad osjećala ona neka posebna prava toplina prostorije koja se ugodno širila. Tu smo se odmorili i razgovarali s domaćinom. Na koncu nam reče: "Ponijet ćete odmah i kantu s mlijekom, a ključ 'bajtice' vam je u prozoru, iza desnog kapka kod 'Kolumba'. To zna Branka, gdje je to!" Oprostismo se od domaćina i krenusmo putem iznad sela. Usput primjećujemo da se tu nalazi više drvenih vikend-kućica, sve u alpskom stilu i sve iz crnogoričnih oblica. Nisu nabite jedna do druge, već tu i tamo uzbrdicom i šumom razmještene. U trijemu nekih vide se lijepo složena drva, ispiljena i pripremljena za loženje zimi. Neke imaju kao ukras, nad vratima ili oko njih, u oble grede vrućim željeznim žigovima utisnute cvjetove runolista. Branka nam objasni da je "Kolumbo" zapravo prvi Zagrepčanin planinar koji je ovamo došao i napravio vikendicu pa ga zato nazvaše nadimkom "Kolumbo". Nađosmo ključ, pa krenusmo u "našu bajticu". Nigdje žive duše, sve su vikend-kućice bile u to vrijeme nenastanjene, i jedino su se naši glasovi mogli čuti šumom. Bajtica Deželićevih je zapravo sličnoga stila i iste građe kao i sve ostale vikendice crnogoričnoga proplanka. I ona ima poveći trijem, a tu sam vidio složene napiljene oblice. Treba ih samo nacijepati. Bajtica se sastoji od poveće prostorije u prizemlju, uz koju je i mala kuhinjska prostorija, a drvenim stubištem se može ići u potkrovlje. Sve je namješteno. Nekoliko je ležaja u donjoj, a dva u potkrovnoj prostoriji. Nasred sobe je oveći okrugli stol s više stolica, a u uglu ormar i polica s knjigama. U kuhinji je ormarić i nekoliko polica s potrebnim suđem i priborom za kuhanje.

Na zidu kuhinjice, lijepim rukopisom napisani, vise jedan do drugoga razni recepti za kuhanje, savjeti i upute. Sve je pri ruci, pa bi se i najveći laik u kuharstvu mogao vrlo brzo snaći. Sve je to provideno vrlo pametno i naputno, a pogotovo za goste kao što smo sada baš mi. To je gđa Deželić predvidjela za svoju djecu, đake i ostale eventualno neupućene kuhinjske goste, i odlično nam je došlo. Stoji zabilješka: "Meso, mlijeko i povrće možete dobiti kod gosp. Pepija"! Gdje i tko je taj gosp. Pepi? To me je odmah zanimalo, jer sam predmnijevao da ću, kao muški član naše ekipe, ubrzo imati priliku ići u nabavu tih kuharskih potrepština. Branka nam objasni da se radi o gostioničaru kome smo prvo svratili. On se zove "Kopišar Pepi".

Primismo se posla, jer je trebalo uspostaviti uvjete za normalan život i rad u "Bajtici" i oko nje. Mene je zapalo da pronađem lopatu i očistim prilaz i okoliš bajtice od naslaga i nanosa snijega. Trebalo je prokopati stazu i pronaći vrelo pitke vode (Branka mi je pokazala kuda i gdje bi to u šumi moglo biti), a zatim nacijepati drva. Iza kuće bila je velika količina napiljenih i lijepo složenih oblica. Trebalo ih je samo rascijepati i donijeti u kuću. Onaj susret s partizanskom pograničnom patrolom vrtio nam se stalno po glavi ali se neraspoloženje počelo pomalo gubiti. Toplina i udobnost smještaja ugodno je djelovala na sve nas. Na polici je svijećnjak, a na zidu poveća petrolejska lampa. Sve je tu pri ruci za svako doba dana. Za smještaj muškoga dijela ekipe, to jest za mene, određeno je potkrovlje. Za par dana trebao je za nama stići i Mića Deželić. On je

na veterinarskom fakultetu, pa kad stigne, neću više biti sam u potkrovlju. A tako je i bilo, Mića se za par dana pojavio.

Naš boravak u "Bajtici" krenuo je normalnim svakodnevnim tokom. Brzo smo se snašli i u dnevnim poslovima. Najveći dio dana posvećivali smo našoj mineralogiji. Po navici bismo razastrli svoje zabilješke, tj. bilježnice od novinskog papira, pa redom čitali i objašnjavali. Bilo je i teškoća u odgonetavanju stručnih naziva, ukoliko se olovkom i u brzini koji od takovih nije jasno napisao. Mića je jedini ućio nešto svoje iz veterine u potkrovlju. Upitasmo ga kako napreduje u učenju. Javio nam se glasno i u šali: "Upravo sam savladao goveđe parazite." Osim učenja, vrijeme nam je prolazilo u pripremanju hrane, a navečer uz svijeću i petrolejku zabavljali bismo se igrajući društvene igre, npr. "čovječe ne ljuti se", ili pričanjem. Poneki bismo put otišli u selo, u gostionicu kod gosp. Kopišara Pepija. Tamo su se znali održavati i neki za nas zanimljivi programi, svirali bi harmonikaši ili pjevali "pevci".

Došlo vrijeme i napustio nas Mića. Mora na ispit u Zagreb, na Veterinarski fakultet. Ispratismo ga u Jesenice. To je išlo lako, uzesmo saonice, a jedne veće posudismo od Pepija. To je jurilo nizbrdo da je milina. Brzo smo stigli u Jesenice. Kupit ćemo potrebnih namirnica, ali sad će biti teže, trebat ćemo to sve vući uzbrdo. "Eto mene za par dana, čim položim ispit", reče Mića. Oprostismo se s njim. Vratismo se s namirnicama, ali ovaj put s noge na nogu stigosmo s nabavkom u našu "bajticu". Svi smo u mislima željeli Mići uspješno polaganje, i bez njega nam se osjećala praznina. I meni je falio, ostao sam opet sam muški među kolegicama, i svi vanjski poslovi spali su na mene. Slijedećeg jutra osvanula je bjelina, preko noći napadao je visok snijeg, zatrpao sav okoliš, i bajticu do visine prozora. Eto meni lijepog posla.

Narednih dana se proljepšalo vrijeme. Razvedrilo se i sinulo sunce. Ugodno vrijeme za šetnju okolišem. Sad se tek vidjelo kakova je tu ljepota, i bî mi jasno zašto su Zagrepčani odlučili ovdje načiniti vikendice. Sad, za vedrine, pucao je prekrasan vidik na neke od planinskih vrhova u daljini, od Mangarta, Rošca, Kepa, pa sve tamo u pravcu Triglava. Pred jednom od vikendica primijetih stup s daskom i nešto piše. Na čavlu ispred daske visi komad užeta, a gore natpis "BAROMETAR". Uputa kaže: *Če se štrik meja, veter je. Če je moker, dažd je. Če se stvrdnul - mraz je. Če ga ne vidiš - megla je, ali si pak pijan.*"

Svakodnevno smo ponešto ponavljali iz mineralogije, propitivali se i ponavljali gradivo, ali sve smo manje vremena na to trošili. Znalo se desiti da kolegice iz kružoka krenu u šetnju u okoliš ili u selo. Nakon što bi obavio kućne i okokućne "muške poslove", malo iz znatiželje i dokolice razgledavao sam i tražio u "bajtici" štogod drugo za zabavu.

U ladici sobnog stola nađem ukoričenu podebelu knjigu većeg formata. Pomislim odmah da je nekakav album. Na crvenim koricama, zlatnim je slovima napisano "BAJTICA". Nije album, već lijepim rukopisom pisani Zapisi - Kronike. Prolistam, podosta je stranica ispisano brojnim podacima. Tu su upisani i potpisani gosti koji su posjećivali bajticu, mnoge zabilješke o tim boravcima, razni događaji i zbivanja. Obiteljske proslave, rođendani i slično u obitelji Deželić te pojedini datumi. Koliko se sjećam, sve je to bilo zanimljivo, ali najinteresantnije mi je bilo čitati prvu stranicu

gdje je bilo opisano vrijeme, povod i prilike pod kojima je došlo do nastanka, odnosno izgradnje "Bajtice", a sve na koncu potpisano s *Deželić*.

Čitanje me zanijelo, i zaboravio sam na sve, pa nisam ni primijetio kada se moj kružok vratio iz sela sa šetnje. Tada sam im ispričao što sam našao i što sada znam o prošlosti "bajtice" - Zagrepčani su oduvijek gajili i voljeli planinarenje. Na to ih je navela Medvednica, a kad su ju dobro upoznali, krenuli su i dalje. Jasno da je Slovenija, kao najbliža i uz to alpska zemlja s bezbrojnim ljepotama, privlačila Zagrepčane da kao planinari, turisti, posjećuju brojna njena prekrasna područja. Tako se desilo da je u Sv. Križ na Gorenskom došao neki Zagrepčanin planinar - turist i tu zapeo u selu. Zanimao se i na kraju kupio gradilište te sagradio vikendicu - kućicu u alpskom stilu iz drva. Ljepota područja privukla ga je u ovaj kraj. On je bio taj koji je kasnije nagovorio i druge Zagrepčane da dođu ovamo, pa se tako stvorilo više tih vikendica. On je i Deželića doveo i nagovorio da također za obitelj izgradi "Bajticu". Tako je to počelo, a s tih razloga su njega, kao prvog, nazvali "Kolumbo". Zgodno je bilo i to što je sve išlo bez problema. Naime čitavo to područje, taj dio proplanka pokriven šumom, bio je gruntovno vlasništvo Kopišara Pepija. On je zemljište rasparcelirao i po povoljnim uvjetima prodavao kao gradilišta za vikendice - kuće za odmor. Kao poslovan čovjek i gostioničar, na taj si je način osigurao i goste. Tako su bili zadovoljni i on i kupci. Drvena se građa za gradnju ovdje mogla vrlo lako nabaviti, a i radna je snaga bila tu, u selu. Nađoh kasnije podatak da je to bilo 1935. - 1936. godine, a "bajticu", kućicu za odmor obitelji Deželić izvodio je građevinski tehničar iz Zagreba, gosp. Stevo Kralj. Čitam iz spomenice, i vidim da je tu boravio velik broj prijatelja i gostiju Deželićevih, za vrijeme praznika. Mnogi su ostavili zapise, tu su i potpisi mnogih Zagrepčana i nekih književnika.

Posebno mi je privukao pažnju zapis, kako je ovdje boravio zagrebački nadbiskup Alojzije Stepinac, te tom prilikom blagoslovio "bajticu". Vidim i njegov potpis. Čim se vratiše kolegice sa šetnje, pokazao sam im što sam našao i predložio Branki, kako bi bilo najbolje da se spomenar - kronika "Bajtica" tu više ne ostavlja.

Narednoga dana pojavio se Mića, i odmah se vidjelo da je zadovoljan. Ipak ga upitasmo kako je bilo s ispitom. Mića se sa smiješkom obrati svima nama: "Znajte, gotovo je - 'dođoh, vidjeh, pobijedih' i svi goveđi paraziti su likvidirani!" To se moralo proslaviti, donio je i paket svijeća. Pitamo ga gdje ih je nabavio a on reče: "Pa zar ne znate da moj Velja radi u Klari, pogonu rafinerije ulja i parafina? Možeš kupiti svijeća koliko hoćeš." Valjda u Svetoj Klari, upitamo ga. "E, nema vam tamo više Svete Klare, ona je otišla, a došla je neka druga, samo Klara, i nije sveta, ta vam se voli tamo kupati na tamošnjoj Šoderici." Odista smo te večeri pjesmom i plesom proslavili Mićin uspjeh na ispitu, uz lijepu rasvjetu svijeća.

Sad je red došao na nas. Došlo je vrijeme da se i mi pokušamo obračunati s našom mineralogijom. Kraj je zimskim praznicima, pa moramo u Zagreb. Tužno nam se bilo rastati s "našom bajticom", kao i sa selom i drugom "Kopišarom Pepijem". Sve nam je to bilo priraslo srcu. No što je, tu je. Na rastanku reče nam gostioničar Pepi:

"Vidim, da vam je nekako teško, no ne žalostite se, vjerujem da ćemo se još vidjeti!" - No radi nastalih prilika, nije se to više ostvarilo.

Mića nas ispratio u Jesenice na željezničku stanicu. Bio je prekrasan sunčani dan. Dolje u nizini, uz sunčane pristranke, počeo se otapati snijeg i već su se vidjeli tu i tamo bijelo-ružičasti cvjetovi kukurijeka. Kao da nam se smješkaju i pozdravljaju nas ispod još neotopljenih slojnih kapa snijega. Na rastanku napomenuh Mići o "spomen kronici BAJTICI" i da ju se ipak više tamo ne ostavlja. Bar za neko vrijeme.

Po povratku u Zagreb dovršili smo pripreme za polaganje ispita iz mineralogije i zatim ga svi i položili.

Vrijeme je prolazilo. Završili smo studije i diplomirali, te dekretom upućeni kojekuda u službu, razišli smo se. Jedino smo se u ljetnim praznicima znali susresti ili na nekim stručnim seminarima naći. Nijedan naš susret nije mogao proći, a da ne spomenemo vrijeme našeg studija, napose spremanje mineralogije kao ispita. Toliko nam se ta epizoda nezaboravno usjekla u sjećanje, a posebno boravak u "bajtici". Radne obaveze, poslovi u školi i u obitelji toliko su me angažirali iz godine u godinu da nisam uspio otići bar na kraće vrijeme u Sloveniju i posjetiti Sveti Križ pod Golicom, iako sam si to uzeo kao neku obavezu i vruće želio. Ali, eto! Nije se dogodilo. No slika "Bajtice", lik gosp. "Kopišara Pepija", selo i krajolik pod Golicom, sve se to sačuvalo u mom sjećanju. Svaka vijest ili napis u štampi vezan uz to područje me zanimao, kao da se radi o vlastitom rodnom kraju.

Ipak, nakon niza godina nađoh se u Sloveniji, na Bledskom jezeru. Pred ulazom u hotel "Bled" vidim dvoje starijih ljudi gdje razgovaraju, pa im se približim i pokušam uspostaviti kontakt. Nisam bio siguran, ali mi se činilo, kao da su spominjali Sveti Križ. Stoga ih i upitam jesam li dobro čuo. Jedno od njih mi odgovori: "Dobro ste čuli, je, je, ja sam baš iz Svetog Križa. Znadete, mi smo penzioneri, ali eto kao dopunsko zanimanje dobro nam dode i ovo. Tu smo na smjenu u hotelu, malo u recepciji, malo kao čuvari, vrijeme nam i tak ide, pa bolje da još nešto radimo i malo si zaradimo."

U razgovoru s njima zanimao sam se za prilike i situaciju u selu i kraju pod Golicom, te za gosp. Kopišara Pepija. Oni se nasmijaše i rekoše mi kako je sve na svome mjestu, i sve ide bolje. Kao prvo, selo ima ponovo stari svoj naziv "Sveti Križ", a i veliki je križ na stijeni obnovljen. Došli su planinari i dečki iz sela pa ga načinili i digli ponovo na stijenu. Seoska donja gostiona je doživjela požar, ali izgorjelo je samo krovište. "Vidimo da vi dosta dugo niste bili tamo, a zar niste čuli da se planira i žičara, bit će nam mnogo lakše doći gore u selo. Gosp. Kopišar je živ i zdrav, samo je malo posijedio, ali naš Pepi se zapravo ne zove tako. To mu je nadimak, mi ga svi kao takovoga poznajemo, ali njemu je zapravo ime Jože Steferlin. On vam je uvijek isti. Što ne dodete sada k nama, pa da uživate, da vidite samo koliko narcisa cvate gore na proplanku, pravi užitak."

Rastadoh se sa sugovornicima i obećah im, a svakako i sebi, da bi odista bilo vrijeme otići pod Golicu, pa obići Sveti Križ i vidjeti bar bajticu u šumi. No nije nikako išlo, vremena uvijek malo. Poslovi, obaveze u školi, obitelj, društvo, a nikako doći u situaciju da obidem "bajticu".

Tekle su godine i vrijeme prolazilo. Nedavno mi dođe u ruke slovenski časopis "Odmev". Listam ga i zadržim se na poglavlju "Dom in svet". Uvijek tu bude nešto zanimljivoga. Ovaj put pod naslovom "Drobnica iz zgodovine" zabilježeni su podaci iz kronike župne crkve Dovje, gdje je župnik 2. kolovoza 1936. g. zabilježio kraći opis boravka zagrebačkoga nadbiskupa, koadjutora dr. Alojzija Stepinca u planinskom ljetovalištu sela Svetog Križa nad Jesenicama. To se zbilo za vrijeme ljetnog odmora, i nadbiskup je bio u društvu ljubljanskoga biskupa dr. Georgija Rožmana, dr. Lenčeka i župnika župe Sv. Križ. Pred očima mi se ukaza slika bajtice. To mi se učini odmah "kao poznato", pa to sam ja, te podatke, već davno čitao ....

Čitam dalje iz župnikove kronike: "Nadbiskup dr. Alojzije Stepinac je oduševljeni planinar i vrstan alpinist. Mnogi od nas nismo znali, da je on kao takav bio na 'Gran Sassu'. Nakon boravka u Sv. Križu nadbiskup se s pratnjom uputio u pravcu Triglava. Preko Mojstrane i doline 'Vrata' stigli su do Aljaževog doma, gdje su služili sv. misu. Tominskim putem nastavili su dalje do kuće na Kredarici.

Nastavili su uspon i konačno stigli do samog Aljaževog stupa na vrhu. No nije bilo sve ugodno. Usput ih je zateklo bilo nevrijeme i naišla magla. No cilj je bio postignut, i ako su se javljale teškoće, dobro su se snalazili, a ponegdje su koristili i klinove.

U to vrijeme, bilo je na putu za Triglav mnogo planinara i turista, koji su s iznenađenjem i čuđenjem susretali, te s očitim zadovoljstvom pozdravljali najveće hrvatske i slovenske crkvene dostojanstvenike. Njihova prisutnost na tom prostoru očito je izazvala oduševljenje i veliku simpatiju svih planinara."

Dok sam čitao te podatke iz "drobnica" u "Odmevu", pred očima mi se ukaza slika crveno ukoričenoga spomenara-kronike sa zlatoslovnim natpisom "B a j t i c a". U mislima listam i čitam zabilješke, lijepim rukopisom ispisane. Da, to je to! U mislima, i pred očima kao u filmu, vidim planinarsku kućicu, obiteljsku kućicu obitelji Deželić. Vidim lik nadbiskupa Alojzija Stepinca kako grančicom zamahuje, škropi i blagoslivlje srcu nam priraslu "bajticu".

NE ZABORAVITE PRET-PLATU!

Tomislav MARETIĆ

Hodnici

U svom životu što se prolijeva pred nas
Prolazimo različitim hodnicima vremena
U njima susrećemo mnoštvo osoba
Od kojih nas neke dotaknu susretom
Pamtimo ih i onda kada ostanu iza nas
U labirintu vremena nosimo ih
U stalno novim prolazima što se stvaraju
Pred nebeskim saonicama
Na bijelim zemnim stazama

U vremenskim hodnicima mnoštvo je
Detalja bilježaka usklika miješamo ih
Brkamo izvlačimo pred oči čudnim izborom
Mislimo o značenjima što se raspadaju
I sastavljaju pred nama sama od sebe
Brinući da se na vrijeme sjetimo
Da ne zaboravimo nenadoknadiv lijek
Svjetlost koja sve hodnike osvjetljuje
Spasonosnim zrakama preziranog
Smisla

Zajednički tonemo prema nekom otvoru
Zemljanom dnu - poklopcu nedoživljenih
Nebeskih prostranstavâ

U prošlosti i sadašnjosti

Posvećeno mojem djedu
Rahmetli Salihagi

Rekoše mi
da ću na sarajevskim sokacima
naći
samoga sebe
u prošlosti
kada je djed
srkao kavu iz turskih fildžana
i odmahivao rukom
na zbivanja u svijetu

On je nosio fes
jer je bio daleko od
Ghazi Kemala
i njegovih novotarija

Za njega su nova vremena
bila ona naguzanih
geodeta
što su uvijek nešto mjerili
buljeći u daljinu

Sramota kao što su bile
i frankovačke
škole
u doba kada su franjevački ujaci
bili ujacima svima

Tada je došla reforma
i otela mu zemlju
ostavivši mu čaršiju

Nije vidio što se zatim
zbilo
jecaje i krv
potoke, rijeke krvi
jer je ipak vidio i grozio se
sa ahireta
nemoćan bez tijela.

Pamćenje i lik

Ti voglio bene assai
šaptala si
hrleći sa mnom u luku
na brod što plovio je otoku
na kojemu je nekoć
stolovao imperator

Ti voglio bene assai
zaklinjao sam se
u spletu svjetla
cvijeća i snova
plavetnila mora
u kojemu
Capri se kupa

Ti voglio bene assai
riječi koje odnio je
vjetar
ostavljajuć pamćenje
bez tvog lika

NOVE PUBLIKACIJE

1. **Hrvatski ogranak svjetske konferencije religija za mir: EKOLOGIJA SRCA - EKOLOGIJA PRIRODE,** HKD sv. Jeronima, Zagreb 2002.
2. **Ivon Ćuk (Yves Ivonides): ZVIJEZDE KOJE NE ZALAZE (drugo izdanje u pripremi),** HKD sv. Jeronima, Zagreb 2002.
3. **Marijan Biškup: BLAŽENI AUGUSTIN KAŽOTIĆ,** Glas Koncila i Dominikanska naklada Istina, Zagreb 2002.
4. **Ivo Dabelić: ARHIVSKA GRAĐA ZA POVIJEST OTOKA MLJETA,** izd. Vlastita naklada, Dubrovnik 2000.
5. **BLAGOVIJEST br. 1 / 2002.,** izd. Nadbiskupski ordinarijat, Beograd 2002.
6. **KATEHEZA, br. 4 / 2001.,** izd. Katehetski salezijanski centar, Zagreb 2001.
7. **MATE UJEVIĆ - O 100. OBLJETNICI ROĐENJA,** izd. Matica hrvatska Imotski 2001.
8. **KAJ, br. 6 / 2001.,** izd. Kajkavsko spravišče, Zagreb 2001.
9. **Tomislav Maretić, NAPLAVINE (Probrane pjesme 1971. - 2001.),** izd. Naklada Felsina, Zagreb 2002.
10. **MATICA,** časopis Hrvatske matice iseljenika, br. 1, Zagreb siječanj 2002.
11. **MI - LIST MLADIH,** Hrvatski katolički zbor "Mi", br. 1 - 2 / 2002, Zagreb 2002.
12. **POLITIČKI ZATVORENIK br. 119,** izd. Hrvatsko društvo političkih zatvorenika, Zagreb 2002.
13. **ZVONIK, br. 2 (88),** izd. RKT župni ured sv. Roka, Subotica, veljača 2002.
14. **JEZIK,** časopis za kulturu hrvatskoga književnog jezika, br. 1, izd. Hrvatsko filološko društvo, Zagreb, veljača 2002.
15. **SV. NIKOLA,** Katolički list mladih, br. 1 (73), Bar, 2002.
16. **GUPČEVA LIPA,** br. 7, siječanj 2002. (V), Glasilo Gornje Stubice, izd. Društvo "Sv. Juraj".
17. **Kazimir Klarić: USKRS POD ZIDOM (i druge priče),** izd. Naklada Felsina, Zagreb 2002.
18. **HRVATSKO ZAGORJE,** časopis za kulturu Krapinsko-zagorske županije, br. 2, prosinac 2001. (VII).
19. **ZVONA, br. 2 / 2002,** Rijeka

Prilozi u ovoj rubrici iznose osobne stavove svojih autora, s kojima se uredništvo može, ali i ne mora slagati.

Očaranost đavlom

Na početku suđenja Slobodanu Miloševiću imali smo prilike čitati o nekakvom međunarodnom odboru koji se zdušno posvetio borbi za oslobađanje i promicanje "lika i djela" "nepravedno optuženoga" diktatora, a jedan od najistaknutijih ljudi te neobične družine poznati je engleski dramatičar Harold Pinter, autor brojnih, zaista impresivnih drama i filmskih scenarija, koji nije mogao osobno doći na zasjedanje odbora za "pravedan odnos" prema Miloševiću, ali je s bolesničke postelje poslao telegram podrške. Još je poznatije dugotrajno, isto tako neshvatljivo divljenje i zalaganje za istu stvar također vrsnoga pisca Petera Handkea, pa se možemo upitati odakle, kod istinski nadarenih ljudi koje smatramo natprosječnim umovima, tako teško razumljiva fascinacija očitim, primitivnim, krajnje agresivnim zlom. Što neke, inače vrhunske, književnike istančana senzibiliteta i - kako smo nekad smatrali - istinskog umjetničkog osjećaja i uvida (a umjetnik bi trebao najbolje, nadublje i najistinskije osjećati, spoznavati i objašnjavati svijet) navodi na postupke od kojih se čovjeku normalnih nazora tjeskobno grči utroba? Odakle očito fascinirano zalaganje tih - reklo bi se - umnika za surovu negativnost najgore vrste, koja je - ili bi barem trebala biti - u dijametralnoj suprotnosti s njihovim posebnim senzibilitetima? Kako se dio onoga što se - u slučaju Handkea i Pintera s pravom - naziva "intelektualnom elitom" može spustiti tako nisko, kako li se umjetničke, pretpostavili bismo - nužno bistre i inače od drugih dalekovidnije oči, mogu u toj mjeri zamutiti, što li ih toliko zaslijepi da s odobravanjem gledaju na sheme i manijakalne težnje blago rečeno divljačkog primitivizma i okrutnosti?

Neki će na to pitanje samo odmahnuti rukom i te će književnike naprosto proglasiti "bezveznjacima", no to nije ni izdaleka tako jednostavno, jer očaranost ponekad gotovo sotonskim zlom mnogo je češća pojava, pa možemo reći da predstavlja važnu, iako zastrašujuću stranu suvremenoga svijeta.

Što to (čak mnoge) ljude potiče da budu u toj mjeri privučeni zlom da osjećaju neodoljivu potrebu aplaudirati mu, braniti ga, promicati, pa se čak strastveno zauzimaju za najgore, svakom normalnom čovjeku odvratne zločince i to ne samo za političare Miloševićeva tipa, koji svoje postupke opravdavaju političkim shemama i "narodnom dobrobiti", nego, primjerice, zauzeto brane i za svoje uzore uzimaju i serijske ubojice najgnusnijega tipa.

Sve se to može objasniti samo kao fascinacija zlom zbog zla samoga, koje neodoljivo privlači naprosto zato što je zlo i kao takvo je očaravajuće "snažno" i "originalno". Takav je osjećaj važan vid našega doba i svakodnevno ga nalazimo u vrlo široku rasponu, od očaranosti filmovima s negativnim, zlim glavnim

protagonistima, slobodnim i "slobodoumnim" rođenim ubojicama i nemilosrdnim, a neustrašivim pljačkašima kojima se dive i s kojima se očito vrlo spremno identificiraju brojni gledatelji - preko očaranosti "pothvatima" stvarnih krvavih zločinaca ili pak pokvarenih političara, "odlučnih" diktatora - masovnih ubojica, pa sve do opčinjenosti samim Sotonom i njegovom, u čovječanstvu "osloboditeljskom" ulogom, kako to tvrde sve brojnije družine sotonista, čijim se pripadnicima, uz veliku medijsku pozornost, u Njemačkoj upravo sudi zbog vrlo okrutnoga ubojstva, navodno izvršenoga po izravnu naloga njihova idola - Sotone.

K tome, ponekad se čini da i iza postupaka moćnih "svjetskih grupacija" i raznih "centara moći", kao i u "ciljanim", ponekad začuđujuće perfidnim napisima i komentarima brojnih medija čiji su novinari u službi i na platnim spiskovima tih grupacija, možemo zapaziti nagovještaje i vrlo uznemirujuće odbljeske mračne đavlove spodobe, baš kao što je to, recimo, prikazano u uspjelim i intrigantnim scenama nekih filmova i TV- serija - djela za koja bismo mogli reći da, unatoč tome što sadrže primjesu fantastike, ipak slute i sugeriraju - istinu, pa donose stvarnu sliku vrlo zabrinjavajućih "svjetskih trendova".

Možemo zapaziti da se u svijetu čak stvara posve nova, dosad još neviđena slika - đavla mučenika za svoje ideje, đavla pravednika ili osloboditelja od "zadrtosti", netolerancije, diskriminacije, nedemokratičnosti i inih zala. U dosad najvećoj travestiji, izopačenju, izokretanju i postavljanju naglavce bitnih vrednota - što je i inače đavlova jaka strana, njegov "specijalitet" - nalazimo Sotonu prema kojemu se treba "tolerantno" i "liberalno" ponašati, prema kojemu treba biti "politički korektan", čije se ideje u "multikulturalnu ozračju" trebaju ne samo širokogrudno i blagonaklono prihvaćati, nego i proučavati i naučavati isprva barem usporedno sa "zastarjelim" i neliberalnim kršćanskim vrednotama, a onda i same po sebi, kao "vrhunski suvremene" i daleko superiorne svim dosadašnjim shvaćanjima vrijednosti, pa bi, na kraju, trebale pobijediti i zavladati samo one, dok bi zastarjelo, u biti netolerantno, previše isključivo pa zato nasilničko, vrlo nesuvremeno kršćanstvo (kakva li bravuroznoga izokretanja!) trebalo zanemariti, pa i ukinuti.

Zapravo ne treba čuditi što se u "suvremenomu" i "oslobađajućemu" ozračju tako "slobodnoga,emancipiranoga i otvorenoga društva", mnogi vrlo uporno, žarko i dosljedno bore za "ljudska prava", bolje reći za travestiju tih prava, za demokratski neograničenu "slobodu izražavanja" vraga i njegovih "naprednih" sljedbenika i za ine naglavce postavljene "vrednote", pa uz dosadašnje izraze "opsjednuće" i "posjednuće", što ih rabe egzorcisti, možemo dodati još jedan, koji bi opisao ono najčešće, glede đavlova djelovanja daleko najučinkovitije i najgore, jer je najrasprostranjenije - a taj bi izraz bio: fascinacija, očaranost, opčinjenost zlom, nezadrživi poriv da se frenetično aplaudira strašnim, a "vrlo originalnim" manifestacijama zla koje inače, kod normalnih ljudi izazivaju užasavanje i tjeskobu, kompulzivna potreba da se takvim stvarima zdušno bavi, da im se približi, da ih se brani, veliča i opravdava. Gotovo se čini da postoji želja da se iz đavla napravi suvremenoga heroja, progonjenoga i neshvaćenoga "outsidera", koji je zapravo svijetli nositelj (on i jest Lučonoša) izvornih, naprednih, emancipiranih,

osloboditeljskih vrijednosti i "suvremenomu, osviještenomu" čovjeku nužnih ideja.

Što izaziva tu fascinaciju kod mnogih različitih, pa i vrlo inteligentnih, kako smo na početku rekli, čak istinski nadarenih i senzibilnih osoba? U takve psihološke, pa i sociološke nijanse u ovom tekstu ne možemo zalaziti, no mogle bi biti tema vrlo zanimljive studije. Moglo bi se tu raspravljati o osjećaju manje vrijednosti, o raznim frustracijama, analitički se spuštati u tamne, uskovitlane dubine sadomazohističkih poriva, možda nesvjesne,ali duboko ukorijenjene želje za samouništenjem, pa stoga i za apokaliptičnom anihilacijom okolnoga svijeta koja najbolje počinje podrivanjem osnovnih vrednota, kao potpornih stupova toga svijeta, moglo bi se, nadalje, govoriti o mržnji na same sebe, o frustriranu osjećaju takvih ljudi da su nešto bitno propustili, da nisu dovoljno hrabri ni odlučni da bi bili moćni, iako žarko žude moć i dominaciju, pa veliki zločinci zapravo igraju njihove fantazije, posjeduju nekakav ključ, neku vrst žuđene, očaravajuće "carte blanche" za oslobađanje i mistično iživljavanje mračnih, a moćnih skrivenih fantazija.

Bilo kako bilo, sklonost mistifikaciji i pozitivnoj mitologizaciji zla, podizanju zla na pijedestal, osobina je svijeta koji nas okružuje i bit će vrlo zanimljivo vidjeti kako će se i do koje mjere razvijati ti vrlo naglašeni "suvremeni trendovi".

Mladen Jurčić

Opet - župni ili župski?

Odavno sumnjajući u jezičnu vrijednost prečeste upotrebe pridjeva "župni", bacio sam na papir svoja razmišljanja i objavio u časopisu *Marulić* (br. 4, god. 2001, str. 810-818) svoj vlastiti pogled na to pitanje, a pod naslovom "Župni ili župski?" Na nj se je osvrnuo, odmah u istom broju (str. 819) glavni urednik časopisa g. Radovan Grgec* svojim, kako ga je sam nazvao, "pripiskom". U sljedećem broju *Marulića* (br. 5, g. 2001) objavio je svoj osvrt na moju raspravicu i g. Lojzo Buturac.

Zahvaljujem obojici na pažnji što su je ukazali mom problemu.

Zašto nisam odgovorio odmah na njihove primjedbe? Prvi razlog mome kašnjenju bilo je dovršavanje mojeg dosta potrajalog projekta izučavanja odnosa znanosti, kulture i vjere, a htio sam ga što prije dovršiti. Drugi je razlog ležao u mom očekivanju da će se započetoj raspravi pridružiti još koji glas s juga Hrvatske, gdje prevladava moj model spornoga pridjeva[1]. A gajio sam i nadu da bi u našu raspravu mogao uskočiti i poznati hrvatski lingvist i akademik Stjepan Babić, na kojega se pozivamo i Buturac i ja.

* Taj osvrt nije napisao Radovan Grgec (osvrt je bio potpisan s G. P.). (Ur.)

1 Osim u Dubrovniku i okolici zbog njihove tijesne povezanosti s toponimom Župa.

Budući da sam svoj započeti projekt uspio završiti te da se u međuvremenu nije nitko javio za diskusiju, evo i mog odgovora gospodi Grgecu i Buturcu.[2]

U čemu je spor?

Prije nego uđem u sam meritum spora, za one koji se ne sjećaju biti spora ili naše priloge o tome nisu uopće čitali, iznosim najprije svoj stav o dilemi župni/župski, pa onda stavove svojih poštovanih sugovornika.

Polazeći od postanka, etimologije i značenja prastare riječi "župa", izložio sam njezino imeničko i pridjevsko značenje, koje je počelo u svojstvu horonima, a zatim ojkonima i toponima, te najzad kao politonim i eklezionim. Kako imenica župa generira dvostrukim pridjevom župni/župski, pitanje je kada upotrebljavati jedan a kada drugi? Kad se radi o horonimu, u obzir dolazi samo par župan/župni, kao što vrijedi i za većinu gradivnih i odnosnih pridjeva. Međutim kod posvojnih pridjeva (koji označuju podrijetlo, vlasništvo ili pripadnost) osim sufixa -ov, -ev, -in, -ni, redovito dolazi završni morfem -ski. Kod odnosnih pridjeva uz -ni još dolazi i formant -ski.

U našem konkretnom slučaju pridjevima župan/župni treba ostaviti njihovo izvorno i primarno horonimsko-gradivno značenje, jer za ostala značenja (odnosno, posvojno i ktetičko) imaju zamjenu u tvorki -ski. Zbog toga valja govoriti: župno tlo, župno zemljište, župno polje te župna zemlja, livada, njiva, oranica i sl. A sve ostalo što je u svezi sa župom je župsko: crkva, kuća, stan, ured, pečat, arhiv, dom, odbor, vijeće, vjeronauk, liturgija, pastoral i sl.

Evo jednog primjera iz moga članka: "Pridjev od župe je dvojan i dvolik, ali nije i 'dvoličan' u semantičkom smislu. S tog razloga smijemo postaviti pitanje: je li svaka zemlja koja pripada nekoj župi ujedno i župna iako je mršava, neplodna i pusta? Ona jest župska, ali nije župna. Kad pitamo kakvo je to zemljište, moramo reći istinu: nije župno, ali ako pitamo čije je, onda jest župsko. Jednako moramo kazati da zgrade, uredi, knjige, matice, biblioteke i arhivi što pripadaju nekoj župi jesu doista župski, ali ne mogu biti župni" [3].

Neosporne su dvije stvari. Prvo: da sufiximа -an/ni pripada horonimsko značenje, drugo: da sufixu -ski pripada ojkonimska i toponimska funkcija (tako od vlastite im. Župa pridjev glasi župski). Sporno pak jest treba li označitelj -ski suziti samo na ktetik, a njegovu suputniku i suparniku -an/ni onda prepustiti sve ostale upotrebe. Pripadaju li sva ostala značenja (odnosno, opisno, posvojno) samo morfemskom liku -an/ni? Hoće li, dakle, u hrvatskom književnom jeziku zavladati monopol župniranja uz potpuno reduciranje župskiranja na ktetik?

2 Uz još neke tiskarske grješke pojavila se je i jedna teža, tj. na str. 811 *Marulića* 4/2001 grčka riječ "paroikia" krivo je otisnuta kao "payorkia". Molim čitatelje da to uvaže.

Čini se da su moji sugovornici Grgec i Buturac upravo za takvo rješenje. Što zagovara R. Grgec u svome "pripisku"?

Grgec svoj pripisak počinje izjavom kako nije "mogao odoljeti da se - onako amaterski, po svom jezičnom osjećaju" ne osvrne kritički na moju raspravu. Već je tom svojom prvom rečenicom skrenuo vlak na sporedni, točnije rečeno, krivi kolosijek. U našoj se raspravi ne radi o nečijem "jezičnom osjećaju", već o objektivnim jezičnim zahtjevima. Osjećaj nema veze sa znanošću, na nj se u stručnim debatama ne smije pozivati. Osobni jezični osjećaj je uvijek problematične vrijednosti. Kad se već pripisac oslanja na svoj jezični "osjećaj", kako potom smije izricati ovakve apodiktičke sudove: "Stoga samo opisni i gradivni pridjevi imaju neodređeni i određeni oblik" i tako dalje sve u istom auktoritativnom tonu?

Drugi se krivi korak odnosi na Grgecovu (Grkčevu?) preciznu podjelu pridjeva na opisne, posvojne, odnosne i gradivne. Time je pokazao da mu je osjećaj doista "amaterski". Pravi naime jezikoslovci znaju da je podjela pridjeva relativna stvar, ovisno o kriterijima po kojima se imenuju. U svojoj *Priručnoj gramatici hrvatskoga književnog jezika* sedam hrvatskih lingvista, pod uredničkom brigom dra Slavka Pavešića, govore o više vrsta pridjeva, a u posvojne ubrajaju i odnosne pridjeve[4]. Maretić pridjeve uopće ne dijeli na vrste (*Gramatika hrvatskog ili srpskog jezika*, 3. izd. Zagreb 1963). Silić i Rosandić (*Osnove morfologije*, Zagreb 1979) znaju samo za kvalitativne i relacijske, a i B. Tafra priznaje samo dva razreda[5]. Dr. Stjepan Babić govori o dvjema vrstama, opisnim i odnosnim[6], a u svojoj *Tvorbi* također govori o nesigurnim granicama među pridjevima, a upravo odnosnima jako širi granice[7].

Evo i jedan primjer poteškoća u kvalificiranju pridjeva. Sintagme "sunčani sat" i "sunčani dan" imaju istovjetni pridjevski lik, ali im značenje nije isto. Kad se govori o sunčanom satu, ne misli se da je sat od sunca, već da je u nekom odnosu sa suncem. Ni sunčani dan nije satkan od sunca, ali je okupan suncem i kao takav se opisuje. Međutim, u "sunčanoj zraci" je pridjev upravo gradivni.

Treće Grgecovo skretanje na mrtvi "glajs" sastoji se u tome što još jedno sporedno pitanje stavlja u središte pripiska - pridjevski određeni i neodređeni vid. Grgec se je uhvatio nevažnog pitanja. On veli da pridjevi "imaju svoj određeni i neodređeni oblik, ali ne, kako Ž.B. misli, 'gotovo svi'". To Grgec obrazlaže opće poznatim razlogom:

3 *Marulić*, br. 4, g. 2001, str. 816.

4 *Priručna gramatika hrvatskoga književnog jezika*. Škol. knjiga, Zagreb 1979, toč. 819, 820, 824, 825, 826, 829, 833, 836, 839.

5 B. Tafra, *Jezikoslovna razdvojba*. Matica hrvatska, Zagreb 1995, str.46: "Polazim od gledišta da se pridjevi mogu podijeliti u ta dva razreda". (bilj. 15).

6 *Rad JAZU 344*, Zgb 1966.

7 S. Babić, *Tvorba riječi u hrvatskom književnom jeziku*. Jazu, Zagreb 1986, toč. 1241, 1247, 1252.

"Naime pridjev svojim neodređenim oblikom kvalificira, a određenim, nastalim dodavanjem -i neodređenom, kvalificirajući identificira". Ako određeni pridjev "kvalificirajući identificira", to znači da u sebi sadrži i kvalifikaciju (funkciju neodređenoga) i identifikaciju (funkciju određenoga), dakle pod sufixom -i sažima obje funkcije. Odmah zatim slijedi već spomenuta peremptorna tvrdnja: "Stoga samo opisni i gradivni pridjevi imaju neodređeni i određeni oblik - ostale dvije vrste ne odlikuju se kvalifikativnošću, pa ne mogu ni kvalificirajući identificirati".

Rasčlanimo malko citiranu rečenicu. Grgec počima "stoga". Pitamo se "s čega"? Razlog nije naveden. Zašto "samo opisni i gradivni pridjevi" imaju oba lika? To pripisac ne dokazuje, samo tvrdi. Ako "ostale dvije vrste ne odlikuju se kvalifikativnošću, pa ne mogu ni kvalificirajući identificirati" - concedo! Ali to znači da određeni pridjevni vid i ne postoji kod odnosnih i posvojnih pridjeva. Gdje naime nema kvalificiranja nema ni identificiranja! Zar to nije logički besmisao: identificirati nešto što nema nikakva kvaliteta?

U jezičnoj stvarnosti *odnosni* pridjevi postoje i redovito imaju određeni lik završavajući na -ni i -ski (i uopće na -i). Tako je redovito. No, kako odnosni pridjevi, upravo stoga što su određeni, sadržavaju u sebi oba funkcionalna vida, tj. konkretno označuju nečiju kakvoću, uživaju mogućnost pojavljivanja u oba lika. Primjeri: čudan/ni svat, služben/i čovjek, kratak/i put, realan/i odnos i sl. Neodređeni vid relativnih pridjeva nastupa dosta često u stilski obilježenim rečenicama i frazama. Tafra drži da na "morfološkom planu ne možemo kod odnosnih pridjeva govoriti o određenom i neodređenom liku", tek im njihova funkcija određuje vrstu.[8]

Odnosni su pridjevi po svom sufixu često slični gradivnima: hrastova šuma, hrastova klupa, biblijski text, biblijski papir i sl. Zbog toga akademik R. Katičić tvrdi: "Hoće li se neka odredba shvatiti samo kao kvalifikacija ili kao identifikacija kvalifikacijom, pa hoće li se prema tome izraziti određenim ili neodređenim pridjevom, zavisi ponajviše od toga kako govornik ili pisac gleda na tu odredbu. Zato se gramatička oznaka određenosti zove i *pridjevski vid*. U hrvatskom književnom jeziku izbor oznake određenosti u pridjeva vrlo je slobodan". [9]

Što se tiče *posvojnih* pridjeva, oni jesu semantički određeni, ali i tvorbeno neodređeni. Npr. posvojni pridjevi na -ov, -ev, -in oblikom su neodređeni premda su značenjski potpuno određeni. Petrov pas, Jurjev sat, mamin prsten i Anin indeks svoju određenost iskazuju u neodređenim oblicima. Ako dodamo da u nekim ustaljenim sintagmama (bio dan, kamen konj, rumen zora, zlatan pas), u književnosti (Mažuranić: "I zvon smjeran...", "gdje slab starac slabe krijepi ljude") te uz atributivne imenice i posvojni pridjevi mogu biti u neodređenom liku kao i svi pridjevi u predikatu, onda vidimo da puna tvorbena određenost odnosnih i posvojnih pridjeva nije nikakav apsolut.

Prema tome nisam pogriješio kad sam u svom članku napisao da "gotovo svi" hrvatski pridjevi imaju oba vida. A i ono "gotovo" odkriva što sam zapravo mislio. I

8 Tafra, ibidem 49.

9 R. Katičić, *Sintaksa hrvatskoga književnog jezika*. Jazu, Zagreb 1986, str. 385.

opet dozivam u pomoć Katičića. Nakon što je citirao brojne primjere, izvodi zaključak: "Iz tih se primjera vidi kako je izbor oznake pridjevske odredenosti u hrvatskom književnom jeziku slobodan, i kako zavisi od shvaćanja govornikova ili piščeva".[10]

Potom Grgec u svom pripisku tvrdi: " 'Župni' nije odredeni pridjev, jer ne postoji kvalifikativ 'žûpan' ", da bi odmah u istom redku sam sebe demantirao: "(osim u značenju 'sunčan, prisojan')". A upravo taj "župan" je prvotni kvalifikativ drevne hrvatske župe, što se nikada ne smije prepustiti zaboravu. U sljedećoj rečenici, valjda omamljen svojim "jezičnim osjećajem", Grgec opet zaboravlja stvarnost: "Kad bi i postojali neodređeno 'žûpan' i njegov određeni oblik 'župni', ne bi ovaj bio isto što i spomenuti odnosni pridjev". Dakle: i da postoje, ne bi ih se uzimalo u obzir!

A evo što piše jezični stručnjak i realist S. Babić: "Od *žúpa* 'crkvena jedinica' pridjev je *žûpni*, od *Župa* po sustavu samo *žûpski*, ali u krajevima u kojima postoji pridjev *žûpan, žûpna, žûpno* 'sunčan', od *župa* 'sunčan kraj' upotrebljava se određeni oblik *žûpni*, a od *žúpa* 'crkvena jedinica' upotrebljava se *žûpski*". U potvrdu posljednje rečenice Babić citira jednu Matoševu pjesmu.[11]

Svoj pripisak Grgec završava riječima: "Mislim da bi trebalo za značenje 'koji se odnosi na župu' upotrebljavati 'župni', a 'župski' ostaviti 'Župi' ". Međutim, on sam sebi protuslovi kad u istom broju *Marulića* u svom 137. uvodnom "Rubu", govoreći o dječjim katekizmima, piše doslovno: "Ako ostanu (djeca, moja op.) u povoljnom obiteljskom i župskom ozračju, odrastajući shvaćaju i prihvaćaju pameću i srcem.". Logika, dakle, ipak, makar i podsvjesno, probije sebi put.

Auktoriteti ili argumenti ?

Dok se R. Grgec poziva na svoj jezični osjećaj, L. Buturac se u svom osvrtu (*Marulić*, br. 5, str. 1021 - 1023) oslanja samo na auktoritete. U svoje auktoritete broji vlastitog brata, neke svećenike i pisce monografija o župama, a samo jednog stručnjaka iz jezikoslovlja.

Ja sam već u prvoj raspravi spomenuo kako se na lexikografe i književnike ne možemo potpuno osloniti, jer o našem problemu pišu raznoliko i nesustavno. S time se slaže i Buturac. Umjesto njih nam Buturac predlaže neke nove auktoritete: "Smatram daleko korisnijim istražiti kako su pridjev od župa (u crkvenom pogledu) pisali hrvatski katolički pisci i povjesničari, pišući monografije pojedinih župa"[12]. Na to imam primijetiti: ako nam dobri znalci hrvatskog jezika - lexikografi i književnici - ne mogu biti siguran oslonac u pitanju župniranja i župskiranja, ostali to mogu još i manje, gotovo nikako. Zato što se netko bavi crkvenim temama, ne znači da dobro pozna književni jezik.

Poput Grgeca i Buturac je za župniranje. A od predloženih auktoriteta na prvo mjesto stavlja svoga pok. brata dra Josipa Buturca, arhivista i crkvenog povjesničara.

10 Katičić, ib. 398.
11 Babić, *Tvorba*, str. 381.
12 *Marulić*, br. 5. g. 2001, str. 1021.

O njemu sam piše: "Od prve monografije 'Staro Petrovo Selo' izdane 1866. do posljednje 'Nedelišće' izdane 1993. dr. Buturac je pretežno pisao: župska crkva, župska knjižnica, župski arhiv, ali župnička kuća i župnička nadarbina. U nekim njegovim monografijama u tekstu piše 'župska crkva', a ispod slike 'župna crkva'. U monografiji 'Goričan' iz 1989. J Buturac ima sve 'župno'" (ib.).

Što se iz toga dade zaključiti? Prvo, da je pokojnik pretežno rabio -ski, i drugo, da u tome ipak nije bio dosljedan ni možda dovoljno siguran u svoju opciju. Onaj intermezzo sa slikom i s monografijom 'Goričan', može biti i posljedica urednikove ili lektorove intervencije (što je čest slučaj i na što će se prof. Babić gorko tužiti).[13]

Za ostale auktore koje Buturac citira, veli da pišu u pravilu sve 'župno'. Među njima nabraja 19 pisaca, 4 grupe auktora i 1 vodič. U svezi s time valja opaziti: (a) kod grupa auktora Buturac ne spominje ničije ime, pa ne možemo znati koliko vrijede kao pisci; (b) od poimence spomenutih pisaca monografija niti jedan ne pripada jezičnoj znanstvenoj struci, što je veliki nedostatak za njegovu tezu; (c) dobar dio citiranih pisaca u javnosti je potpuno nepoznat; (d) golema većina njih je sa sjevera Hrvatske, gdje suvereno vlada sufix -ni, iz čega se onda i rađa tzv. jezični osjećaj.[14] Po prezimenima spomenutih pisaca naslućujem da bi samo dvojica mogla potjecati s juga Hrvatske (Krolo, Cvitanović), gdje prevladava -ski.

Sve te konstatacije tjeraju nas na sumnju u vrijednost i objektivnost njihove jezične uporabe. Radi jezične ravnoteže bilo bi objektivnije proučiti još i dalmatinske i hercegovačke pisce. U posljednje vrijeme, nažalost, utjecaj idiolekta centra sve uočljivije vrši svoj pritisak i na južnjake.

Najvrjednije je u Buturčevu prilogu pozivanje na ugled akademika Stjepana Babića, jednog od najboljih stručnjaka hrvatske lingvistike. Međutim, u tom prilogu (Marulić, br. 5, g. 2001, str. 1022) Buturac je izrekao jednu netočnost. On veli da sam ja izjavio kako je Babić u svom odgovoru na pitanje čitatelja časopisa *Jezik* (g. 1964, br. 2, str. 120) "navodno napisao: 'župni nije pravi sinonim za župski'". Molim g. Buturca neka još jednom poviri u taj broj Jezika pa će vidjeti da prof. Babić nije "navodno" nego stvarno i doslovno napisao: "Iz svega što je rečeno jasno proizlazi da župni nije pravi sinonim za župski" [15].

Nadalje Buturac tvrdi: "Međutim Bezić ne zna da je dr Babić 1990. godine objavio knjigu Hrvatska jezikoslovna čitanka". To je samo djelomično točno. Iako sam naime znao za tu knjigu, nisam je nabavio ni pročitao, jer me je naslovna riječ "čitanka" zavela na krivi zaključak da se radi o čitanci za školsku djecu. Tako nisam ni znao da je prof. Babić u nju uvrstio i svoj odgovor iz Jezika, nešto preraden. Ono što je u Čitanci prerađeno sporedne je naravi, no ono što je bitno ostalo je isto. Evo što piše u Jeziku: "Iz svega što je rečeno jasno proizlazi da župni nije pravi sinonim za župski"

13 A da nije bio siguran za -ni ni sam Lojzo, pokazuju 2. i 3. rečenica na početku njegova osvrta, gdje veli da je dotad i sam rabio -ski.
14 U divnom kajkavskom narječju gdje "popevka zvoni" a "cvetje" tako čarobno "diši", nažalost tvorbenik -ski već dugo "slatko spi". Možda su posrijedi dva različita jezična mentaliteta.
15 *Jezik*, br. 2, g. 1964.

(malo prije citirano). A evo što u Čitanci: "Iz svega što je dosad rečeno jasno proizlazi da su pridjevi župni i župski samo djelomično sinonimi"[16].

Istina je da je u ovim citatima ponešto izmijenjen verbalni izraz, no koja je stvarna ili bitna razlika u njihovu sadržaju? Koja je značenjska suprotnost između "nije pravi sinonim" i "samo (su) djelomično sinonimi"? Pa kad Buturac veli: "Sada u članku nema više citata koji nam je Bezić predočio" (ib. 1023), on zapravo zavarava sama sebe. Ima ga, samo zeru preinačena. Između oba Babićeva citata nema nikakve bitne značenjske razlike, osim neznatne verbalne preinake.

Dakle, u svojoj temeljnoj tvrdnji Babić nije nipošto promijenio svoje mišljenje. A da i jest, na to, dakako, ima potpuno pravo. U čemu je pak za Babića temeljni problem i u Jeziku i u Čitanci? On želi izbjeći homonimiju među tvorbenim morfemima -ni i -ski pa postavlja -ski između dvije vatre. Naime za relativ -ni već postoji ustaljeni uzus, pa ne bi bio potreban -ski; a kako je -ski već kapacitiran za toponimski pridjev vlastitog imena koje glasi Župa, "gdje nema druge mogućnosti", onda -ski, izvan toga, nije uopće potreban. I tako u svakom slučaju mora biti elimiminiran odnosnik -ski.

Mi, naprotiv, postavljamo pitanje: zašto se ne bi izbacilo -ni? Na to bih odgovorio: -ni ne smijemo nikako napustiti, jer je on autentični horonim za staru hrvatsku župu. I treba ga svakako zadržati zato što je -ni u tome nezamjenljiv i dokaz je naše starine. Ali, ukoliko je -ni još i odnosnik jednako kao i -ski, prvi odnosnik nema nikakvu prednost zato što ima uza se brojčanu većinu sadašnjih govornika. A što se tiče pridjeva -ski za geografska imena toponima Župa, on je tako malobrojan da bi se mogao izbrojiti na prstima jedne ruke[17]. S obzirom na to čemu žrtvovati toliko važan i raširen tvorbenik -ski samo stoga što postoji sasvim neznatan broj "skija" iz toponimije? Ako se neki označitelj treba utopiti u istom formantu, pravo je da to bude malobrojni ktetik -ski.

Uz ostale male promjene u ponovljenom textu Čitanke prof. Babić je pošteno citirao i neke novije hrvatske književnike (Pavlinović, Matoš, Nazor) koji još uvijek rabe horonimsko značenje sufixa -an/ni, što znači da ovaj ipak nije prava "zastarjelica". Kao dopunu Babiću nadodajem još i Ivu Andrića, koji u svom romanu *Na Drini ćuprija*, opisujući obale rijeke Drine, veli da se one na nekoliko mjesta šire u "župne...predele, podesne za obrađivanje i naselja". Nije, dakle, horonim -an/ni zastarjelica, već samo zaboravljenica.

Istina je da sam ja u svom radu desetak puta citirao prof. Babića, ali ne zato što je on auktoritet (koji mu, uostalom, nipošto ne osporavam, dapače ga visoko cijenim), nego sam se pozivao jedino na Babićeve argumente. A citirao sam upravo Babića stoga što se je on jedini (uz pok. M. Šimundića) bavio pitanjem koje me je zanimalo.

16 S. Babić, Hrvatska *jezikoslovna čitanka*. Globus, Zagreb 1990, str. 54.

17 Akademijin Rječnik, sv. 95, g. 1975. spominje Župe dubrovačku i imotsku (to je biokovska), dva kraja s tim imenom u Crnoj Gori i Srbiji te nekoliko mikrotoponima, uglavnom izvan Hrvatske. Slično i M. Šimundić. Ja sam osobno pregledao nekoliko imenika naselja u Hrvatskoj i bivšoj Jugoslaviji pa sam ustanovio da toponima s im. Župa danas ima manje nego ih spominje Akademijin Rječnik.

Eto, tu je razlika između moga i Buturčeva citiranja akademika Babića. Ja ga navodim zbog njegovih stručnih obrazlaganja, a Buturac isključivo kao auktoritet (još je zaboravio navesti da je akademik Babić njegov školski drug).

Naravno, ja nikako ne odbacujem auktoritete. Ipak su za mene istinski auktoriteti samo argumenti. Oni u svemu moraju imati posljednju riječ. U igri je auktoritet argumenata, a ne argument auktoriteta. K tome je snaga argumenta u njegovu kvalitetu, a ne u kvantitetu njegovih zastupnika. Istina stoji na strani dokaza, a ne broja. Ja se u dvojbama pozivam na izbor(e) a ne na "glasanje" ("historia docet", a i ne samo ona). Ne brojim, nego *vagam*. Stoga ne zbrajam glasove, već se glasam da namjerno "talasam". Pitanje župnoga i župskoga još nije riješeno.

Zaključna riječ?

Zaključne riječi nemam. Ne želim se igrati auktoriteta. Imam samo još nadodati nekoliko riječi u funkciji konstatacije i preporuke.

Opet sam zavirio u najnovije hrvatske rječnike, jer smatram da bi u njima tvorbenice od -ni/ski morale biti registrirane po jezičnim standardima. Uzalud trud. Tako npr. u debelom *Hrvatskom jezičnom savjetniku* pod natuknicom župa njezini pridjevi nisu uopće spomenuti[18]. U Anićevu *Rječniku hrvatskog jezika* (3. izd.) pridjeva župski nema, a za župan se veli: "(određeni župni) koji ima blagu klimu, sunčan, prisojan, pitom"[19]. Horonimski sufix nije, dakle, zastario. U V. izd. *Londonca*, tj. u najnovijem *Hrvatskom pravopisu* Babića, Finke i Moguša nema ni župe ni njezinih pridjeva jer, po svoj prilici, nisu pravopisno upitni.[20] Na području ortografije nemamo što tražiti.

Očito je da se u lingvistici ne smijemo vladati ni po osjećaju ni po čijem ugledu, a niti prema broju pišućih (pitanje je jesu li svi koji pišu ujedno i pisci?). Ovdje bih prihvatio uputu: "Sine sentimento atque auctoritatis numerumque momento, sed tantum cum argumento"[21]. U jezikoslovlju se često zlorabi kriterij broja kao princip, kao da bi većina uvijek bila u pravu. Učestalost u jeziku je poput psovke u vulgarnom govoru. Psovki je najviše. A što se tiče načela auktoriteta, treba nam jedino u jezičnim dvojbama, tamo gdje nas je izdala uvjerljivost argumenta.

Ono u čemu se svi slažemo jest da je tvorbena vrijednost obaju sufixa pravilna i dobra. Sufixom -an/ni pravimo primarno gradivni pridjev, a taj -ni može biti i odnosan. Nije prijeporno njegovo značenje, nego njegova raspodjela u jeziku, gdje se stavlja u pitanje uloga sufixa -ski, kojemu se želi suziti upotreba samo na ktetičku funkciju. Sve se odnosne pridjeve prepušta formantu -ni.

18 *Hrvatski jezični savjetnik*, str. 1999.

19 Vl. Anić, *Rječnik hrvatskoga jezika*. 3. izd. Novi Liber, Zagreb 1998.

20 Babić Finka Moguš, *Hrvatski pravopis*. Škol. knjiga, Zagreb 2000.

21 "Bez osjećaja i uvažavanja auktoriteta i broja, samo s dokazima."

No, može li se reći da je npr. crkva biskupna, kaptolna, opatna ili samostana? Ne, ona može biti samo biskupska, kaptolska, opatska i samostanska. Uzmimo i primjer zemalja-država iz etnonima. One u hrvatskome završavaju na -ski: Hrvatska, Poljska, Češka, Slovačka, Francuska, Njemačka, Nizozemska itd. Ski-izričaji daleko su jači i uvjerljiviji.

Kod odnosnih pridjeva od imenica koje označuju nešto živo prirodnije zvuči -ski nego -ni, dapače je nekad i jedino moguće. Primjerice: obiteljski, ljudski, muški, ženski, robski, prijateljski, momčadski, životinjski (od bilja može biti i biljni i bilinski). I župa je jedna živa ljudska zajednica poput velike obitelji. I župa živi župski!

Ne bi bilo dobro da sufix -ni preraste u jezični tumor te da metastazira osvajajući sve moguće, a da -ski postane slijepo crijevo, što ga treba isčupati. Stoga ne bi valjalo propisivati -ni a proskribirati -ski. Ostracizam nije demokratska metoda ni u jezikoznanstvu.

Završavam savjetom. Prvo: župan/ni je tipično gradivni pridjev i dobro je da sačuva svoju izvornu i autohtonu horonimsku funkciju u hrvatskom jeziku. Drugo: -ski ostaje u svojoj odnosnoj ulozi uz onu ktetičku, koja je tako rijedka a da bi župski kao pridjev od župe gotovo prestao postojati. Čemu takva eutanazija ili točnije verbocid?

Živan Bezić

Hrvatska književnost Bosne i Hercegovine necjelovita je bez književnoga udjela Hrvatâ muslimanâ

(nastavak iz prošlog broja)

Jedan od tih, koji silom i protiv njihove volje Hrvate muslimane trpa u nehrvate Muslimane je Muhsin Rizvić: "S gledišta muslimanskog ekskluzivnog nacionalizma tek od nedavno prof. dr. Muhsin Rizvić - koji mnogim b-h muslimanima književnicima iz prošlosti neobjektivno i neznanstveno mijenja posmrtno njihovu hrvatsku ili bilo koju nacionalnost u tek stvoreno nacionalno muslimanstvo - objavio je niz djela. Te knjige, kao i njegov *Pregled književnosti naroda Bosne i Hercegovine* ("Veselin Masleša", Sarajevo 1985.), koje uza svoje dobre strane imaju temeljnu pogrješku, da promatraju i dijele 'bosansko-hercegovačku književnost' s gledišta zastarjele podjele književnosti *isključivo* po vjerskoj pripadnosti: katoličkoj, pravoslavnoj, islamskoj i židovskoj, zaodjenuvši katolike u Hrvate, pravoslavne u Srbe, muslimane u nacionalne Muslimane, a Židove/Izraelite u Jevreje" (Ferid Karihman, *HAMDIJA KREŠEVLJAKOVIĆ...*, Isto, str. 793.).

Uza svoje dobre strane, *istu temeljnu pogrješku* ima i nacrt *Hrvatska književnost Bosne i Hercegovine u 100 knjiga*. Književnicima Hrvatima muslimanima iz prošlosti

neobjektivno i neznanstveno mijenja posmrtno njihovu hrvatsku nacionalnost. A žive Hrvate muslimane protiv njihove volje trpa u tor nehrvata Muslimana.

U Sarajevu je 22. prosinca 1992. u hotelu *Holiday Inn* održan Ratni kongres bosanskomuslimanskih intelektualaca, na kojemu se okupilo više od osam stotina sudionika iz kulturnoga, javnoga, političkoga i privrednoga života Bosne i Hercegovine. Kongresni referati, prilozi, razprava i dokumenti Kongresa objavljeni su u Zborniku *Ratni kongres bosanskomuslimanskih intelektualaca: 22. decembar 1992.* (Sarajevo 1994.), koji je izdalo Vijeće kongresa. Donosimo izvadke iz referata i priloga prof. dr. Muhsina Rizvića i njegovih sljedbenika.

"Imali smo pred sobom historijska iskustva višestrukoga podvajanja naše inteligencije i njena odvajanja od naroda... U osnovi antagonističkih sila koje i Bosanskim Muslimanima prijete zavađanjem i dijeljenjem nalazi se stoljetni nepomirljivi sukob Srba i Hrvata, skriven pod različitim ideologijama, koji ima težnju da se vodi i obračunava i preko našega naroda i njegovih interesa... (Prof. dr. Muhsin Rizvić, str. 21.-22.).

"Možda bismo naša prisjećanja u početku trebali usmjeriti - *bez nepotrebnoga historicizma* (iztaknuo M. M.) - na genezu ideje o zemlji i državi Bosni (in extenso Hercegovini), koja je iznikla na početku ovoga milenijuma iz heretičkoga kruga Dobrih Bošnjana, čija je hereza bila ideološka podloga bosanske državnosti" (Dr. Halid Čaušević, str. 26.).

"Preci današnjih bosanskih Srba, bosanskih Hrvata i (u prvoj aproksimaciji) Bosanskih Muslimana - pripadaju Južnim Slovenima, koji su se u 6. i 7. vijeku naseljavali na Balkanski poluotok, ali, najprije i uglavnom (po historičaru E. Imamoviću) zaobilazeći prostore Bosne (u geografskom smislu rečeno). Slijedilo bi da je slavizacija autohtonih, prvenstveno romansko-ilirskih plemena u tadašnjoj Bosni mogla biti relativno dovoljno spora i postepena da je omogućila realizaciju kontinuiteta u etničkoj supstanci 'Dobrijeh Bošnjana'" (Prof. dr. Hajrudin Numić, str. 43.).

"Baština srednjovjekovne bosanske države, obogaćena kulturnim i društvenim doprinosom islamske civilizacije jer kraljevski grad Jajce i vezirski grad Travnik, jer kralj Tvrtko i Husein beg Gradaščević - Zmaj od Bosne, dva su obraza našeg lica - jeste i punim pravom baština Bosanskih Muslimana (Bošnjaka) i njeno svojatanje ili isključivo prisvajanje mora se znanstveno obarati jer je srednjovjekovna Bosna, usprkos nekim poznim manifestacijama drugog vjerskog sustava u biti patarenska i bogomilska zemlja a mi smo njeni nasljednici" (Prof. dr. Muhamed Nezirović, str. 55.).

"Trebat će napisati još puno članaka, rasprava i studija da bi ušlo u svijest bosanskohercegovačkim Muslimanima, a pogotovo određenim krugovima u Hrvatskoj i Srbiji, da su Muslimani na ovom prostoru hiljadugodišnji starosjedioci i da predstavljaju historijski bosanskohercegovački narod. Tendenciozno pisanje i iskrivljeno interpretiranje starije bosanske prošlosti od strane srpskih i hrvatskih povjesničara dalo je argumente političkim krugovima tih zemalja da ističu tobožnje historijsko pravo na Bosnu i Hercegovinu... Da bude žalosnije a i apsurdnije, to je sve činjeno narodu *koji već hiljadama godina postoji i obitava na ovim prostorima* (iztaknuo M. M.), koji isto

toliko iza sebe ima pisanu povijest i koji je ovdje uživao sve tekovine visoke antičke civilizacije, dok su preci onih koji su nas lišili svake nacionalne i kulturne pripadnosti u to vrijeme tumarali za svojim stadima po evro-azijskim pustarama i stepama" (Prof. dr. Enver Imamović, str. 67.).

"Postoji Bosna kao hiljadugodišnja činjenica. Više od pola milenija jedan je autohtoni slavenski narod, formiran u granicama nekadašnjega Bosanskog pašaluka, oplemenjen islamom: Bosanski Muslimani (Bošnjaci). I taj narod ima svoj, bosanski (bošnjački) jezik, kao bitnu konstitutivnu komponentu bića... Od iskona Bosanski Muslimani svoj materinji jezik najčešće imenuju bosanskim. Svjedočanstva o tome sežu čak u 14. i 15. stoljeće, od spisa Konstantina Filozofa. Kroz cio osmanski period ime bosanskoga jezika proteže se *na sve tri vjerske skupine u Bosni* (iztaknuo M.M.). Od kraja 19. vijeka na ovamo, to je osnovno narodno ime jezika Bosanskih Muslimana. Bosanski jezik izraz je cjelokupnoga života našega naroda, naša kulturna smotra, naše utočište; u tome imenu prepoznajemo svoju ukupnu jezičku aktivnost u prošlosti i danas ... U interesu Bosanskih Muslimana jeste zajednički, inovirani pravopis, zajednička norma za potrebe obrazovanja, administracije, masovnih medija u Republici Bosni i Hercegovini" (Dr. Senahid Halilović, str. 80-81.).

Po prof. dr. Enveru Imamoviću i njegovim privrženicima, Muslimani-Bošnjaci su *jedini* autohtoni narod na tlu današnje Bosne i Hercegovine, koji na tome tlu žive *tisućama* godina. Hrvati katolici su neautohtona manjina, koju je stvorila Austrija, pa nemaju pravo na konstitutivnost. Hrvati nemaju pravo ni na baštinu srednjovjekovne bosanske države, jer je to izključivo baština Muslimana-Bošnjaka. Hrvatski jezik i pravopis ne mogu biti službeni ni na području gdje Hrvati žive u većini, službeni jezik na čitavome području Bosne i Hercegovine treba biti "bosanski" jezik kojim govore Muslimani-Bošnjaci. To se danas, kako piše Sanja Vulić, nastoji provesti na cijelom području BiH: "Hrvati u Bosni i Hercegovini danas svoje jezično pravo ostvaruju samo u onim dijelovima Federacije u kojima su nadpolovična većina, dok u tzv. Republici Srpskoj nemaju nikakvih prava. Uz to je u okviru Federacije jasno izražena težnja da se bosanski književni jezik nametne kao službeni i nastavni jezik na cjelokupnom državnom teritoriju" (časopis MHI "Matica" Zagreb, LI/2001. br. 11., str. 41.).

Izostankom Hrvata muslimana iz hrvatske književnosti Bosne i Hercegovine potvrđuju se neznanstvene postavke prof. dr. Envera Imamovića i njegovih sumišljenika. Tim samim hercegbosanski Hrvati odriču se autohtonosti na tlu Bosne i Hercegovine i baštine srednjovjekovne bosanske države, a to znači i položaja konstitutivnoga (temeljnoga) naroda u državi BiH, sa svim posljedicama koje iz toga proizlaze.

U svome *Kratkomu pregledu hrvatske knjige u Herceg-Bosni* Hamdija Kreševljaković je o Kranjčeviću napisao: "Kranjčevićeve se pjesme odlikuju osobitom ljepotom jezika. U metru je udario novim putem, te u tome nikoga ne nasljeduje, nego se u tom kao i u mnogo koječem povode drugi za njime". Za Tugomira Alaupovića kaže, da je on "u svojoj poeziji kao i Luka Botić propovjednik bratske sloge između kršćana i muslimana, u kojima on kao Hrvat vidi braću iste krvi". Dr. Safet beg Bašagić

mu je "prvi, koji je počeo upoznavati hrvatsku književnost s pjesničkim biserjem bajnog Istoka".

U svom članku *Pogledi u Bosnu i Hercegovinu*, objavljenu pod pseudonimom Tomislav Heres u časopisu "Marulić" (Zagreb, XXXI./1998. br. 5., str. 1027-1035.) iznio sam i mišljenje dr. Ivana Pederina o prodoru hercegbosanskih pisaca muslimana u središnji hrvatski časopis "Vienac" izneseno u njegovu članku *Književnost hrvatskoga realizma i "Vienac" o Bosni i Hercegovini poslije Šenoine smrti* (Zbornik "Kačić" god. 29. sv. 29., Split 1997.). Iz toga članka objavljujem ovdje najvažnije ulomke.

Hercegbosanski muslimani su se bojali, veli Pederin, da će prihvaćanjem suvremene kulture izgubiti svoj islamski kulturni identitet. Safvet-beg Bašagić "zaigrao je ulogu u 'Viencu' kao musliman i uspio je na nesvakidašnji način stvoriti odnos prema suvremenosti ostavši u miru s kulturnom tradicijom islama, europskom suvremenosti, kršćanstvom i hrvatskom tradicijom". U pjesmi *Iz velegrada* ("Vienac" XXVIII./1896., str. 361.-362.) Bašagić odbacuje industrijski velegrad s motrišta islamske kulture, ali mu suprotstavlja svoj zavičaj s folklornim elementima "i time se na čudesan način bliži rodoljubnoj hrvatskoj kritici stranoga velegrada, koja je velegrad vidjela kao mjesto gubitka morala i nacionalnog identiteta". Bašagićev muslimanski ponos (vjera s jakim vjeroizpovjednim ponosom) "ostaje očuvan i vezan s nacionalnim muslimanskim zanosom, slično kao i kod drugih islamskih naroda". Bašagić je "izmirio kult predturske feudalne tradicije iz hrvatske povjesnice i književnosti s turskom tradicijom bez ikakve štete po jednu ili drugu, osim što se donekle udaljio od islama, ukoliko je teokratski i anacionalan". Folklor i bosanski kraljevi "neotudivi su elementi hrvatskog odnosa prema Bosni, a taj folklor vezan je za islam". Bašagić je "sve to izmirio s turskom tradicijom u bošnjačkom muslimanskom rodoljublju, koje se, to je sad očito, njegovalo i priznavalo u hrvatskoj književnosti, pa je Bašagić kao stalni suradnik "Vienca" bio jedan od rijetkih koji su to bili, a da nisu živjeli u Zagrebu".

Ulogu Bašagićevu u "Viencu" valja shvatiti kao zbližavanje Hrvata i bosanskohercegovačkih Muslimana, kaže Pederin. "Bašagić je to uspio ne žrtvovavši niti malo od svoje muslimanske tradicije i mentaliteta i time premostio jaz koji je 1878., dok se pisalo o turskim krvoločstvima i nepodobnosti islama za napredak, izgledao nepremostiv. K tome je Bašagić uspio prije svega književnim sredstvima pa njegova pojava u 'Viencu' znači ujedno i znatno osvježenje hrvatske književnosti."

Neki auktori u doba monarhofašističke Jugoslavije u školskim su knjigama pisali i ovako: "Dalmacija je uzano srpsko primorje"; "Dubrovnik je srpska Atina"; Bosna i Hercegovina su "dve srpske pokrajine"; "U Bosni i Hercegovini ima danas 1,900.000 duša. Svi su stanovnici Srbi, osim nešto malo Izrailjaca i neznatnog broja drugih naroda"; "Srbi u Subotici zovu se Bunjevci, koji su po veri katolici" (Zemljopis za II. razred srednjih škola. Izradili S. Antonović i N. Lazić).

Za pobijanje ovih i ovakvih laži i krivotvorina pokrenuta je *Politička knjižnica*, "kojoj je svrha da poput Prometeja unese svijetla i rodoljubne topline u hladnu, zagušljivu i neprozirnu političku magluštinu, koja danas okružuje, guši i smeta u razvoju hrvatski narod". U prvom svezku *Političke knjižnice* (koju je pokrenuo S. B.) objavljen

je pretisak u "Obzoru" tiskane razprave *Hrvatstvo starih Dubrovčana i bosansko-hercegovačkih muslimana* (Tisak Vinka Vošickoga u Koprivnici 1927.). Pisac razprave podpisao se početnim slovima svoga imena i prezimena: SB. Ovdje upozorujemo na onaj dio razprave, koji je naslovljen: *Hrvatstvo bosansko-hercegovačkih muslimana.*

Rimska pokrajina Dalmacija, veli pisac S.B., obuhvaćala je i područje kasnije Bosne i Hercegovine. To su područje Hrvati nakon doselidbe naselili u isto doba kad i područje ostalih dijelova rimske Dalmacije. O hrvatstvu Dalmacije (uključujući i BiH) svjedoči povijestna *Crvena Hrvatska.* Nu osim ovoga svjedočanstva "ima i drugih starih dokaza, koji će nas posve uvjeriti, da su se i sami stanovnici najjužnijeg dijela Dalmacije nazivali Hrvatima, te da su ih tako zvali i stranci onog vremena". Tako benediktinac Timotej Cisilla (XVI./XVII. st.) u svojoj knjizi *Bove d'Oro* piše, "da su Kotorani počeli starinsko svoje djedovsko *hrvatsko odijelo* zamjenjivati tuđinskim". Kotorski pak plemić dr. Antun Bizanti (XVII./XVIII. st.) u pismu otcu Filipu Riceputi (osnivaču djela *Illyricum Sacrum*) Kotorane naziva *Nostri Croatti* (naši Hrvati). Hrvati i hrvatsko ime spominju se i u Balovićevu rukopisu narodnih pjesama iz Perasta u Boki kotorskoj.

Bosna je od doselidbe Hrvata sastavni dio hrvatske države. Trpimir i kralj Tomislav vladali su čitavom Bosnom. Mladen Šubić ponosno se naziva "gospodarem Bosne". Bihać je neko vrijeme bio *Caput et metropolis regni Croatiae* (glavni grad Kraljevine Hrvatske).

U Bosni se govorilo čisto ikavski. A za ikavski govor Vatroslav Jagić kaže, da je obilježje hrvatstva. "Muslimani Bosne i Hercegovine govore i danas ili ikavski kao i katolici ili ijekavski, naprotiv ekavski ne govore nigdje. I po ovome bosansko-hercegovački muslimani čine cjelinu s katolicima ..." U jednoj muslimanskoj pučkoj pjesmi iz konjičkoga kotara preporuča se, da se uz vjerske stvari uče i jezici: turski, perzijski i arapski, ali da je ipak najkoristnije poznavati "babin jezik" *hrvatski* ("hrvševi") - tu je pjesmu zapisao Ivan Zovko (auktor knjige *Hrvatstvo u narodnoj predaji i običajima po Herceg-Bosni).*

Izvrstni poznavatelj starih bosanskih izprava na turskom i arapskome jeziku šejh Sejfudin Kemura u svojoj knjizi *Bilješke iz prošlosti bosanskih katolika* piše: "U Bosni, kad su je Turci zauzeli, nije bilo drugih vjeroispovijesti ni bogomolja osim katolika i njihovih bogomolja." Kemura dakle bosanske "krstjane" smatra sektom katoličke vjere. "Da i današnji prosvijetljeni bosanski muslimani drže bogumilstvo u Bosni sektom katoličke vjere, svjedoči nam npr. Banjalučanin Hamdija Afgan, koji u *Hrvatu* od 24. II. 1926. piše ovo: 'Bogomilstvo je dakle sekta katolicizma, a ne pravoslavlja i po tom je dokaz da su oni bili Hrvati, jer su se tada nacije grupisale po religijama" (S. B., str. 33.-34. bilj. 15.).

Množtvo je hrvatskih imena u Bosni i Hercegovini. Tako se šesti kotar grada Sarajeva zove *Hrvatin.* Hrvatskih imena ima i u hercegbosanskim pučkim pjesmama ("Izvirala Hrvatin vodica"). Više sela u iztočnoj Bosni zovu se: *Hrvati, Hrvaćani, Hrvačići* i *Hrvatinovići.* Muslimanske bosanske obitelji imaju prezimena: *Hrvati, Hrvatovići, Hrvatići* i *Hrvačević.* Husein odabaša (upravitelj) *Horvaćanin* bijaše na

kraju XVII. st. zapovjednik janjičara u Jasenovcu("Od mene Husein odabaše Horvaćanina grada Jasenovca u svemu vele visoko poštovanom i svake gos. časti i gos. dike *vridnom* i dostojnomu gos. Ivanu Šubiću kanoniku zagrebačkomu i gos. kapetanu Siska grada i kraine sisačke *lipo* poklon i ljubljeno pozdravljenje kako gos. kapetanu na kraini").

Bosanski muslimani prsatu i jaku čovjeku reknu: "Plećas(t) kô *Hrvatin*". Za kuću koja ima krovićak povrh velikoga krova Muslimani kažu, da je građena po "*arvackom* tarsu" (načinu). Kako god. 1640. svjedoči papinski vizitator Pavao Rovinjanin, nošnja bosanskih Muslimana nazivala se *hrvatskom.* Putujući po turskoj Bosni i Hercegovini, piše on, od straha pred Turcima morao se presvlačiti po običaju zemlje: po hrvatsku ("alla usanza del paese alla Croatta con la Gabanizza e bereta turchesca").

Bosanski su Muslimani prije austrougarske okupacije izticali hrvatsku trobojnicu kao svoju narodnu. Pod hrvatskom je trobojnicom ratovao i slavni Ali-paša Stočević kao i drugi muslimanski ratnici (Hadži-aga Dadić iz Mostara, Alaga Voljevica i dr.). Ali-paša Stočević je i na svoj skupocjeni sat dao staviti hrvatsku trobojnicu. U obitelji glasovitih begova Kulinovića (Kulenovića), koji su se dičili da potječu od Kulina bana, čuvao se kao amanet (svetinja) prastari obiteljski barjak - prava pravcata hrvatska trobojnica. Od starine je hrvatska trobojnica tako srasla s bosanskohercegovačkim Muslimanima, da su njezinim bojama šarali i svoje džamije (npr. minareti na džamiji u Krupi i staroj Fethiji džamiji u Bihaću). Povrh groba Durakovića, poznatoga barjaktara Ali-paše Stočevića, stajala je također hrvatska trobojnica.

Lovro Šitović, rodom musliman iz Ljubuškoga u Hercegovini, dao je tiskati god. 1713. u Mletcima gramatiku "latinsko-ilirsku". U njezinu predgovoru piše ovo štiocu: "Jur je tebi očito, da mnogi narodi, to jest Francuzi, Španjoli, Italijanci, Nimci, Ungari etc. lašnje nauče gramatiku nego mi *Hrvati...*" Svoj jezik hrvatskim nazivaju još i fra Filip Laštrić iz Očevja (1700.-1783.) i fra Marijan Lekušić iz Mostara u svomu djelu *Bogoljubna razmišljanja,* koja su god. 1730. tiskana u Mletcima. Hrvatom se priznaje i bosanskomuslimanski pjesnik *KAIMIJA,* koji je pisao hrvatskim jezikom arabicom. "Eto nam, dakle nepobitnoga dokaza, da su i prosvijetljeni bosansko-hercegovački muslimani sami sebe smatrali Hrvatima još u polovini XVII. st." (S.B:, str. 55.).

God. 1558. piše Ferhat-beg, sandžak kliški, Fabiju Kanalu, kapetanu mletačkih galija u Splitu: "Od mene Ferhat-bega, sandžaka kliškoga i *hrvackoga* i primorskoga, visoko plemenitomu i vele poštovanomu Fabiju Kanalu, kapitanu od fušt, kako našemu dobru prijatelju." Takvim se naslovom kiti Ferhat-beg u tri svoja pisma.

Hodaverdi, čauš bosanskoga paše Sofi Mehmeda, u jednoj svojoj izpravi kaže: "I hteći isti gospodin zeneral činiti obisiti rečenoga Lovrina i Vukdraga, Uskoke, za osvistiti ine zločince, to videći mi Hodaverdi, čauš prisvitloga Sofi Mehmed-paše bosanskoga pitamo milost u rečenoga zenerala prisvitloga, da ne čini obisiti iste Uskoke ni pogubiti, da bi prvo nas pogubili nego njih; koji prisvitli zeneral radi naše volje i nami društvo učiniti, ne hti učiniti pogubiti rečena dva Uskoka, nego jih osudi na

galiju. Za to mi rečeni Hodaverdi čauš hotismo učiniti viru od toga posla i dvoje knjige pisati turske, a dvije horvatske, rukom 'Ali ćehaja'" (pašin tajnik). Ova je izprava, napisana bosančicom i ikavskim izgovorom, sastavljena u rujnu 1589.

Poznati turski povjestnik *AALI* u svom djelu *Kunhul-achbar* (poznatu i pod imenom Tarihi Aali) piše: "Što se tiče plemena *Hrvata*, koje se pripisuje (nispet-čini) rijeci Bosni, njihov se značaj odrazuje u veseloj naravi; ono su po Bosni poznati i po tekućoj rijeci prozvati. Muša im je čista, a lice svijetlo; većinom su stasiti i prostodušni - njihovi likovi kao značajevi naginju pravednosti. Golobradi mladići i lijepi momci poznati su na daleko po pokrajinama radi naočitosti i ponositosti, a daroviti pisci kao umni i misaoni ljudi. Uzrok je ovo što je Bog - koji uzvisuje i uzdiže - u osmanlijskoj državi podigao vrijednost tome hvaljenom narodu dostojanstvom i čast njihove sreće uzvisio kao visoki uzrast i poletnu dušu, jer se među njima nasilnika malo nalazi. Većina onih, koji su došli do visokih položaja u državi odlikuju se veledušjem, to jest: čašću i ponosom; malo ih je, koji su uzkogrudni, zavidni i pohlepni. Neustrašivi su u boju i na mejdanu, a u društvu, gdje se uživa i pije, prostodušni. Obično su prijazni, dobroćudni i ljubazni. Osobito se odlikuje ovo odlično pleme izvanrednom ljepotom i iznimnim uzrastom. Bez sumnje Bošnjaci, koji se pribrajaju *hrvatskom* narodu, odlikuju se kao prosti vojnici dobrotom i pobožnosti, kao age i zapovjednici obrazovanošću i vrlinom, ako dođu do časti velikih vezira, u upravi su dobroćudni, ponosni i pravedni, da ih velikaše hvale i odlični umnici slave" (Safvet-beg Bašagić, *Bošnjaci i Hercegovci u islamskoj književnosti*, Glasnik zemaljskoga muzeja u Bosni i Hercegovini god. 1912., str. 6.-7.).

Slavna bijaše u Carigradu i medresa pod imenom: *"Hrvat* Sijavuš-pašina sultanija". I glasoviti Tahvil-paša nosi pridjevak *Hrvat*. Ivan Gundulić u svome *Osmanu* pjeva o vojskovodi "Memiji *Hrvatu*", koji je po predaji bio rodom iz Gradačca u Bosni. Sulejman Veliki nakon Mohačke bitke piše caru Ferdinandu i naslovljuje ga: "Hrvatski kralju!".

Iztaknimo još jednu osobitost bosanskih krstjana, koja dokazuje njihovo hrvatstvo. Oni su se od početka služili hrvatskom glagoljicom. *Nikoljsko evanđelje* i *Hvalov rukopis*, kako smatraju Rački, Vjekoslav Klaić i Daničić, prijepisi su starijih glagoljskih izvornika. Bosanski krstjani znali su glagoljicu čak i onda, kada je u Bosni već prevladala bosančica, što potvrđuje krstjanski rukopis *Odkrivenje Ivanovo*, gdje su tri pripisa glagoljicom. "Uzmemo li još u obzir brojne glagolske nadpise na stećcima bosanskih bogomila (= krstjana), nije bez temelja vjerovanje onih, koji dokazuju, da su začetnikom 'bosanske krstjanske crkve' ('dobri Bošnjani') iz primorskih strana protjerani hrvatski popovi glagoljaši" (S.B., str. 33.).

Svoju obranu Hrvata muslimana završujem riječima pisca razprave *Hrvatstvo starih Dubrovčana i bosansko-hercegovačkih muslimana:* "Nakon ovakovih tvrdih dokaza o hrvatskom osjećaju bosansko-hercegovačkih muslimana, tražiti dalje druge, bilo bi kao - soliti more!"

Zato smatram, da Hrvate muslimane - kako one koji su se za života očitovali Hrvatima, tako i one koji se danas tako očituju - treba uključiti u hrvatsku književnost

Bosne i Hercegovine. Drugačija odluka ćudoredno je nedopustiva. Izključba pisaca Hrvata muslimana iz hrvatske književnosti nenadoknadiv je gubitak i za hrvatsku književnost i za hrvatski narod.

Mato Marčinko

Dr. Ivan Branislav Zoch

(24. lipnja 1843. Revuca, Slovačka - Modra, Slovačka, 27. 12. 1921.)

1. dio - Kratka povijest enciklopedistike

U prošlim razdobljima kulturne zrelosti ili kad se u pojedinim znanstvenim cjelinama javila velika atomizacija, redovito je nastajala potreba da se tekovine kulture i civilizacije fiksiraju u veće ili manje cjeline. Tako su nastajale opće ili specijalne enciklopedije, što dolazi od grčke riječi ENKYKLEIOS PAIDEIA (zaokružen, potpun odgoj).

Ovakve pokušaje imali su gotovo *svi stari kulturni narodi* - od sumersko-babilonskog leksikona urezanog u glinene pločice, asirsko-babilonskog koji se danas čuva u Britanskom muzeju, pa do egipatskih fragmenata na papirusu koji se čuvaju u Berlinu, Londonu i Petrogradu.

Najznačajnija enciklopedija staroga vijeka je svakako ona *Aristotelova* koja donosi gotovo sva znanja onoga doba: rasprave o fizici, metafizici, psihologiji, matematici, gramatici itd... itd... u preko 20 knjiga. Ovi napori Grka nastavljaju se kroz nadolazeća stoljeća: Grk *Pamfil* (1. st.) (sastavlja 95 knjiga), *Atenej* (oko 200.), *Diogenijan* iz Herakleje iza 200., *Hesihije* (V. st.), a onda tu tradiciju nasljeduju Rimljani. Tu se ističu *Svetonije, Marko Porcije Katon, Marko Terencije Varon* (1. st. prije Krista) koji daje najpotpuniju sistematiku u enciklopediji *"Disciplinae"* i to u 9 knjiga: gramatika, dijalektika, retorika, geometrija, aritmetika, astrologija, muzika, medicina i arhitektura. Sedam prvih su poznate kao *septem artes liberales* i postale su temeljem cjelokupnoga zapadnoga obrazovanja gotovo do danas. *Varon* je stvorio i prvi ilustrirani biografski leksikon *"Imagines"* gdje je nanizao 700 portreta znamenitih Grka i Rimljana, popративši svaki portret stihovima i člancima u prozi.

Plinije Stariji (1. st.) tvorac je *najznačajnije rimske enciklopedije - "Historia, naturalis"*. Ona sadrži 37 knjiga, 40 000 pojmova, poziva se na 327 grčkih i istočnih autora i 146 latinskih učenjaka.

Kršćanske enciklopedije oslanjale su se na te radove i jedna od najranijih bila je ona biskupa *Izidora Seviljskog (6.-7. st.)* "Origines sive Etymologiae" koja je ostala veliki autoritet cijeloga srednjega vijeka. Na tome tragu su i ostale enciklopedije toga

kao i kasnijih razdoblja: njemačkog benediktinca *Hrabanusa Maurusa* (9. st.), francuskog dominikanca *Vincenca od Beauvaisa* (Vincentius Bellovacensis) dvorskog filozofa kralja Luja Svetoga. Na Aristotelu je zasnovao svoju enciklopediju njemački dominikanac *Albert Veliki*, pa predstavnik franjevačke filozofije *Duns Skot*, kao i njegov redovnički brat *Roger Bacon* u 13. st. Realnoenciklopedijskog karaktera je i djelo Tome Akvinskoga "*Tabula aurea*" kao i njegove biblijske konkordance.

Spomenuta i nespomenuta djela ostala su bolji ili slabiji pokušaji pojedinaca sve do pojave *moderne enciklopedije* koju je radila ekipa stručnjaka - *francuske enciklopedije* i rječnika koji počinju izlaziti uoči Francuske revolucije, *1751.* godine - a koju su pokrenuli Diderot i d'Alembert uz suradnju svih tada značajnih imena od Voltairea do Rousseaua. Ta je enciklopedija dijete prosvjetiteljstva, uređena prema abecednom redu natuknica. Od toga doba razvijaju se opće i stručne enciklopedije u gotovo svih naroda svijeta. O njihovoj pouzdanosti možemo se uvjeriti na mnogo mjesta, ali ni one nisu bezgrješne, npr. ako se radi o nekom s nacionalnoga gledišta zanimljivu slučaju. Tada velike i znamenite enciklopedije svijeta postupaju čak i *nepravedno, bilo slučajno bilo namjerno*. Samo jedan primjer dovoljan je za ilustraciju rečenoga - Ruđer Bošković.

Njemački BROCKHAUS Konversations Lexikon iz 1904. ne bilježi njegovu narodnost, nego samo mjesto rođenja. Isto tako postupaju Allgemeine Realenzyklopädie 1880., Meyers Konversationlexikon iz 1904., Lexikon für Theologie und Kirche iz 1931., Dizionario Enciclopedico Italiano iz 1955., Grand Larousse encyclopedique iz 1960., Enciclopedia Italiana di scienze, lettere ed arti iz 1930., Enciklopedičeski slovar iz god. 1991. u Petrogradu.

Neke ga enciklopedije navode polutočno ili potpuno netočno: Encyclopedia International iz SAD 1973. kaže da je Ruđer Bošković *srpsko-hrvatski* matematičar i fizičar koji je kao prvi neenglez prihvatio Newtonovu teoriju gravitacije; The Encyclopedia Americana International, Edition iz 1984., kaže da je on *dalmatinski* matematičar i fizičar; švedska enciklopedija Svensk Uppslangsbok iz 1949. navodi za njega da je *talijanski astronom*, Schweizer Lexikon u sedam svezaka iz 1945. kaže također da je *Talijan*, Der grosse Brockhaus 1953. navodi da je južnoslavenski matematičar, astronom i filozof, a isto tako o njemu govori i Brockhaus Enz. iz 1967. Ima enciklopedija koje ga *uopće ne bilježe:* The Hutchinson Enc. 1996. nema ni slova o R.B. kao ni *Kanadska enciklopedija*.

Posve točno bilježe njegovu narodnost *Poljaci* - Wielka Encyklopedia Powszechna iz 1963. navodi za njega da je hrvatski matematičar, astronom i filozof, predstavnik dinamizma u filozofiji. Točnošću se odlikuje i Encyclopaedia Britannica koja i u izdanju iz 1972. pa i kasnijim izdanjima (1973., 1974.) govori o njemu da je hrvatski astronom i matematičar, dodaje izvorno ime Ruderovo kao i to da je Dubrovnik Hrvatska, ali sada u Jugoslaviji.

Zanimljivo je da su hrvatska enciklopedijska izdanja također šarolika u tom podatku. R. Bošković *nema narodnosti* u Priručnom leksikonu, Zagreb, Znanje, 1959., ni u Općoj enciklopediji Jugoslavenskog leksikografskog zavoda iz 1977. itd.

2. dio - Hrvatska enciklopedistika

Korijeni hrvatskoga enciklopedizma sežu u 15. stoljeće pojavom *pučkih Lucidara* u glagoljskoj književnosti koji su u 96 pitanja i odgovora obrađivali cijelo ondašnje znanje o svijetu. Tu se može ubrojiti kao vid enciklopedije i djelo *Marka Marulića "De institutione* bene vivendi", izašlo u Mlecima 1506. Potom i djelo Jerolima Kavanjina, pa slavnoga *Pavla Skalića*. Ovo bi bio najznačajniji pokušaj stvaranja enciklopedije do modernih vremena. *Pavao Skalić* (1534.-1575.), poznat i kao Paul Scaliger, Paulus Scalichius de Lika, grof Scalitzius, *godine 1559. objavio je u Baselu* opsežan zbornik radova od 816 stranica, koji naziva *enciklopedijom*. U ovom djelu Skalić je prvi uporabio *riječ enciklopedija* u današnjem smislu i dao joj suvremeno značenje. *"Conclusiones"* je najznačajniji dio Skalićeve enciklopedije. To su zaključci, teze iz svih područja znanosti i ima ih 1553., što brojčano nadilazi čuvenu zbirku od 900 teza talijanskog filozofa i humanista 15. stoljeća Pica della Mirandole.

U samom nabrajanju možemo sagledati da se ovo područje znanstvenoga interesa nije nikada zapuštalo: kapitalna djela su tu dali Matija Vlačić Ilirik, Franjo Petrić, Faust Vrančić i mnogi drugi.

U 19. stoljeću na tom se polju ističu Ivan Kukuljević Sakcinski svojim *biografskim leksikonima*, Franjo Ksaver Kuhač svojim glazbeno-povijesnim leksikonima, Milan Grlović koji je napisao prvi sveobuhvatni hrvatski biografski leksikon kao i Album zaslužnih Hrvata 19. stoljeća.

Posebno mjesto među hrvatskim leksikografima 19. stoljeća zauzima *Bogoslav Šulek* (koji zajedno s Đurom S. Deželićem i Modecom pokreće ideju leksikona hrvatske konverzacije), *pa dr. Ivan Branislav ZOCH*.

3. dio - Rad dr. I. B. Zocha

Dr. Ivan Branislav Zoch sin je slovačkoga naroda, ali velikim dijelom svoga života i rada pripada Hrvatima. Kao i njegovi zemljaci, kardinal Haulik, utemeljitelj HKD sv. Jeronima, i Bogoslav Šulek, potpuno i iskreno se priljubio novoj domovini pa i svojim zaslužnim radovima podsjeća na ove zemljake, a svojom svestranošću na B. Šuleka.

Rodio se 24. lipnja 1843. kao dijete protestantskog pastora u Revuci u Slovačkoj. Najznačajniji dio njegova školovanja je studij *filozofije u Erlangenu*. U domovini je predavao prirodne nauke, ali je zbog svoga patriotskoga rada bio otpušten iz službe. Zauzimanjem biskupa Strossmayera dolazi u Hrvatsku kao profesor.

Boravak Zocha u Hrvatskoj poklapa se s dva perioda u našoj povijesti: *vladavinom Mažuranićeve Narodne stranke (1873.-1880.) te razdobljem mađarizacije u vrijeme od banovanja Ladislava Pejačevića* do kraja vladavine bana Dragutina Khuena Hedervaryja (do 1903.). Prvo razdoblje ne samo da obilježava snažna želja za samostalnošću Hrvatske, nego se i potezi vlade Ivana Mažuranića mogu shvatiti kao provedba tih težnji. Otvara se *Sveučilište* (1874.), izdaju se moderni *zakoni* o sudstvu i

upravi, zakon o *slobodi tiska* i zakon o ustroju pučkih škola i preparandija. Jača i starčevićanska misao koja donosi čistu ideju samostalnosti hrvatske države. Otvaraju se građanske škole namijenjene srednjem staležu, osjeća se potreba promicanja hrvatskih knjiga i udžbenika i tu će veliku ulogu odigrati dva društva: *Matica hrvatska i Jeronimsko društvo.*

Zoch je došao u Hrvatsku 1876. godine; imao je doktorat iz humanističkih znanosti i osim svoga materinskog slovačkog, znao je njemački, mađarski, češki, poljski, ruski i hrvatski. Ispit iz hrvatskog kao nastavnog jezika položio je 3. veljače 1879. pred ispitnim povjerenstvom u Zagrebu. O njegovu znanju hrvatskog jezika povoljno govori *Martin Jelovšek*, ravnatelj *Osječke realke*, hvaleći ga kako brzo napreduje i da će si "za kratko vrijeme pribaviti potpunu vještinu."

Tako je Zoch boraveći u Hrvatskoj (od čega sedam godina u Osijeku) mogao pratiti svu stručnu literaturu, a onda i surađivati u različitim područjima prakse i teorije.

Svoju karijeru započeo je kao privremeni učitelj na *Velikoj realci u Osijeku*, a nakon godine dana postavljen je za *pravog učitelja* (u međuvremenu je Velika realka preimenovana u Zemaljsku). Njegova zanimanja bila su *vrlo raznolika:* od glazbenih do meteoroloških .

Njegova *univerzalnost* može se vidjeti iz sljedećih djela:

1) Rasprava na 11 stranica "Novi organički sustav uzortona (Tonart) i iz toga sljedeća naravna glasbena temperatura na temelju naravskih brojeva" (1877.) (O tome je komentar dao F. Kuhač.)

2) Još u Slovačkoj objavljuje knjigu o *tjelesnom odgoju* u školama "Kratki navod k vyčovaniu v telocviku" (1873.)

3) "Pogled na školstvo u Bosni i Hercegovini" (1883.)

4) "Krasopisna pisanka" (1878.)

5) "Kratak nacrt povijesti matematike i fizike" (1889. Zagreb)

6) "Kakovo će biti vrijeme" (1891. Petrinja)

7) "Načela pedagogike po Neagelshauchu" (1896. Osijek)

8) "Metodika nastave u ljepopisu" (1896. Sarajevo)

Najznačajnije je Zochovo djelo "Hrvatska enciklopedija - Priručni rječnik sveopćeg znanja". To je u našoj kulturnoj povijesti prvi pokušaj objavljivanja enciklopedije. Namjera je bila da ukupno bude pet svezaka. *Prvi svezak izašao je iz tiska 1887.* godine u Osijeku kod Dragutina Laubnera. Sa svojim vjernim suradnikom Josipom Mencinom tu je autor obradio slova: A-Bždusi, na 619 stranica pisanoga teksta u dva stupca. Na početku sam Zoch kaže: "Nekoje članke preuzeli smo iz hrvatske knjige više manje podpuno te ih označili dotičnimi znaci (dr. Šulek, V. Klaić, F. Kuhač itd.), za druge dobili smo podatke od prijatelja osječkih i izvanjskih te ih obilježili njihovimi znaci, ostali članci bez oznake spadaju na uredničtvo. Svim izričemo ovim našu najiskreniju zahvalnost, te ih molimo, kao što sve *svjestne Hrvate*, da i u buduće ne zaborave svojim podatci i prinesci na Hrvatsku enciklopediju, u kojoj ima mjesta naročito za sve, što se tiče naših zemalja, naše knjige, našega naroda i naše kulture."

Članovi redakcije bili su Josip Ferko, Alfred Orešković, V. Šilovinac. Također se navode imena 35 suradnika. Drugi svezak od *C-Gzel* objavljen je 1890. i ima 620 stranica. Ovaj svezak uredio je I. Zoch i navodi 23 suradnika. U oba sveska zastupljene su različite znanstvene discipline tako da nalazimo, uz opće pojmove, povijest, zemljopis, glazbu, fiziku, medicinu, vojnu znanost, religiju, književnost, gramatiku itd...

Ovo je uistinu bio značajan pionirski pothvat koji je utro put naše suvremene enciklopedistike. Relativno mali broj suradnika, među kojima je bilo profesora, svećenika, učitelja, iziskivao je veliki napor i mnogi su pojmovi obrađeni kompilatorski. Unatoč tome i danas to djelo ima vrijednost, *osobito u onim dijelovima* gdje se donosi originalni *pretisak nekih članaka*. U osječkom časopisu "Škola" izlazila je u rubrici književnosti obavijest o enciklopediji kao i preporuka za njenu primjenu u školama.

Zoch je pisao na slovačkom, hrvatskom i njemačkom jeziku, preveo je na slovački *Mažuranićev ep*, neka Šenoina djela, pa i Dantea iz Kršnjavijeva prijevoda. Surađivao je u brojnim časopisima: *Esseker, Hrvatski učitelj, Školski pjesnik, Napredak, Nastavni vjesnik, Vienac, Narodne novine, Agramer Zeitung, Agramer Tagblatt.*

I. B. Zoch jedan je od prvih pisaca *hrvatskih evangelističkih* udžbenika.

Volio je gotovo jednakom ljubavlju svoje dvije domovine. Suradnja u "Esseker Zeitungu" u znaku je, kao i velika većina tekstova, *hrvatskoga duha* koji je dominirao u tom polutjedniku tiskanom u tiskari Karla Sandora. Zoch preuzima 1879. *uredništvo lista* i odlučno zastupa hrvatske i slavenske težnje. U nepotpisanom podlistku "Drotar" oduševljeno pozdravlja izvedbu slovačkoga pučkoga igrokaza Jana Palarika i poziva: "Živili i usrećili nas čim brže opet hrvatskom predstavom! Naprej!"

I. B. Zoch bio je poznat i kao *praktičar:* graditelj, izumitelj, voćar, pčelar i *organizator bosanske izložbe u Trstu.*

Njegovo široko obrazovanje, raznoliki interesi i velika radna sposobnost pridonijeli su da ga smatramo jednim od najobrazovanijih ljudi toga vremena i bez njega bi hrvatsko školstvo, znanost, prosvjeta općenito, kultura i šport bili siromašniji za jednu značajnu dionicu. To je očito znao odbor koji je povodom 1000. godišnjice Hrvatskoga kraljevstva 1925. tiskao onu poznatu knjigu "*Znameniti i zaslužni Hrvati* te pomena vrijedna lica od 925-1925." i tom prilikom uvrstio i I. B. Zocha među te hrvatske velikane. No, vremena se mijenjaju. U novim enciklopedijama koje je izdavao Krležin *Leksikografski zavod* o Zochu nema ni slovca - bar ne u izdanju od 1969. kao ni u Leksikonu od 1974.

Dakle, naš prvi enciklopedist nije zaslužio ni redak. Nema spomena o njegovu radu ni u spomenici osječkih gimnazija (iz 1995.) kao ni u Hrvatskom leksikonu (1996/97.) gl. urednika Vujića.

Nevenka Nekić

Jedna stranputica povijesti hrvatske estetike

Sažetak

Filozof i književnik Rajmund Kupareo (1914.-1996.), zaslužan je profesor estetike i aksiologije u Čileu (1952.-1969.). Na hrvatskom je jeziku između 1951. i 1995. objavio 47 izvornih radova iz estetike. Povjesničar hrvatske estetike Zlatko Posavac u svojim je knjigama iz 1986. i 1991. ignorirao njegov rad, a u jednom članku iz 2000. ga nepravedno i bez dokaza obezvrijedio.

U izdanju Nakladnoga zavoda Matice hrvatske u Zagrebu Zlatko Posavac objavio je 1986. vrijednu knjigu "Estetika u Hrvata : Istraživanja i studije" (305 str.). U opširnom prikazu toga djela, Tomislav Heres je u časopisu "Marulić" (br. 2/1987. na str. 238) primijetio i sljedeće: "U povijesti hrvatske estetike ne bismo smjeli zaboraviti ni Rajmunda Kuparea, koji je, uz ostalo, pisao čak i o filmskoj estetici." Prošle su godine, a prozvani se autor nije osvrnuo na tu opasku.

Pet godina kasnije, ratne 1991., Zlatko Posavac objavio je u izdanju Hrvatskoga filozofskog društva u Zagrebu knjigu: "Novija hrvatska estetika : studije i eseji" (357 str.). Recenzirajući je u "Maruliću" (br. 2/1992., str. 244-245), Svevlad Slamnig je podsjetio kako ni u ovoj knjizi u Posavčev vidokrug nisu ušli neki estetičari kršćanske inspiracije, koji su djelovali u razdoblju što ga je Posavac bio uzeo u razmatranje i da stoga njihovo izostavljanje nije slučajan previd. Je li tomu razlog što Posavčeve studije žele biti prilog tumačenju estetike kao konkretne hrvatske duhovno-teorijske i povijesno-praktične zbilje? Slamnig je, očito aludirajući i na Rajmunda Kuparea, upozorio: "Stječe se dojam da je [Posavac] sklon ignoriranju onih estetičara koji se ni djelomično ne uklapaju u njegovu viziju 'puta do spoznaje' popločanog estetički tematiziranom metodologijom. Mislim da je ugled što ga je Zlatko Posavac stekao svojim radovima istodobno i njegova obveza da se prema ostalim relevantnim suvremenim estetičarima argumentirano odredi eksplicitnim prosudbama, a ne šutnjom." Ovaj se put autor osjetio prozvanim pa je nakon šest mjeseci, u "Maruliću" br. 5/1992. objavio odgovor tri puta veći od Slamnigove recenzije (str. 631-635). Bit je njegova opravdanja kako njegove knjige i nisu sustavni i cjeloviti povijesni pregledi pa da stoga nije ni morao uvrstiti sva relevantna ili barem reprezentativna imena.

Konačno, ugledni je povjesničar hrvatske estetike Zlatko Posavac u zborniku "Otvorena pitanja povijesti hrvatske filozofije" (Zagreb : Institut za filozofiju, 2000.) objavio članak "Nacrt povijesnog pregleda hrvatske estetike 20. stoljeća" u kojem se, na str. 185 spomenutog zbornika, nakon niza godina šutnje osvrnuo na estetičko pregalaštvo Rajmunda Kuparea (Vrboska na Hvaru, 16. XI. 1914. - Zagreb, 6. VI. 1996.). To je, koliko mi je poznato, prvi put da je Zlatko Posavac uopće progovorio o djelu Rajmunda Kuparea, filozofa, književnika, hrvatskog dominikanca i čileanskog akademika.

U ulomku, dugom ukupno 25 redaka, ima niz tvrdnji na koje se valja osvrnuti.

I.

Posavac piše: "Svoju djelatnost razvio je Kupareo zapravo u dijaspori, u Čileu." To je točno, ali ne posve. Književničko ime u Hrvatskoj Rajmund Kupareo stekao je s pet objavljenih knjiga već prije i tijekom drugoga svjetskog rata. Primjerice, njegov roman "Baraban" prodan je ratne 1943. u basnoslovnih 11 tisuća primjeraka. Inače je Kupareo u Dubrovniku 1934. završio čistu filozofiju, a 1939. teologiju. Na Mudroslovnome fakultetu Hrvatskoga sveučilišta u Zagrebu 1944. diplomirao je etiku i estetiku. Četrdesetih godina XX. stoljeća bio je urednik knjiga nadbiskupa Alojzija Stepinca u Zagrebu. Početkom 1946. odlazi u emigraciju. Teologiju je magistrirao u Olomoucu, u Češkoj 1947., a doktorirao u Santiago de Chileu, u Čileu, 1951. U glavnom gradu Čilea bio je od 1952. do 1969. sveučilišni profesor estetike i aksiologije. Dva je puta bio dekan tamošnjega Filozofskog fakulteta i vicerektor Sveučilišta. Godine 1964. u Santiagu je osnovao Institut za estetiku (Instituto de Estetica), jedinu znanstveno-nastavnu i istraživačku ustanovu te vrste u Južnoj Americi. Dvije godine kasnije pokrenuo je časopis za estetska istraživanja "Aisthesis" koji izlazi do danas. Bio je i prvi glavni urednik toga časopisa od 1966. do 1970. Preživjevši moždani udar, godine 1971. Kupareo se vratio u Hrvatsku. Doktorat filozofije "scientiae et honoris causa" stekao je 1959., naslov profesora emmeritusa 1978., a akademika Čileanske akademije znanosti 1985. Od 1960. do smrti bio je članom The American Society for Aestetics. Glavne su Kupareove estetičke rasprave na španjolskom "El valor del arte : Axiologia estetica" (1964., 221 str.); "Creationes humanas : 1. La Poesia" (1965., 230 str.) i "Creationes humanas : 2. El Drama" (1966., 264 str.).

II.

Ti su podatci već godinama poznati u javnosti,[1] pa je pomalo čudno da pisac sažima Kupareov rad u sljedeću rečenicu: "Kupareo je u Chileu djelovao kao književnik i sveučilišni profesor, a u estetici je nastojao pokazati kako je moguće aktualizirati tomističko učenje čak do primjene na interpretaciju moderne umjetnosti."

1 Usp. između ostalog: Bibliografija rasprava, članaka i književnih radova, II/1, Leksikografski zavod, Zagreb MCMLX., str. 493-495; Jugoslavenski književni leksikon, II. dopunjeno izdanje, Novi Sad 1984., str. 412; Leksikon pisaca Jugoslavije, III., Novi Sad 1987., str. 533-534; Društvo hrvatskih književnika : leksikon, Zagreb 1991., str. 214-215; Tko je tko u Hrvatskoj, I., Zagreb 1993., str. 388-389; R. KUPAREO, Svjetloznak, Zagreb : Izazov istine, 1994., str. 293-333; Milan BLAŽEKOVIĆ, Bio-bibliografski leksikon suradnika Hrvatske revije, Zagreb 1996., str. 261-262; Hrvatski leksikon, I, Zagreb 1996., str. 664; Tko je tko u NDH, Zagreb : Minerva, 1997., str. 221; Autobiografije hrvatskih pisaca, prir. Vinko Brešić, Zagreb : AGM, 1997., str. 1118-1147; Leksikon hrvatskih pisaca / ur. Dunja Fališevac - Krešimir Nemec - Darko Novaković, Zagreb : Školska knjiga, 2000.; Narodne novine (Zagreb), CLVIII (1996.) 37 / 10. V., str. 1415; Vjesnik (Zagreb), LIV (1993.) 10598 / 10. IV., str. 15; LV (1994.) 16926 / 17. XI., str. 18; 16956 / 17. XII., str. 22; LVI (1995.) 16993 / 24. I., str. 26; 17072 / 5. IV., str. 13; LVII (1996.) 17475 / 8. VI., str. 20; LVIII (1997.) 17838 / 17. VI., str. 16; LIX (1998.) 18179 / 6. VI., str. 20; LX (1999.) 18531 / 5. VI., str. 20; 18693 / 18. XI., str. 16.

Čini se da se Posavac olako oslobodio misaonoga napora da pokuša shvatiti o čemu je zapravo riječ, ako tom rečenicom hoće reći da je Kupareo tomist tj. slijepi sljedbenik učenja sv. Tome Akvinskog (1225.-1274.), koji je kao kakav univerzalni začin svakom filozofskom ili teološkom spisu dodavao citat Akvinca ili "navlačio" na njega. Ta, misao Učitelja iz Roccasecce nije ni ideologija ni Sveto pismo! A intelektualac valjda ima pravo biti vjernim učenikom nekog umnika čovječanstva, a da pritom bude samostalan i originalan mislitelj kakav je bio Rajmund Kupareo. Uostalom, Kupareo u velikom broju estetičkih studija uopće ne spominje sv. Tomu te se može razložno postaviti pitanje na koji je način on "tomist".

Kupareo je za života na hrvatskom jeziku objavio 3 knjige o estetici. Ako se njima pribroje i rasprave koje nisu sabrane u posebnu knjigu, ukupno je riječ o 47 studija objavljenih na hrvatskom jeziku.[2] Njih bi trebalo vrednovati u nekom budućem povijesnom pregledu hrvatske estetike. Bilo bi svakako uputno da to učini netko tko ih prethodno pročita. Pisac ovih redaka sebe ne drži mjerodavnim prosuđivati estetičke nazore Rajmunda Kuparea, ali poziva čitatelje da sami, već prema naslovima njegovih studija iz estetike prosude, može li se njegovo zanimanje za estetiku svesti samo na "aktualiziranje tomističkog učenja":

A. Umjetnik i zagonetka života : ogledi iz estetike / Rajmund Kupareo, Zagreb : Kršćanska sadašnjost, 1982. - studije: Umjetnost kao posebna ljudska vrijednost po sv. Tomi (11-27); Osebujnost umjetničke spoznaje (28-39); Estetski antropologizam : Sartre i Camus (40-51); Literarne primjedbe uz Tomin pojam strasti (52-61); Osnovne crte Tomine teorije umjetnosti (62-73); Zagonetnost osjećaja krivnje u djelima Franza Kafke (77-87); Drama ljudske ljubavi : Bertold Brecht (88-101); Vrag u djelima F. M. Dostojevskog (102-116); Predstavnici religija u djelima Ive Andrića (117-133); U potrazi za nadosjetnim u dramama Miroslava Krleže (134-162); Ironija u službi čovjeka : Premišljanja uz čitanje "Sabranih djela" Meše Selimovića (163-183); Vjerski osjećaji Antuna Gustava Matoša (184-197).[3]

B. Govor umjetnosti : ogledi iz estetike / Rajmund Kupareo, Zagreb : Kršćanska sadašnjost, 1987. - studije: Transfiguracija u umjetnosti (17-23); Znakonosnost stvari u poeziji (27-39); Dramatologija (40-48); Epifanija proze (49-60); Svjetlo - bitni element slikarskoga izraza (63-73); Kiparstvo (74-88); Premišljanja o glazbenoj i ljudskoj harmoniji (103-111); Estetski vidovi koreologije (112-120); Zapažanja o filmologiji (121-139); Prirodna ljepota (143-152).[4]

C. Čovjek i umjetnost : ogledi iz estetike / Rajmund Kupareo, Zagreb : Kršćanska sadašnjost, 1993. - studije: Čemu umjetnost? (7-14); Umjetnost, naročita ljudska vrijednost (15-21); Zapažanja o odnosu umjetnosti i mistike (22-28); Umjetnički odgoj (29-39); Vrijednosna načela kritike umjetnosti (40-49); Ružno u umjetnosti (50-56); Estetski užitak (57-61); Stvaralačka mašta (62-68); Misterij umjetničke nadarenosti (69-75); Umjetničko stvaranje (76-88); Smrt umjetnosti (89-95); Neki vidovi religiozne umjetnosti Ivana Meštrovića (99-108); Poezija Viktora Vide (109-124).[5]

D. Ostali Kupareovi estetički ogledi na hrvatskom jeziku:

1. Hrvatska umjetnička proza u izbjeglištvu (1945.-1960.), Hrvatska revija, X (1960.) 4, 458-469; Sudbine i djela, prir. Ante Selak (Hrvatska revija u egzilu : izbor radova, III.), Zagreb 1996., str. 361-372.

2. Problem "masovnog" umjetničkog stvaranja, Hrvatska revija, XII (1962.) 3, 241-243.

3. Problemi filmologije, Hrvatska revija, XIII (1963.) 4, 531-543.

4. Kardinal Stepinac u likovnom izražaju hrvatskih umjetnika, Stepinac mu je ime, II., I. izdanje: Barcelona : Knjižnica Hrvatske revije, 1980.; II. izdanje: Zagreb : Kršćanska sadašnjost, 1991., str. 361-365.

5. Stvaratelji prostora, Marulić, XIX (1986.) 1, 6-11.

6. Neka zapažanja Tina Ujevića o ljepoti i umjetnosti, Hrvatska revija (Zagreb), XLI (1991.) 3-4, 399-403.

7. Od motrenja do promatranja, Marulić, XXVI (1993.) 1, 41-43.

8. Uz rođendanski jubilej Ive Andrića (1892.-1992.), Hrvatska revija, XLII (1992.) 1, 151-153; Korabljica 1., Zagreb 1993., str. 60-63.

9. Bilješke o umjetnosti, umjetnicima i umijeću, Marulić, XXV (1992.) 4, 420-423.

10. Struktura drame, Hrvatska revija, XLIII (1993.) 2-3, 231-234. [o Ranku Marinkoviću]

11. Bilješke o odnosu teologije i umjetnosti, Marulić, XXVII (1994.) 4, 586-591.

12. Premišljanja o ljepoti i umjetnosti, Marulić, XXVIII (1995.) 4, 590-596.

2 U kršćanskoj obiteljskoj reviji "Kana" (godište XXVII, br. 12, Zagreb 1996., str. 20-21) bio sam uputio poziv hrvatskoj javnosti, posebno ciljajući na Hrvatsko filozofsko društvo, Institut za filozofiju, Kupareovu redovničku zajednicu Hrvatsku dominikansku provinciju i Kupareova nakladnika Kršćansku sadašnjost, da se Kupareove estetičke studije objedine: "Hoćemo li ugledati cijelu njegovu estetiku sabranu u jednu pozamašnu knjigu, posebno kad od jeseni 1995. zalaganjem prof. Ivana Goluba na Katoličkome bogoslovnom fakultetu u Zagrebu postoji i kolegij 'Umjetnost kao teološko mjesto' i kad su Kupareove rasprave temeljna literatura za taj kolegij?" Poziv nije naišao ni na kakav odjek i stvar je zamrla. No, možda će se nakon ovoga članka nešto promijeniti.

3 Na knjigu su se osvrnuli: Ivan MARTINIĆ, u: Glas Koncila (Zagreb), br. 483, 27. lipnja 1982., str. 13; Josip MIHOJEVIĆ, u: Marulić (Zagreb), XV (1982.) 4, 340-343; Ante KADIĆ, u: Hrvatska revija (Barcelona), (1982.) 4, 636-659; Domovinska riječ, II, str. 155-184; Miljenko BELIĆ, u: Obnovljeni život (Zagreb), XXXVIII (1983.) 5, 439-443.

4 Knjigu su prikazali: Krešimir TIČIĆ, u: Glas Koncila, br. 3, 17. siječnja 1988., str. 9 i Miljenko BELIĆ, u: Obnovljeni život, XLIII (1988.) 3-4, 327-330.

5 O knjizi su pisali: Miljenko BOŠNJAK, u: Izazov istine (Zagreb), V (1993.) 10, 46; Toma PODRUG, Značajni motritelj umjetnosti, Matica (Zagreb), XLIV (1994) 2, 40-41; T. PODRUG, u: Školske novine (Zagreb), br. 10, ožujak 1994., str. 18; T. PODRUG, u: Večernji list (Zagreb), 5. lipnja 1994.; Krešimir TIČIĆ, Sinteza svjetonazora, Glas Koncila, br. 1033, 27. ožujka 1994., str. 7; Tomislav HERES [Mato MARČINKO], u: Marulić (Zagreb), XXVII (1994.) 4, 720-722.

III.

Ulomak o Kupareu Posavac započinje rečenicom: "Sedamdesetih godina objavljivali su i ljudi koji prije toga nisu neposredno sudjelovali u javnom životu Hrvatske." Već je iz rečenice vidljivo da je pisac, sukladno najnovijoj praksi, hrvatsku estetiku suzio isključivo na tadašnju Socijalističku Republiku Hrvatsku. Međutim, Kupareo je od 1948. objavljivao književne i filozofske (estetičke) napise i u hrvatskom emigrantskom tisku, poglavito u "Hrvatskoj reviji" Vinka Nikolića. Može li se za sljedeće članke reći da ne spadaju u povijesni pregled hrvatske estetike XX. stoljeća:

- Misterij umjetničke nadarenosti, Hrvatska revija (Buenos Aires), I (1951.) 1, 32-35.
- Meštrović o umjetnosti, prirodi i moralu, Hrvatska revija, II (1952.) 1, 18.
- Hrvatska umjetnička proza u izbjeglištvu, Hrvatska revija, X (1960.) 4, 458-469.
- Problem "masovnog" umjetničkog stvaranja, Hrvatska revija, XII (1962.) 3, 241-243.
- Ideja kršćanstva u Meštrovićevoj umjetnosti, Hrvatska revija, XII (1962.) 4, 396-404.
- Poezija Viktora Vide, Hrvatska revija, XIII (1963.) 1, 60-71.
- Problemi filmologije, Hrvatska revija, XIII (1963.) 4, 531-543.

Neovisno o tomu što nisu objelodanjeni u Hrvatskoj, dio hrvatskih intelektualaca imao ih je prigodu pročitati u inozemstvu pa čak i u domovini.

IV.

Konačan je Posavčev sud o Kuparevoj estetici izrazito negativan: "Kupareo je ... u nastojanju da aktualnost demonstrira pod svaku cijenu te ju svagda »pokrije« tj. »podkrijepi« modernom umjetnošću, čini se gubio mogućnost selektivnog kritičkog pristupa problemima upravo za moderne oblike umjetnosti uopće... U tom horizontu teorijsko-spekulativni dio nije korespondentan neuravnoteženosti moderniteta. Kupareo se više bavio suvremenom umjetnošću nego osuvremenjenjem misli o njoj. Nije pokazivao neko posebno zanimanje, ni kritičko za hrvatsku neoskolastičku (estetičku!) tradiciju."

U uvodu smo opisali kako je Zlatko Posavac 1987. i 1992., za Kupareova života, bio javno pozvan da vrednuje Hvaraninovo bavljenje estetikom. Međutim, ni iz vlastite pobude ni na javne pozive Zlatko Posavac to nije učinio dok je Rajmund Kupareo bio živ. Tek 2000., četiri godine nakon Kupareove smrti, od Posavca smo dočekali ukupno 25 redaka o Kupareu i to kakvih! Držim da Rajmund Kupareo nipošto nije zaslužio da se njegovo znanstveno, istraživačko i misaono pregalaštvo tako paušalno obezvrjeđuje. Posebno mi smeta činjenica da se to čini nakon što je umro, pa se prozvani više nema mogućnosti braniti, a "izazivač" je namjerno propustio znanstveni dijalog dok je sugovornik bio živ. Ako je do sada šutio, trebao je nastaviti šutjeti.

Kako Zlatko Posavac obrazlaže tvrdnju da je Kupareo "gubio mogućnost selektivnog kritičkog pristupa problemima moderne umjetnosti"? Nikako! Gratis

asseritur, gratis negatur. (Kad se već spominje gubitak selektivnoga kritičkog pristupa, ističem da Rajmund Kupareo nikada nije upao ni u ljudsku ni u znanstvenu senilnost, nije puno objavljivao, nikad nije "reciklirao" svoje tekstove, a sve do zadnjih trenutaka života ostao je svjestan i priseban.)

Gdje je i jedan jedini Posavčev dokaz da Kupareovo teorijsko-spekulativno razmišljanje "nije korespondentno" suvremenosti (tzv. "modernitetu")? S kojim pravom Posavac Kupareu predbacuje da se "više bavio suvremenom umjetnošću nego osuvremenjenjem misli o njoj" ili da nije pokazivao neko posebno zanimanje za hrvatsku neoskolastičku tradiciju? Što je Kupareo trebao biti - samostalan mislilac ili projekcija želja i tema Zlatka Posavca da bi on o njemu napisao koju lijepu riječ?

Svojim je sudom Zlatko Posavac nažalost potvrdio kako uopće nije nepristran (što se od povjesničara svakako očekuje) te kako će nakon njegova pionirskog rada na povijesti hrvatske estetike netko morati ponoviti pionirski posao, ispravljajući pritom i nepravedne ocjene prvog pionira.

V.

Kao svojevrsno opravdanje zašto, eto, ni Zlatko Posavac nije mogao nešto više i bolje reći o Kupareovoj estetici, on piše: "Međutim, sumarnog i kritičkog prikaza cjeline Kupareovih estetičkih nazora nema na hrvatskom jeziku." Odgovaram protupitanjem: kako ga je i moglo biti kad su ljudi s Katedre za estetiku Filozofskoga fakulteta u Zagrebu i iz Instituta za filozofiju do sada ignorirali Kupareovo stvaralaštvo? Jesu li to činili iz neznanja ili nezanimljivosti ili pak samo njima znane nepodobnosti Kupareovih napisa?

S druge strane, onaj tko piše o povijesti hrvatske estetike, morao bi uzeti u obzir da u javnosti postoji određena recepcija Kupareova djela. Osim gore navedenih recenzija, Kupareovom se estetikom, uza sve manjkavosti (necjelovitost i možda nedovoljnu kritičnost), bave sljedeći članci:

ADVIS, Luis - Omar COFRE, Dialogo sobre la estetica en Chile, Aisthesis (Santiago de Chile), XIII (1978.) 11, 79-84.

D., Raimundo Kupareo: Estetica de la poesia - estetica del drama, Hrvatska revija, IV (1954.) 1, 76.

HERES, Tomislav [i.e. Mato Marčinko]. Ogledi iz estetike Rajmunda Kuparea, Marulić (Zagreb), XXII (1989.) 3, 318-335. [dio veće studije: Tomislav HERES, Povijesni uvid u zagonetku umjetnosti i estetike i estetska misao Rajmunda Kuparea, Marulić, XXII (1989.) 2, 165-184; 3, 309-335].

IVELIC, Radoslav. El hombre en la estetica del Dr. Raimundo Kupareo, Studia Croatica, Nr. 58-59, Buneos Aires 1975., str. 147-154; Aisthesis (Santiago de Chile), XII (1977.) 10, 47-63.

IVELIĆ, Radoslav. Sistem estetike Rajmunda Kuparea, u: R. KUPAREO, Umjetnik i zagonetka života, Zagreb 1982., str. 217-244.

KREBS, Ricardo. Rajmund Kupareo u čileanskoj publikaciji, Hrvatska revija (Zagreb), XLVI (1996.) 1, 213-214.

MARČINKO, Mato. Rajmund Kupareo ili kako ne biti prorok u svojoj domovini, Crkva u malom (Zagreb), XV (1994.) 40, 25-28.

MIHOJEVIĆ, Josip. Suvremena dogradnja tomističke estetike, u: R. KUPAREO, Govor umjetnosti, Zagreb 1987., str. 5-14.

MIHANOVIĆ, Nediljko. Očitovanje religioznog i estetičkog nadahnuća : Književno i znanstveno djelo o. Rajmunda Kuparea O.P., Hrvatska obzorja (Split), VIII (2000.) 4, 905-918; Religijske teme u književnosti, uredio Ivan Šestak, Zagreb : Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove, 2001., str. 197-213.

RADELJ, Petar Marija. Kupareova bijela lađa, Vjesnik (Zagreb), LX (1999.) 18531 / 5. VI., 20.

VAISMAN, Luis - Dora AGUILA, Dialogo sobre la estetica en Chile, Aisthesis, XII (1977.) 10, 73-77.

VEREŠ, Tomo. Uvodna riječ, u: R. KUPAREO, Umjetnik i zagonetka života, Zagreb 1982., str. 5-8.

Štoviše, skoro svi ti podatci bili su prikupljeni u Kupareovim bibliografijama i objavljeni još 1982. i 1994[6] Stoga Zlatko Posavac u navedenom obrazloženju ne može tražiti ispriku ili pokriće za svoj čudnovat pristup Kupareovu djelu.

Petar Marija Radelj

6 R. KUPAREO, Umjetnik i zagonetka života, Zagreb : Kršćanska sadašnjost, 1982., str. 205-214; R. KUPAREO, Svjetloznak, Zagreb : Izazov istine, 1994., str. 302-333.

RETROSPEKTIVNA IZLOŽBA AKAD. KIPARA ANTE STARČEVIĆA

Prošlogodišnji XXXVI. Lički likovni anale (*LIKANALE*) bio je posvećen umjetničkom stvaralaštvu akad. kipara i grafičara Ante Starčevića. Na rečenomu Likanalu Muzej Like Gospić priredio mu je retrospektivnu izložbu te izdao prigodni Katalog (Gospić, studeni/prosinac 2001.). Auktorica izložbe i kataloga je Vesna Bunčić, a auktor fotografije Goran Vranić. Naklada Kataloga je 500 primjeraka. Sažetak Kataloga na engleski je prevela Vera Žic. Na kraju je i životopis Ante Starčevića.

Ante Starčević rođen je u Zagrebu (1933.), nu korijeni su mu lički. Odvjetak je loze svoga imenjaka i prezimenjaka Dr. Ante Starčevića, Oca Domovine i Hrvatstva. Kipar Starčević svojoj se Lici odužio kao suosnivač i suorganizator Ličkih likovnih anala (1966.), na kojima je izlagao dvadeset puta i dobio šest nagrada.

Bog ga je obdario mnogobrojnim darovima: kipar, grafičar i crtač, slikar, medaljer, dekorater, aranžer, pjesnik, pisac. Sve te darove, osobito kiparske, obilno je umnožio. Kroz četiri desetljeća stvorio je, kaže prof. Vesna Bunčić, "jedno koherentno i cjelovito umjetničko djelo koje ima nezaobilazno mjesto u suvremenoj povijesti skulpture u Hrvatskoj". U domovini i svijetu svojim je kiparskim i slikarskim ostvarbama nazočan u muzejima, crkvama, galerijama, samostanima, prvostolnicama i u posebničkom vlasništvu.

U početku realist, kasnije oblikovanjem složenoga u jednostavnijim oblicima nastoji doći do sinteze. Još dječakom radio je karikature, da bi kao gimnazijalac izmodelirao u glini maleni *Corpus Christi* i iz drva iztesao *kariatidu* (stup u obliku žene). Nakon prvoga samostalnoga nastupa u paviljonu ULUH-a u Zagrebu (1958.) izabrao je svoj poziv: *živjeti za umjetnost*.

Stvara vlastite oduhovljene, osjećajne, krhke ikonografije oblika. U portretima poistovjećuje inačice srodnosti: ljubavništvo, prijateljstvo (portreti Ive Režeka, Andre Vida-Mihičića, Vladimira Filakovca, Brune Bulića i dr.), materinstvo, obitelj (portreti supruge i sina, autoportreti).

Uspješno je portretirao iztaknute povijestne osobnosti, koje su ostavile vidljivi trag u povijesti Hrvata: Bl. Ozana Kotorska (1970.), Bl. Augustin Kažotić (1971.), Ivan Paližna i Petar Berislavić (1972.), kardinal Franjo Kuharić (1981.), pop Marko Mesić (1989.), Dr. Ivan Merz (1991.), Dr. Ante Starčević (1995.), kardinal Juraj Haulik (1995.), kardinal Dr. Alojzije Stepinac (1995.), Stepinac-Kuharić (1996., Pregrada), nadbiskup Josip Arnerić (1997.), kardinal Juraj Haulik (1999., Trnava), kardinal Juraj Haulik (1999./2000., Zagreb), slikar Bruno Bulić (1999./2000.). Izkipario je također portrete Ivana Meštrovića, kralja Petra Krešimira IV. i Fra Didaka Buntića.

"To je svojevrsni *Panopticum croaticum* koji svojom impostacijom nosi naznake monumentalnog. Kipar ima blizak odnos s materijalom i on materiju metamorfozira zadržavajući najbitnije osobine figure i stvarnosti. Puna plastika daje prikazani lik u njegovoj punoj trodimenzionalnosti i prostornoj protežnosti, kada djelo daje kompozicijski i tehnički dotjeran aspekt s različitih motrišta" (Vesna Bunčić).

Ocu Domovine Dr. Anti Starčeviću kipar Ante Starčević vraća se kao temi u nekoliko navrata. Na retrospektivnoj

izložbi u Gospiću bio je izložen portret-glava Dr. Ante Starčevića (reljef-bronca). Kao da je odvaljena od gromadnog velebitskoga stijenja, ta Starčevićeva glava djeluje prkosno i nadmoćno. Takva Dr. Antu Starčevića imao sam pred svojim duhovnim očima, kada sam pisao monografiju *Otac Hrvatstva Dr. Ante Starčević*. Uvodni dio te još neobjavljene monografije objavio sam pod pseudonimom Tomislav Heres u Ličkom godišnjaku za 1994. godinu *Lika - Hrvatska dika* (god. 2., Zagreb 1993., str. 143.-150.), a odlomak pod naslovom *Ante Starčević i Rakovička buna* u Imotskomu zborniku (*Imotski zbornik* 2, Matica hrvatska, Imotski 1994., str. 197.-214.).

Kipar Starčević također je trajno obuzet i likom kardinala Dr. Alojzija Stepinca. Lik Dr. Alojzija Stepinca na pročelju crkve u Krašiću (1995.) najdojmljiviji i najvažniji je Starčevićev ostvaraj na temu Stepinca, "u čijem je postupku sadržana originalna i izdvojena umjetnička vizija" (Vesna Bunčić). Stepinčev lik Starčević je ukomponirao i u mozaik svetaca iznad glavnoga oltara župne crkve sv. Mihovila Arkanđela u Stražemanu (1980.) - na lijevoj strani složio je mozaik hrvatskih narodnih vladara. Taj stražemanski izazov uznemirio je tadašnje jugosrbskokomunističke okupatorske vlasti, pa su njihovu kaznenu progonu bili izvrgnuti i kipar Starčević i stražemanski župnik: To isto doživio je i pjesnik Zlatko Tomičić, auktor prigodnoga recitala izvedena u Stražemanu.

Brojne Starčevićeve vrhunske monumentalne sakralne ostvarbe nalaze se u crkvama uže mu (Republika Hrvatska) i šire domovine (Herceg-Bosne) te u inozemstvu. "Bila je to ljudska i umjetnička hrabrost ući u crkvene institucije sredinom prošloga (XX.) stoljeća i uspostaviti suradnju stvarajući za crkvene potrebe u domovini i inozemstvu. To odvažnom Starčeviću, uz Brunu Bulića, Zlatka Šulentića i Ivu Dulčića, nije predstavljalo nikakvu prepreku" (Vesna Bunčić).

Uz već spomenute stražemanske, spomenimo još i ove Starčevićeve sakralne ostvarbe: portret Bl. Ozane Kotorske u dubrovačkomu dominikanskomu samostanu, trogirski monumentalni reljef Bl. Augustina Kažotića, reljef u bronci na vratima Krstionice u šibenskoj prvostolnici (1972.), brončana Krstionica s brončanim odljevkom Ivana Krstitelja u Stražemanu (1980.), brončani reljef popa Marka Mesića u Ličkom Osiku i Mušaluku (1989.). Od desetak Starčevićevih *Križnih putova* nezaobilazni su Križni put u bronci u crkvi Gospe izvan Grada u Šibeniku, osma kompozicija Križnoga puta *Isus tješi žene jeruzalemske* u Mariji Bistrici (1990.). Najveći njegov monumentalni ostvaraj nalazi se u crkvi sv. Franje u Kočerinu kod Širokoga Briga u Hercegovini (1980.) - u samoj crkvi njegov Križni put u tehnici bronce, a izpred crkve dominantan spomenik *Pokrštenje Hrvata*. Osim mozaika u Stražemanu, izradio je u mozaiku *Bl. Marka Križevčanina* u istoimenoj crkvi na Selskoj cesti u Zagrebu.

Osobito je zapažen Starčevićev granitni mozaik s likom sv. Franje Asiškoga na pročelju crkve u Kočerinu duž zvonika visoka 24 metra i vitraji iznad glavnoga oltara i na bokovima crkvene lađe. Starčevićev lik sv. Franje u Kočerinu najveći je na svijetu. O posveti kočerinske crkve Vinko Kraljević piše:

"Očima se ukazuje golemi kameni masiv. Dugi i visoki kameni zidovi. Bjelkastosivi. Čvrsto gradeni. Kamenje sraslo medusobno. Poput kamenita brda. Upravo onakvog kakvo se diže iza njih. Žele se oteti svakom rušenju. Probiti se u budućnost. I nadživjeti stoljeća. Prednji zid je niži i duži. Od masivnijeg je kamenja. On podziduje malu visoravan. Na njoj se diže novorodeno zdanje: spomenik trinaest stoljeća kršćanstva u Hrvata. Nad njenim

ulaznim vratima je ugrađena u zid granitna ploča. U nju su uklesani osnovni podaci o crkvi... Po čitavoj visini pročelnog zida tornja izvija se u patničkom stavu gorostasni lik svetog Franje. Djelo je Zagrepčanina Ante Starčevića po idejnom prijedlogu fra Petra Krasića. On je oličenje trpljenja kršćana sa svojim fratrima u ovim stranama kroz duga i teška vremena" (Zbornik KRŠNI ZAVIČAJ broj 13., Hercegovina 1980., str. 128.-130.).

U župi sv. Marka u Klobuku (Hercegovina) podignut je spomenik "na spomen slavnim očevima, braći i djeci, koji dadoše svoj život za slobodu hrvatskog naroda i za oživotvorenje hrvatske državnosti". Na tome je spomeniku Ante Starčević izradio brončano razpelo, hrvatskoga sokola i medaljon. "Glavni dio spomenika tvori brončani medaljon akademskoga kipara iz Zagreba Ante Starčevića, na kojem je prikazan Križni put zarobljenog hrvatskog naroda nakon blajburške nesreće. Dok ispaćeno roblje vuče nogu za nogom, bližeći se mjestu smrti, slijede ga tužnim pogledom rasplakane hrvatske majke, skamenjene od boli" (Vlatko Kozina, *Pogled na spomenik u Klobuku*, Zbornik KRŠNI ZAVIČAJ broj 34., Humac 2001., str. 153.-154.).

Od velikih Starčevićevih ostvarbi spomenimo još i šest mozaično oslikanih crkvenih prozora (vitraja) u kapelici u Pešćenici pokraj Vilnice u Hrvatskom zagorju (1996.), naslikanih "žestokim koloritom" (Vesna Bunčić).

Po riječima Vesne Bunčić, pod Starčevićevom kiparskom i slikarskom rukom sakralni radovi izlaze "kao bujica - jednostavno, u jednom dahu, iz svojevrstne igre". U njegovim se reljefima "figure vezane u plohu pozadine stojeći na granici između pune plastike i crteža svojom plošnošću dobro prilagođuju plohama arhitekture". Portreti Ivana Paližne i Petra Berislavića u zagrebačkoj prvostolnici te portreti Franje Kuharića, biskupa Josipa Arnerića i kardinala Jurja Haulika "odišu čvrstoćom skulptorske forme, ne predstavljajući pri tom ništa drugo u masi osim onoga što oni trodimenzionalno jesu". Starčević "ima savršeno točan osjećaj za punoću volumena, za kompaktnost obrisne crte, ritam i, što je osobito važno, izuzetno pažljivo obrađenu površinu". On je "lucidno proširio i osuvremenio okvir pojma monumentalnosti, time što njegove skulpture djeluju masom jednostavne začudnosti nalaženja u prostoru". U sakralnim temama "zadržava već usvojeno umjetničko iskustvo i čini svoj programski zahtjev duboko proživljenim".

U kiparskomu radu Ante Starčevića medalja je "poseban tajanstveni plastični svijet". Ono što je "minijaturist među slikarima, to je Starčević-medaljer među kiparima". Ovim točnim zapažanjem prof. Vesna Bunčić ne samo dokazuje, da dobro pozna umjetničko djelo Ante Starčevića, nego da se je u to djelo i duboko uživjela. Bez uživljaja u umjetničko djelo, njegova ocjena je bitno manjkava.

Starčević slika krajolike, aktove i mrtve prirode u različitim tehnikama (crtež, linorez, pastel, kreda, ulje). Na XXXVI. Likanalu izložio je crteže u tušu i ugljenu (Marija leži, Kupačice, Ruka, Prvi susret, Karijatide). Kiparska mu je ruka čvrsta, muška. Crtačka krhka, lirska. Crteži su mu odah, odmor od kiparskih napora.

Ante Starčević izlagao je na petstotinjak što samostalnih što skupnih izložbi. Primio je i brojne nagrade i priznanja. Prvu mu je nagradu dala Akademija likovnih umjetnosti za absolventski rad (1954.). Zadnja mu je nagrada odlikovanje Redom Danice hrvatske s likom Marka Marulića i Diploma predsjednika Dr. Franje Tudmana za osobite zasluge (1997.).

Mato Marčinko

PREDSTAVLJENA MONOGRAFIJA O SLOVAČKIM HRVATIMA

Veliko iseljavanje hrvatskog stanovništva počinje nakon izgubljene bitke na Krbavskom polju (1493) s osmanlijskim hordama, a procjenjuje se da je u 16. st. oko 200.000 napustilo svoje domove i potražilo sigurniju sredinu u području srednjega Dunava. Oni su se naselili na području austrijskog Burgenlanda (Gradišća), Mađarske, Slovačke i Češke u približno 300 naselja i gradova. No, nažalost, uslijed jake asimilacije Hrvati danas žive u samo 70 njih - u austrijskom Gradišću u samo 50, mađarskom Gradišću u 14 i Slovačkoj 4 naselja, dok su se u Moravskoj potpuno asimilirali.

Slovački povjesničar-etnograf Ján Botík istraživao je sudbinu Hrvata doseljenih u četrdesetak naselja današnje Slovačke, koji su se zadržali u četiri a ta su: Hrvatski Grob, Čunovo, Jarovce i Devinsko Novo Selo. Dok se popisom iz 1991. god. hrvatskom manjinom izjasnilo nešto manje od 2.000, posljednjim popisom iz 2001. god. taj se broj nažalost smanjio na približno 600.

Svoja istraživanja J. Botík je objavio u knjizi "Slovački Hrvati", čije je objavljivanje pomoglo Ministarstvo kulture Slovačke Republike, a predstavljanje je održano u četvrtak 7. veljače o.g. u Hrvatskoj matici iseljenika u suradnji s Kulturnim savezom Hrvata u Slovačkoj. Boris Maruna, ravnatelj HMI, u uvodnom pozdravu naveo je da je danas hrvatska enklava u Slovačkoj ujedno i najmanja, ali je dobro da se znanstvena istraživanja u predstavljenoj knjizi objave i da se otrgnu zaboravu. Slovački veleposlanik Ján Petrík odazvao se zamolbi ravnatelja Marune, te je kazao da podaci iz popisa ne začuđuju, jer, još za postojanja socijalističke Jugoslavije, Hrvati u Slovačkoj nisu se, od straha za svoju budućnost, izjašnjavali Hrvatima, već Jugoslavenima!

Svoje prosudbe o ovoj knjizi iznijeli su: dr. Jozef Klačka, hrvatski povjesničar iz Bratislave, dr. Jadranka Grbić-Jakopović iz Instituta etnologije i folkloristike, mr. Sanja Vulić iz Zavoda za lingvistiku HAZU i dr. Tihana Petrović iz Odjela etnologije Filozofskog fakulteta zagrebačkog sveučilišta. Svi su odali priznanje autoru i pozvali ga da nastavi daljnjim izučavanjem materije o doseljavanju Hrvata na područje Slovačke i da to objavi.

U završnoj riječi autor je iznio nekoliko vrijednih podataka, kao o Šenkvicama, kamo su se naselili Hrvati iz Kostajnice i Siska, pa rječica koja dijeli gornje i donje Šenkvice nosi ime Sisek. Nadalje, pred mjesnom crkvom nalazio se veliki križ od hrastovine donijete iz Kostajnice, a kada je prije nekoliko godina nakon toliko vremena istrunuo, nogometaši su donijeli novu hrastovinu i danas se pred šenkvičkom crkvom nalazi isti križ kao prije. Kostajnica i Šenkvice prije nekoliko godina potpisali su protokol o prijateljstvu pa se uzajamno i dalje posjećuju, iako su ovi drugi zaboravili svoj materinji jezik, ali su zato u Slovačkoj osnovali zavičajni muzej gdje se čuvaju predmeti koje su sa sobom donijeli iz Hrvatske. Autor je podsjetio na naselje Hrvatski grob, u kojem se i nalazi najveći broj Hrvata koji su se takovima izjasnili na prošlogodišnjem popisu stanovništva. U Hrvatskom Grobu djelovao je za II. svjetskog rata dr. Josip Andrić, veliki prijatelj Slovaka, i ovdje napisao svoj roman *Velika ljubav*, pa su u znak štovanja toga prijateljstva mještani podigli njegovo poprsje ispred mjesne crkve. Treba nadodati da je dr. J. Andrić 1942. god. napisao *Slovačku slovnicu*, koju je izdalo Hrvatsko-slovačko društvo. Očekivati je nakon 60 godina njen reprint, čime bi se ne samo odala počast autoru već i podsjetilo na sve one koji su gradili mostove prijateljstva između naša dva bliska naroda. Predstavljanje knjige uveličali su članovi KUD "Industrogradnja" iz Zagreba svojim programom.

Zlatko Jevak

SJEĆANJE NA KNJIŽEVNIKA PETRA GRKCA

U svijesti živi kuća rodenica:
na prozorima rumen klinčac cvate
po slamnatom se krovu vrapci jate,
pod strehom gradi gnijezdo lastavica.
(P. Grgec: Bijeg u djetinstvo)

Ogranak Matice hrvatske Đurđevac priredio je 18. siječnja ove godine u Đurđevcu književno veče posvećeno književniku Petru Grkcu. Književnoj večeri prisustvovalo je pedesetak članova Matice i uzvanika, a tom je prigodom promoviran Kalendar, posvećen prof. Petru Grkcu, na kojem je otisnuta fotografija, kratki životopis, te nekoliko soneta i odlomak iz romana "Gospodin Rafo". Kalendar je uredio prof. Zdravko Seleš, a ilustrirao vrlo lijepom grafikom "Slavujev gaj" slikar Željko Bečaj.

O životu i književnom radu Petra Grkca govorio je prof. Zdravko Seleš, a učenici đurđevačke gimnazije recitirali su sonete uz pratnju cimbala, instrumenta karakterističnog za ovaj kraj.

Književnik Petar Grgec nije izabran sasvim slučajno: to je zapravo dug ovog kraja prema svojem sinu. Naime Petar Grgec rođen je u Kalinovcu nedaleko od Đurđevca, no ovdašnji svijet o njemu i njegovu književnom radu zna vrlo malo, jer su ga bivše komunističke vlasti ne samo marginalizirale, već i osudile na dugogodišnju robiju u Lepoglavi. Sva njegova krivica svodi se samo na dvije stvari: da je bio dobar katolik i veliki Hrvat.

Budući da sam među nazočnima bio jedini koji je osobno poznavao prof. Petra Grkca, zamoljen sam od voditelja programa da iznesem svoja sjećanja na književnika.

Petra Grkca sam upoznao kasnih pedesetih kao gimnazijski maturant. Bilo je to nakon njegova povratka iz zatvora Lepoglava, kad je povremeno navraćao u svoju kuću u Kalinovcu. Mnoge ljetne večeri proveli smo u razgovoru u njegovu starom voćnjaku. Kao osoba bio je vrlo osebujna ličnost koja je ulijevala strahopoštovanje. Visok, koščat, snježno bijele bujne kose, jakih brkova i markantnih crta lica. Mislim da je bio kolerik, ali izuzetno blage ćudi. Bio je ugodan sugovornik, iako dosta škrt na riječima. Više je volio slušati nego pričati. Možda je to bila i posljedica zatvora, jer kad bismo sjedili u voćnjaku i pričao mi o zatvoru, bojažljivo se okretao, vjerojatno u strahu da netko ne prisluškuje. Znam da je u zatvoru proživio strahote, ali je nerado o tome pričao. Istinabog možda sam bio još premlad da neke stvari shvatim, no danas mi djeluje upravo stravično da je čovjek samo zbog svojeg uvjerenja i ideologije morao trpjeti takove strahote.

Pričao mi je o danas malo znanom detalju, da su prije rata k njemu dolazili sa svojim radovima Ivan Goran Kovačić i Grgur Karlovčan, također rođen u Kalinovcu.

Tih godina obitelj Grgec živjela je izuzetno teško. Troje djece, studenti bez ikakvih materijalnih prihoda. Naime, po isteku zatvorske kazne Petru Grkcu je bio zabranjen bilo kakav javni rad. Sve što bi pisao, da ipak dođe barem do nekakvih minimalnih prihoda, radio je za nekog drugog, jer pod svojim imenom nije smio ništa objavljivati.

I na kraju, danas, četrdeset godina poslije njegove smrti, postavljam pitanje našoj kulturnoj javnosti: jesmo li spremni valorizirati njegov rad i objaviti njegova kvalitetna djela te oteti zaboravu toga vrijednog pjesnika i mučenika. Ova književna večer bila je samo mali doprinos onome što je on istinski zaslužio.

Martin Mihaldinec

NOVOPOKRENUTA *LIČKA REVIJA*

Matica hrvatska djeluje u Lici od godine 1843. Matica ilirska (kasnije: Matica hrvatska) već nakon godinu dana od osnutka ima svoje povjerenike u Gospiću, Gračacu, Korenici, Otočcu, Karlobagu, Buniću, Medku, Udbini i drugim mjestima. Koncem prošle godine Matica hrvatska Gospić pokrenula je prvi broj (1/2001.) časopisa za znanost i umjetnost *Lička revija*. "Gospić s jedne strane prestaje biti jedino županijsko središte u Hrvatskoj koje nema časopisa ove namjene, a s druge se strane uključuje u zamjeran red onih kulturnih sredina koje imaju i duhovne i materijalne snage, ne samo u začetku nego i u kontinuitetu, za ovu vrstu izdavačke djelatnosti" - kaže u uvodniku (*Uz prvi broj*) glavni i odgovorni urednik novopokrenute revije Ranko Šimić.

"Svrha je LIČKE REVIJE - nastavlja Šimić - poticanje znanstvenika i umjetnika na stvaralački rad kroz obradu pretežito regionalnih sadržaja uz osiguranje prostora za publiciranje tih radova na stranicama časopisa što je uz osiguranje sredstava za troškove tiska od strane sponzora uvjet za opstanak i redovno izlaženje časopisa. - U sadržaju prvog broja LR uočljiva je prisutnost tema nacionalne povijesti i kulture što je danas, u prvoj godini 21. stoljeća u vremenu tko zna po koji put prešućivanog i potiskivanog nacionalnog hrvatskog identiteta nužnost sama po sebi. - Forsiranje, jučer univerzalizma i internacionalizma, danas globalizma, nametanje suverenoj Hrvatskoj tutorstva međunarodne birokracije kroz međunarodni sud, brojne promatračke misije i kontrolu cjelokupnog života, hrvatski narod doživljava kao poniženje. Međutim, svijest o stvarnoj, nipošto idealiziranoj nacionalnoj vrijednosti, nasuprot smišljeno nametanoj nacionalnoj inferiornosti, može imati onaj Hrvat, koji zna povijest, kulturu i duhovno stvaralaštvo vlastitog naroda. Ako bi se sad upitali - Koja je tu uloga Matice Hrvatske, (i inih kulturnih, nacionalnih institucija), koja je svrha, koji su joj zadaci?, mirne duše odgovaramo - Sasvim isti kao i pred 160 godina u vrijeme germanizacije ili u Jugoslavijama u vrijeme srbizacije. Svrha je Matice i inih kulturnih, nacionalnih institucija da kroz kulturnu, prosvjetiteljsku djelatnost potiču Hrvate da osjećaju svoj narod u sebi, u svom biću, u svojoj svijesti kao civiliziran, kulturan, plemenit dio međunarodnog etničkog korpusa, da potiču sve dobro, sve humano, sve plemenito, a da odstranjuju i odbacuju sve zlo iz svog nacionalnog bića. Da se ponose pripadnošću hrvatskom narodu bez pogubne rezignacije i nacionalne inferiornosti s jedne, a superiornosti i uske kampanilističke dostatnosti s druge strane."

Fundamentalne znanstvene članke u ovomu prvomu broju novopokrenute Ličke revije objavljuju Ive Mažuran (Nesklonost sudbine Like i Krbave), Željko Holjevac (Gospić u Vojnoj krajini), Ana Tomljenović (Smiljansko područje u srednjem vijeku), Tatjana Kolak (Arheološka slika Gospića i okolice), Julije Derossi (Pop Šime Starčević i hrvatski književni jezik) i Manja Kovačević (Kršćanski humanizam i etika novog doba).

Odsjek *Poezija* počinje antologijskom pjesmom Zlatka Tomičića *To je moja zemlja*, nastanak koje auktor objašnjava u prilogu *Nestali epitaf Ike Tomičić, majke generala, i njezinog sina poručnika Polde Tomičića*. Tu su još i pjesme Jadranke Prša te Mile Butkovića-Podgorca. *Prozu* objavljuju Ranko Šimić (Novela o natporučniku Ladišiću) i Jadranka Prša (Brukvice), *memoaristiku* Julije Derossi (Prvi susret s Gospićem), a *publicistiku* Grga Rupčić (Pero Budak i gospićko amatersko kazalište) i Ante Bežen (Fenomen novina "Vila Velebita"). O nazivima nekih gospićkih ulica pišu Zlata Derossi (Fran Kurelac) i Julije Derossi (Žakan Broz Kacitić rodom Kolunić, Krbavski knez Novak Disislavić).

U *Izvorima* objavljuju se tri pretiska: 1. Zapis popa Martinca 1493., 2. O tom, kako je Jakub-paša dobio pobjedu nad Derendžilom banom, 3. Nastupni govor Gjure Horvata velikog župana županije ličko-krbavske u županijskoj skupštini držanoj dne 11. veljače 1915.

Grga Rupčić prikazuje dvije knjige: 1. Radovan Latković, *Živjeli smo i borili se za Hrvatsku* (Naklada Jurčić d.o.o., Zagreb 2001.) i 2. Miroslav Zdunić, *Kad nas otme vrijeme* (pjesme, izd. Matica Hrvatska-Gospić).

Brod *Lička revija* izplovio je na nepoznatu pučinu. Kormilaru broda Ranku Šimiću pomaže Uredništvo (Ante Bežen, Jadranka Prša, Grga Rupčić, Zlatko Tomičić) i Urednički savjet (Ana Alić, Ana Lemić, Manja Petry, Tomislav Rukavina, Mirko Stilinović, Branimir Šimunić, Zvonko Zdunić). Bio vam sretan plov i dobro more!

Tomislav Heres

ZBORNIK "KRŠNI ZAVIČAJ" 2001.

Hercegovački informativni zbornik za vjerska i društvena pitanja "Kršni zavičaj" (God. 32., br. 34., Humac 2001.) kroz bure i oluje doplovio je sretno i do svoga 34. broja, zahvaljujući vještomu i hrabromu kormilaru glavnomu i odgovornom uredniku Ivanu Žarku Iliću. I ovaj je broj podijeljen na uobičajena tri dijela: Prošlost, Sadašnjost, Budućnost.

Prošlost je u znaku obljetnica Marka Marulića Splićanina. Iz njegove knjige *Quinquaginta parabolae* (Petdeset priča) objavljene su dvije priče: *Kosac* i *Junak na jeziku*, obje u prijevodu Milana Pavelića. O hrvatskom i svjetskom velikanu Marku Maruliću - pjesniku i proznome piscu, pravniku i odvjetniku, uzornome kršćaninu i učitelju duhovnoga života, koji je slavu svoga rodnoga grada Splita i domovine Hrvatske pronio cijelim svijetom - piše prof. Gabrijel Jurišić. Marulićev spjev Judita je "prva istinska poetska afirmacija hrvatskoga jezika". Marulić je "onaj orijaš, međašni kamen, od kojega ponosno možemo ustvrditi kako Hrvati nisu samo pismeni, da stvaraju neka manja književna djela, nego su sposobni na svome hrvatskom jeziku stvarati djela koja su dosegla visoki stupanj estetike, poetike, stilistike, filologije i bogatoga leksika". Poruka *Judite* je: "S Božjom pomoću pobijedit ćeš sve svoje neprijatelje i živjet ćeš u svojoj duši (osobni život) i u svomu gradu i narodu (društveni život) slobodno i sretno, pratit će te Božji blagoslov." Marulić je "*kamen temeljac* na kojemu je sagrađen veličanstveni hram hrvatske pisane riječi, hrvatske književnosti i uopće hrvatske kulture". Marulićeva latinska djela su dokaz, "da je Hrvatska i prije pet

stoljeća bila Europa". Marko Marulić, najveći Splićanin svih vremena, "zaslužio je da ga domovina Hrvatska i Crkva katolička štuju kao sveca i crkvenoga naučitelja!" - smatra Gabrijel Jurišić.

O ostalim obljetnicama govori se u prilozima: Stoljeće kršćanske obitelji, Sto godina željeznice Gabela - Gruž, Stoljeće stolačke crkve, Sestre kćeri milosrđa trećeg samostanskog reda sv. Franje, Misije u svetoj hrvatskoj godini 1940. i 1941., Svečana proslava Sv. Ante na Humcu 1941. (Onodobno izvješće), Savez hrvatskih svećenika u SAD i Kanadi.

Prednji prilog nas podsjeća na sudjelovanje izvandomovinskih svećenika u izradi *Memoranduma*, što su ga Ujedinjeni Američki Hrvati 2. rujna 1946. iz Chicaga poslali Skupštini Ujedinjenih Naroda, i Rezolucije koju je usvojio Drugi hrvatski sabor Ujedinjenih Američkih Hrvata 27. veljače 1949. (u Rezoluciji se naglašuje, da "izjava o pravu hrvatskog naroda na svoju državu ne predstavlja nikakav novi međunarodni problem, nego samo potvrđuje dugo ignorirani zahtjev i neotuđivo pravo jednog naroda na svoju slobodu"). Vrhunac rada organiziranih hrvatskih svećenika izvan Domovine je izrada *Memoranduma*, koji su 15. lipnja 1954. predali američkom predsjedniku Eisenhoweru i podijelili predstavnicima Ujedinjenih Naroda u New Yorku. *Memorandumom* su izseljeni svećenici "zajednički istupili pred svjetsku javnost u obranu pogaženih prava svoga naroda i protiv svake zajedničke države sa Srbima". *Memorandum* su podpisala 143 hrvatska svećenika u izseljeništvu na čelu sa sarajevskim nadbiskupom Ivanom Šarićem, među njima i ovi poznati svećenici: Dr. Dominik Mandić, Vilim Cecelja, Ljubo Čuvalo, Dr. Hijacint Eterović, Ante Gabrić (misionar u Indiji), Silvije Grubišić, Marko Japundžić, Dr. Oton Knezović, Dr. Stjepan Kukolja, Dr. Rajmund Kupareo, Dr. Stjepan Lacković, Dr. Dionizije Lasić, Dr. Bonifacije Perović, Dr. Gracijan Raspudić, Rafael Romac, Dr. Kvirin Vasilj, Božidar Vidov.

Sadašnjost počinje izvještajem Blanke Kraljević o stotoj obljetnici škole na Rasnu. Žarko Ilić (*U Konjicu 2001.*) iznosi, da je župa Konjic "najteža župa u Hercegovini za svećeničko djelovanje i da je taj cijeli kraj posljednjih desetak godina najugroženiji". *U Pogledu na spomenik u Klobuku*, na kojemu se nalazi brončani medaljon s prikazom Križnoga puta zarobljenoga hrvatskoga naroda nakon bleiburške tragedije te razpelo i lik Hrvatskoga sokola - sve izradba akademskoga kipara Ante Starčevića - Vlatko Kozina se spominje pjesnika Mirka Validžića: "Dok slušam govor mrtvoga kamenja, nezaustavljivo mi naviru riječi Mirka Validžića iz spjeva 'Mučenicima vjere i domovine'." Ivan Bošković piše o izgradnji Hercegovačke zavičajne kuće u Hutovu, koja je "zamišljena kao središnje mjesto za čuvanje i zaštitu zbirke etnoloških predmeta i kao spomen kuća žrtvama Drugog svjetskog rata i poraća i Domovinskog rata".

Urednik KZ izvješćuje o "neuobičajenomu krizmanju djece u trima župama" (Grude, Čapljina, Ploče). Budući da je "ostalo još dosta praznina za slaganje cjelovite vijesti o tom događaju", urednik KZ poslao je krizmatelju Srećku Franji Novaku upitnik s molbom, da o sebi dade najvažnije podatke. Nu od njega nije dobio "ni najnužnijih podataka o mjestima i nadnevcima njegova završnog školovanja niti sakramentalnog redenja ili posvećenja, kamoli imena i naslove sudionika u tim događajima". Urednik

objavljuje dopis iz župnih ureda Grude-Čapljina-Tepčići od 20. studenoga 2001. s podatcima o Novaku te napominje: "Svjesni smo da navedenim podacima nismo uklonili sve sumnje, koje se nameću svakom zrelom razmišljanju... Ipak držimo da nismo smjeli mimoići sve, što smo u ovom prilogu naveli, jer se nadamo, da smo makar djelomično zadovoljili stvarne potrebe svojih čitatelja."

Ilija Drmić piše o novom Caritasovom Rehabilitacijskom centru Sveta obitelj u Mostaru. Ivan Nenad Tomić izvješćuje o odkriću spomenika poginulima iz Donjih Mamića u Drugomu svjetskomu ratu i poraću i u Domovinskomu ratu, u sklopu kojega je smješteno i poprsje vukovarske i hrvatske legende generala Blage Zadre. O podignuću spomenika na Čerinu žrtvama Domovinskoga rata, Drugoga svjetskoga rata i poraća piše Žarko Ilić. U članku *Stravična svjedočanstva o genocidu u srcu Europe između 1992. i 1994.* Dr. Andrija Nikić ističe, da je "cijela Bosna i Hercegovina u Obranbenom ratu bila žrtvenik, na kome su do konca drugog tisućljeća Hrvati žrtvovani".

U neizostavnu *Malomu zavičaju* surađuju djeca i odrasli. Posebno ću spomenuti pučkoškolce, kojih je malo ali su im pjesme dobre: Iva Skoko (Kršna Hercegovino!), Snježana Bokšić (Jedan dan u Hercegovini), Josipa Galić (Moja domovina). U odsjeku *Raseljeni širom svijeta* objavljeno je pismo Tihomira Blaškića, članak Žarka Ilića o proglašenju nevinima braće Kupreškića i puštanju iz haaških uza i članak Borisa Ćavara o Zajednici Hrvata iz istočne Hercegovine. Prikazana je knjiga Vlatka Rukavine *Srijemski i podunavski biseri, hrvatski doprinos Srijemu*, koju je uredio Boris Ćavar, koji je i auktor prikaza pod naslovom Duvanjski zbornik u Zagrebu.

Budućnost počinje prilogom Prof. Jelenke Puljić *Pripremanje za starost*. Starost nas, piše auktorica "obvezuje, da gradimo vrijednosti, koje će nam pomoći da živimo sadržajniju starost s puno odgovornosti prema naraštajima koji dolaze". Slijedi govor Dr. stom. dr. med. Ružice Ćavar, predsjednice Hrvatskog pokreta za život i obitelj, koji je ona održala u Zagrebu 26. rujna 2001. na molitvenom skupu uz 8. obljetnicu početka gradnje "Zida boli" u Zagrebu (govor je objavljen pod naslovom: Dostojanstvo pred zidom boli). Pozornost privlači govor biskupa Ratka Perića u Mostaru 3. ožujka 2001. (Najvažniji dijelovi) *Pozdrav hrvatskom narodnom saboru* i osvrt na taj govor Uredništva KZ, Biskupovo pismo franjevcima Hercegovačke provincije i Otvoreno pismo skupine hercegovačkih franjevaca biskupu dr. Ratku Periću (Najvažniji dijelovi).

U Prigodnom prilogu *Međugorje* (Gospa u Međugorju i nakon 20 godina) najzanimljivija su svjedočanstva Gospinih svjedoka međugorsko-bijakovskih vidjelaca Mirjane Soldo Dragićević i Ivana Dragićevića, Jakove Čole i Vicke Ivanković, s kojima je razgovarao Žarko Ilić. Gospine poruke od 25. prosinca 2000. do 25. studenoga 2001. slijede iza razgovora s vidiocima. Žarko Ilić piše o Fra Stanku Vasilju, koji je napisao i riječi i glazbu za međugorsku himnu *Majci mira*. Izabela Ivčić piše o Tomislavu Ivčiću, koji je napisao riječi i glazbu za pjesme: Pjesma Međugorja i Rajska djevo kraljice mira.

U 34. broju KZ uz dosadašnje pjesnike (Ivan Herc i dr.) javlja se i nekoliko

novih. Iz knjige pjesama Stanka Muse *Čovjek s koferom starim* (Čerigaj i Zlatar 2000.) objavljena je pjesma "Mom ćaći", a iz pjesničko-prozne knjige Mate Marčinka *Hrvatski litopis* (Naklada Jurčić d.o.o, Zagreb 2001.) objavljene su tri pjesme: Statut poljički, Prognanička pjesma, Božićna molitva Isusu prognaniku.

Tomislav Heres

IZABRANE PJESME ĐUSE ŠIMARE-PUŽAROVA

*(Đuso Šimara-Pužarov: **Još uvijek snivam** - Izabrane pjesme -, Frankovics és Társa Kiadói BT, Pečuh 2001.)*

Manjinsku književnost u cjelini, pa tako i pjesništvo, u pravilu karakterizira angažiranost i prosvjetiteljska usmjerenost. Ukratko, takva je književnost, sa svim svojim književnim vrstama i rodovima, ponajprije usmjerena na očuvanje nacionalne svijesti i na očuvanje jezika naroda kojemu pripada. U tom kontekstu, poezija hrvatskoga pjesnika iz Mađarske Đuse Šimare-Pužarova u svakom slučaju predstavlja iznimku. Šimara pripada tzv. mlađem naraštaju hrvatskih pjesnika u Mađarskoj, koji na književnu scenu odlučnije stupa sredinom 80-ih godina 20. stoljeća. Zajednička značajka te skupine pjesnika jest tematsko istupanje iz tradicionalnih nacionalnih okvira. Osim na planu sadržaja, otklon je prepoznatljiv i na planu izraza, pa je Šimarino pjesništvo najvećim dijelom satkano u slobodnom stihu, bez rime. Najviše je rimovanih stihova u pjesmama namijenjenim djeci.

Budući da je riječ o jednom od zapaženijih pjesnika iz spomenute skupine hrvatskih književnika u Mađarskoj, skupine koja energičnije iskoračuje iz tradicionalnih okvira, njegovo je književno djelo do sada bilo predmetom razmatranja više istraživača. Među njima ću ovom prigodom navesti mađarske Hrvate dr. Ernesta Barića (koji je rodom iz istoga mjesta kao i Šimara) i Stjepana Blažetina mlađega, dok iz matične domovine posebice valja izdvojiti Đuru Vidmarovića.

Šimara je rođen 1949. g. u selu Martincima u mađarskom dijelu Podravine. Martinci su jedno od podravskih štokavskih sela čiji govor pripada skupini govora s ekavskim refleksom jata slavonskoga dijalekta štokavskoga narječja. Zbog stalnoga kontakta s podravskim Hrvatima kajkavcima, govor Martinaca, kao i ostalih štokavskih sela u mađarskom dijelu Podravine, pod snažnim je utjecajem podravske kajkavštine. Međutim, te lokalne jezične značajke teško su prepoznatljive u Šimarinu književnom djelu, jer se taj pjesnik svjesno opredijelio za standardnojezični izraz koji karakterizira gotovo cjelokupno njegovo poetsko stvaralaštvo. U takvu je književnojezičnom izrazu malo bilo mjesta za dijalektalizme iz rodnoga govora, za kojima poseže tek u potrazi za posebnim stilskim efektima, kao npr. pri uporabi leksema *staramajka* u značenju 'baka' u pjesmi "Bez zubi". Svoje pjesme Šimara pojedinačno počinje objavljivati 70-ih godina, a prva pjesnička zbirka, naslovljena *Stojim pred vama*, objelodanjena mu je 1981. g. Drugu knjigu pjesama *Djeci a ne samo...* objavljuje 1991. g. To su ujedno jedine njegove samostalne pjesničke zbirke, koje su tiskane prije pjesnikove smrti 1994. g.

Premda nikada nije prestao biti predmetom interesa ljubitelja pjesništva među Hrvatima u Mađarskoj, posljednjih se godina ipak zamjećuje pojačano zanimanje za Šimarino djelo. Tako je npr. skladatelj Gábor Lengyel uglazbio više njegovih pjesama, a 13 ih je, pod naslovom *U blatu tragovi*, snimljeno na CD-u u izvedbi i osebujnoj interpretaciji Joze Matorica. Taj izraženiji interes za Šimarino pjesničko djelo, urodio je 2001. godine tiskanjem još jedne knjige. Naime, iz poznatoga pjesnikova opusa, hrvatski kulturni djelatnik iz Mađarske Đuro Franković nastojao je izdvojiti najuspjelija djela. Tako je nastala zbirka, nazvana po pjesmi *Još uvijek snivam*, koja sadrži 53 izabrane Šimarine pjesme različite dužine. Franković je svojim izborom pjesama želio istaći temeljne Šimarine poetske značajke. U toj nam se zbirci Šimara predstavlja kao liričar okrenut vlastitoj nutrini. Dijelom i zbog pretjerane povezanosti sa svojom majkom, taj je pjesnik s jedne strane u stalnoj potrazi za samim sobom i za životnim smislom, a s druge opsjednut smrću, osobito nakon gubitka majke. Frankovićev nam izbor otkriva raspon pjesnikova senzibiliteta s izrazitim kontrastnim raspoloženjima koja se kreću od zastrašujuće sveobuhvatne paraliziranosti, npr. u "Kamen pjesmi", do izrazite razdraganosti u pjesmi "Igra". Naglašena dinamičnost u toj je pjesmi postignuta i specifičnom poetskom strukturom. Pjesma je naime sastavljena od četiri katrena s po četiri četverca. Ti su izrazito kratki stihovi uglavnom povezani unakrsnom rimom. Željene ritmičke efekte Šimara je uspijevao postići zahvaljujući svom iznimno razvijenom poetskom izrazu i senzibilitetu, pa je taj pjesnik nedvojbeno zavrijedio da njegovo djelo ponovno bude predstavljeno hrvatskoj čitateljskoj publici u Mađarskoj, ali također i u matičnoj domovini.

Sanja Vulić

HRVATSKI BIOGRAFSKI LEKSIKON - V

(Hrvatski leksikografski zavod, Zagreb, 2002)

Nedavno je u Zagrebu izašao iz tiska 5. svezak HBL-a (Hrvatskog biografskog leksikona), 1. II. 2002. predstavljen uz prisutnost ministra kulture Antuna Vujića i glavnog ravnatelja HLZ-a Tomislava Ladana, koji je tom prigodom ukazao na značenje toga monumentalnog djela. Glavni urednik HBL-a podsjetio je kako je prve nacrte za to djelo sastavio pokojni Kruno Krstić. Ovaj svezak sadrži na 775 stranica 1338 životopisa. Iz toga segmenta naše kulture i javnog života Hrvatske možemo lijepo vidjeti tu panoramu (od Gn do H) i naslutiti kako povijest tvore prvenstveno ne ekonomski odnosi nego ličnosti i ideje.

Unatoč nekim faktografskim pogreškama i propustima radi se zaista o velikom djelu, i moramo odati priznanje istraživačkim naporima urednika Macana i njegovih suradnika te donekle razumjeti sporost ritma izlaženja pojedinih svezaka. Gotovo trećina životopisa popraćena je fotografijama.

Među tim životopisima, koji su pretežno iz recentnijih povijesnih razdoblja, ističu se i natuknice iz starije hrvatske povijesti. Ne možemo čak ni reći da je sve to previše usmjereno prema hrvatskoj metropoli ni da nije trebalo toliko prostora dati junacima športskih arena i spektakla,

nogometašima, lakoatletičarima, biciklistima, pjevačima itd. I oni su bitan sastavni dio našega javnog života. Naravno, uvijek će se naći netko tko će smatrati da je "nepravedno" izostavljen.

Nama, u HKD sv. Jeronima (sv. Ćirila i Metoda), drago je da su u ovom 5. svesku HBL-a našli svoje mjesto neki naši pokojni ili još uvijek živi članovi i suradnici. Bez obzira na dobnu granicu i činjenicu da broj pretendenata, odn. "reflektanata", "crescit eundo", nadamo se da će i u idućim svescima imati svoje mjesto naši članovi i suradnici.

U ovom pak svesku naći ćemo životopise priličnog broja "jeronimovaca". Navedimo samo neke: Ivan Golub, Petar i Radovan Grgec, Rudolf Hrašćanec, Ljubo Hrgić (Hrvoje Bor), Mustafa Grabčanović, Stjepan Hosu, Stjepan Hrastovec, Vladimir Horvat, Ivo Horvat, Mladen Hanzlovsky itd.

U svakom slučaju, 5. svezak HBL-a jedan je od dokaza za ono što je prigodom predstavljanja rekao glavni ravnatelj Leksikografskog zavoda tj. da je HBL najčitanija edicija zavoda o kojemu je izrečeno dosta negativnih sudova, a koji je od svojega utemeljenja objavio više leksikoloških djela nego što su u 50 godina objavili zajedno SAD i Sovjetski Savez. Vjerujemo da je tako i da će i ubuduće biti tako.

FAUSTOVSKA DUŠA JE DVOSTRUKA

(Mirko Grmek: "Mistika riječi", "Ceres", Zagreb 2000.)

Čudan je to susret s pjesmama autora od preko 70 godina, s pjesmama koje je pisao kao dvadesetogodišnjak i poslije te svoje zbirke pjesama "Mistika riječi" nije više ništa napisao, a pripremio ju je prvi put za tisak pred kraj svojeg života.

Kako reagirati na tu pojavu, što o takvoj knjizi reći? To je zbilja pitanje koje izaziva dvoumicu: kako to primiti i kako ocijeniti? Može li se uopće nešto suvislo o tomu kazati? No pokušajmo ipak ući u taj svijet jednog mladog čovjeka i njegove nedozrele poezije. Radovan Ivšić to djelo zove živom okaminom.

Pjesme su pisane u Italiji, Švicarskoj i Francuskoj. Prvi ciklus se zove "Pjesme nemoći" i zbilja tu ima dosta nemoći. Ali ipak ima i života. Za Mirka Grmeka ljudi su bića koja čekaju samo smrt. On zapisuje: "Mi, kratki svemirski bljesak". Baš kao A.B. Šimić koji kaže da je "zemlja kratki izlet". Kazaljke gutaju vrijeme. Stephen Hawking u svojoj "Kratkoj povijesti vremena" pita se: je li vrijeme ikad započelo i hoće li stati. On vrijeme mjeri okomito, a udaljenost od promatrača mjeri se vodoravno. Zagonetku pojave vremena nastoji nam razjasniti budućnosnim svjetlosnim stožcem događaja. Uvjerava nas da svaki pojedinac ima svoju osobnu mjeru vremena.

Mirko Grmek je bio umni znanstvenik svjetskog glasa. U pjesmi "Nemoć uma" vidi se kako puca ovoj i izvirkuje cvijet, no kada je nervoznim kretom skrhao grančicu pupa, on naglo zastaje i kaže da se "grči um pred ovim sitnim aktom" koji ne može shvatiti. Zaključuje ipak da je pjesnik iznad toga:

Pjesnik bijaše a ne mislilac onaj što
u krvi
doživje i u ritam prevede osjet
Zajednice Svega
(Nemoć uma).

Teško ga se doima rat i bolnica. Rik topova po đavoljem taktu svira. Nema lijeka protiv sive kobi u bolnici u kojoj umire čovjek. I opet pjesma nemoći. U pjesmi "Panta rhei", za koju je očito da ju je pisao mladi početnik, vidimo dokument jedne duše, dječje sanjanje i nedorečene misli, no ipak se probija i tu bolan upit: zašto živimo? Zar samo radi nastavka vrste? Zar je svaki od nas prozirno vretence, vilin-konjic koji lebdi samo jedan dan iznad proljetne vode? Tu pokušava odgovoriti kao učenjak, koji je već započeo svoj radni vijek:

I krugovima sveđ novima
kruže atomi i teku
kroz korita što presijecaju
Prostor i nova nastaju
korita i prelaze preko starih
i nestaju stara
da mjesta bude novima
(Panta rhei)

U pjesmi "Unus ad unam" njegov pogled nas vodi k odgonetki naših nedoumica, a to je ljubav, "stapanje tiho dviju duša".

"Pjesma samoubojice" zbori o prolaznosti, propadanju, smrti, o strahoti truljenja i nestajanja ljudskog života. Smrt je užas, odlazak iz sebe i svijeta. Bijeg od smrti ovdje se ukazuje odlaskom u pjesmu. Poezija je ta koja spašava. "Dialektika života" grčevitim dijalozima govori isto: pjesnik se svemu odupire, svemu prkosi, sve nadvisuje:

S vjetrom u razbarušenoj kosi
prkosi svemu moj duh.
(Dialektika života)

U istoj pjesmi on kaže: "Duh najtiši svladava sve", čime podsjeća na Lao Tsea, na kinesku mudrost. Time postaju "umirene nebeske rulje".

U "Autumnaliji, jesenjoj simfoniji" kroz glazbene stavke od allegra i andantea preko maestoza i pianissima ide k appassionatu i adagiu, sve do larga, pjeva o prirodi kao o svijetu dionizijskog elementa, pa se pojavljuje Demetra, Bakhus, faun kozonogi, čuju se peani suncu, uskrisuju se poganski obredi, zlatom postaje tvar, u orgiji je divan razbludni sjaj; uživa prikazujući kako bakhantice grle šumskoga boga, stoji iznad svega i Sfinga, siringa ječi Staroga Pana. Kao što se u mnogim pjesmama čuje tonski odjek Cesarića i Ujevića tako se u ovoj pjesmi jasno nazire duh pobjedničkog, ludoga anakreontskog Vidrića, zagrebačkog glavnog satira na početku 20. stoljeća. Grmeku je erotika veoma draga i dobra i potrebna i on joj se predaje s velikim užitkom. Fauni su mu metafora oslobađajuće ćutilne igre, tantrička omama i sveti zanos ljudskog tijela, to je *Dao* ljubavi:

Prekopitnu se Faun i poviče: "Druzi!
Nek kraj je tuzi!"
(Faunalia)

Kentauri slave svoje hekatombe, u jesen oni peku vola kao i stari Grci i stari Hrvati, jesen je slavlje koje ne može utihnuti:

Iskri se vino i smije Pan,
sit i pijan je jesenji dan!
(Laudatio finalis)

U ciklusu "Ljubavni zanosi" odaje nam da je žena za nj božanstvo, u očima jedne žene on vidi skrivenu cijelu Tajnu života:

Ti rasteš... veća od svega iznad stvari
(Lo specchio mistico)

Bila je to ljubav mladića, koja se rodila tiho, rasla je u čarobnoj spirali, kao divlja ruža, on i njegova draga bili su rascvali klas. Našao je on svoju Damu s kamelijama, svoju Ofeliju, blijedu princezu sa svetački bijelom aureolom, ona je bila dio njega, njegove cjeline. Ostao je bez njezinog tijela, preostala mu je samo njezina glava, kao glava Orfejeva kada su ju otrgle tračke bakhantice pa je doplivala do obala otoka Lezbosa. Alkemija bola sve stvara: i kišu, i vino i suze.

Četvrti ciklus "Noći na moru" svijet je mistične samoće, samoće u kojoj je Mirko Grmek uvijek živio, kao što kaže, i usred svakoga društva u kojem je bio. Kraj mora se kreće zemni sin, vizija njegova dotiče lik jednookog diva, Posejdona; za njega je Kiklop simbol moći koji riga plamene munje, on je protivnik crne tame, drugačije ga vidi nego Homer i Petar Šegedin. Sretan je pod srebrom mjeseca, njegov trak ga polijeva mlijekom, hranom od koje anđeli postaju ljudi.

"Plačevi jednog ja" gore žudnjom, lijek od samoće je povratak knjigama, mamurnim istočnim sanjama. Tu on jedino nalazi svoje čarobne ptice i mirisne trave. Samo tako on može biti sam i pobijediti. On ne vidi nigdje ljude, sve su to samo maske, i smrad, pa priznaje i da je i on sâm maska. Pokušava se vratiti vječnom Bogu svojih nevinih djetinjih dana nakon grijeha koji je počinio kušajući plodove s drveta spoznaje i vidjevši svoju golotinju. Očajan je što se nema komu moliti jer njegovog Boga više nema.

Njegov san o požaru hramova i padu planeta jasan je: javlja se Mefisto, fini gospodin s plamenim mačem, a tu je i doktor Faust; i on je, Grmek, sklopio ugovor s Mefistom kao i Faust, no on želi povoljniji ugovor. I ne boli ga uopće to što je zapisao dušu vragu! Boli ga samo to što ga njegova draga ne voli. Njega može zanijeti samo dubina ženskih očiju u neponovljivoj drami tijela i duše. On se želi predati samo ženi koja će znati svaku njegovu misao. Svojoj mirisnoj ruži.

To je, valjda, njegova Margareta, ljubovca Faustova.

Goethe nas i Thomas Mann uče da je Faust imao dvostruku dušu. Što to znači u našoj epohi, koju je Oswald Spengler nazvao faustovskom, jasno je iz svega što nam se događa u suvremenoj modernoj Europi zadnjih stoljeća.

Zlatko Tomičić

LIKOSLOVLJA PO RICOVU

Zar je moguće!? Joju znam negdje od davne 1949. ili 1950. godine. Dakle već oko pola stoljeća i tri godine. Našli smo se u Kulturno-umjetničkom društvu O. Prica u Breščenskoj ulici br. 2. Njemu je bilo dvadesetak godina a meni šesnaest. On je bio student, a ja gimnazijalac. U Društvu O. P. bio je kiparski tečaj. On je izmodelirao krasan portret pjesnika Puškina u glini, prirodne veličine, a možda čak i malo veći. Je li to sam izradio ili mu je netko s iskustvom pomogao, to nikada nisam doznao! No što se dogodilo: nisu mu dali lijevati bistu u sobi tj. u klasi gdje smo svi radili, već ga je morao (a glina je teška) odnijeti u podrum. Tamo je obavio lijevanje biste u sadru. Eto, moj Joja je već s dvadeset godina bio šikaniran, a i poslije! Danas je u 73. godini života. Rođen 25. 3. 1929. Prošle godine objavio je knjigu eseja i kritika LIKOSLOVLJA. Izdala MH, Kali 2001. Podnaslovljena je: "ogledi i oko, 1952 - 1996.". Golem je to zahvat. Pisao je o J. Meissneru, D. Džamonji, Prici, K. A. Radovaniju, J. Dalmatincu, Budan san Sv. Donata, Pariški kontrapunkt, o F. Klopotanu, M. Grgasu, S. Sikirici, M. Ujević, Matošev portret, o J. Vaništi, Mariki i Osmanu Berberoviću, M. Gajšaku, o Gracijanovoj katedrali u Sydneyu, o J. Martinku, P. Buliću iz Vancouvera, o A. Babiću, Š. Vulasu i I. Fanuku, Joži Resteku, Jakovu Brataniću i drugima. GLE ČUDA - sve sam ih poznavao, i to dobro, a s nekima sam se sprijateljio i godinama družio.

Likoslovlja, to je jedna mala ENCIKLOPEDIJA, o vremenu, o likovnosti, o izvornosti i druženju. Družio se Joja i s talijanskim nobelovcem S. Quasimodom. Zajednički prijatelj im je bio Boro Pavlović. Što se dogodi!? Ošo Joja u zatvor. To bi oko 1960. godine. Boro piše S. Q., nobelovcu, u Rim. Ovaj pak piše Titu u Beograd. Beograd piše Zagrebu i PUF - Boru Pavlovića izbace iz Društva književnika!? Ostao Boro bez posla! Nosi dr. B. P. vreće u Zgb. mljekari. Joja robija na Grguru-Golom. A što ću sad ja?! Nagovorim Upravni odbor LIKUM-a i mi Boru primismo (šikaniranog), čak za direktora galerije LIKUM-a u Ilici. Bio tamo Boro ravno deset godina. Bore više nema. Joji nisam mogao pomoći. On si je sam pomogao. Izašao je s robije poslije cca dvije godine, bez presude?! Da, ali su mu svi putevi i semafori u CROATIA bili zatvoreni. Ošo Joja u Italiju. Sve to pišem po sjećanju i uspomenama. Svršio je u Zadru škole na talijanskom jeziku i on mu je bio kao drugi materinski jezik. Bogu hvala još mu je njegova majčica živa, u dubokoj starosti, a koju sam imao čast portretirati. Oprostite mi, čitaoci, što sam otišao malo u stranu a sada ću se vratiti Jojinoj knjizi, likoslovljima. Za Božić bio mi je pravi užitak čitati te eseje i kritike (likovne). One su skicozne i skalpelski jasne. To su refleksi na pojedince umjetnike moje i njegove generacije. Potrudio se Joja za stotinjak likovnih portreta, s puno sočnosti, britkosti i ljubavi prema slikarima, kiparima i grafičarima. A kako i ne bi, kad je on taj kruh još 1949. godine i sam kušao!!! On je vidio koliko znoja i truda, a napose energije mora kipar ugraditi u svoje djelo, koliko rafiniranosti kolora ili tona slikar da stvori čudo za oči. Nikada nisam bio siguran je li ljepše biti kipar, slikar ili književnik. Neka vam tu tajnu približi i Joja u svome likoslovlju. Stoga bih preporučio svakome ljubitelju lijepe umjetnosti da zaviri u tu malu enciklopediju čudesne izvornosti i ljepote.

Ante Starčević

OGLEDALO PRAVDE

(OGLEDALO PRAVDE: Biskupski ordinarijat u Mostaru o navodnim ukazanjima i porukama u Međugorju, priredio Dražen Kutleša; predgovor Ratko Perić. - Mostar /Biskupski ordinarijat/, 2001., str. 320; 24 cm)

Pod gornjim naslovom pred nama je zanimljiva knjiga dokumenata bez koje se ne može mjerodavno govoriti o fenomenu Međugorja i o tamošnjim navodnim ukazanjima i porukama, a koju je izdao Biskupski ordinarijat u Mostaru. Na početku knjige nalazimo: *Kazalo, Riječ priređivača, Bezgrješna - uznesena, Predgovor* biskupa hercegovačkih bisku-

pija mons. dr. Ratka Perića i *U Međugorju prije 20 godina* don Luke Pavlovića.

Priređivač don Dražen Kutleša navodi, kako je po nalogu mjesnog biskupa mons. Ratka Perića nastojao "skupiti i kompjutorski prirediti razne izjave, priopćenja, komentare i studije u vezi s međugorskim pojavama, koje je potpisivao bilo koji službenik Ordinarijata u proteklom razdoblju. Napisi su se pojavljivali u različitim časopisima: *Crkvi na kamenu, Vrhbosni, Vrhbosnensia, Glasu Koncila, Danasu, Hrvatskom listu, Slobodnoj Dalmaciji, Vjesniku...*, i nekim inozemnim listovima, a neki se prvi put ovdje objelodanjuju. Iza svakog teksta označeno je zvjezdicom u kojem je listu objavljen. Dijecezanski je biskup sa svojim suradnicima: generalnim vikarom, kancelarom, tajnikom, zatim s urednikom *Crkve na kamenu* i s urednikom *Katoličkog informativnog ureda* reagirao na značajnije napise i pisma o međugorskim događajima, koja ovdje uvezujemo u monografiju da se nađu na okupu radi uvida u stav Biskupskog ordinarijata i radi onih koji su zainteresirani da te fenomene procjenjuju onako kako ih mjerodavne osobe u Crkvi proučavaju i tumače."

Time je zapravo sve bitno o knjizi rečeno! Ona polazi od ispovijedi vjere u Bezgrešnu Bogorodicu i Djevicu Mariju, Isusovu i našu Majku, Majku Utjelovljene Riječi, uznesenu na nebo! Biskup u svom Predgovoru prisjeća na svoju knjigu *Prijestolje Mudrosti* (Mostar 1995.), u kojoj je izložen zdrav nauk o Blaženoj Djevici Mariji na temelju dokumenata Drugog vatikanskog sabora i dokumenata Sv. Oca Pape Pavla VI. i Ivana Pavla II. Nije nam poznato, da je netko od teologa ili biskupa na hrvatskom jezičnom području učinio nešto slično. Tu nalazimo zdravu i suvremenu mariologiju, kao i jasne *Kriterije za prosuđivanje ukazanja*, te mjerodavnu pastirsku riječ *O međugorskim pojavama*. No, neki se i dalje ponašaju kao da međugorske fenomene nisu proučavale 3 komisije, kao da o tome nisu rekli svoju riječ ni mjesni biskupi od 1987. do 2001. godine, ni pastiri Crkve u Hrvata na razini BKJ, i svoje uši radije "odvraćaju od istine", a priklanjaju se "bajkama". Zato je Biskupski ordinarijat u Mostaru izašao s ovom novom knjigom *Ogledalo Pravde, "jer želimo istaknuti da je Blažena Djevica Marija za nas vjernike čisto Ogledalo Božje pravednosti, i ne smijemo dopustiti da ga u našoj crkvenoj nauci i pobožnosti ikakva mrlja ukalja ili zemaljski interes zlorabi. Ovdje donosimo činjenice, takozvane poruke i navodna ukazanja koja odudaraju od istinitosti, autentičnosti i vjerodostojnosti. Čineći tako, smatramo da iskazujemo dužnu i sinovsku čast Blaženoj Gospi, Ogledalu Pravde"*. U Biskupovom Predgovoru knjizi zanimljivo je i citirano pismo tajnika Kongregacije za nauk vjere o međugorskim događajima biskupu na otoku Reunionu od 26. svibnja 1998. Očito Sveta Stolica ostaje kod Izjave BKJ od 10. travnja 1991. u Zadru i naglašava da hodočašća u Međugorje trebaju biti "privatna"... i pod uvjetom da ne budu promatrana "kao ovjerovljenje" istine o Međugorju. Nadležnost za moguću daljnju prouku pripada BK BiH i mjesnom biskupu u Mostaru. U pismu se navodi i sud koji je Biskup iznio u svom pismu generalnom tajništvu *Famille Chretienne*, izjavljujući: "moje je uvjerenje i stajalište ne samo *Non constat de supernaturalitate*, nego i ono: ***Constat de non supernaturalitate*** *međugorskih ukazanja ili objava!*" Osim toga, Biskup donosi od istog tajnika Kongregacije

mons. Bertonea desetak karakteristika o današnjim brojnim takozvanim ukazanjima diljem svijeta, koje je on iznio pred mnoštvom biskupa, a zatim 2001. godine i objavio, a koje se prepoznatljivo odnose i na međugorska događanja: na takozvana ukazanja, na "udruge" povezane s tim "ukazanjima", na "vidioce", "medije", "pokrete", "posjete", "protagoniste", "publikacije", pratitelje svećenike, propovjednike redovnike itd. Nakon tih desetak karakteristika tajnik Kongregacije daje i određene upute, primjedbe i sugestije dijecezanskim biskupima po svijetu, kako se trebaju kritički i odgovorno kao pastiri odnositi prema tim pojavama.

Nakon opisa Međugorja pred 20 godina od strane don Luke Pavlovića, predstavljeni su "vidioci" sa svojim karakterističnim porukama (str. 19.-37.): Vicka Ivanković, Mirjana Dragičević, Marija Pavlović, Ivan Dragičević, Ivanka Ivanković i Jakov Čulo. Nakon te prezentacije, predstavljeni su akteri izravno uključeni u međugorska zbivanja (str. 39.-72.): s jedne strane mjesni biskup mons. Pavao Žanić, kao odgovorni u prosuđivanju takvih zbivanja, sa svojom Izjavom iz 1987. godine, i s druge strane neki oci franjevci, pastoralni djelatnici u Međugorju: fra Jozo Zovko, fra Tomislav Vlašić, fra Slavko Barbarić, fra Leonard Oreč, te još poneki podupiratelj međugorskih fenomena poput Renea Laurentina. Nakon toga dan je prostor najrazličitijim "porukama", s kratkim osvrtom i komentarom Ordinarijata nakon gotovo svakoga takva "viđenja" ili "poruke" (str. 73.-138.). Evo naslova: *Biskup "kriv", fratri "pravi"; Biskup se nema za što ispričavati, Biskup mora povjerovati, Hitno obraćenje Međugorju, Poruke s obzirom na dva hotela, Veliki znak - veliki uzmak, Poruke nedolične Gospinu imenu, "Poruke" Međugorju i svijetu* i *Jesu li sve vjere jednake?*. Potom slijedi veliki blok: *Članci, osvrti, razgovori* (str. 139.-312.) grupirani po godinama od Izjave BKJ 1991. godine u Zadru do, uključno, novinarskih priča o Papinom posjetu Međugorju i najave spektakularne Vickine udaje 2001. godine. Potrebno je samo mirno čitati i prosuđivati, pratiti ponašanje pojedinih osoba, riječi i djela pojedinih "vidjelaca" i njihovih pratilaca, da se uoče interesni akteri i medijski podupiratelji, da se razluči ono što je izvrtanje činjenica, promocija osoba i skupina, manipulacija, interes, profit i neistina od onoga što je normalno i redovito kao i u svakoj drugoj crkvi na raznim mjestima kamo dolazi vjerni kršćanski puk moliti i primati sakramente. Konačno, danas vidimo i u nas okupljanja iz čitave države onih vjernika, kojima je, da nahrupe, dovoljno reći da dolazi neki "strani karizmatičar" ili "iscjelitelj" iz Indije, Kanade ili Amerike, da ima "moći iscjeljivanja", "dar govora i čudesa", dakako uz već prepoznatljivu ulogu medija i pojedinaca koji u tome nalaze sebe i svoju osobnu promociju! A kako to tek izgleda kad se već 20 godina na tisuće puta čak "razgovara" s Majkom Božjom i kada se putuje po svijetu i "uprisutnjuju" njezina ukazanja po raznim mjestima po volji "vidioca"?!

U Zaključku biskup mons. dr. Ratko Perić ističe crkveni stav, sukladan službenoj Izjavi BKJ od 10. travnja 1991., **koja je sastavljena na temelju sustavna i sveobuhvatna rada stručnih komisija.** Biskupi nisu našli nijedan dokaz ni znak koji bi ih naveo da fenomene u Međugorju proglase nadnaravnima. *Ni nakon toga datuma ništa se bitno s obzirom na*

"ukazanja" i "poruke" nije dogodilo da bi navelo na promjenu mišljenja. Stoga ne rade u skladu s crkvenim stavom oni propovjednici koji u crkvama, s oltara, o tome fenomenu govore kao o priznatim ili autentičnim ukazanjima i porukama. Biskup dalje upozorava na tumačenje "hodočašća" u župnu crkvu sv. Jakova u Međugorju, u smislu odgovora tajnika Kongregacije za nauk vjere iz 1996., 1997. i 1998. godine, da ona ne smiju biti neposredno ili posredno "službeno" organizirana kao da bi se radilo o autentičnom mjestu ukazanja, ili kao da se tim dolascima priznaje autentičnost "ukazanja". Dakako da su posebno poglavlje neistine, poluistine, nedostojne uvrede, osobne medijske promocije, "zarade", ponašanje franjevaca glavnih aktera... Biskupa nadasve muči "neposluh do raskola" u mjesnoj Crkvi, teške zloporabe i ranjavanje jedinstva Crkve od Gruda do Čapljine, te kulminacija u svibnju 2001. godine, kada su neposlušnici pozvali navodnog "starokatoličkog đakona", koji se lažno predstavio "biskupom" i naglasio da prihvaća "ukazanja" u Međugorju te je u trima župama obavio nevaljan obred krizme stotinama kandidata sv. Potvrde. To su daleko teže stvari, nego ona "obična" podmetanja koja smo sa zgražanjem slušali u Lurdu, gdje su nam mladi zagovornici Međugorja, stranci, tumačili da ne bismo trebali dolaziti u Lurd, jer je Međugorje autentično mjesto Gospina ukazanja, a tome da se protive tada već umrli *"stari biskup Ćule i njegov nasljednik Pavao Žanić, koji nisu uza svoj narod kao što su to franjevci, već su se priklonili komunističkom režimu i promicali su među svećenicima proreţimsko udruženje i suradnju s komunistima"!* Ostali smo bez daha! Tko je mogao u Međugorju tu i takvu neistinu prenijeti o pastirima mjesne Crkve, kad je sve suprotno istina?! Ili onaj "biser" bibličara dr. fra Ljudevita Rupčića, koji ne nalazimo u Božjoj riječi, već u njegovoj *Istini o Međugorju*, gdje tvrdi, da je problem *"zapravo Biskup sa svojim aktivnim teološkim neznanjem, psihičkom bolesti, velikom sklonošću autoritarizmu i zloporabi autoriteta, otvorenom neposlušnošću Svetoj Stolici i nekontroliranom mržnjom prema franjevcima"* (Ljubuški-Humac, 1990., str. 125.). Je li moguće da jedan svećenik i redovnik potpiše takve i tolike uvrede na račun svoga biskupa (mons. Pavla Žanića)?! I kako takvi ljudi naučavaju i odgajaju svoj redovnički podmladak? Nečuveno! To su već snažne raspukline! Kome ili čemu trebaju te neistine i izvrtanje činjenica?! Ili kad se u stvari upliće Živko Kustić iz Zagreba preko "Jutarnjeg lista", kao i nekoć ranije na druge različite načine! Zašto? Nisu ga, dakako, biskupi iz Hercegovine ostavljali bez odgovora u svojim pismima, pa makar ona i ne dospjela bila u širu javnost! Da i ne govorimo o strašnim manipulacijama vezanima uz tzv. "hercegovački slučaj" ili sukob franjevaca sa Svetom Stolicom, koji traje desetljećima, bez obzira na to koji je već po redu mjesni biskup na biskupskoj stolici u Mostaru!

Zato je važno što u ovoj knjizi nalazimo sve važnije relevantne dokumente i službene stavove nadležnog Biskupskog ordinarijata i učiteljâ vjere u mjesnoj Crkvi. Očito, izostavljeni su brojni dokumenti, za više knjiga, koji bi pokazali lice i naličje međugorskih aktera, da se je krenulo na privatnu, moralnu, financijsku i promotivnu negativnu sferu uključenih pojedinaca i skupina. Za sada se ostalo samo na vjerskom području! Nalazimo tako i sporne "objave" i "poruke" "vidjelaca", uz pomoć njihovih suaktera! Knjiga je pisana pregledno i jasno! Ima na koncu *Popis imena* za lakše snalaženje. Daje nam jasno crkveno svjetlo i pravilnu orijentaciju. Doista je *Ogledalo Pravde*, da nas čuva od stranputica i manipulacija svetinjama!

Stjepan Kožul

IVAN DAMIŠ: MEĐIMURSKI FRANJEVCI 20. STOLJEĆA

(HKD sv. Jeronima, 2002. - 599 str., 24 cm)

Pod gornjim naslovom obogaćuje o. dr. Ivan Damiš, OFM, našu javnost još jednim svojim istraživanjem. Otkako je zaređen za svećenika 1980. i doktorirao na Papinskom Sveučilištu "Urbaniana" u Rimu 1988. godine, nije prestao obogaćivati Crkvu Božju svojim služenjem, bilo onim pastoralnim u Bjelovaru, Zagrebu, Rimu, Slavonskom Brodu, Samoboru, Karlovcu i sada u Zagrebu, u Sigetu; bilo profesorskim na Katehetskom institutu pri KBF Sveučilišta u Zagrebu; bilo brojnim pisanim radovima i prilozima. Još se sjećamo njegove knjige *Franjevci Hrvatske franjevačke provincije sv. Ćirila i Metoda, žrtve Drugog svjetskog rata, poraća i jugokomunizma* (HKD sv. Jeronima, Zagreb, 2000.), a sada nas evo obogaćuje monografijom o franjevcima iste provincije, rodom iz Međimurja, koji se u 20. stoljeću preseliše s ovoga svijeta u vječnost.

Na početku knjige nalazimo Kratice, Predgovor i Sadržaj. U Uvodu čitamo sažete, ali nadasve vrijedne podatke o osnutku Hrvatske franjevačke provincije sv. Ćirila i Metoda sa sjedištem u Zagrebu. Radilo se o onodobnoj obnovi izvornog franjevačkog duha u Redu i o reformi koju je provodio papa Leon XIII. Papa je uklonio razlike u franjevačkim ograncima (opservanti, reformati, rekolekti, bosonogi ili alkantarinci), pozvao je franjevce na prijašnje jedinstvo i zajednički život po novim odobrenim i potvrđenim Generalnim konstitucijama iz 1897. godine. Na našim prostorima to je značilo, ne samo površno mijenjanje boje habita, crni u smeđi, nego ono mnogo dublje i teže: trebalo je i strukturalno i životno učiniti novi početak, raskrstiti s jozefinističkim stilom i mentalitetom, kao i duhom sekularizacije. Nije to išlo lako i jednostavno, što pokazuje i memorandum pet provincijala Austrije, Ugarske i Transilvanije, koji su se sastali u Budimpešti 26. siječnja 1898. Zatražili su dosadašnji način života i usprotivili se planiranoj redovničkoj obnovi. No povijest ide naprijed, bez obzira što uvijek ima onih koji to ne razumiju i žale za "privilegijima" prošlosti. Uvijek ima i onih s vizijom i zdravim duhom, koji žele duhovni boljitak i preporod Crkve Božje, jer nismo ovdje samo radi sebe i svojih interesa! Vrhovna uprava Reda i Sveta Stolica nastavile su s radom oko obnove! Na našim prostorima javlja se mladi o. Vendelin Vošnjak, OFM, danas Sluga Božji, kao nositelj obnove franjevačkog života u našim krajevima, sa subraćom o. Fermedžinom, o. Rodićem i drugima. Radilo se pažljivo i solidno na svim razinama, ali i planski i odlučno! Budućnost je povjerena onima koji su surađivali i željeli promicati istinski franjevački duh, redovnički život i ustrajati na smjernicama Svete Stolice. Takovi su dobili upravu i podmladak tj.

budućnost! I to bi trebalo biti pravilo ponašanja u svim situacijama, kada partikularna ili mjesna Crkva godinama trpi veliku duhovnu štetu zbog necrkvenog duha i neposluha. To može riješiti samo novi početak, s novim odgojem i novim podmlatkom, odgojenim u istinskom crkvenom i redovničkom duhu!

General Reda o. Alojzije Lauer konačno je 3. lipnja 1900. proveo novo razgraničenje provincija na našem području prema narodnostima. Ukinuo je Provinciju sv. Ladislava, Provinciju sv. Križa stavio je u granice Slovenije, a Provinciju sv. Ivana Kapistrana stavio je u granice Madžarske. Od hrvatskih je samostana koji su do tada spadali u te tri provincije, dekretom *Ordine nostro* od 3. lipnja 1900. ustanovio *Hrvatsku franjevačku provinciju* sa sjedištem u Zagrebu i stavio ju pod zaštitu slavenskih apostola sv. Ćirila i Metoda, što je potvrdila Sveta kongregacija za biskupe i redovnike 4. rujna 1900. Novoutemeljena provincija imala je 22 redovničke kuće i 114 redovnika, od kojih su 94 bila Hrvati. Bilo je važno što je novoj hrvatskoj provinciji pripao samostan na Trsatu za koji su se borili slovenski franjevci da pripadne njihovoj provinciji, kao i samostan u Čakovcu, koji su svojatali madžarski franjevci. Na čelu nove provincije bio je njezin otac i utemeljitelj, prvi provincijal o. Vendelin Vošnjak, OFM, kojega je s novom upravom provincije podržao general Reda o. Alojzije Lauer svojim osobnim boravkom u Zagrebu u kolovozu 1900. godine. I tako je počeo stoljetni hod ove Provincije, u čijem sastavu je i franjevački samostan u Čakovcu, svakako zaslužan da su toliki mladići iz Međimurja slijedili put Franjinog nasljedovanja Isusa i života po evanđelju i Pravilu Reda.

Nakon ovoga nužnog objašnjenja, slijedi glavni sadržaj knjige, životopisi 42 franjevca rodom iz Međimurja, članova Hrvatske franjevačke provincije sv. Ćirila i Metoda, koji su živjeli i umrli u razdoblju od 3. lipnja 1900. do 21. prosinca 2000. godine, navedenih prema redoslijedu zapisanom u *Matricula Provinciae Croatiae ab exordio eiusdem* 1900. (str. 23.-450.). To su zapravo 42 mala poglavlja u kojima su životopisno prikazana ova braća franjevci: Mihael fra Benedikt Kovač (1845.-1922.), Blaž fra Kajetan Kuhanec (1861.-1940.), Josip o. Alfonz Andrašec (1885.-1969.), Josip o. Danijel Novak (1885.-1969.), Vjekoslav o. Anđeo Novak (1887.-1954.), Pavao fra Marko Škrobar (1873.-1946.), Antun o. Gothard Goričanec (1893.-1958.), Franjo o. Valerijan Sklepić (1891.-1962.), Stjepan o. Anaklet Zadravec (1893.-1936.), Mirko o. Aleksandar Petek (1893.-1942.), Dragutin o. Kalist Medved (1895.-1940.), Antun o. Valentin Mekovec (1896.-1978.), Josip fra Fabijan Klarić (1886.-1915.), Martin o. Dionizije Andrašec (1896.-1982.), Stjepan o. Klaudije Černčec (1899.-1967.), Tomo o. Rikard Ribić (1909.-1945.), Đuro o. Ostijan Ostrognaj (1910.-1978.), Josip fra Salvator Češnjak (1886.-1965.), Josip o. Leto Lukša (1912.-1994.), Franjo o. Sofronije Škoda (1912.-1977.), Stjepan o. Miroslav Grđan (1915.-1945.), Franjo o. Leon Lovrenčić (1913.-1991.), Ivan o. Krizostom (zvani Đovani) Kovač (1913.-1994.), Josip o. Benjamin Balaško (1914.-1999.), Vinko o. Martin Ostrognaj (1916.-1992.), Ivan fra Patroklo Petrović (1909.-1989.), Luka o. Bernardo Baksa (1916.-1996.), Ivan o. Radoslav Karloci (1915.-1982.), Josip fra Valerije Vidović (1911.-1996.), Matija o. Ivan Krznar (1919.-1997.), Ivan fra Severin Šoltić (1912.-1966.), Antun o. Božidar Grđan (1922.-1994.), Herman o. Rupert Rozmarić (1921.-1991.), Josip o. Tomislav Tomiša (1923.-1988.), Stjepan fra Hijacint Horvat (1919.-1990.), Ivan fra Božidar (Božo) Bartolić (1908.-2000.), Valentin o. Luka Bistrović (1928.-1982.), Mihovil fra Justin Novak (1931.-1956.), Franjo o. Hadrijan Horvat (1932.-1999.), Josip o. Maseo Švenda (1940.-1992.), Martin fra Matija Krnjak (1930.-1987.) i Juraj fra Davorin Krnjak (1942.-1961.). U svemu 13 časne braće franjevaca i 39 franjevaca svećenika, koji su potom navedeni abecednim redom (str. 451.).

Lijepa je to galerija franjevaca blistava uma i srca, pojedinih istinskih svjedoka po logorima i mučenika do smrti, vjerskih i kulturnih radnika, požrtvovnih crkvenih djelatnika, predanih idealima sv. Franje i Sluge Božjeg o. Vendelina Vošnjaka kao uzora franjevačkog života, rada i opsluživanja Pravila. Dobro je što su svi prikazani, bez izuzetka! Jer nema ni "velikih" bez onih malih, samozatajnih i služećih u zajednici! A Bog jedini zna "redoslijed" po talentima, žrtvi i predanju! Svaki životopis napisan je na temelju arhivske građe i literature. Tu su životni podaci o svakom pojedinom franjevcu od obiteljskog doma i djetinjstva do polaganja svečanih zavjeta odnosno svećeničkog redenja, zatim o njihovim službama i zaduženjima po pojedinim samostanima u Provinciji. Opisana je raznovrsna djelatnost braće, njihova pisana djela, uz naznaku izvora i bibliografskih jedinica.

Autor je ovoj knjizi dodao i tri već prije objavljena rada (str. 542.-570.): *O visokoj filozofskoj i teološkim školama u Franjevačkom samostanu u Čakovcu tijekom 18. stoljeća, Život i rad o. Kerubina Delamartine (1734.-1800.) te okolnosti u kojima je živio* i *Spomen na život i rad Mije Damiša iz Mačkovca*. Prva dva rada izravno su vezana uz franjevce koji su podrijetlom iz Međimurja ili su povezani s čakovečkim samostanom, a treći prilog autor je posvetio svom preminulom ocu, časnu čovjeku i oduševljenu vjerniku, koji je u svijetu živio čestitost i evanđeoski duh. Sva tri priloga imaju zaključni sadržaj na stranim jezicima, baš kao što potom slijedi i Sažetak ove knjige na engleskom jeziku (str. 571.-584.). U završnici knjige nalazimo Kazalo imena, Kazalo mjesta i Bilješku o piscu knjige.

Knjiga je pisana pregledno i jasno. Temeljena je na izvorima, literaturi i svjedočanstvima. Ima znanstveni aparat i obiluje fotodokumentacijom, značajnom i za stoljetno razdoblje života ove Provincije. Ova monografija ostaje pisani trag serafskog duha i tolikih nam poznatih franjevaca, požrtvovnih apostola i crkvenih djelatnika na tlu domovine Hrvatske, koji su ponikli na Bedekovićevu povijesnom "Otoku", između Drave i Mure! Ona želi biti i poticaj drugima, da istraže i zabilježe život i djelovanje drugih svećenika i redovnika rodom iz Međimurja, što će možda u budućnosti biti lijep rad kojeg mladog pregaoca iz Varaždinske biskupije.

Stjepan Kožul

* * *

"Vjesnik" od 9. I. 2002. donosi članak o zborniku *Tome Vereša* iz pera *Jure Gracina* i kratki prikaz *Marčinkova "Posmrtnog razgovora sa slikarom Brunom Bulićem"* (HKD 2001). U broju od 16. I. 2002. donesena je vijest o prvom sastanku upravnog odbora HKD sv. Jeronima 1867., osnovanog 1868. od kardinala *Jurja Haulika*. Na tom je sastanku za predsjednika HKD-a izabran *Tomo Gajdek*.

* * *

11. I. 2002. umro je u Zagrebu *Branislav Zeljković*, rođ. 1927., jedan od prvih suradnika zbornika i časopisa "Marulić".

* * *

11. I. 2002. predstavljena je u Društvu "Fran Mažuranić" u Berlinu knjiga našeg suradnika *Iveka Milčeca* "Pinklec".

* * *

Na francuskoj televiziji "Arte" emitirana je emisija o *Međugorju* 3. I. 2002.

* * *

U Matici hrvatskoj održana je 10. I. 2002. komemoracija *Lavu Znidarčiću*.

* * *

U dnevniku "La Croix" od 28. XII. 2001. *Michel Kubler* piše o kritici nove liturgije od strane kard. *Ratzingera* pod naslovom "Card. Ratzinger souhaite une réforme de la liturgie".

* * *

U Zagrebu je u "Vijencu" 21. I. 2002. predstavljen zbornik u prigodi 100. obljetnice *Zavoda sv. Jeronima* u Rimu.

* * *

Stanislav Vitković, tajnik HKD-a, piše u Glasu Koncila od 20. I. 2002. o jeronimskoj knjizi "Propovijedi" sv. Antuna Padovanskog, u prijevodu *Ksenije Tokić*. Tajnik HKD-a održao je 16. I. 2002. predavanje o kardinalu *Šeperu* u Društvu hrvatskih prosvjetnih djelatnika, o čemu piše i "Hrvatsko slovo" i IKA od 23. I.

* * *

"Famiglia cristiana", br. 2/2002, javlja da Amerikanac *Colin Levin* za festival u Linzu priprema skladbu za orkestar uz zvukove mobitela.

* * *

Katolička filmska udruga (OCIC) i UNDA fuzionirane su u jedinstvenu organizaciju SIGNIS sa sjedištem u Bruxellesu.

* * *

Jean-Michel Maldamé u "Etudes", br. 1/2002, piše o tom kako se stara razdioba na prirodne i društvene znanosti nastoji prilagoditi dosad njima nepristupačnom području ljudskoga duha.

* * *

"Mogućnosti", br. 4-6/2000 donose članak *Mirka Tomasovića* "Petrarkina kancona 'Vergine bella' i Marulićev humanistički krug", te njegov prijevod te kancone.

* * *

CuS, br. 4/2001, objavljuje članak *Marina Škarice* o p. *Martinu Kiriginu*, zaljubljeniku u liturgiju.

* * *

U glasilu postulature "Bl. Alojzije Stepinac" *Gjuro Deželić*, uz obilje fotografija, piše o povezanosti obitelji Deželić s A. Stepincem.

* * *

"Vjesnik" od 25. I. 2002. objavljuje odgovor *Vladimira Horvata* na napad *Slobodana Prosperova Novaka* u istom listu, te prikaz nove knjige *Nevenke Nekić*.

* * *

"Hrvatsko slovo" od 25. II. 2002. donosi prikaz "Djetinjstva u Trnju" iz pera *Z. Tomičića*.

* * *

Ivan Pavao II. imenovao je biskupom u Peruu *Gerarda Žerdina*, člana hrvatske franjevačke provincije sv. Ćirila i Metoda.

* * *

"Notes et Documents", br. 62/2001, donose članak *Jeana-Dominiquea Duranda* "Actualité de Jacques et Raïsa *Maritain*" (Suvremenost Jacquesa i Raïsse Maritain), *Philippea Chenauxa* "Maritain et démocratie, o Maritainovu putu od Bloya i obraćenja preko "Action française" do demokršćanstva, zatim članak o korespondenciji *Maritain - Mounier* i odnosima s Péguyjem, članak "Terrorisme or fragility of Western Democracy (Terorizam ili krhkost zapadne demokracije), o odnosima prema p. *Bruckbergeru*, koji je neko vrijeme mislio da Mounier koketira nesvjesno s komunizmom kao i *Maurras* s hitlerizmom.

* * *

24. I. 2002. predstavljena je u izdanju Hrvatske kulturne zaklade i "Hrvatskog slova" najnovija knjiga naše suradnice *Nevenke Nekić* "13 strašnih priča i jedna groteska".

* * *

Jubilarno godište *"Žumberačkog krijesa"* za 2002. predstavljeno je 23. I. 2002. u velikoj dvorani Grkokatoličkog sjemeništa u Zagrebu.

* * *

21. I. 2002. predstavljen je u "Vijencu" na Kaptolu, u Zagrebu, zbornik "Papinski hrvatski zavod sv. Jeronima 1901-2001" uz sudjelovanje *Jure Bogdana, Mile Bogovića, Antuna Škvorčevića, Milana Šimunovića, Tomislava Mrkonjića* i *Tonka Maroevića*.

* * *

U Hrvatskom iseljeničkom zborniku za 2002. *Željko Buzov* piše o *Ljeposlavu*

Periniću, "Kralju lutaka", a *Sanja Vulić* o *Miši Jeliću*, hrvatskom piscu iz Mađarske.

* * *

"Republika Hrvatska", br. 211/2002, objavljuje članak *Kazimira Katalinića* "Nisu uzalud živjeli" i *Malkice Dugeč* "Duhovni povratak".

* * *

U listu "La Croix" od 24. I. 2002. izašao je članak *Lauranda Kovacsa* o *Ivi Andriću* u povodu objavljivanja njegovih novela kod "Editions L'Esprit des Péninsules", pod naslovom "Ivo Andrić, l'avocat de l'homme" (I. Andrić, odvjetnik čovjeka).

* * *

"Hrvatski holokaust" *Ivana Prcele* i *Dražena Živića* predstavljen je 4. II. 2002. u Zagrebu u prostorijama Hrvatskog društva političkih zatvorenika.

* * *

1. II. 2002. predstavljen je u Leksikografskom zavodu 5. svezak Hrvatskog biografskog leksikona, uređen od *Trpimira Macana*.

* * *

"Vjesnik" od 2. II. 2002. donosi članak o 5. svesku HBL-a iz pera *Seada Begovića*, članak o prijevodu *Marulićeve* Judite na talijanski (*Luciane Borsetto*) te o romanu hrvatskog emigranta *Marka Čovića* "Priča o lopti". M. Čović rodio se 1915. u Subotici, od 1944. bio je ravnatelj dnevnika "Hrvatski narod", a kao emigrant živio je u Rimu, Argentini, Paragvaju, Kanadi i Brazilu, gdje je umro 1983.

* * *

Kod "Les Pères dans la foi" izašla je knjiga "Les évêques de l' Eglise" o poznatim crkvenim ocima *Klementu Rimskom*, *Ignaciju Antiohijskom* i *Polikarpu*. Njihove spise preveo je *A. G. Hamman*.

* * *

"Etudes", br. 2002., prenosi značajan članak *Jacquesa Guilleta* iz 1970. "Le Christ et l' avenir" (Krist i budućnost).

* * *

"Matica", br. 1/2002, donosi članak *Gojka Borića* "Hrvati u Kölnu od Marka Marulića do Alojzija Stepinca" i intervju *Nevenke Kružić* s hispanisticom *Mirjanom Polić-Babić*, u kojemu ova ističe velike zasluge *Pavla Tijana* i *Luke Brajnovića*, profesora novinarske deontologije na sveučilištu u Pamplonu i bivšeg urednika "Hrvatske straže", za produbljivanje hrvatsko-španjolskih veza.

* * *

"Vjesnik" od 5. II. 2002. donosi prikaz predstavljanja rječnika *Marulićeve* Judite što ga je sastavio *Milan Moguš*.

* * *

8. II. 2002. predstavljena je u Zagrebu u Matici hrvatskoj knjiga-spomenica "Vukovar" u povodu 10. obljetnice *vukovarske tragedije*.

* * *

U "Glasu Koncila" od 10. II. 2002. *Stanislav Vitković* piše o *Ivanu XXIII.* kao zaštitniku progonjenih Židova.

* * *

Ulrich Körtner, evangelički teolog i bioetičar, proglašen je od Kluba novinara u Austriji znanstvenikom godine.

* * *

U Francuskoj je objavljen zbornik "A la rencontre du boudhisme" (ur. *Joseph Doré*) o značajkama budizma. Tri autora priloga su budisti a jedan je kršćanin.

* * *

Časopis "Stimmen der Zeit", br. 2/2002, donosi priloge *Aloisa Kocha* o športu kao sekularnoj religiji, kardinala *Waltera Kaspera* o ekumenskim perspektivama (Ein Herr, ein Glaube, eine Taufe), i *Bernharda Groma* o suvremenom shvaćanju tjelesne ljepote.

* * *

Uz CD *Pink Floyda* najprodavaniji je CD *Adriana Celentana* "Il cuore, la voce") (Srce, glas).

* * *

"Hrvatsko slovo" od 6. II. 2002. donosi novelu *Zlatka Tomičića* "Tihaljina", članak *Nikice Talana* o Portugalcu *Joseu Regiu* i dopis *Stanislava Vitkovića* u vezi s kardinalom *Šeperom*.

* * *

U Malom Lošinju održan je 2. II. 2002. pod predsjedanjem mons. *Valtera Župana* znanstveni skup u povodu 10. obljetnice "Pokreta za život".

* * *

Subotički novinari održali su 30. I. 2002. u župi sv. Roka savjetovanje s nadbiskupom *Stanislavom Hočevarom* i biskupom *Ivanom Penzešom*.

* * *

Fra *Gerard Žerdin* bit će zaređen za biskupa u San Ramonu u Peruu 14. IV. 2002.

* * *

29. I. 2002. posjetio je kardinal *Vinko Puljić* hrvatsko veleposlanstvo u Kanadi (Ottawa).

* * *

10. II. 2002. proslavljeno je *Stepinčevo* diljem Hrvatske i u dijaspori.

* * *

O jeronimskoj knjizi *Ivana Damiša* "Međimurski franjevci XX. stoljeća" uz dnevni tisak i Hinu vijest su donijeli i "Vjesnik" od 12. II. i međimurski lokalni tisak.

* * *

U Zagrebu je 12. II. 2002. predstavljena knjiga *Marijana Biškupa* "Bl. Augustin Kažotić". Napominjemo da je naše Društvo 1963. objavilo knjigu *Petra Grgeca* "Augustin Kažotić i njegovo doba".

* * *

"Globus" od 8. II. 2002. donosi imena crkvenih predstavnika u Hrvatskoj koji su bili pod stalnim nadzorom Udbe.

* * *

U "Hrvatskom slovu" od 15. II. 2002. *Nevenka Nekić* piše o knjizi *Nedjeljka Mihanovića* "Usklađivanje estetike i etike", *Ljeposlav Perinić* o Hrvatskom trgu u urugvajskom gradu Punta del Este a *Neven Bogdanić* o novoj knjizi *Marije od Presvetog Srca*.

* * *

U "Vijencu" od 24. I. 2002. *Vladimir Vratović* piše o hrvatsko-latinskim jezičnim vezama (Mislim latinski, pišem hrvatski!?)

* * *

"Časopis za suvremenu povijest", br. 3/2002, donosi članak *Zlatka Matijevića* o referatu *Janka Šimraka* na II. katoličkom sastanku 1913. koji je bio održan u Ljubljani.

* * *

U časopisu "Kaj", br. 4-5/2001, *Željko Vegh* objavljuje članak "Izgubljeno ladanje *Frana Galovića*". U br. 6/2001 *Ivica Jembrih* objavljuje izabrane dječje kajkavske pjesme.

* * *

"Živa zajednica", br. 2/2002, objavljuje prikaz knjige *Iveka Milčeca* "Pinklec" iz pera *Joze Župića*.

* * *

Vatikanski radio emitirao je 12. II. 2002. prikaz "Marulića", br. 1/2002, a Hrvatski radio (I. program) kratki prikaz života i djela *Petra Grgeca* 15. II. na obljetnicu njegova rođenja.

* * *

Franca Zambonini piše u časopisu "Famiglia cristiana", br. 3/2002, o tom kako se prema američkim istraživanjima "odraslim" postaje poslije trideset godina života.

* * *

"Diakonia", br. 1/2002, donosi članak *Franza Haranta* "In zweiter Ehe neu beginnen" (Novi početak u drugom braku).

* * *

Dnevnik "La Croix" donosi članke *Françoisa D'Alançona* o suđenju *Slobodanu Miloševiću*. Isti broj donosi i članak o zločinima protiv čovječanstva počinjenim u BiH (Les bourreaux à visage découvert - Razotkriveni krvnici).

* * *

Kod Privata objavljena je knjiga *Dominiquea Avona* i *Philippea Rochera* "Isusovci i francusko društvo u XIX. i XX. stoljeću".

* * *

U "Imprimis", br. 1/2002, *Jesse Helms* piše o nužnoj budnosti nakon događaja 11. IX. 2001. (Emerging Threats to US National Security).

* * *

U časopisu "Famiglia cristiana", br. 3/2002, Alberto Laggia piše o neravnopravnom položaju talijanske manjine u Istri, koja da je i prije bila diskriminirana od "ultranacionalističkog" režima Franje Tuđmana. Dobro bi bilo da se ta gospoda sjete i ultranacionalističkog stava Benita Mussolinija prema toj istoj Istri, kojoj smo mi odvajkada pjevali kao "domu roda hrvatskog".

* * *

U "Etudes", br. 2/2002, *Pierre Valin*, DI, objavljuje članak "L'Action française, les catholiques et la revue Etudes" (Francuska akcija, katolici i revija Etudes).

* * *

Časopis "Famiglia cristiana", br. 5/2002, donosi članak, u povodu asiškog skupa, "Nessuna guerra può giustificata da ragioni religiose" (Nijedan se rat ne može opravdati religioznim razlozima).

* * *

Iz časopisa "Far Eastern Economic Review" i "Herder Korrespondenz", br. 2/2002, saznajemo da se komunistička partija u Kini, a prvenstveno u Hongkongu, sprema ublažiti svoje protureligiozne direktive.

* * *

HKD sv. Jeronima predstavilo je u zagrebačkoj Zvjezdarnici na Popovom tornju 22. II. 2002. knjigu *Tatjane Kren* "Astronomijski vremeplov".

* * *

"Radio Marija" proslavio je 5. obljetnicu postojanja uz svečano euharistijsko slavlje i koncert 23. II. 2002.

* * *

IKA od 20. II. 2002. donosi kratki prikaz novoga broja našeg "Marulića", knjige "Astronomijski vremeplov" i književne večeri na kojoj su predstavljene "Propovijedi sv. Antuna". Primivši te jeronimske knjige, kardinal *Kuharić* u svom pismu gl. uredniku HKD-a od 18. II. 2002. istaknuo je da je naše Društvo "toliko zaslužno za književnu i vjersku kulturu".

* * *

8. II. 2002. na godišnjoj izbornoj skupštini Društva "Vladimir Fran Mažuranić" u Berlinu za predsjednika je izabran ponovno *Ivek Milčec*.

* * *

Gradišćanske "Hrvatske novine" donose uvodnik Petra Tyrana "Patriotizam velikih i moćnih kod malih i slabih zove se nacionalizam".

* * *

"Kvizorama" od 22. XII. 2001. objavljuje nagradnu križaljku za jeronimsku knjigu Mate Marčinka o slikaru *Bruni Buliću*.

* * *

"Vjesnik" od 22. II. 2002. objavljuje članak *Jurja Gracina* o tom kako je *Tomo Vereš* dokazivao da je *Petar Zoranić* zapravo *Petar Ninski*. U "Vjesniku" također čitamo i o 70. obljetnici života našega člana *Ivana Lackovića Croate* te

najavu Marulićevih dana (12-19. IV. 2002.).

* * *

Prema izvještaju "Hrvatskog slova" od 22. II. 2002. na listi vjerskih bestselera još uvijek vodi *Papinijev* "Sv. Augustin".

* * *

U Hrvatski sabor na raspravu o pitanjima naknade za oduzetu imovinu pozvan je 25. II. 2002. i *Radovan Grgec* kao predsjednik SUVLAH-a.

* * *

"La Croix" od 19. II. 2002. donosi članak *Jean-Marie Guénoisa* o deklaraciji francuskih biskupa "La vie politique nous concerne tous" (Politički se život tiče sviju nas) o rehabilitaciji politike kao brige za opće dobro.

U istom broju nalazi se i članak o širenju besplatnog tiska i opasnosti te pojave za ostali dnevni tisak. Tu su i osvrti čitatelja na razgovor kard. *Ratzingera* s *Michelom Kublerom*, gdje kardinal ukazuje na potrebu stanovitog "reformiranja" liturgijske reforme, u kojoj se katkada osjeća gubitak osjećaja za sakralno.

* * *

15. III. 2002. umro je u Windsoru (Kanada) naš suradnik *Stjepan Hrastovec* u 93. godini života. O njemu ćemo donijeti nekrolog u br. 3 naše revije.

Propovijedi sv. Antuna

Na književnoj večeri HKD sv. Jeronima 14. veljače najprije je ravnatelj HKD-a prof. Radovan Grgec pozvao prisutne da minutom šutnje odaju počast nedavno preminulom članu HKD-a dr. Lavu Znidarčiću i preporuče ga u zagovor bl. Alojzija Stepinca, kojega je Lav posebno štovao i čiji smo blagdan proslavili 10. veljače. Zatim je izložio plan daljnje izdavačke djelatnosti HKD-a na području pučke pobožnosti i na drugim područjima.

Tajnik HKD-a dr. Stanislav Vitković govorio je o popularnosti sv. Antuna Padovanskog, koji je svetac cijeloga svijeta. Njegove "Propovijedi" (Sermones), na latinskom, izraz su njegova poznavanja Svetog pisma. Dosad smo izdali mnoge knjige o njegovu životu i o molitvama koje su mu posvećene, a ovim nizom, kao i nekim prethodnim jeronimskim knjigama, upoznajemo sveca preko njegove riječi i njegovih molitava. Po svojoj "evanđeoskoj" riječi Antun je postao i ostao naučitelj čitave Crkve, a po njegovu zagovoru isprošene su tijekom stoljeća mnoge milosti.

/pr/

SADRŽAJ

Radovan Grgec: Uz rub (141) 217
Kard. franjo Kuharić 221
P.R.: Lendićevi "Božji kotači" u Zagrebu 222
***Ivo Lendić:** Molitva uskrslom Spasitelju 223
Mladen Jurčić: Uskršnje razmišljanje 224
***Mladen Jurčić:** Protiv; Ničija zemlja 227
Tvrtko Klarić: Poniznost u životu i djelu Ivana Pavla I 229
Albino Luciani: Odabrana pisma 232
***Danijela Pulić:** Uskrs 235
***Neven Bogdanić:** Tišine mog otoka 235
Katarina Cipra: Vladavina milosti 236
Iris Levi: Crkva sv. Franje Ksaverskog 238
Slavko Vranjković: Uskrsna zvona 239
***Ivana Radić:** Zlatna pjesma; Kalendar praznina 241
Marijan Cipra: Ontološka diferencija bitka i bića 242
***Ante Marinović-Uzelac:** Vrana; Nedohvat 253
***Mladen Jurčić:** Paučina; Bog je i u šumi 254
Stanko Tenšek: Božji ustanik 255
***Boris Nazansky:** Osta potez perom 266
Goran Žerjavić: Dr. Juraj Žerjavić (1842.-1910.-2002.) 267
***Milan Radić:** Prastara uskrsna pjesma 269
***Drago Maršić:** Zavičajni haiku 270
***Josip Stanić Stanios:** Kunj hrvatskog pjesnika 271
Vasyl Gabor: Lov u izgubljenom prostoru 273
***Malkica Dugeč:** Prosjaci pred vratima Europe 278
Sergij Grabar: Priče 279
Đuro Vidmarović: O piscu 283
***Đurđica Asić-Klobučar:** Tornjevi New Yorka; Labudovi na Jarunu 284
Josip Sanko Rabar: Učlanjenje u generaciju grobara 285
***Josip Sanko Rabar:** Molitve s ruba - Inkvizitor 295
***Marela Mimica:** Ozračje radosti 296
Željko Vegh: Britanski izvoz totalitarne ideologije fašizma u Hrvatsku između dva rata 297
***Milan Radić:** Pjesnik ljepote i tišine 314
***Rajko Glibo:** Oda neminovnosti 314
Anamarija Gavroski: Krematorij 315
***Zijad Duraković:** Iz sjena 317
***Asaf Duraković:** Matej i Matija 317

Ivan Brajdić: Hod po mukama Stipe Šimića 318
***Zdenko Oreč:** Ista riječ 324
***Aleksandra Dragošev:** Nikada neću biti 325
Miroslav Horžinek: Bajtica 326
***Tomislav Maretić:** Hodnici 335
***Enver Mehmedagić:** U prošlosti i sadašnjosti; Pamćenje i lik 336
Nove publikacije 337

Mišljenja i reagiranja

Mladen Jurčić: Očaranost davlom 338
Živan Bezić: Opet - župni ili župski? 340
Mato Marčinko: Hrvatska književnost Bosne i Hercegovine necjelovita je bez književnoga udjela Hrvatâ muslimanâ 348
Nevenka Nekić: Dr. Ivan Branislav Zoch 355
Petar Marija Radelj: Jedna stranputica povijesti hrvatske estetike 360

Mozaik

Mato Marčinko: Retrospektivna izložba akad. kipara Ante Starčevića 367
Zlatko Jevak: Predstavljena monografija o slovačkim Hrvatima 370
Martin Mihaldinec: Sjećanje na književnika Petra Grkca 371

Knjige

Tomislav Heres: Novopokrenuta Lička revija 372
Zbornik "Kršni zavičaj" 2001. 373
Sanja Vulić: Izabrane pjesme Đuse Šimare-Pužarova 376
P.R.: Hrvatski biografski leksikon 377
Zlatko Tomičić: Faustovska duša je dvostruka 378
Ante Starčević: Likoslovlja po Ricovu 380
Stjepan Kožul: Ogledalo pravde 381
Međimurski franjevci 20. stoljeća 385

Vijesti

Iz domovine i svijeta 388

MARULIĆ - hrvatska književna revija. Izdaje: Hrvatsko književno društvo sv. Jeronima, Zagreb, Trg kralja Tomislava 21. Uređuje: Uredrički odbor. Glavni i odgovorni urednik: Radovan Grgec.

ISSN 0350-4220